

NEDERDUITSE GEREFORMEERDE KERKPLANTING EN ÉÉN KERKVERBAND

DEUR

BRAGANZA WALTER KOEN

Tesis ingelewer vir die graad van Magister in Teologie aan die Universiteit
van Stellenbosch

STUDIELEIER: PROF. DR. W.J. VAN DER MERWE
UNIVERSITEIT VAN STELLENBOSCH
DESEMBER 1982

NEDERDUITSE GEREFORMEERDE KERKPLANTING EN ÉÉN KERKVERBAND

*Hou Christus sêlf sy kerk in stand -
vergeefs die hel se woede
Gesete aan Gods regterhand
hou Hy haar in Sy hoede!*

AAN: PA, MA en RINA

ERKENNING

Die volgende persone en instansie vir hul medewerking by die voltooiing van hierdie verhandeling:

- Prof. dr. N.J. Smith vir die perspektiewe op die Teologie van die Sending wat my deel geword het.
- Mev. Rina van Niekerk en haar moeitevolle ure voor die tikmasjien.
- Die toekenning van die Navorsingskomponentsbeurs/Stellenbosch 2000-beurs.
- Aan my geliefde promotor, Prof. dr. W.J. van der Merwe, 'n sendeling van groot formaat wat die Kerk van Jesus Christus met sulke groot onderskeiding dien.
- "Maar aan God die dank! Hy voer ons altyd saam in sy triomftog omdat ons een is met Christus. Deur ons versprei Hy die kennis van Christus oral soos 'n aangename geur". 2 Kor. 5:4.

INHOUDSOPGAWE

BLADSY

INLEIDING

HOOFSTUK 1	DIE GEREFORMEERDE SIENING VAN INSTITUTÊRE EENHEID TUSSEN DIE PLANTENDE EN GEPLANTE KERK EN EEN KERKVERBAND	
1.1	Die sigbare eenheid van die Kerk as aanvaarde prinsipiële eis.	1
1.2	Die siening van 'n Gereformeerde kerkverband.	5
1.2.1	Die begrip: Selfstandigheid van die Kerk	5
1.2.1.1	Die selfstandigheid van die Kerk onder Christus	5
1.2.1.2	Die gereformeerde beskouing dat een kerk nie oor 'n ander kerk mag heers nie.	5
1.2.2	Die vergestaltung van die eenheid van die Kerk in kerkverband.	6
1.2.3	Die gemeente-gesentreerde kerkvormingspatroon as grondslag vir gereformeerde kerkverband.	8
1.2.3.1	Grondslag van kerkverband by Voetius	8
1.2.3.2	Die waarde van die pluriformiteitsgedagte by A. Kuyper	12 ✓
1.2.3.3	Beginnels vir kerkplanting soos deur H. Bavinck neergelê.	17
1.2.4	Een kerkverband met ruimte vir 'n verskeidenheid van vorme	19

HOOFSTUK 2	DIE ONTWIKKELINGSGESKIEDENIS VAN DIE NED. GEREF. KERK - VORMINGSPATRONE IN SUID-AFRIKA VOOR 1900.	
2.1	Die planting van selfstandige inheemse Kerke as Ned. Geref. Sendingpraktyk.	25
2.2	Beïnvloeding van die Ned. Geref. Kerkvorming deur die Sendinggenootskaplike beskouing op kerkplanting.	31
2.2.1	Die Indiwidu-gesentreerde kerkvormingspatroon.	32
2.2.2	Die Kerk-gesentreerde kerkvormingspatroon.	36
2.2.3	Die Volk-gesentreerde kerkvormingspatroon.	39
2.3	Enkele sendingkundige aspekte van die kerk- regtelike ontwikkelinge van die Ned. Geref. "Moeder"-Kerk op sendingterrein.	46
2.3.1	Onderweg na Sinodale verband (1824).	47
2.3.2	Die ontwikkeling van afsonderlike bediening en 'n afsonderlike inheemse Ned. Geref. "Dog- terkerk".	53
2.4	Die Ned. Geref. "Moeder"-kerk in sy kerk- regtelike ontwikkelinge onder die negentiende eeuse Britse koloniale bewind belemmer en verdeel.	67
2.4.1	Die identifisering van die Ned. Geref. Kerk onder Britse Staatsbeheer.	67
2.4.2	Gemeentelike verbreiding en -bearbeiding voor 1852.	69
2.4.3	Die identiteitskrisis en die onderskeie Kerkverbande in Transvaal (1852 - 1866).	71
2.4.4	Die konstituering van meer sinodale verbande vir die Ned. Geref. Kerk en die pogings tot Kerk-vereniging in Transvaal.	73
2.4.5	Die deurwerking van Ordonnansie No. 7 van 1843.	74
2.4.6	Gevolgtrekkinge	76

HOOFSTUK 3	BELEIDSPATRONE VAN DIE NED. Geref. KERK (1900 - 1962)	
3.1	Die formulering van die Sendingbeleid in 1935 .	80
3.1.1	Die invloed van die Anglo-Boereoorlog op die ontwikkelingsproses van die sendingbe- leid van die Ned. Geref. Kerke.	81
3.1.2	Die stigting van die Raad der Ned. Geref. Ker- ken (1907) en die mislukte poging tot herstel van kerkverband (1911).	84
3.1.3	Verdere gestaltegewing aan 'n Sendingbeleid vir die Ned. Geref. Kerk.	85
3.2	Die Ned. Geref. Kerke en sy verhouding tot ander Kerke en instansies.	92
3.2.1	Die Christenraad van Suid-Afrika (1936).	92
3.2.2	Die Federale Sendingraad (1942) en die invloed van die "apartheidsbeleid" op die kerklike eenwording in Suid-Afrika.	93
3.2.3	Die Kerk in 'n crises situasie - Cottesloe 1960.	103
3.2.4	Ekumeniese strewe en interkerklike same- werking "binne" en "buite" Ned. Geref. Kring.	111
3.	Die soeke in die Ned. Geref. Kerk na algemene Kerkverband en die uitdrukking van die wesent- like eenheid binne die N.G. "Familie" onder- ling in kerkregtelik-historiese verband.	114
3.3.1	Die Raad van Ned. Geref. Kerke as die band van gemeenskap (1907 - 1961).	115
3.3.2	Die verwerking van Ned. Geref. Kerkregering en die herstelde kerkverband in die Algemene Sinode van die Ned. Geref. Kerk (1962)	117
3.3.3	Die stigting van die Raad van Kerke van Ge- reformeerde Belydenis	120
3.4	Kenteringe in beskouing met betrekking tot lidmaatskap van sendingleraars met besondere verwysing na Malawi (Njassaland).	123

3.4.1	Enkele kerkregtelike ontwikkelinge in die Nkoma Sinode (Kerk van Midde Afrika Presbiteriaans) en die posisie van die blanke sendeling.	124
3.4.2	Enkele opmerkings met betrekking tot lidmaatskapsvoorregte van die Sendeling in dié Dogterkerk.	128
3.4.3	Gevolgtrekking.	130

HOOFSTUK 4	DIE SOEKE NA 'N MEER OMLYNDE KERK- VERBAND BINNE DIE FAMILIE VAN NED. GEREF. KERKE (1962 - 1982).	
4.1	Ontwikkelings en besluite rondom die tema van kerklike eenheid.	135
4.1.1	Die Nederduitse Gereformeerde Kerk.	135
4.1.1.1	Die eerste Algemene sinode: 1962.	135
4.1.1.2	Die tweede Algemene sinode: 1965.	135
4.1.1.3	Die derde Algemene sinode: 1970.	137
4.1.1.4	Die vierde Algemene sinode: 1974.	139
4.1.1.5	Die vyfde Algemene sinode: 1978.	141
4.1.1.6	Die sesde Algemene sinode: 1982.	145
4.1.2	Die Nederduitse Gereformeerde Kerk in Afrika.	153
4.1.2.1	Die eerste Algemene sinode: 1963.	153
4.1.2.2	Die tweede Algemene sinode: 1967.	154
4.1.2.3	Die derde Algemene sinode: 1971.	155
4.1.2.4	Die vierde Algemene sinode: 1975.	156
4.1.2.5	Die vyfde Algemene sinode: 1979.	159
4.1.3	Die Nederduitse Gereformeerde Sendingkerk in Suid-Afrika	161
4.1.3.1	Die sinodes van 1950, 1954 en 1958.	161
4.1.3.2	Die sinode: 1962.	162
4.1.3.3	Die sinode: 1966.	162
4.1.3.4	Die sinode: 1970.	163
4.1.3.5	Die sinode: 1974.	163
4.1.3.6	Die sinode: 1978.	165
4.1.3.7	Die sinode: 1982.	168
4.1.4	Reformed Church in Africa.	172
4.1.4.1	Eerste sinode: 1968.	172
4.1.4.2	Tweede sinode: 1970.	173
4.1.4.3	Derde sinode: 1976.	173

4.1.4.4	Vierde sinode: 1980.	175
4.1.5	Die Federale Raad van Nederduitse Gereformeerde Kerke.	178
4.1.5.1	Die Eerste vergadering: 1964.	178
4.1.5.2	Die Tweede vergadering: 1966.	179
4.1.5.3	Die Derde vergadering: 1968.	180
4.1.5.4	Die Vierde vergadering: 1970.	181
4.1.5.5	Die Vyfde vergadering: 1972.	181
4.1.5.6	Die Sesde vergadering: 1974.	182
4.1.5.6	Die Sewende vergadering: 1978.	183
4.1.5.7	Die Agste vergadering: 1982.	185
4.4.2	Standpunte van modelle van Kerkeenheid.	189
	Gevolgtrekking	194
	Bibliografie	197

INLEIDING

Kerkplanting is as nadere doelstelling van Sending aan te dui. Daarom word 'n kerk geplant omdat hy die uitverkore instrument in die hand van God is vir die koms van Sy Koninkryk.

Ons ondersoek is ingestel op 'n missiologiese- en kerkregtelike beoordeling van die strukture wat by kerkplanting op die sendingvelde van die Nederduits Gereformeerde Kerke vorm aangeneem het. 'n Oorsig van ontwikkelinge en standpunte binne die Familie van N.G. Kerke rondom die tema van een kerkverband word gebied.

Noodwendig word die Skriftuurlike noodsaak van kerkverband vir gereformeerde kerk-wees, van Christus se liggaam-wees in die wêreld, aan die orde gestel waar die verhouding tussen plantende en geplante, kerk ter sprake is. Ons sal die indruk van één familie, een gesin, een liggaam moet wek - hoe ons ook al die eenheid struktureer.

Die Nederduitse Gereformeerde Kerkplanting was op indringende wyse deur verskillende faktore en beskouinge beïnvloed. Die totstandkoming in "selfstandige", nasionale Kerke as logiese uitvloeisel, wat dieselfde geloof bely, dieselfde belydenisskrifte aanvaar en op dieselfde grondslae van gereformeerde kerkregering bou, ontbreek 'n Skriftuurlik - verantwoorde en duidelik omlýnde vorm van kerkverband.

Alleen die Bybelgefundeerde boodskap van die Una Sancta Catholica roep die kerk in N.G. Kring op tot die beleving van sy wesentlike eenheid as God se "nuwe skepping" - versoeningsgemeenskap en kosmies eskatologiese teken van "profesie" van die eskatologiese vrede.

Die hele navorsingsveld leen hom metodies vir die besinning oor die praktiese strukturering van kerklike eenheid binne een Ned. Geref. Kerkverband. Besondere oorweging sal geskenk moet word aan die ryke verskeidenheid van primêre-, sekondêre- en relevante bronnelliteratuur vanuit die rykdom van gereformeerde gegewens deur die geskiedenis - veral in Suid-Afrika.

Die volgende terminologie wat gebruik word verg saaklike verduideliking:

- Moederkerk: Die N.G. Kerk wat as plantende kerk optree.
- Dogterkerk: Die geplante kerk wat uit die sendingaksie van die Moederkerk tot stand kom. Hiermee word hoegenaamd geen onderhorigheid aan die N.G. Kerk geïmpliseer nie.
- Ouer-/Jonger kerk: As selfstandige openbaring van die kerk van Christus het die een kerk kronologies die totstandkoming van die ander voorafgegaan.
- N.G. Susterkerke: Die uitdrukking van die innerlike geestelike verbondenheid binne die N.G. Kerk-familie - gelyk in status en kinders van één gesin.

Die verskillende aspekte onder bestudering van 'Nederduitse Gereformeerde Kerkplanting en één Kerkverband' verdien vervolgens aanduiding as uiteensetting van die struktureringswyse van materiaalgegewens:

1. Die Gereformeerde siening van institutêre eenheid tussen die plantende en geplante Kerk in één Kerkverband.
2. Die ontwikkelingsproses van Ned. Geref. Kerkvormingspatrone in Suid-Afrika voor 1900.
3. Beleidspatrone van die Ned. Geref. Kerk (1900 - 1962).
4. Die soeke na 'n meer omlynde Kerkverband binne die Familie van Ned. Geref. Kerke (1962 - 1982).

HOOFSTUK 1

DIE GEREFORMEERDE SIENING VAN INSTITUTÊRE EENHEID TUSSEN DIE PLANTENDE EN GEPLANTE KERK IN EEN KERKVERBAND.

1.1. DIE SIGBARE EENHEID VAN DIE KERK AS AANVAARDE PRINSIPIËLE EIS

Die Skrif praat nie anders oor die eenheid van die kerk as dat dit 'n gegewe werklikheid is nie.¹⁾ Hierdie eenheid is "geen oortolligheid of luukse nie, maar behoort tot die wese van die kerk."²⁾

Hierdie vanselfsprekende feit kom in besonder tot openbaring in die Belydenisskrifte, artikels 27 - 29 N.G.B. en Sondag 21 H.K., waar duidelik geformuleer word wat ons van die kerk glo: "dan is dit duidelik dat hier allereers gedink is aan die onsigbare kerk, aan die geestelike eenheid van alle ware Christus-gelowiges. Maar net so vas staan dit dat hierby nie 'n vlug vanuit die sigbare verskeurdheid en gebrokenheid van die kerk gesoek is tot die dogmaties veiliger hawe van 'n onsigbare kerk nie. Uit artikel 28 en 29 blyk dit duidelik dat artikel 27 nie bedoel het om die algemene kerk uit te lig bo die sigbare nie. In artikel 28 word die gelowiges vermaan om hulle by hierdie kerk (die heilige vergadering van die ware gelowiges in Christus) te voeg en in artikel 29 word gewys op die sigbare merktekens wat hierdie ware kerk van die valse onderskei. Die belydenisskrifte maak hier geen skerp onderskeid tussen die algemene en plaaslike kerk nie, juis omdat hy beide sien in hul essensiële eenheid."³⁾

Ook Bouwman sedenke gaan uit na die universele kerk met wie die plaaslike kerk een is en hy beroep hom daarvoor op artikel 27 van die N.G.B.: "Elke plaatselijke kerk is wel een zelfstandige, complete kerk, maar is uit kracht van hare geboorte uit Christus niet de kerk, maar slechts een openbaring van Christus' kerk op een enkele plaats. Zij is daarom geestelijk één met de gansche kerk over de geheele aarde ..." ⁴⁾ In die praktyk sien ons egter net verdeeldheid, eksklusiwisme en beperktheid ...

-
1. W.J. van der Merwe: Ekumeniese Sendingstudie, bl. 14.
 2. N.J. Smith, e.a.: Stellings oor die Ned. Geref. Kerk in die huidige Suid-Afrikaanse konteks, in Stormkompas, bl. 134.
 3. J.J.F. Durand: Ware ekumenisiteit - die Gereformeerde Vaders in Die Ekumene, bl. 39.
 4. H. Bouwman: Gereformeerde Kerkrecht. Deel 2, bl. 5.

Artikel 27 N.G.B. noem dus die eienskappe van die kerk op wat wesentlik eie is aan die kerk kragtens die feit dat die kerk uit die heilswerk van Christus deur die werking van die Heilige Gees gebore is: eenheid, algemeenheid (of katolisiteit), heiligheid en christelikheid of apostolisiteit. Dit is, soos die vreemde en toegerekende geregtigheid waarin die Christen deel, ook die deel van die kerk kragtens sy verbondenheid aan Christus. As sodanig is dit gawe en opgawe tegelyk, want wat die kerk in Christus is, moet hy sigbaar word. As 'n lewende werklikheid, volgens Berkouwer: "... not intend to speak, about some alien, inaccessible thing, but about the reality of the church".⁵⁾ Wat 'n mens van die kerk empiries waarneem verskil dikwels van wat jy glo aangaande die eienskappe van die kerk, maar dit mag nooit beteken dat die onsigbare kerk één, heilig en algemeen is terwyl die sigbare in hierdie lewe nooit op hierdie "ideaal" aanstuur nie. As eskatologiese teken-verwagting van God se Koninkryk moet die kerk realiseer wat hy reeds in Christus is te midde van 'n gebroke werklikheid. Swart stel dit so: "Die eenheid van die kerk kan alleenlik verwesenlik en volmaak word in die Koninkryk, en die Koninkryk is terselfdertyd teenwoordig en toekomstig, en hierdie spanning mag nooit opgehef word nie."⁶⁾

Die onderskeiding sigbare en onsigbare kerk is van Augustinus afkomstig en is deur die Reformasie opgeneem in sy protes teen die Rooms-Katolieke kerk wat in 1950 in die ensikliek, *Humani Generis*, die kerk as mistieke liggaam van Christus vereenselwig met die Rooms-Katolieke gemeenskap.⁷⁾

Hierdie onderskeid word deur die Reformasie egter as 'n kritiese begrip hanteer waar in die kerk baie kan wees wat nie tot die kerk behoort nie, en buite die kerk (sigbare) weer baie kan wees wat wél in Christus is en dus tog tot die kerk behoort.

Veral Calvyn staan voorop as ons oor die sigbaarwording van die kerk spreek: "Soos dit nodig is dat ons sal glo dat daar 'n onsigbare kerk is wat alleen by God bekend is, so gebied God ons ook om hierdie sigbare kerk hoog te ag en die gemeenskap daarmee te onderhou."⁸⁾ Dit was nooit Calvyn se bedoeling

5. G.C. Berkouwer: *Studies in dogmatics The Church*, bl. 9.

6. G.J. Swart: *Die Skrif en die eis van eenheid*, in *Die Ekumene*, bl. 43.

7. W.J. van der Merwe, a.w., bl. 17.

8. J. Calvyn: *Institusie*. 4.1.7 by A. Duvenage, bl. 387.

om die probleem van die eenheid van die kerk te ontwyk deur dit te verleen na die onsigbare kerk alleen nie: "Die artikel van die geloof het in sekere opsig ook betrekking op die sigbare kerk, sodat elkeen van ons in broederlike eensgesindheid met al die kinders van God sal lewe."⁹⁾ Hiermee is Durand dit eens: "Juis omdat die katolisiteit en eenheid van die kerk in Christus 'n gegewe werklikheid is en as sodanig voor God se oë bestaan, moet daar geworstel word om dit ook sigbaar tot openbaring te bring."¹⁰⁾

Veral in die liberale teologie van die negentiende eeu, onder invloed van die kollegialisme, is die eenheid van die kerk bedreig deur die opvatting dat die sigbare gestaltegewing as eienskap van die kerk nie nagestreef hoef te word nie. Hierdeur is die vermenigvuldiging van kerke in die negentiende eeu die sprekende voorbeeld.

Calvyn vervolg: "Dit is ook nie genoeg as ons in ons gedagtes aan 'n skare van uitverkorenes dink nie. Ons moet ook aan so 'n eenheid van die kerk dink, waarin ons volgens oortuiging waarlik ingeplant is. Want as ons nie saam met die ander lede onder Christus as ons Hoof verenig is nie, het ons geen hoop op die toekomstige erfenis nie. Daarom word die kerk ook katoliek, dit wil sê algemeen, genoem, omdat ons nie twee of drie kerke kan hê sonder om Christus te verskeur nie - iets wat onmoontlik is."¹¹⁾ En ook by Nijenhuis sien ons hoe Calvyn die sigbare eenheid weer onderstreep: "Is die eenheid der onzichtbare kerk een gegeven realiteit, een in Christus geschonken gave, die eenheid der zichtbare kerk, die door "duivelse geesten" wordt bedreigd, is tegelyk een doel, dat bereikt moet worden, een opgawe, waarvoor Calvinus die evangelische christenheid in Europa gesteld ziet."¹²⁾

Marais onderstreep ook dat die één-en-dieselfde kerk dus tegelyk sigbaar en onsigbaar is: "Indien ons aan die ware Bybelse beeld van die kerk reg laat geskied, moet ons groot erns van die een sigbare kerk maak as openbaring van die onsigbare kerk wat heilig en algemeen is."¹³⁾ Tereg word die Belgica

9. Ibid., 4.1.3, bl. 384.

10. J.J.F. Durand, a.w. in Die Ekumene, bl. 34.

11. J. Calvyn, a.w., 4.1.2., bl. 384.

12. W. Nijenhuis: Calvinus Oecumenicus, bl. 278.

13. B. Marais: Besware teen en probleme om die ekumene, in Die Ekumene, bl. 60.

dan deur Durand as 'n ekumeniese dokument van die eerste rang beskryf.¹⁴⁾ Op hierdie manier kan die kerk nie anders as om aan die eis van 'n Bybelse eenheidsgestalte binne 'n veelvolkige samelewing gestalte te vind nie.

Vir Theron staan hierdie eenheid van die kerk onder eskatologiese spanning as teken van vrede: "Wanneer die eenheid van die kerk nie bloot formalisties as numeriese eenheid verstaan word nie, maar inhoud daaraan gegee word vanuit die begrip "vrede", blyk die onlosmaaklike-verbondenheid tussen die eenheid van die kerk en die ander eienskappe... Dit gaan in die eienskappe nie soseer om verskillende sake nie as wel verskillende perspektiewe, waarin telkens die eskatologiese karakter en gerigtheid (dit wil sê teken-karakter) van die kerk na vore kom.¹⁵⁾ Die kerk moet al hoe meer word dit wat hy in Christus is, óók sigbaar. As nuwe skepping waar die muur van skeiding afgebreek is, is die kerk die teken wat reeds nou-al verwoord is en wat in die nuwe hemel en aarde geopenbaar sal word. Daarom sê Berkouwer dat die "nog nie" van die eschaton nooit kan dien as alibi vir die sondige verdeeldheid nie.¹⁶⁾ Meer nog: "Wanneer uit vrees vir die verlies van die eie identiteit van ras en volk die identiteit van die volk van God opgeoffer word, en sodoende die unieke geleentheid wat die kerk as "nuwe skepping" het om iets van die kosmies eskatologiese vrede van die koninkryk van God sigbaar te maak, nie benut word nie, mag dit juis die ondergang van eie ras en volk beteken."¹⁷⁾

Ten einde aan die prinsipiële eis vir ware kerk-wees van Jesus Christus te kan voldoen, sal dus alles moontlik in werking gestel moet word om sigbare gestalte te gee aan die eenheid van die kerk wat bely word. Hierdie beginsel van die Skrif dat die eenheid van die kerk as sigbare eis dien word dan ook helder en duidelik deur die Belydenisskrifte belig. Veral in artikels 27 en 29 N.G.B. en Sondag 21 van die Heidelbergse Kategismus gee aandag aan die eienskappe van die kerk. Te midde van 'n gevroke werklikheid en 'n sondige verdeeldheid van kerke staan die kerk as 'n sigbare teken - verwagting wat hom voortdurend in God se koninkryk moet realiseer en lokaliseer op grond van wat hy reeds in Christus Jesus is. Vir Calvin moet die kerk as gegewe werklikheid hom tot sigbaarwording worstel. Hierdie sigbare gestalte sal in 'n duideliker strukturele eenheid tot openbaring moet kom.

14. J.J.F. Durand: *Una Sancta Catholica* in *Sendingperspektief*, bl. 51.

15. P.F. Theron: *Die ekklesia as kosmies-eskatologiese teken*, bl. 99.

16. G.C. Berkouwer: *De Kerk I*, bl. 38 - 41.

17. P.F. Theron, a.w., bl. 121.

1.2. DIE SIENING VAN 'N GEREFORMEERDE KERKVERBAND

1.2.1 DIE BEGRIP: SELFSTANDIGHEID VAN DIE KERK.

1.2.1.1 Die selfstandigheid van die Kerk onder Christus

Die geplante kerk is ten volle kerk van Jesus Christus: "Sy besit haar selfstandigheid as 'n geestelike erfenis in Christus... Volgens Gereformeerde siening begin die selfstandige kerk by die plaaslike kerk en nie by die konstituering van 'n sinode nie. In ons beleid van kerkplanting moet ons dus soek om die plaaslike gemeente as selfstandige kerk te oerbiedig en om die plaaslike gemeente as selfstandige kerk te laat funksioneer."¹⁸⁾

Jonker definieer: "Wanneer ons praat van die selfstandigheid van die plaaslike gemeente, dan bedoel ons daarmee die feit dat Christus self en persoonlik deur sy Woord en Gees in die plaaslike gemeente regeer, en dat die plaaslike gemeente geen ander heerskappy nodig het nie ... gepraat van die "Christonomie" of "Christusständigkeit" van die gemeente, om aan te dui dat die gemeente slegs van Christus afhanklik is en deur Hom alleen regeer mag word."¹⁹⁾

Elke geplante kerk is daarom vry, volwaardig en selfstandig, "n "onselfstandige kerk" is Bybels gesien 'n contradictio in terminis."²⁰⁾

1.2.1.2 Die gereformeerde beskouing dat een kerk nie oor 'n ander kerk mag heers nie.

Bouwman lê besondere klem op selfstandigheid: "Volgens Gereformeerde Kerkrecht is elke plaatselijke kerk een eigen zelfstandig liggaam."²¹⁾ Hy vervolg:

"Als ergens op eene plaats met behulp van eene kerk of kerkengroep een kerk geformeerd wordt, dan in deze gereformeerde kerk even zelfstandig, als de kerken, die haar tot de formatie hielpen..."²²⁾ J.H. Bavinck verklaar dat die Nuwe Testament self geen onderskeiding maak tussen ou- en jong kerk nie.²³⁾ Geen seggenskap van een gemeente oor 'n ander nie: "One church may never rule another. The distinction between old and new churches,

18. W.J. van der Merwe: Gesante om Christus wil, bl. 55, 56.

19. W.D. Jonker: Die Sendingbepalinge van die Ned. Gereformeerde Kerk van Transvaal, bl. 36, 37.

20. Ibid., bl. 39.

21. H. Bouwman, a.w., Deel II, bl. 461.

22. Ibid., Deel II, bl. 13, 14.

23. J.H. Bavinck: An introduction to the science of missions, bl. 194.

upon which all sorts of theories are frequently based, is not recognized in the Scriptures; the Scriptures know only of Churches, and in the last analysis, of one single church, the body of Christ."²⁴⁾ Ook sê Durand dat met betrekking tot die belydenis konsentrasie volle erkenning van bestaansreg aan die selfstandige inheemse kerke verleen moet word: "Teen die eenvoudige oorname van belydenis van die sendende kerk spreek die feit dat die jong kerk selfstandig is en dus in sake van die geloof nie sy outoriteit kan delegeer aan 'n ander kerk nie ... staan die jong kerke in dieselfde gehoorsaamheid en vryheid as die kerke van die Reformasie."²⁵⁾

Vir J.H. Bavinck staan die oorheersing van een kerk oor 'n ander as gevolg van blanke meerderwaardigheidsgevoel vanselfsprekend teenoor die Skrifte: "The white race inadvertently has a certain feeling of superiority. It is soon inclined to think that without its own help other races cannot make any progress. Especially where this feeling of superiority is enforced by political control, there is a great chance that the white church will assume it has the right to exercise a long period of guardianship over native churches. In such cases, however, it is well to remember that the Scriptures know nothing of the concept of guardianship within the church."²⁶⁾ Binne die verhouding met die sendingkerk het die moederkerk as "voog" 'n grondwet of konstitusie daargestel! Du Plessis self is hier in stryd met die kerkreg wanneer hy sê dat: "... dit ongewens is om aan inboorling-ouderlinge en -leraars die reg te gee, om blanke sendinge onder verhoor te bring en te sensureer."²⁷⁾ Die beginsel staan dus vas dat geen kerk oor 'n ander kerk mag heers nie want elke gemeente is in homself 'n volwaardige, selfstandige gemeente van Jesus Christus. Daarom dat alle kerke wat uit sendingaksie tot stand gekom het in die gereformeerde kerkreg as selfstandige, volwaardige kerke beskou moet word.

1.2.2 DIE VERGESTALTING VAN DIE EENHEID VAN DIE KERK IN KERKVERBAND

Daar is aangetoon dat die eenheidstrewe van die kerk gerig moet wees op die eer van Christus as Hoof van Sy Kerk met die fundering op die waarheidsgrondslag van Sy Woord. Hierin moet die kerk volgens Van der Merwe "veel meer

24. Ibid., bl. 198.

25. J.J.F. Durand: Kerk en sending in die lig van die ekumene, in Die Ekumene, bl. 95.

26. J.H. Bavinck, a.w., bl. 198.

27. J. du Plessis: Wie sal gaan?, bl. 256.

gerig wees op eenheid in gemeenskap (koinoonia) as 'n strukturele eenheid. Beide in Joh. 17 en in Efese 4 val die hoofklem meer op die geestelike gemeenskap ... daar kan en behoort ook 'n strewe te wees na 'n eenheid binne een kerkverband."²⁸⁾ Aangesien die plaaslike gemeentes 'n band van eenheidsoptrede eis wat nie op die wil van die lede rus nie, maar op die eenheid van die kerk in Christus, staan kerkverband vir Bouwman nie los van die geestelike eenheid nie: "Maar omdat de kerken één zijn in Christus, is het boverdien een levensbelang der kerken, dat een onderling verband wordt onderhouden, opdat de eenheid en de zuiverheid der leer, en het bewaren van de ordeningen des Heeren verzekerd zij."²⁹⁾ Ook in Frankryk het hierdie prinsipiële eis uitdrukking in die daarstelling van 'n kerkverband verkry waar die selfstandige gemeentes hulle gesamentlik as kerk georganiseer het: "In de Discipline Ecclésiastique werd de zelfstandigheid der plaatselijke kerk vooropgesteld, terwijl daarna gehandeld wordt over de synodale vergaderingen, in welke de afgevaardigden der plaatselijke kerken bijeenkomen, om het welzijn der gezamenlijke kerken te behartigen. Op deze wijze kon het Independentisme worden voorkomen, en de eenheid der kerken gehandhaafd, zonder in de hiërarchie te vervallen."³⁰⁾ Die Sinode van Emden (1571) verwoord dan ook die behoefte tot gesamentlike optrede na die eis van die Skrif en die Belydenis, en na welsyn van die Nederlandse kerke en sy lede as volg: "Alle macht berust bij de kerken zelve, onder Christus het eenige Hoofd, en wordt uitgeoefend door den kerkeraad. Alle kerken en ook alle dienaren staan gelijk in macht en gezag, en hebben te handelen naar het koningsrecht van den Heere der gemeente. Elke plaatselijke kerk is zelfstandig binnen de grenzen harer bevoegdheid en heeft het recht orde en regel te stellen voor eigen gemeente. Maar omdat de kerken één zijn in Christus, één in belijdenis, en zij geroepen zijn die eenheid naar buiten zooveel mogelijk in praktijk te brengen, hebben zij samen ook de bevoegdheid ordeningen te maken, die, in onderwerping aan Gods Woord en de gemeenschappelijke belijdenis, als regel gelden voor het leven en het welzijn der gezamenlijke kerken."³¹⁾

28. W.J. Van der Merwe: Ekumeniese Sendingstudie, bl. 15.

29. H. Bouwman, a.w., Deel II, bl. 1.

30. Ibid., bl. 3.

31. Ibid., bl. 4.

Geestelike gemeenskap kan volgens Van der Merwe egter ook wyer uitkring as kerkverband en selfs ruimer wees as 'n sinodaal verband: "Dit kan bloot ook in 'n korrespondensie-verband bestaan wat nogtans op 'n belydenisgrondslag berus."³²⁾ Bouwman laat ook veel ruimte: "Kerkelike correspondentie in het algemeen wil zeggen, dat de verschillende kerken elkander van de gewichtigste zaken op de hoogte houden, zoo nu en dan verschillende belangen met elkander bespreken, elkanders oordeel inwinnen over gewichtige punten van leer en leven, en daartoe over en weer afgevaardigden zenden. Bij kerken van dezelfde taal, die dicht bij elkander wonen, is evenwel nauwer verband mogelijk."³³⁾

Die Gereformeerde beskouing is daarom lynreg in botsing met die kerkregeringstelsels soos by Rome en die Kollegialisme.

Die Kerk is dus geroep tot die vorming van 'n verband vanweë dieselfde belydenisgrondslag en beginsels van kerkregering. As uitdrukking hiervan is die totstandkoming in meerdere vergadering een wyse waardeur die verband tussen kerke tot vergestaltung kom.

1.2.3 DIE GEMEENTE-GESENTEERDE KERKVORMINGSPATROON AS GRONDSLAG VIR GEREFORMEERDE KERKVERBAND.

1.2.3.1 Grondslag van verband by Voetius

By Voetius berus kerkverband op konsensus.³⁴⁾ Hy verstaan ook hierdie reg van die kerkverband uit die Skrif: "Dié positiewe goddelike reg is duidelik in die goedgekeurde gebruik en voorbeeld van die Apostoliese gesag wat gevolglik vir ons voorgeskryf is deur die Heilige Gees, Hand. 15: vers 1 - 34, van waar alle Christelike teoloë gewoond is om die wettige gebruik en gesag van sinodes te bewys."³⁵⁾ Konsensus van die gemeenskap en kombinasie van die kerke in gemeenskaplike beraadslaginge, besluite en gedagte hetsy deur briewe, gesante, of deur sinodes of konvensies hoort daarom ook by 'n positiewe goddelike reg. Volgens Voetius tree kerke dus vrywillig met mekaar in onderlinge verband waar die klassikale of sinodale korrespondensie 'n staande

32. W.J. Van der Merwe, a.w., bl. 15.

33. H. Bouwman, a.w., bl. 6.

34. Politica Ecclesiastica IV, bl. 119, soos aangehaal by A. Schmidt, bl. 28.

35. Ibid., bl. 129, soos aangehaal by A. Schmidt, bl. 28.

verbinding van verskeie gemeentes onder 'n sekere regstelsel in 'n ooreenkoms met die oog op wedersydse opbouing en behoud vorm.

Vir Bouwman moet die toetrede tot kerkverband nie as willekeurig vertolk word nie: "Het intreden in het kerkverband is vrijwillig in dien zin dat niemand, geen kerk of staatsmacht, haar kan dwingen in een bepaald kerkverband te treden ... Maar deze vrijheid is geen willekeur."³⁶⁾ Dit moet beklemtoon word dat kerkverband nie 'n wilsbesluit is wat van die mens afhang nie maar setel in die wil van God soos dit in die Skrif na vore tree. Bouwman vervolg: "Daarom mag ook eene kerk niet willekeurig op zichzelf blijven staan, maar moet de gemeenschap zoeken tot steun, verrijking en opbouw van eigen kerk en ook van het geheel der kerken."³⁷⁾

In teenstelling met die Rooms-Katolieke sendingpraktyk het volgens die gereformeerde beskouing geen corplanting van 'n kerk plaasgevind nie. Planting was 'n nuwe vorming wat telkens van uit die verkondigde Woord deur die werk van die Heilige Gees as 'n nuwe geboorte tot stand gekom het. (Matt. 18:20). Smith meld dat Voetius voorbereidende maatreëls en handeling wat tot die konstituering van die kerk moet lei, onder kerkplanting insluit. Hierdie voorbereidende maatreëls en handelinge beskryf hy as onvolledige kerkplanting (*ecclesia incompleta*) en is noodsaaklik vir die toekomstige konstituering van die kerk wat hy dan as *ecclesia completa* beskou."³⁸⁾

Van Andel verklaar van Voetius: "En als hij de op het zendingsterrein reeds geïnstitueerde kerk beschouwt, stelt hij vooral haar vrijheid in het licht. Tegenover den dwang, die bij Rome uit kracht van haar kerkinrichting heerscht, plaatst en handhaaft hij de vrijheid en zelfstandigheid der plaatselijke kerk. De potestas der kerk, haar lerende en wetgevende en rechtsprekende macht, is onvervreembaar. Niemand mag zich deze macht toeëigenen; zij zelve kan deze aan niemand wegschenken ... Deze kerk regeert zichzelf; zij is in het bezit van de haar geschonken potestas ecclesiastica; zij mag ook niet verdragen, dat een ander zich deze macht toeëigent. Niemand buiten haar heeft eenige rechtsmacht over haar geestelijke aangelegenheden: zij heeft haar potestas en haar libertas ... Niemand kan haar ook dwingen tot verband en correspondentie met andere kerken: zij heeft haar eigene zelfstandigheid.

36. H. Bouwman, a.w., bl. 9.

37. Ibid., bl. 10.

38. N.J. Smith: Die planting van afsonderlike kerke vir nie-blanke bevolkingsgroepe deur die Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, bl. 85.

De plaatselike kerk, is een compleete, zicthelwe, regeerende, vrije, zelfstandige kerk."³⁹⁾

Die geplante kerk mag sy selfstandigheid nie ontnem word nie, wat nog van dat een kerk oor 'n ander wil heers! Die gesag van 'n plaaslike gemeente lê dus onvervreembaar in sy lerende, wetgewende en regsprekende mag. Hieraan voeg Van der Merwe die baie belangrike getuigende mag van die kerk aan toe.⁴⁰⁾ Enige vorm van heerskappy en hierargie soos dit ook by Rome voorkom word verwerp. Daar is ook nieiets soos voorgdyskap oor 'n geplante kerk nie.

Alhoewel die geplante kerk geensins verplig was om 'n kerklike verband, selfs deur korrespondensie, met die plantende kerk te onderhou nie, verklaar Smith dat Voetius nie hiermee die geplante kerk wou losmaak van enige kerklike verband nie: "... dan sôu dit Independentisme wees - maar wou hy alleen die eie mag en regering van die geplante kerk beklemtoon."⁴¹⁾ Geen pouslike- of moeder-suurdeeg sou volgens Gereformeerde beginsel 'n kerk (gemeente) mag insypel en beheers nie!

Met die sending van die Gereformeerde Kerk van Nederland op Java is die beginsels vir kerkplanting soos deur Voetius geformuleer, konsekwent toegepas en in die woorde van Cronje: staande "vierkant op die Gereformeerde Kerkreg."⁴²⁾ Die Sinode van Middelburg (1896) waarvolgens die kerk sy sending inrig, het ook as volg besluit: "Overmits elke plaatselike kerk, ook op Java, in sich zelve compleet is, en rechtstreeks onder Koning Jesus staat, mag de zendende kerk, als moederkerk, zulk eene kerk op Java wel steunen en raden, maar zich nooit eenige autoriteit over haar aanmatigen. De Javaansche Kerk is met ons gecoördineerd, niet aan ons gesubordineerd."⁴³⁾ Hiermee word die inheemse kerk op Java as ten volle selfstandig erken. Sendelinge van die moederkerk in Nederland sou alieen sitting met adviserende stem kon uitbring sonder om die geplante kerk in 'n staat van onmondigheid te hou.

39. H.A. Van Andel: De Zendingsleer van Gijsbertus Voetius, bl. 186, 187.

40. W.J. Van der Merwe: Gesante om Christus wil, bl. 34, 35.

41. N.J. Smith, a.w., bl. 88; H.A. Van Andel, a.w., bl. 187, 188.

42. J.M. Cronjé: Die selfstandigwording van die Bantoekekerke, bl. 41.

43. J.H. Bavinck: Historisch Document, bl. 37.

Hierdeur ontvang die inheemswording van die jong kerk by die Sinode van Middelburg volgens Van der Merwe baie sterker klem as wat by Voetius die geval was.⁴⁴⁾ Dit kom duidelik in 'n besluit navore: "Onze Gereformeerde kerken in Nederland bezitten een westersch, en ten dele ook een nationaal karakter, dat ook in de vormen der belijdenis, en tot in taal en woordkeuze uitkomt. Overmits nu God niet alle volken eender schiep, maar den Javaan anders dan ons, oostersch in wijze van voorstelling; hem op geheel anderen trap van ontwikkeling plaatste; en hem een ander verleden gaf, mag nimmer de eisch gesteld, dat hij onze vormen overneme, maar moet uit den boezem zelf van het bekeerde deel der Javanen, die oostersche vorm voor lied, gebed en belijdenis is opkomen, die bij zijne existentie past."⁴⁵⁾ Hier is dus 'n eenheid van verband in 'n sekere vorm met ruimte vir verskeidenheid.

Die eis van sodanige kerklike samewerking word voorgestaan waar dit deur Voetius bevraagteken is. Ons vind ook 'n ondubbelsinnige uitspraak by die Sinode van Middelburg rakende die wesentlike eenheid van die kerk oor ras en volksgrense heen: "Daar er in Christus is noch Jood noch Griek, en dus ook noch Javaan noch Nederlander, moeten de geloovigen op Java, van wat ras of natie ook, in ééne kerk saamleven, en mag alleen verschil in belijdenis, kerkregering en taal hen scheiden."⁴⁶⁾ Die kerk van Christus neem in elke volk en elke kultuur tog wel 'n eie, besondere gestalte in.

As sendingdoelstelling moet bekering, volgens Voetius, kerkplanting voorafgaan. Hy stel hom dus teenoor die Rooms-Katolieke standpunt wat kerkplanting aan bekering laat voorafgaan, terwyl die mens vanuit 'n direkte geloofs verhouding met Christus na die kerk heengelei kan word. Van der Merwe deel hierdie opvatting: "Die kerk word geplant omdat hy die uitverkore instrument in die hand van God is vir die koms van Sy Koninkryk ... nooit as 'n doel op homself gesien word nie."⁴⁷⁾ As Rooms-Katoliek wys Niederberger dat die Protestantse Sendelinge, deur die skeiding tussen bekering en kerkplanting, die bekeerlinge heengelei het tot vorming van eie, selfstandige inheemse kerke, tot 'n verbreking van die sigbare eenheid van die kerk.⁴⁸⁾ Durand wys daarop dat Niederberger hierdeur juis die radikale onderskeid tussen Voetius en die Roomse-kerkplanting aandui wat eerder die kerk in die ruimte stel vir indringing

44. W.J. Van der Merwe, a.w., bl. 40.

45. J.H. Bavinck, Historisch Document, bl. 35.

46. Ibid., bl. 37.

47. W.J. Van der Merwe, a.w., bl. 34, 35.

48. O. Niederberger: Kirche-Mission-Rasse, bl. 287.

onder die volke as instrument van die Missio Dei van God se koms in die wêreld.⁴⁹⁾

Tereg het Voetius die konstituering van die kerk as 'n *ecclesia completa* omskryf met volle klem op die vryheid en selfstandigheid van die plaaslike gemeente. Hierdie plaaslike gemeente is, deur vrywillige samevoeging daartoe geroepe om hom in 'n wyse van verband met die ander plaaslike gemeentes te stel ten einde aan die Skriftuurlike eise vir Gereformeerde kerkreg te kan voldoen. Dit impliseer dus ook dat die consensus van dogterkerke bepalend sou wees vir die onderhouding van 'n verband met die moederkerk.⁵⁰⁾ Die kerk van Christus neem in elke volk en elke kultuur 'n eie besondere gestalte aan.

1.2.3.2 Die waarde van die pluriformiteitsgedagte by A. Kuyper

Vir Kuyper was die volke 'n resultaat van die skeppingsordonnansies. In teenstelling met die Duitse Sendingwetenskap was die volkereverskeidenheid vir hom die balanserende faktor van die kerkvorming. In hierdie proses soek die kerk vleeswording onder die volkere. Gevolglik besit die kerk 'n bepaalde pluriformiteit; as komplementerende verskeidenheid maar nooit as 'n opponerende verskeidenheid nie. Omdat kerk en volk mekaar nooit geheel deel is die idee van 'n volkskerk vir Kuyper daarom vreemd aan die kerk.

Die terminologiese gebruik van die pluriformiteit en die pluraliteit van kerke is problematies, ongelukkig en verwarrend: Durand vervolg: "Maar nog 'n moment moet hierby verreken word, naamlik die veelvormigheid wat geëis word deur verskil van plek, land, taal en volk. Nêrens tree hierdie twee momente op 'n suiwere wyse naas mekaar op nie en steeds is hulle nou ineengestrengel."⁵¹⁾ Dit is juis hierdie twee aspekte wat problematies in die pluriformiteitsleer soos deur Kuyper uitgewerk, na vore kom en aanleiding gee tot veel misbruik deur mense wat hulle op hom beroep met ander motiewe as wat die bedoeling by homself was.

Op gronde van die skeppingsverskeidenheid; die noodsaaklikheid dat die waarheid van God eers in verskillende gestaltes ten volle tot ontplooiing

49. J.J.F. Durand: *Una Sancta Catholica in Sendingperspektief*, bls. 121 e.v.

50. H.A. Van Andel, a.w., bl. 184.

51. J.J.F. Durand: *Una Sancta Catholica*, bl. 52.

kan kom, en as gevolg van die gebrekkigheid van begrip wat by mense van die waarheid van God bestaan, het Kuyper 'n legitieme en selfs 'n noodsaaklike meervormigheid van die kerk aanvaar. Daar is vir Durand twee lyne in Kuyper se gedatagang te onderskei naamlik die tussen 'n skeppingsmotief en 'n historiese motief: "Onder die skeppingsmotief moet verstaan word die pluriformiteit wat opkom uit die gevarieerdheid van die skeppingslewe...⁵²⁾ Hiermee erken Kuyper die gegewenheid van verskillende rasse en volke as vrug van die Goddelike genade te Babel: "... dat God self hierdoor de indeeling van de menschheid in volken, natiën en Staten te voorschijn heeft geroepen."⁵³⁾ In hierdie sin het hy verskillende kerke vir mense van verskillende ras, herkoms, land, streek, geskiedenis, aanleg, gemoedstemming en sielsbestaan bepleit.⁵⁴⁾

Kuyper se uitsprake moet altyd gelees word teen die agtergrond van sy stryd teen en in 'n liberale kerk waarbinne daar geen geestelike eenheid bestaan het nie. So verklaar hy hom t.g.v. vrye veelvormigheid, ook wanneer hy dink oor die eenheid van die kerk: "Laat zoc met volkomen autonomie zich groepen en kringen vereenigen, die weten wat ze willen, weten wat ze belijden en voor wie een eenheid in het leven bestaat, en niet een eenheid in naam ... maar wijl alleen door vrije keurverwantschap de ware verbindingen der geesten zich openbaren kunnen ... Een confoederatief systeem, zietdaar dan, wat met den aard van ons volk meest overeenkomstig, mij de eenige uitweg schijnt, om vrijheid en eenheid te verbinden ..."⁵⁵⁾ Verskeidenheid weens taal en volksverskille en die behoud van die eiesoortige staan altyd lynreg teenoor verdeeldheid wat sonde is, en in die besonder waar die weg geopen word vir kulturele en etniese verskille om te lei tot die totstandkoming van afsonderlike kerke wat nie meer met mekaar die band van eenheid en die gemeenskap van die heiliges behou nie. Daar is dus by Kuyper die gesonde gedagte dat daar in die kerk 'n pluriformiteit aanwesig moet wees as gevolg van die verskille in taal, kultuur, psigiese ingesteldheid ens. van die verskillende volkere waaronder die kerk inheems word.⁵⁶⁾

52. Ibid., bl. 52.

53. A. Kuyper: *Pro Rege*, Deel III, bl. 256.

54. A. Kuyper: *De Gemeene Gratie*, Deel III, bl. 233; *Encyclopaedie der Heilige Godgeleerdheid*, Deel III, bl. 251.

55. A. Kuyper: *Brochures III*, *Eenvormigheid, de vloek van her moderne leven*, bl. 29.

56. Vgl. J.H. Bavinck, *Historisch Document*, bl. 13.

Klaarblyklik het die Sinode van die Gereformeerde Kerke by Middelburg in 1896 hul reeds aangehaalde besluit, dat die Moederkerk die Dogterkerk kan steun en adviseer, maar nie domineer nie, onder die invloed van Kuyper geneem. Dit was onder invloed van Kuyper dat die sending van die Gereformeerde Kerke, ingerig word volgens die besluit van die Sinode van Middelburg; "Overmits elke plaatselijke kerk, ook op Java, in zĳch zelve compleet is, en rechtstreeks onder Koning Jezus staat, mag de zendende kerk, als moederkerk, zulk eene kerk op Java wel steunen en raden, maar zich nooit eenige autoriteit over haar aanmatigen. De Javaansche kerk is met ons gecoördineerd, niet aan ons gesubordineerd."⁵⁷⁾ Kuyper was veral daarvan oortuig dat 'n Gereformeerde kerk onder die Javane in kerkverband met die Nederlandse Gereformeerde Kerk moet staan. Onder sy leiding besluit die sinode van Middelburg ook in 1896 ten gunste van inheemse aanbiddingsvorme by die bekeerde Javaan: "mag nimmer de eisch gesteld, dat hij onze vormen overneme, maar moet uit den boesem zelf van het bekeerde deel der Javanen, die oosterschen vorm voor lied gebed en belijdenis opkomen, die bij zijne existentie past."⁵⁸⁾ Dit word ook gestel: "Daar er in Christus it noch Jood noch Griek, en dus ook noch Javaan noch Nederlander, moeten de geloovigen op Java, van wat ras of natie ook, in ééne kerk saam-leven, en mag alleen verschil in belijdenis, kerkregering en taal hen scheiden."⁵⁹⁾ Dit wil dus voorkom asof Kuyper ruimte wou laat vir inheemse Kerkvorming maar terselfdertyd die eenheid van die kerk wat verskille van taal, denke en kultuur transendeer, wou eerbiedig: "Die Evangelie moet aan die "Insulinde's volkeren" gebring word "niet om ze nederduitsche", maar om ze javaansche christenen te maken, in wier huislijk er maatschappelijk leven naar eigen aard en vorm het geestes-leven stroomt."⁶⁰⁾

Pluriformiteit is in Kuyper se oë ook 'n fase van ontwikkeling waartoe die een kerk sigbaar moet kom om 'n veelvormige wyse, "... dat elke plant die zich later in vele stengels splitst, toch in den aanvang één is ..."⁶¹⁾ Al die verskille in die kerk noodsaak pluriformiteit. Ten opsigte van dié Javaanse Christene vervolg Kuyper dat: "De menschen zijn niet eender onder wie de Kerk optreedt. Ze verschillen naar herkomst, ras, land, streek, verleden, aanleg, gemoedstemming en zielsbestaan, en ook blijven ze niet altoos dezelfde maar doorloopen verschillende trappen van ontwikkeling De voor-

57. J.H. Bavinck: Historisch Document, bl. 37.

58. Ibid., bl. 35.

59. Ibid., bl. 37

60. A. Kuyper: - Brochures III, Eenvormigheid ..., bl. 31.

61. A. Kuyper: De Gemeene Gratie, Deel III, bl. 235.

werpelijke waarheid blijft wel één, maar de onderwerpelijke toeëgening, toepassing en belijdenis moet verschillen, evenals de kleur van het licht verschildt naar gelang van het glas waarin het wordt opgevangen."⁶²⁾ Hierdie verskille is vir hom eerder 'n verryking vir die kerk omdat hierin "de volk openbaring van de veelvuldige wijsheid Gods uitkomt ... de velen vullen elkander aan. En alleen in die totaliteit is de volheid."⁶³⁾ Soos in één huisgesin elkeen anders dink, voel, praat en hom uitleef moet hierdie verskeidenheid as 'n komplementerende doel dien in die kerk van Christus.

Pluriformiteit het in die geskiedenis 'n groot rol in die kerklike lewe gespeel en aanleiding tot die ontstaan van 'n hele aantal volkskerke gegee: elke volk het sy eie kerk. Jonker verklaar dat Kuyper self nie altyd duidelik hierdie begrip onderskei het nie: "... en dit het daarop uitgeloop dat hy soms ook die verskeurdheid van die kerk as 'n legitieme pluriformiteit gesien het, en dit selfs vergoelik het ... Dit gaan hier immers nie om die verskeurdheid van die kerk nie (hoewel dit daarheen kan lei), want hier staan nie verskillende kerke teenoor mekaar op grond van verskille in belydenis nie, maar hier staan verskillende kerke naas mekaar op grond van die feit dat die evangelie ingang gevind het by verskillende volkere wat elk sy eie taal spreek, sy eie vormgewing aan die belydenis gee en in die liturgie sy volkskultuur aan die woord laat kom."⁶⁴⁾ Kuyper self verwerp die idee van 'n nasionale kerk as in stryd met dié wese van kerkwees: "Een nationale Kerk is een contradictie, want er is in Christus geen Jood of Griek of Barbaar, maar allen zijn in hem één."⁶⁵⁾ Hy stel dit baie oortuigend: "Van een Volkskerk, dié één enkel volk omvat, is een heidensche, hoogstens een Joodsche gedachte. De kerk van Christus is oecumenisch ... En de Synode van Dordrecht, en de Synode van Westminster hebben dan ook tegenover deze hinderlijke zelfverlaging het oecumenisch karakter der Gereformeerde kerken geërd."⁶⁶⁾ Hy verwerp selfs die benaminge "volkskerk" en "christelike volk"⁶⁷⁾; "geen volkskerk, maar eer een kerkvolk."⁶⁸⁾ Binne die raamwerk van die eenheid van die kerk maak die veelvormigheid in die bestaan van inheemse kerke ruimte vir kerkverband. Die Sinode van Middelburg neem dan ook in 1896 'n beginsel-besluit onder die leiding van Kuyper "voor geïnstitueerde kerken der plicht tot correspondentie met buitenlandsche

62. Ibid., bl. 237.

63. Ibid., bl. 238.

64. W.E. Jonker, a.w., bl. 209.

65. A. Kuyper: Pro Rege, Deel II, bl. 201, 194 e.v.

66. A. Kuyper: Het Calvinisme, bl. 57.

67. O.J. de Jong: Geschiedenis der kerk, bl. 328.

68. J.C. Rullmann: Kuyper-Bibliografie, Deel II, bl. 194, 220.

kerken van gelijke belijdenis ... Met de kerken van goede belijdenis in Indië. Met deze kan niet anders worden aangegaan dan correspondentie of kerkverband ..."⁶⁹⁾ Kuyper maak in 'n slotartikel die gevolgtrekking dat die nuwe geplante kerk "recht noch reden voor God hebben om haar afzonderingsleven te blijven voortzetten, maar verplicht en van Gods wege geroepen zijn om zich te vereeniging; en dat dit niet mag door een nieuw "genootschap" op te richten ..."⁷⁰⁾ Hierdie kerke staan dus in hulle volheid naasmekaar maar nooit los van mekaar nie, gedeel en tog één: "Zoo min de eigenaardigheid van elke plaatselike kerk, als de band die haar met kerken uit dezelfde streek, en deze weer van hetzelfde land te saam bindt, mag door de geloovigen bij hun formatie der kerk uit het oog verloren..."⁷¹⁾ Voorts is hierdie onderlinge samehang tussen die kerke "van een zelfde natie" vir Kuyper nie aan willekeur oorgelaat nie, maar vind dit veral begronding in hulle éénheid van die liggaam van Christus waarvan elke plaaslike kerk die volle openbaring daarvan is; en al sou die "confederatieve kerkverband" verskeur word moet onderling geraadpleeg word om die verband te herstel."⁷²⁾

Hy verklaar verder: "Een kerk mag niet op zichzelf blijven staan, daar zij niet de kerke Christi is, maar slechts een openbaring van de kerke Christi op ééne enkele plaats. Vergaderingen in andere plaatsen, die insgelijks openbaringen van hetzelfde lichaam Christi zijn, hooren dus bij haar en zij bij deze. Hieruit spruit de stellige verplichting tot correspondentie met andere kerken binnen de perken van het mogelijke."⁷³⁾ In die planting van kerke wat Kuyper dan onder die benaming van 'n onvoltooide reformatie beskryf is: "een zendingskerk" 'n "filiaal-kerk" van die kerk wat hom stuur "en als een nog niet uitgestekte plant aan de moederplant verbonden."⁷⁴⁾ In die geval waar 'n kerk ontstaan deur "particulier initiatief", "zouden deze belijders niet zonder kerkelijk verband mogen leven, maar zouden ze verplicht zijn, ..." "⁷⁵⁾ Hierdie proses van kerkformasie kom dus wesentlik in sigbare vorm tot stand waar elke plaaslike openbaring volkome kerk is met die bestaansruimte vir uiterlike onderlinge binding in kerkverband.

69. J.H. Bavinck, a.w., bl. 38.

70. J.C. Rullmann, a.w., bl. 328, Vgl. ook, bls. 326, 327, 335, 336.

71. A. Kuyper: Tractaat van de Reformatie der Kerken, bl. 33.

72. Ibid., bl. 34.

73. Ibid., bl. 77.

74. Ibid., bl. 85.

75. Ibid., bl. 86.

Teenoor die Roomse struktuur van die hiërargiese eenheid van die kerk onder die Pous, stel Kuyper die pluriforme bestaanswyse vir die kerk.⁷⁶⁾ In hierdie verband skryf hy in De Heraut wanneer hy aan die "afgeskeie kerke" dink, as volg: "Met allen die in of buiten de gescheiden kerken de zuivere waarheid naar het Woord Gods belijden, voelen we ons organisch in het Liggaam van Christus één ... we voelen ons met de echte belijders en belijderessen in beiden kerken zielsinnig één en nauw in Christus verbonden."⁷⁷⁾

Dit is duidelik dat die komplementerende verskeidenheid in die kerk nie mag ontaard in die bestaan van verskillende kerke nie. Die pluriformiteit binne die één kerk van Christus het sy grond, maar dan nie as kerkskeidende faktor wat die sigbare gemeenskap tussen die gelowiges van verskillende taal en kultuur uitskakel of selfs bemoeilik nie. 'n Bepaalde vorm van kerkverband moet daarom gehandhaaf word tussen die verskillende gestaltes wat die kerk van Christus in sy inheemswording onder die volkere aanneem. 'n Geslote kerk sou in stryd wees met sy wese van kerk-wees. So verkeerd as wat dit is om die skeppingsmatige verskille tussen mense te misken in die organisatoriese reëlins van die kerk, so verkeerd is dit om dit te verhef tot 'n faktor wat die eenheid van die kerk bedreig en die sigbare gemeenskap van die heiliges prakties uitskakel. "Daarom dat Kromsigt eerder praat van pluriformiteit in die kerk."⁷⁸⁾ As noodsaaklike verskeidenheid is hierdie pluriformiteitsgedagte vir Swart onderskeie van pluraliteit wat verdeeldheid in die oog het sonder die uitsig van eenheid in kerkherstel.⁷⁹⁾ Tereg spreek Jonker van die eenheid-in-die-verskeidenheid sowel as van die verskeidenheid-in-die-eenheid wat tot openbaring in die kerk moet kom.⁸⁰⁾

1.2.3.3 Beginnels vir kerkplanting soos deur H. Bavinck neergelê.

Ook Bavinck kon hom nie aan die problematiek rondom die pluriformiteit onttrek nie. Hy verklaar dat die skeppingsverskeidenheid wat deur God gewil is, 'n opponerende en sondige verdeeldheid in die kerk van Christus tot gevolg kan hê. As komplementerende verskeidenheid het dit vir hom groot waarde vir die lokalisering en deurdringing van die kerk in die wêreld:

76. A. Kuyper: De Gemeene Gratie, Deel III, bl. 234.

77. J.C. Rullmann: Kuyper-Bibliografie, Deel II, bl. 100.

78. G.J. Swart: Die Vraagstuk van die Eenheid, Verskeidenheid en Verdeeldheid van die Kerk, bl. 153.

79. Ibid., bls. 156, 157.

80. W.D. Jonker, a.w., bl. 35.

"Door de zonde is zij ontaard en verbasterd, maar in zichzelf is zij goed en ook voor de kerk van Christus van betekenis ... Ja, al heeft de gedeeldheid der menschen in volken en talen in de zonde haar aanleiding gehad, zij bevat iets goeds, dat in de gemeente indragen en alzoo voor de eeuwigheid bewaard wordt. Uit velen geslachten en talen en volken en natiën vergadert Christus zijne kerk op aarde."⁸¹⁾ Hy benadruk dat in verbondenheid aan Christus en Sy Woord elke gemeente volwaardig kerk is, en in teenstelling met Rome, onwillekeurig en onlosmaaklik in onderlinge band aan mekaar verbonde: "Bij de beschrijving van het wezen der kerk gingen alle Gereformeerde theologen van de ecclesia universalis uit en daalden zoo tot de ecclesiae particulares of ... staan krachtens haar historischen oorsprong met elkander in verband en zijn tot het onderhouden der gemeenschap met allen, die hetzelfde geloof deelachtig zijn, van's Heeren wege verplicht. Elke plaatselijke kerk is daarom tegelijkertijd eene zelfstandige openbaring van het lichaam van Christus en een deel van een groter geheel; eene ecclesia particularis, die opkomt uit er geestelijk en historisch met de ecclesia in verband staat."⁸²⁾

Met sy besondere aksent op die vryheid, selfstandigheid en gesag van die plaaslike gemeente as die grondslag vir gereformeerde kerkverband, gee die gemeentegesentreerde kerkvormingspatroon besondere vitaliteit aan die kerk in sy pluri-forme bestaanswyse. Binne 'n komplementerende verskeidenheid op grond van die gevarieerdheid van die skeppingslewe, besit die kerk 'n eenheidsopptrede oor ras en volksgrense heen vir onderlinge bindinge in kerkverband. Hierdie wedersydse consensus is nie willekeurig van aard nie maar dien tot gemeenskaplike verryking van die gemeentes en die opbou van die kerk in sy geheel. 'n Sondige verdeeldheid het die totstandkoming van afsonderlike kerke tot gevolg, waar 'n opponerende verskeidenheid die band van eenheid verbreek binne die een kerk van Christus. Sô onmoontlik as wat dit is om die skeppingsmatige verskille tussen mense in die organisatoriese reëlins van die kerk te wil ontken, so verkeerd is dit om hierdie veelvormigheid te wil verhef tot 'n faktor wat die sigbare eenheid van die kerk bedreig en die gemeenskap van die gelowiges uitskakel. Daar sal egter in hierdie kerkvormingspatroon gewaak moet word dat die volk nie te sterk as medebepalende funksie dien nie, aangesien die kerk hom inheems lokaliseer en deurdring nie

81. H. Bavinck: Gereformeerde Dogmatiek, Vierde Deel, bl. 303.

82. Ibid., bl. 357, Vgl. bis. 356, 358.

vanuit etnies-kulturele verbondenheid nie, maar op grond van die Skrif. Sowel van die eenheid-in-die-verkeidenheid as van die verskeidenheid-in-die-eenheid moet in die kerk tot openbaring kom.

1.2.4 EEN KERKVERBAND MET RUIMTE VIR 'N VERSKEIDENHEID VAN VORME.

Die Evangelie moet inheems word in 'n kulturele verskeidenheid binne die een kerk. Hierdie belydenis van die eenheid van die liggaam van Christus binne die verskeidenheid het as Skriftuurlike verantwoording die vorming in een of ander band onder die plaaslik, selfstandige gemeentes. Jonker vat die prinsipiële eis raak as hy sê dat dit nie moet beteken dat daar vir elke volk 'n aparte kerk sal ontstaan nie: "Die verskeidenheid van die volkere moet binne die een verband van die kerk van Jesus Christus op aarde tot openbaring kom. Niemand het nog ooit aangetoon dat die handhawing van die verskeidenheid van die volkere ook in die kerk, noodwendig moet beteken dat daar aparte kerke moet wees nie. Gewoonlik word daar pragtige argumente aangevoer om te bewys dat daar 'n eerbiediging van die verskeidenheid moet wees, en dan word daaruit ten onregte gekonkludeer dat daar dus aparte kerke moet wees. "... In een-en-dieselfde kerkverband moet opgeneem wees gelowiges uit alle volkere, tale, stamme en nasies."⁸³⁾

Die vraag na die aard van die kerkverband waardeur die eenheid in verskeidenheid tot uitdrukking kom bied verskillende moontlikhede.

Volgens Durand kom die sinode van Dordrecht (1578) reeds voor die probleem van twee taalgroepe te staan: die Nederlands- en Waalsprekendes: "Daar word besluit dat elke groep sy eie kerkrade, klassikale vergaderings en partikuliere sinodes sou hê. Wat die generale sinode betref, is besluit dat dit uit twee afgevaardigdes van elke partikuliere sinode van sowel die Waalsprekendes as die Nederduitssprekendes sou bestaan."⁸⁴⁾ Jonker beskou artikel 51 as gewens omdat "die verskillende gemeentes van dieselfde taalgroep ook oor mekaar sal toesig hou en die verband tussen hulle om verskillende redes hefter is as tussen hulle en die gemeentes van die Nederlandssprekendes ... Sodoende word genoegsaam geleentheid gebied vir die ontplooiing van die eie-aard van die Waalse gemeentes. Hulle kan hulleself ten volle uitlewe en uitdrukking gee aan alles wat "eienaardig" aan hulle kerklike lewe is. Tog bly die een kerk-

83. W.D. Jonker, a.w., bl. 32, 33.

84. J.J.F. Durand: *Una Sancta Catholica*, bl. 116, 117.

verband bewaar, en wel op twee duidelike maniere: dieselfde kerkorde geld vir albei die groepe gemeentes, en hulle kom saam in een algemene sinode."⁸⁵⁾ Hieraan voeg die Sinode van Dordrecht volgens hom in artikel 52 iets aan toe ter bewaring van die twee groepe se eenheid, waardeur hulle afsonderlike bestaan in verskeidenheid nie in verskeurdheid kan ontplooi nie; naamlik "op vergaderinge van" sommige Dienaren ende Ouderlingen van beyde zijden" word die korrespondensie ook op kerkraadsvlak bewaar met die doel om "soo veel mogelijk is na gelegenheyt des noodts met rade malcanderen by te staan."⁸⁶⁾

Ook met betrekking tot die verhouding tot die kerke in Indonesië kom artikel 51, wat by die sinode van Utrecht in 1905 verandering ondergaan het, tot herformulering om ruimte te maak, vir 'n aantal blanke gemeentes binne die kerkverband van die Gereformeerde kerk in Nederland. Durand vervolg: "Sedert 1920 vorm hierdie blanke gemeentes 'n eie klassis (Batavia), en in 1948, na aanleiding van 'n versoek gerig aan die generale sinode van Zuolte, stem die generale sinode van Eindhoven toe dat hulle 'n eie sinode mag vorm ... In Midde Java het dus 'n situasie ontstaan waarin 'n selfstandige Gereformeerde kerk "van Europeane" tot stand gekom het naas die Midde-Javaanse kerk."⁸⁷⁾ Hierdie ruime soepelheid vir verskeidenheid vind vir hom ook deurslag in die Chinese gemeentes tot 'n klassis vir Maleissprekende Indonesiese Christene in 1936 sowel as in die Protestantse Kerk van Indonesië wat uitgeloop het op die ontstaan van vier selfstandige kerke in één Protestantse Kerk."⁸⁸⁾

Die rol wat 'n plantende kerk inneem teenoor 'n geplante kerk bly altyd van die allergrootste belang. As wesentlik één kerk kan hierdie belydenis ook in korrespondensie-verband tot uitdrukking kom. Vir J.H. Bavinck sou een gemeente nooit oor 'n ander mag heers nie, maar sou hy ook nie sonder die advies van 'n ander sy weg kan vind nie."⁸⁹⁾

Na die mening van Vorster het die verhouding van die Kaapse kerk tot die Moederkerk in Nederland die eis van die gereformeerde kerkreg deurstaan:

85. W.D. Jonker, a.w., bl. 33.

86. Ibid., bl. 34.

87. J.J.F. Durand, a.w., bl. 117.

88. Ibid., bl. 117, 118; J.C. Gilhuis: Ecclesiocentrische Aspecten van het Zendingswerk, bl. 185.

89. J.H. Bavinck: An Introduction to the science of missions, bl. 198, 199.

"Dit het deur en met die Classis van Amsterdam geskied. Geformeer onder leiding van die kerkverband, het die Kaapse Kerk onder die Classis van Amsterdam ressorteer. Daar was 'n wettige en vaste verband, wat weens buitengewone omstandighede 'n besondere karakter gedra het, en op besondere wyse deur die Moederkerk beroepe predikante, deur die gemeenskap met die Moederkerk in meerdere vergaderinge en deur korrespondensie gehandhaaf is."⁹⁰⁾ Die kerk aan die Kaap was vir hom wesentlik één met die Moederkerk in Nederland: "Dis egter veral deur korrespondensie dat die besondere verhouding met die Kaapse Kerk bewerkstellig is. Die Deputati ad res Indicas het op prysenswaardige wyse hierdie korrespondensie oor die jare behartig en volgehou ... Na die mate en op die wyse wat die afstande dit moontlik gemaak het, het die kerklike verband tot uitdrukking gekom. En dis aan hierdie verband meer as iets anders te danke dat die Kaapse Kerke ook die gereformeerde sisteem van kerkregering gevolg het."⁹¹⁾ Hierdeur sê Eybers word daaraan uitdrukking verleen dat die kerk in sy groter geheel as openbaring van die liggaam van Christus op aarde een is, naamlik deur korrespondensie en samewerking insover dit prakties kan geskied as 'n vorm van verband.⁹²⁾

Die verpligting tot kerklike verband staan vir hom as een van die beginsels van die gereformeerde kerkreg vas: "Hierby moet ook altyd in gedagte gehou word dat die plaaslike kerk nie alleen tot die verband behoort ter wille van homself, vir sy eie welsyn (bene esse) nie maar ook ter wille van die welsyn van die verband (algemene kerk), en dit nie ter wille van die algemene kerk as 'n doel in sigself nie, maar ter wille van sy groter nuttigheid en die dienstigheid vir die gemeente van die Heer in die algemeen en vir die Koninkryk van Christus op aarde, om also des te kragtiger te help meewerk tot die algemene erkenning van Christus as Koning en tot groter heerlijkheid van God."⁹³⁾

In die daarstelling van 'n gereformeerde kerkverband sal die Kerk dus deeglik rekening moet hou met die eenheid van struktuur en die ruimte vir die ver-

90. J.D. Vorster: Die kerkregtelike ontwikkeling van die Kaapse Kerk, onder die kompanjie 1652 - 1795, bl. 78. Vgl. veral Hoofstuk 3.

91. Ibid., bl. 76, 135.

Vgl. P.B. van der Watt: Die Nederduitse Gereformeerde Kerk 1652 - 1824, bls. 10 - 15.

B.J. Odendaal: Die kerklike betrekkings tussen Suid-Afrika en Nederland 1652 - 1952, bls. 21 - 69.

92. J.H. Eybers: Die Kerkinrigting van die Ned. Geref. Kerke in Suid-Afrika, bl. 58. Vgl. H.J. Pienaar: Die inrigting van die Ned. Geref. Kerke in Suid-Afrika, bl. 60.

93. J.H. Eybers, a.w., bl. 69.

skeidenheid van moontlikhede. Heyns stel 'n kultureel-etniese motief vir die ontstaan van 'n legitieme pluriformiteit van kerke voor, wat in talle opsigte van mekaar kán verskil en tog nog één kerk is en kan wees:

"Verskeidenheid van kerke is as sodanig nie 'n bedreiging vir die eenheid van die kerk nie. Die Skrif verwerp nie die verskeidenheid binne die één kerk nie, maar wel die verskeidenheid wat in teenstellinge ontaard. Om goeie koinoniale en kerugmatiese redes is 'n verskeidenheid van kerke wat saamhang met die verskeidenheid van volke, Skriftuurlik wel aanvaarbaar. Maar onmiddellik moet bygesê word dat die verskeidenheid van kerke uiteraard die roeping het om hul gegewe eenheid onder andere ook kerkverbandelik te konkretiseer."⁹⁴⁾ Aan die ander kant lei die ooraksentuering van die selfstandigheid van die plaaslike kerke en 'n gevolglike nivellering van die betekenis van die kerkverband volgens hom tot independentisme of kongregasionalisme; waar die bestaan van die plaaslike kerke self aanvaar word as 'n vrywillige onderneming van toetredende lede lei dit tot kollegialisme.⁹⁵⁾

Geldenhuys stel die Bybelse verband tussen eenheid en strukturele vorm as ryke verskeidenheid in diens van die eenheid van die kerk: "Hoewel die Nuwe Testament geen veelheid van kerke ken nie, kan daar sekere oorweginge wees vir 'n groepering in verskillende "kerke". Wanneer in die Nuwe Testament van 'n verskeidenheid in die kerk sprake is, gaan dit altyd om 'n verskeidenheid binne die één kerk."⁹⁶⁾ J.H. Bavinck vervolg in dieselfde sin van die kerk: "Zij mag om het een het ander niet prijsgeven Ze mag niet zeggen: we zijn zo onderscheiden in ras, dat we niet meer één zijn Ze ook niet zeggen: we zijn zó één, dat alle verschil moet ophouden te bestaan. Ze streeft nergens haar gelijkvormigheid, maar ze is wel diep doordroghen van de waarheid van de eenheid ... Ze is één, katholiek, wêreld -- omspannend, en ze moet dat op een of ander wijze ook in haar uiterlijke existentie tot uitdrukking brengen."⁹⁷⁾

Die eenheid van die kerk maak ruimte vir verskeidenheid binne die kerk ten opsigte van taal en kultuur. Juis vanweë hierdie werklikheid dien die verskeidenheid tot wedersydse verryking en nie tot verdeeldheid nie, as

94. J.A. Heyns: Dogmatiek, bl. 379.

95. J.A. Heyns: Die Kerk, bl. 175.

96. F.E. O'B. Geldenhuys: Die standpunt van die N.G. Kerk, in Theologia Viatorum, Jg. 4, No. 1, April 1976, bl. 41.

97. J.H. Bavinck: Apostoliciteit en katholiciteit, in De Apostolische Kerk, bl. 234.

naamlik die verskillende plaaslike kerk in één kerkverband tot stand kom. Ons móét, volgens Bosch, protesteer teen die bestaan van aparte kerkverbande vir mense met dieselfde belydenis.⁹⁸⁾ Die Bybelse weg, so lyk dit vir hom "is eerder dat ons bereid moet wees om, ter wille van die eenheid, 'n bietjie "doelmatigheid" prys te gee, selfs al sukkel ons om mekaar te vind en te verstaan. Ons mag gerus mono-kulturele eredienste organiseer ... Laat ons wat kerkverband betref één kerk wees, met ope deure, oor-en-weer beroepbaarheid van predikante, en ope lidmaatskap."⁹⁹⁾

Daar word in die Belydenisskrifte nooit van die kerk in abstrakte sin of van "onsigbare" of "geestelike" lidmaatskap gepraat nie, maar van die konkrete, sigbare kerk. Hierdie belydenis dien as prinsipiële eis vir ware kerk-wees van Jesus Christus. Te midde van 'n gebroke werklikheid en 'n sondige verdeeldheid van kerke moet die kerk hom as gegewe werklikheid in 'n duideliker strukturele eenheid openbaar alhoewel organisatoriese eenheid nie die enigste gestalte is wat die eenheid van die kerk kan aanneem nie.

Ons het gesien dat elke geplante kerk volkome vry en selfstandig met eie gesag onder Christus se heerskappy staan. Vanuit die aanvaarding van die korporatiewe sigbare eenheid wat die kerk volgens die Skrif moet vertoon, rig elke gemeente hom in onderlinge samehang met die ander binne een kerkverband. Hierdie gemeenskap kan ook veel wyer uitkring in die vorm van korrespondensie - verband en wedersydse advies. 'n Gemeente tree tot die verband toe omdat hy kerk is, sonder om in die kerkverband opgelos te word. Hierdie binding laat vir elke gemeente die gesag en vryheid waarbinne hy vrugbaar kan funksioneer. Kerke is geroep tot 'n vorm van verband onderling vanweë dieselfde belydenisgrondslag en beginsels van kerkregering. As uitdrukking hiervan is die totstandkoming in meerdere vergadering een wyse waardeur die verband tussen kerke tot uiting kom.

Die gemeente-gesentreerde kerkvormingspatroon, gee as grondslag vir die gereformeerde kerkverband, groot ruimte aan die kerk om hom in sy pluriforme bestaanswyse te openbaar. Binne 'n komplementerende (verenigde) verskeidenheid moet die kerk hom in sy eenheidsoptrede oor rasse en volksgrense in die vorm van onderlinge verbondenheid rig tot opbou van die kerk in sy geheel.

98. D.J. Bosch: Die Kerk in die branding, in Die Kerkbode, 26/5/1982, bl. 7.

99. Ibid., bl. 7.

Alleen hierdeur kan die pluraliteit van kerke volgens Smith legitiem wees.¹⁰⁰⁾ Die kerk van Christus lokaliseer hom nie vanuit etnies-kulturele verbondenheid nie, maar op grond van die Skrif. Daarom is die volkskerkgedagte verwerplik. Bosch se opmerking verdien aandag: "Al kruip die kerk ook nog so diep in die kultuur van 'n volk in, al is die verimheemsingsproses ook nog so volledig, daar moet altyd 'n kritiese afstand tussen kerk en volk bly. Die kerk - al sluit dit ook hoeveel by die kultuur eie van die volk aan - staan haaks op die volkslewe."¹⁰¹⁾

Die verskeidenheid van volke noodsaak dus nie aparte kerke nie, maar het as prinsipiële eis die vorming van een verband binne die een kerk van Christus. In een-en-dieselfde kerkverband moet gelowiges uit alle volkere, tale, stamme en nasies opgeneem wees. Die aard van verband bied verskillende moontlikhede wat rekening hou met die ruime ontplooiing van die eie aard van die gemeentes. As wesentlik één kerk bewaar elke gemeente op hierdie wyse die eenheidsband binne die één, ondeelbare liggaam van Christus. Die verskeidenheid binne die kerk wat in teenstellinge ontaard is onskriftuurlik. Hierdie eenheid en verskeidenheid veronderstel volgens König mekaar eerder.¹⁰²⁾ Binne die ryke verskeidenheid van kultuureiedomlikheid bied die Gereformeerde beskouing 'n ruime soepelheid vir 'n vorm van kerkverband. In hierdie struktuur kan selfs aan 'n verskeidenheid van kerkverband binne die één kerk gedink word. Durand spreek hom daarom ten sterkste uit teen die wat die sigbare kerklike eenheid onderbeklemtoon en van gedagte is dat 'n kerkverband nie die wese van die kerk raak nie, maar die welwese daarvan ten doel het: "Wie hier wil begin goël met 'n onderskeiding tussen "wese" en "welwese" van die kerk op só 'n wyse dat dit van 'n kerkverband 'n opsionele saak maak ten einde bepaalde rassevooroordele te akkomodeer, bevind hom nóg op Gereformeerde erf nóg binne die grense van die Skrif."¹⁰³⁾ Alles tot die verheerliking van Christus en tot die lof van God!

100. N.J. Smith, a.w., bl. 118.

101. D.J. Bosch, a.w., Die Kerkbode, 26/5/1982, bl. 11.

102. A. König: Verskeidenheid binne die eenheid, in Die Kerkbode, 9/6/1982, bl. 9.

103. J.J.F. Durand: Kerkverband - wese of welwese?, in Eenheid van die Kerk, bl. 77.

HOOFSTUK 2DIE ONTWIKKELINGSGESKIEDENIS VAN DIE NED. Geref. KERKVORMINGSPATRONE IN
SUID-ARIKA VOOR 19002.1. DIE PLANTING VAN SELFSTANDIGE INHEEMSE KERKE AS NED. Geref. SENDINGPRAKTYK

Ten einde aan die prinsipiële eis vir ware kerk-wees van Jesus Christus te kan voldoen, sal dus alles moontlik in werking gestel moet word om konkrete gestalte te gee aan die eenheid, algemeenheid (of katolisiteit), heiligheid en christelikheid of apostolisiteit van die kerk wat bely word. Binne die skeppingsverskeidenheid wat deur God gewil is, hou dié verskeidenheid in komplementerende sin, groot waarde in vir die lokalisering en deurdringing van die Kerk in die wêreld. In die pluriforme bestaanswyse van die Kerk lê juis die Gereformeerde Kerkvormingspatroon besondere aksent op die vryheid, selfstandigheid en die gesag van die plaaslike gemeente as die grondslag vir Gereformeerde kerkverband. In verbondenheid aan Jesus Christus en Sy Woord is elke gemeente wat gekonstitueer word volwaardig kerk en dus in onderlinge band aan mekaar in gemeenskap verbonde.

Verskeidenheid binne die kerk weens taal- en volksverskille en die behoud van die eiesoortige staan lynreg teenoor verdeeldheid (pluraliteit) wat sonde is, en dan in besonder waar kultuureiendomlikheid en etnisiteit die weg oopmaak om te lei tot die totstandkoming van afsonderlike kerke wat nie meer met mekaar in een of ander vorm die band van eenheid en die gemeenskap van die heiliges beoefen nie. Deur sy inheemse kerkvormingspatroon kan verskillende "kerke" wel naas mekaar tot stand kom op grond van die feit dat die Evangelie ingang gevind het by verskillende volkere wat sy eie taal spreek, sy eie vormgewing aan die belydenis gee, en in die liturgie sy volkskultuur aan die woord laat kom.

Hierdie geplante kerke staan egter nie alleen en independent in afsondering nie, maar in hulle volheid selfstandig naas - en nooit los van mekaar nie; gedeel en tog één. In hierdie proses van kerkformasie is elke plaaslike openbaring volkome kerk, lede van die liggaam van Jesus Christus, met die noodwendige bestaansruimte en soepelheid vir die uiterlike onderlinge binding in kerkverband. Dit impliseer dus dat 'n consensus van dogterkerke bepalend sou wees vir die onderhouding van 'n verband met die moederkerk. Hier is dus 'n eenheid van verband in 'n sekere vorm met 'n ruimte vir verskeidenheid, aangesien die kerk van Jesus Christus in beide volk en kultuur tog wel 'n eie, besondere gestalte inneem.

'n Bepaalde vorm van kerkverband móet dus as 'n prinsipiële noodwendigheid gestel word tussen die verskillende gestaltes wat die Kerk in sy inheemswording onder die verskillende volkere aanneem. Maar, so verkeerd as wat dit is om die skeppingsmatige verskille tussen mense te misken in die organisatoriese reëlins van die kerk, sō verkeerd is dit om dit te verhef tot 'n faktor wat die eenheid van die kerk bedreig en die sigbare gemeenskap van die heiliges prakties uitskakel. Die komplementerende verskeidenheid binne die eenheid van die kerk mag daarom nie ontaard in die bestaan van afsonderlike kerke nie, maar ter verryking van die verskeidenheid en dien tot die opbou van die Kerk in sy geheel. In hierdie opsig is die idee van 'n volks- en nasionale kerk: elke volk het sy eie afsonderlike kerk, in stryd met die wete van kerkwees.

Die beleid van kerkplanting van die Nederduits Gereformeerde Kerk staan vir Van der Merwe nie los van denkkrigtings in die Protestantse sendingkringe nie: "Trouens die Ned. Geref. Kerk is in menigerlei opsig beslis deur sekere sendingdenkkrigtings beïnvloed".¹⁾ Volgens Smith het hierdie beleid in die sendingpraktyk van 'n veelvolkige Suid-Afrikaanse samelewing tot die planting van afsonderlike kerke vir die Nie-Blanke gelei vanweë die kumulatiewe resultaat van 'n bepaalde historiese proses, missiologiese praktyk en ekklesiologiese begrip.²⁾ Hy verklaar dat deels vanweë die intensiewe kontak met die Genootskaplike Sending op die Suid-Afrikaanse sendingvelde, hierdie beleid as 'n proses van skeiding tussen Blank en Nie-Blank ook op sosiaal-maatskaplike terrein sy deurwerking sou vind. Die kerkplantingspatroon van die Ned. Geref. Kerk is dan ook deur die geskiedenis in sy wordingsproses deur verskillende wisselwerkende faktore beïnvloed. In die lig hiervan beskryf Smith hierdie ontwikkelingsproses van sendingpraktyk as 'n modus vivendi vir 'n effektiewe bestaan en funksionering van dié kerk in 'n gedifferensieerde samelewingspatroon.³⁾ Hierdie patroon van eiesoortige kerkvorming is daarom vir Van der Walt te méér uniek, aangesien die sendingsubjek en -objek dieselfde land bewoon en teenoor mekaar in 'n besondere verhouding te staan gekom het.⁴⁾

1. W.J. van der Merwe: Gesante om Christus wil, bl. 39, veral hf. 4.

2. N.J. Smith: Die planting van afsonderlike kerke vir nie-blanke bevolkingsgroepe deur die Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, bl. 169.

3. Ibid.

4. I.J. van der Walt: Eiesoortigheid en die sending, bl. 363.

In die praktyk sal taal en kulturele agtergrond by inheemse kerkvorming in aanmerking geneem moet word in die belang van die duidelike verkondiging van die gepredikte woord en die heelhartige meelewing by aanbidding. Hierdie weg, sê Van der Merwe het die Ned. Geref. Kerk bewandel "and for this reason separate churches have been consituted."⁵⁾

Ook Jonker is hierdie mening toegedaan: "Daar is tog ongetwyfeld 'n geweldige positiewe betekenis in die standpunt dat die verskillende bevolkingsgroepe, elk met sy eie taal en kultuuragtergrond, elk met sy eie sielsaard en die daarmee saam hangende eie behoeftes en probleme, 'n geleentheid gegee sal word om God nie alleen in sy eie taal te aanbid nie, maar ook om die verkondiging van die Woord te ontvang in die volksidoom en met die besondere toespitsing wat noodsaaklik is vir sy eie situasie en behoeftes. En dié positiewe sin wat daar in die historiese sendingbeleid van die Ned. Geref. Kerk opgesluit is, kan nóg op grond van die Skrif, nóg op grond van enige teologiese en etiese beginsel afdoende bestry word".⁶⁾

In die sendinggeskiedenis sou veral die kleur- en rassefaktor 'n wesentlike rol binne die Ned. Geref. Kerkvormingspatroon vertolk. Hierdie feit word duidelik by Van der Merwe in sy dissertasie, The development of Missionary attitudes in the Dutch Reformed Church, belig: "Its racial attitudes proved to be of great significance for the progress of Christianity in South Africa. It changed its policy of racial mixing (accompanied by a lack of understanding of Native cultures) to one of cultural differentiation (but subordination of the Native to the European Races) and then gradually to one of differentiated cultural development".⁷⁾ Die planting van nasionale kerke was in die sendingbeleid van die Ned. Geref. Kerk ingebou. Deur die jare het hierdie beleid in sy wording, wese en werking vir G.B.A. Gerdener reguit koers gehou: "As hoogste en laaste doel van alle sendingwerk geld die eer van God en die openbaring van Sy goddelike genade, daarna die inbring van die erfdeel van die gesalfde Seun uit die heidendom (Ps. 2:8), en eindelik die planting van selfregerende, selfonderhoudende en selfuitbreidende

5. W.J. van der Merwe: From missionfield to autonomous Church in Zimbabwe, bl. 5.

6. W.D. Jonker: Die sendingbepalinge van die Ned. Geref. Kerk van Transvaal, bl. 10,11.

7. W.J. van der Merwe: The development of missionary attitudes in the Dutch Reformed Church in South-Africa, bl. 240.

Kerke. Hierdie goddelike orde durf en wil ons nie omkeer nie ...

Om ons doel te bereik moet met die rasiale en geestesgoedere van die verskillende sosiale groepe, ná die nodige keuring en suiwering, rekening gehou word, moet ware nasionale tuistes geskep en ware nasionale Kerke gebou word, sodat alkeen sy bydrae tot die geheel kan lewer."⁸⁾

Hierdie kerkplantingsbeleid soos deur die Nederduitse Gereformeerde Kerk toegepas, het in die stigting en uitbouing van selfstandige, inheemse dogterkerke sy beslag gekry. Vir Kriel is dit nie "n eksperiment wat uitgetoets moet word nie, maar 'n de facto toestand van sake".⁹⁾

Soos reeds aangetoon moet daar slegs één kerk van Jesus Christus in die wêreld wees waar landsgrense, volks-, taal- en kultuurverskille nie as verdelingsfaktore heers nie. Die idee van 'n volkskerk is prinsipiëel verwerplik. Soos die plaaslike gemeentes (kerke) met mekaar in verband staan met al die ander plaaslike gemeentes wat dieselfde belydenis en kerkregering het, behoort ook die afsonderlike kerke onder verskillende volkere en in verskillende lande met mekaar in 'n bepaalde vorm van verband te staan as die sigbare openbaring van die een kerk of liggaam van Jesus Christus; óók wat betref die Ned. Geref. Kerk-familie in Suidelike AFrika in nouere betrekking.

Jonker sien geen reg daarin om parallelle kerke in die lewe te roep vir mense net omdat hulle Engelse of Duitsers, Afrikaners of Skotte, Franse of Bantoes is nie.¹⁰⁾ En in die woorde van W.J. Snyman: "Daarom glo ons nie in een Bantoekeerk en daarnaas, een Blanke kerk nie. Want ons glo nie in twee of meer Christelike kerke nie, maar in een Christelike Kerk onder blankes en nie-blankes".¹¹⁾

Dit bly gebiedend noodsaaklik dat mense van verskillende volkere die Evangelie elkeen in hulle eie taal sal hoor en dat die kerk in die volkseienomlike van elke afsonderlike groep sal moet ingang vind, soos Jonker dit treffend verwoord: "Hoewel dit oral en altyd van toepassing behoort te wees, geld dit te meer in ons geval, dat die één kerk van Jesus Christus onder die verskillende volkere moet bestaan en die verskeidenheid van die volkere in sy eie bestaan moet reflekteer, sonder egter om sy eenheid daardeur prys

8. G.B.A. Gerdener: Reguit koers gehou, bl. 126, 128.

9. C.J. Kriel: Die geskiedenis van die Ned. Geref. Sendingkerk in S.A., bl. XI.

10. W.D. Jonker, a.w., bl. 30.

11. W.J. Snyman: Die eenheid van die Kerk, in Die Kerkbode, 11/4/1962, bl. 6.

te gee. In die een-en-dieselfde kerkverband moet opgeneem wees gelowiges uit alle volkere, tale, stamme en nasies.¹²⁾ As vrug van die Ned. Geref. sendingpraktyk het kerke vir die blanke en nie-Blanke, wat dieselfde Gereformeerde geloof bely, dieselfde belydenisskrifte aanvaar en op dieselfde grondslae van kerkregering bou, afsonderlik van mekaar tot stand gekom sonder die gebruiklik Gereformeerde vorm van kerkverband. In hierdie opsig word daar duidelik deur Smith aangetoon in watter mate onder andere die politieke en kulturele faktore op sosiaal-maatskaplike vlak en die kerklike terrein sou deurwerk na 'n skeidingsproses tussen Blank en Nie-Blank in die Suid-Afrikaanse samelewing.¹³⁾ Hierdie faktore het grootliks daartoe bygedra om die weg tot die uitdrukking van kerklike eenheid tussen die plantende en geplante kerk te versper. Laat ons dan in navolging van Bosch "protesteer" teen die bestaan van aparte kerkverbande tussen die afsonderlike kerke in die Ned. Geref. Kerk-familie.¹⁴⁾

Dit is besonder opmerklik as Fourie dan aan die een kant aandui dat lidmaatskap in die Ned. Geref. Kerk vir 216 jaar van sy bestaan in beginsel en praktyk vir al die bevolkingsgroepe toeganklik was, maar aan die ander kant volstaan daarby dat hierdie beleid, "egter nie die toets van die tyd" kon deurstaan nie.¹⁵⁾ Met die eerste dogterkerk wat "amptelik in die lewe geroep" is deur die Kaapse sinode in 1881, het die kerklike opset volgens hom 'n nuwe koers ingeslaan"- voorwaar 'n punt van dispuut! Ons is dit met hom eens wanneer hy verder verklaar dat daar "selfstandige kerke vir die verskillende bevolkingsgroepe moet wees sodat elkeen in sy eie taal, kultuurverband, aanbiddingswyse - volgens eie bevatlikheid, kerkleer en beleid - die Here kan dien". Maar hou dit nog enige Skriftuurlike sin in as hy sê dat dit in die praktyk meebring dat seuns en dogters uit verskillende bevolkingsgroepe by hul eie gemeentes belydende lidmate moet word en hy dit verder as 'n konsekwente beleid met geseënde resultate beskou? Ook wanneer Potgieter verklaar: "Veelvormigheid handhaaf egter wel die beginsel van lidmaatskap van 'n belydeniskerk binne eie volksverband, waar dit prakties moontlik is. Niemand moet dus ooit uitgesluit word nie, maar in 'n broederlike gesindheid oorreed word om by sy eie mense belydenis van sy geloof af te lê en gereeld daar te aanbid."¹⁶⁾ Hiermee handhaaf hy nogtans die beginsel

12. W.D. Jonker, a.w., bl. 33.

13. N.J. Smith, a.w.

14. D.J. Bosch: Die Kerk in die branding, in Die Kerkbode, 26/5/1982, bl. 7.

15. D. Fourie: Is die Ned. Geref. Kerk 'n 'oop kerk'?, in Die Kerkbode, 23/6/1982, bl. 5.

16. F.J.M. Potgieter: 'Kom, laat ons die saak nou uitpraat', in Die Kerkbode, 5/5/1982, bl. 15.

van lidmaatskap van 'n eie belydeniskerk binne eie volksverband.

In meer as een opsig is dit van besondere betekenis wanneer Hanekom hom as volg uitlaat: "Die Nederduitse Geref. Kerk in Suid-Afrika is nie 'n kerk vir blankes alleen nie, maar tel onder sy aanhangers vandag sowat 'n driekwart miljoen inboorlinge, onder wie Kleurlinge, Bantoe en Asiate. Hierdie mense bely dieselfde Gereformeerde geloof, aanvaar dieselfde belydenisskrifte en bou op dieselfde grondslae van kerkregering as ons.¹⁷⁾ Maak dit dan kerkregtelik enige sin, met die volgende opmerking: "In werklikheid behoort hulle dan ook nie aan 'n ander kerk as ons nie, maar aan dieselfde kerk in 'n ander kerkverband, aangepas by hulle besondere behoeftes, omstandighede, geestesgesteldheid, lewenskring en taal". Hierdie onlogiese opmerking (dieselfde kerk in 'n ander verband) is vir Jonker 'n duidelike weerspieëling van die onlogiese en vreemde situasie waarin ons verkeer, dat die één kerk nie ook (soos dit hoort) sy eenheid in één kerkverband tot uitdrukking laat kom nie.¹⁸⁾ Hy gaan verder: "Ons is daarvan oortuig dat hierdie toestand ontstaan het vanuit die praktyk en nie vanuit enige duidelike en omlynde beginsel nie, en dat die stigting van die eerste Ned. Geref. Sendingkerk in 1881 nie die resultaat was van 'n ernstige besinning oor die lig van die Skrif en die beginsels van die gereformeerde kerkregering nie, maar die uitvloeisel van die begeerte om die beste moontlike voorsiening vir die nie-blanke-lidmate te maak. Wanneer ons vandag egter die geleentheid het om dit alles in heroorweging te neem en veral te vra na die regte beginsel - standpunt, behoort daar niks te wees wat ons verhinder om dit duidelik te laat wees, dat die Ned. Geref. Kerk werklik één is nie".

Die tyd is ryp dat die verbondenheid tussen al die afsonderlike, volwaardige gemeentes in die Ned. Geref. kerkfamilie in die juiste Skriftuurlike en kerkregtelike weg, in noue betrekking binne die één groot Ned. Geref. Kerkverband, sigbaar tot uiting sal moet kom. Ten einde die verskillende strukture hiervoor bloot te lê sal die beskrywing van die historiese agtergrond van die Ned. Geref. kerkvormingsproses vervolgens vanuit hierdie

17. T.N. Hanekom: Ons inheemse kerke vir die inboorlinge, in N.G.T.T., September 1976, bl. 53.

18. W.D. Jonker, a.w., bl. 54.

lig benader word. Om derhalwe nodige uitdrukking aangaande die daarstelling van 'n duideliker strukturele eenheid te kan verleen, verdien die stelreël van Van der Merwe deurgaans besondere aandag: "In Gereformeerde kringe is daar soepelheid met betrekking tot die strukturering van breëre kerkverbande ... Dit is egter nodig dat die deur van al die verskillende kerkverbande vir mekaar oop sal wees met betrekking tot die bediening van Woord en sakrament. Ook mag kerklidmaatskap nie absoluut tot een taal-, volks- of kleurgroep afgegrens word nie".¹⁹⁾ Daar sal dus vir die Ned. Geref. Kerk-familie volgens hom "verskillende eenheidstrukture" geskep moet word. Voorts stel hy dat dit vir die Ned. Geref. Kerk nodig sal wees om die ekumeniese pad wat hy bewandel het, wat nie los staan van die sendingpad wat hy bewandel het nie, in historiese persektief te sien ten einde sy sendingpad en sy ekumeniese pad vir die toekoms te kan bepaal.²⁰⁾ Verder is dit duidelik volgens hom dat die sendinggeskiedenis van Suider-Afrika hierin "geheel nou verbonde is met die politieke geskiedenis van hierdie vasteland en selfs met die politieke situasie in die wêreld"; en al was die Ned. Geref. Dogterkerke onder die amptelike leiding van die Moederkerk geïnstitueer in afsonderlike sinodale verband, was hulle wesentlik één kerk op dieselfde belydenisgrondslag sonder dat enige Dogterkerk haar ooit van die Moederkerk afgeskei het.²¹⁾

Saam wil ons met die skrywer bid "dat die Ned. Geref. Moeder- en Dogterkerke hul eenheid onder hul één Hoof Jesus Christus kragtiger mag belewe en aldus 'n oortuigende getuienis vir die koms van die Godsryk mag lewer, ook in hierdie tyd waarin hulle meermale misverstaan en vereensaam word".²²⁾

2.2. BEÏNVLIEDING VAN DIE NED. Geref. KERKVORMING DEUR DIE SENDINGGENOOTSKAPLIKE BESKOUING OP KERKPLANTING

Die konstituering van die verskillende Ned. Geref. Dogterkerke is volgens Van der Merwe nie in die lig van die beginsels soos deur Voetuis vir die Gereformeerde kerkplanting neergelê, "aanvanklik grootliks beïnvloed nie".²³⁾ Soos reeds daarop gewys wou Voetius die gedagte van 'n oorplanting van die

19. W.J. van der Merwe: Pogings tot versoening moet erken word, in Die Kerkbode, 7/7/1982, bl. 13.

20. W.J. van der Merwe: Ekumeniese sendingaksie in Nederduitse Gereformeerde kring, in N.G.T.T., Januarie 1975, bl. 88.

21. Ibid., a.w., bl. 97.

22. Ibid., bl. 98.

23. W.J. van der Merwe: Gesante om Christus wil, bl. 48, 49.

plantende kerk na die sendingveld by die wortel afsny om daarmee volle erkenning te verleen aan die selfstandigheid van die plaaslike gemeente, maar dan ook, aan die kerkverband wat deur die samevoeging van dié gemeentes tot stand gekom het. Geen kerk het dus die reg om oor 'n ander te heers as voog nie. Ons is dit met hom verder eens as hy verklaar dat ook nie al te veel van die invloed van die sinode van die Geref. Kerke te Middelburg in 1896, waarin Kuyper aktief meegewerk het, by die Sendingkerke wat in Suidelike Afrika ontstaan het, te bespeur is nie. In 'n sekere mate was hulle geskoei op die lees van die Sendingkerk wat deur A. Kuyper as onvolkome kerkformasie beskrywe word", maar "in die praktyk is die patroon van die filiaal-kerk by die kerkplanting in Suid-Afrika aanvanklik gevolg" wat deur ander beleidsrigtinge beïnvloed, in "sy eie patroon van kerkplanting" sou ontwikkel.²⁴⁾ Sô is daar vir hom, in wat op die organisering van selfstandige inheemse kerke uitgeloop het, veral die invloed van Venn en Anderson uit die Angel-Saksiese en Warneck uit die Duits-Lutherse kringe gevolg, sonder dat één die Gereformeerde siening oor kerkplanting gehad het nie: "Gevolglik het ons in die Ned. Geref. Kerk op voetspoor van die Kongregasionalis Anderson aan die selfstandigheid van die jong kerk meermale gedink as 'n selfstandigheid in isolasie sonder breëre kerkverband selfs met die moederkerk. Op die voetspoor van die Lutheraan Warneck het ons aan die jong kerke soms gedink as absoluut begrens in hul verband deur hul volks- of etniese verband."²⁵⁾

2.2.1 DIE INDIWIDU-GESENTEERDE KERKVORMINGSPATROON

Daar is diegene vir wie sending uitsluitlik of minstens hoofsaaklik ingestel moes wees op die redding en bekering van die individu. By die Piëtisme wat in die 18e eeu in Europa tot stand gekom en momentum verkry het, was daar sterk klem op individuele bekering wat ook berou en 'n bepaalde belewenis insluit. Vir Zinzendorf (1700 - 1760) wat tot die latere Piëtisme behoort was die hoofdoel van die sending om siele vir die Lam in te samel. Die aandag was dus nie primêr op aarde en maatskaplike omstandighede gevestig nie.

24. Ibid., bl. 49.

25) W.J. van der Merwe: Gesamentlike besinning en verbondenheid binne die kring van die N.G. Kerke, in N.G.T.T., September 1962, bl. 474.

Toegewyde piëtistiese gelowiges het vir Bybelstudie en gebed in huise saamgekom. Die kerk as instituut het nie veel aan hul aandag gekry nie. Soms is daar ook oor die grense van bestaande denominasies beweeg in die beoefening van geestelike gemeenskap. Hulle kragtige sendingywer spreek van die beklemtoning van die priesterskap van gelowiges en uit betrokkenheid by die lewering van 'n getuigenis vir Jesus. Uit die sendingopleidingsentrum by Halle is talle sendelinge na alle dele van die wêreld uitgestuur. Gedurende die 18e, 19e, en die eerste helfte van die twintigste eeu het die meeste Protestantse sendinge in Suidelike-Afrika en in ander lande sterk onder piëtistiese invloed gestaan.²⁶⁾ Ook die Studente Vrywilliger Beweging het 'n piëtistiese inslag gehad. Alhoewel kerkplanting as noodsaaklike sendingdoelstelling aanvanklik weinig of min aandag by die piëtistiese sendelinge en sendinge in Suid-Afrika geniet het, vanweë hulle onderskatting van die betekenis van kerk-wees, was hulle tog in die sendingveld genoodsaak om op een of ander manier mettertyd tot kerkplanting oor te gaan. Hierin het die groeiende getal bekeerlinge soos te sien in die ontwikkeling van die Gesticht-gemeente aan die Kaap dit noodsaaklik gemaak om gemeentes te stig.²⁷⁾

Die piëtisties-georiënteerde sendingaksente het dan ook matige deurwerking in die Ned. Geref. sendingpraktyk gevind. Van der Merwe is hiervan oortuig vanweë die gunstige betrokkenheid van toonaangewende leraars in die Ned. Geref. Kerk, soos Van Lier en Vos, en ander gemeentelede by die sendingonderneming van die Morawiese Broedergemeente.²⁸⁾ Ook met die Londense Sendinggenootskap, wat in sy doelstelling sterk piëtisties georiënteerd was, het die Ned. Geref. Kerk, volgens hom, ondanks sekere spanninge wat later ontstaan het, tog in menigerlei opsig, in so 'n mate saamgewerk dat die werk van die Suid-Afrikaanse Sendinggenootskap later heeltemal in die Ned. Geref. sendingaksie opgegaan het. Die gebruik van die Morawiese Broedergemeente en die Londense Sendinggenootskap om spesifiek sendelinge vir sendingarbeid te laat orden, het in die Ned. Geref. Kerk se sinode van

26. W.J. van der Merwe: Die verband tussen ouere en jongere Kerke in Suidelike-Afrika met spesiale verwysing na die Ned. Geref. Kerk en sy inheemse Dogterkerke, in N.G.T.T., Maart 1961, bl. 65.

27. P.J.J.S. Els: Kerkplanting by die S.A. Sendinggenootskap, bl. 26.

28. W.J. Van der Merwe: Gesante om Christus wil, bl. 49.

1826 weerklank gevind in die besluit om evangeliedienaars te orden met spesifieke opdrag, om wat sakramentsbediening betref, hulle slegs te bepaal by "het bedienen der Heilige Saeramenten onder en aan de Heidenen..."²⁹⁾

Aangesien die aksent hier in die eerste plek op die bekering van die individu geplaas is, is dit vir Bosch duidelik dat die formele, geïnstitueerde kerk hier van geen belang is nie.³⁰⁾ Teen hierdie agtergrond is die gekerstendes eerder in spontane, ongeorganiseerde groepies saamgevoeg. Die gemeentes wat tog as vrug van die sendinggenootskappe tot stand gekom het, was volgens Els independentisties van aard met 'n lang tydperk van onderworpenheid voordat hulle tot selfstandigwording gekom het.³¹⁾ In hierdie opsig noem Smith dié "geplante kerk" 'n ondergeskikte departement van die Sendinggenootskap.³²⁾ Hierdie siening is dan ook deur die plaaslike sendingonderneming van die Ned. Geref. Kerk verstaan waarvolgens die bekeerlinge al hoe meer in afsonderlike gemeentes, selfs in ondergeskikte posisie, georganiseer is. Teen 1834 is daar volgens Sinodale besluit dan ook oorgegaan tot die stigting van "Hervormde Zendingelings Genootschappen in de Nederduitsche Hervormde Gemeenten in Zuid-Afrika."³³⁾ Volgens Van der Merwe was hierdie egter nie selfstandige genootskappe nie maar is dit meer as 'n metode van afsonderlike bearbeiding te verstaan.³⁴⁾

Die sendingmetodiek van die Londense Sendinggenootskap was in baie opsigte in teen-stelling met die "tradisionele Suid-Afrikaanse sendingbeleid". Hierdie werklikheid was inderdaad vir die Ned. Geref. Kerk 'n bron van groot aanstoot soos Van der Watt aantoon: "Die sendelinge se liberale beskouinge van gelykheid vryheid en broederskap en hul lewenswyse van sosiale integrasie (byvoorbeeld huwelike met nie-blanke vroue) het spanning gewek by die Afrikaner wat gelystelling en gemengde huwelike verfoei het ... Die optrede en beleidsrigting van sommige genootskappe en hul sendelinge (bv. die Londense Sendinggenootskap) het gou aanstoot gegee sodat die Ned. Geref. Kerk daadwerklik aangespoor was om met krag onafhanklik en

29. A. Dreyer: Boustowwe vir die Nederduits-Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, Deel III, bl. 283.

30. D.J. Bosch: Heil vir die wêreld, bl. 133.

31. P.J.J.S. Els, a.w., bl. 32.

32. N.J. Smith, a.w., bl. 100.

33. A. Dreyer, a.w., bl. 34, 35.

34. Persoonlike mededeling: W.J. van der Merwe, te Stellenbosch, 27/8/1982.

selfstandig sendingwerk te onderneem.³⁵⁾ Van der Merwe vat insiggewend saam: "The governmental and missionary policies produced unfavourable reactions. They took too little account of the actual facts, and showed too little adaptability. The Boers felt themselves aggrieved. Reserved, conservative, suspicious as they were, they began to consider (sometimes without reason) the British government and the L.M.S. as their most bitter political enemies, with an impossible racial policy. They possessed a strong desire for retaining and developing their own national personality - not entirely unmixed with an insatiable land-hunger. When they could restrain their suppressed emotions no longer they burst over the colonial border into the open ... Their native policy was one of assigning to a coloured man a subordinate protected place amongst Europeans in so far as they could not or did not segregate him. Their policy of segregation was often accompanied with indifference to native development".³⁶⁾ Hierin vind Loff 'n duidelike belangrike motief vir die Ned. Geref. Kerk se sendingwerkonderneming om die invloed van die buitenlandse sendinge teë te werk: "Uit rapporte van sendingkonferensies uit later jare sou dit duidelik na vore kom hoe belangrik dit geag is (en nog word) om beheer oor swart kerke te behou met die voor die hand liggende doel om "vreemde invloede" te bekamp. In kort: kerkmense (vernaamlik predikante) het die noodsaaklikheid ingesien om 'n metode te vind om 'n tweeledige doel te bereik: eerstens moes die sendingmetodiek wat strydig was met die "tradisionele Suid-Afrikaanse sendingbeleid" teengewerk word; tweedens moes die gevaar van gelykstelling tussen swart en wit bekamp word."³⁷⁾ Deur die instelling van die sendelingsamp by die eerste sinode van 1824 is daar vir hom met hierdie werk 'n begin gemaak en "is die kiem gelê vir 'n minderwaardige kerk wat later gestig sou word".

Vanweë die besondere aksent vanuit die piëtisties-genootskaplike denke op die enkeling, is die bekeerdes aanvanklik by die bestaande gemeentes van die Ned. Geref. Kerk gevoeg. In die lig van baie faktore is hulle egter gaandeweg deur afsonderlike bedieninge in werkkringe parallel langs die blanke gemeentes georganiseer, sonder om daarmee afsonderlike kerkvorming en die totstandkoming van 'n Jong kerk in die oog te hê. Die hele geskiedenis

35. P.B. Van der Watt: Die Ned. Geref. Kerk 1652 - 1824, bl. 51.

36. W.J. Van der Merwe: The Development of Missionary Attitudes in the Dutch Reformed Church in South Africa, bl. 150.

37. C.J.A. Loff: Dogter of verstoteling?, bl. 18.

van die Suid-Afrikaanse Sendinggenootskap is, ten spyte van sy buitengewoon belangrike bydrae ten opsigte van die uitbreiding van Gods Koninkryk, vir Els tog 'n toonbeeld van die veelvuldige kerkregtelike probleme, veral ten opsigte van die kerkplanting wat ontstaan wanneer 'n genootskap buite die kerk om sendingwerk doen en tot gemeentevorming probeer kom.³⁸⁾ Hy neem dit verder ook in ag dat daar binne die Ned. Geref. Kerk self alreeds vanweë die praktiese eise van die verskeidenheid van volksaard, taalgebruik en ontwikkelingspeil, enkele pogings tot afsonderlike bearbeiding van slawe en nie-blankes aangewend is ten opsigte van eiesoortige kerkvorming.

Naas die beïnvloeding van die piëtisties-georiënteerde genootskaplike sending het die feit dat die Ned. Geref. Kerk in Suid-Afrika gedurende die eerste helfte van die neëntiende eeu nie onder die kerkorde van Dordrecht, maar onder dié van De Mist moes staan, waarskynlik vir Van der Merwe daartoe bygedra om hierdie kerk se begrip van die Gereformeerde sendingleer te laat vervaag: "Welke faktore hier ookal in ag geneem moet word, val dit tog op hoe die sendingbeleid van die Ned. Geref. Kerk in Suid-Afrika gedurende die neëntiende eeu op sekere kardinale punte aanmerklik verskil het van die van die Hervormers en van die Gereformeerde teoloë van die sewentiende eeu".³⁹⁾

2.2.2 DIE KERK-GESENTREERDE KERKVORMINGSPATROON

In Duits-Lutherse kring was daar gedurende die 19e eeu 'n reaksie teen die eensydige beklemtoning van die individuele bekering in die sendingveld deur die piëtistiese sendinge. Daar was die oortuiging dat die volle trefwydte van die Woord van God nie in aanmerking geneem word nie en dat 'n deurbraak van die sendingaksie nie langs hierdie weg moontlik is nie. Voorts het die besef al meer deurgedring dat die sending meer geneig was om aan te sluit by 'n proses van ver-Europeanisering en ver-Amerikanisering wat verwoestend op die volksaard ingewerk het. Aangesien die opkoms van die nasionalisme gekenmerk was deur hoë waardering van kultuur en eiesoortigheid is daar teen die helfte van die negentiende eeu die noodsaaklikheid gesien dat die kerk inheems moet word in sy milieu. Veral het Graul in Duitsland, Anderson in Amerika en Venn in Engeland die planting

38. P.J.J.S. Els, a.w., bl. 450.

39. W.J. van der Merwe: Die verband tussen ..., in N.G.T.T., Maart 1961, bl. 67.

van selfstandige, inheemse kerke as sendingdoelstelling beklemtoon. Ten opsigte van selfstandigheid is die geplante kerk verbind aan en afhanklik gestel van sy vermoë tot self-onderhouding, self-regering en selfuitbreiding.

Die insigte van Venn moet gesien word teen die agtergrond van die hiërargies episkopaaalse kerkregeringsbegrip van die Anglikaanse kerk waartoe hy behoort het. Binne hierdie kerkvormingsraamwerk het dit volgens Smith noodwendig beteken dat die selfstandigheid van die geplante kerk 'n proses sou moes deurloop waarin hy langamerhand tot selfstandigwording moes kom.⁴⁰⁾ Waar die Jong kerk aan sy drie vereistes vir selfstandigheid as die einddoel van die sendingwerk beantwoord beskou Venn die Sending self as tydelike steierwerk ("scaffolding") wat verwyder moet word sodra die gebou (Jong kerk) voltooi is.⁴¹⁾ Die selfonderhoudingsaspek staan vir hom voorop, daarna selfregering, selfuitbreiding en dan "euthanasia" van die sending. Feitlik gelyktydig met Venn is hierdie beleid van kerkplanting, deur Anderson voorgestel. As kongregasionalis hou hy egter 'n independentistiese kerkbegrip voor waarvolgens elke plaaslike gemeente outonoom homself regeer. By Rolland Allen met sy, Anglikaanse inslag het die selfuitbreiding van die kerk weer 'n spontane wyse onder die aandrang van die Heilige Gees aangeneem.

Dit is veral hierdie formule ten opsigte van die drieërlei vereistes vir die selfstandigheid van 'n geplante kerk, soos deur Venn uitgewerk, wat, volgens Van der Merwe op verskillende wyses toegepas en deur die Ned. Geref. Kerk van die Angel-saksiese sending oorgeneem is, 'n integrerende deel van hierdie Kerk se beleid van kerkplanting geword het.⁴²⁾ Ook op sy buitelandse sendingakkers, sê hy, is hierdie ingang vanweë die kontakte met verskeie Angelsaksiese kerke en genootskappe, wat onder die invloed van Venn, Anderson en veral die World Dominion-beweging gestaan het, nog verder gestimuleer. Hierdie aksente van buite het in die persoon van

40. N.J. Smith, a.w., bl. 101.

41. J.M. Cronjé: Die selfstandigwording van die Bantoekeerk, bl. 164.

42. W.J. Van der Merwe: Gesante om Christus wil, bl. 52.

prof. J. du Plessis sy besondere deurwerking gevind in die amptelike sendingbeleidsverklaring van die Ned. Geref. Kerk. In sy denke het die eis tot selfonderhouding van die geplante kerk hoofklem gedra: "Blykbaar sal die sendingkerk daarna streef om mondig te word, dit wil sê om daar die stadië te bereik, wanneer hy nie langer van die moederkerk finansiëel afhanklik is, en nie langer deur die moederkerk gekontroleer word nie en die moederkerk sal hierdie strewe verwelkom, want sodra die sendingkerk onafhanklikheid bereik, is die hande van die moederkerk vry om elders sy aandag te bestee aan die uitbreiding van die koninkryk van God".⁴³⁾ Die einddoel is dus vir hom om sy inboorlingkerk daar te stel as 'n "selfbestierende, selfonderhoudende en selfuitbreidende kerk".

In die Sendingbeleid van 1935 kom dit dan onder meer na vore: "Dit is nog nie genoeg as die gemeentes uit die heidendom tot 'n Kerk georganiseer is nie. Daardie kerk moet ontwikkel om mettertyd selfstandig te word. Waar die Moederkerk in die begin die hele finansiële verantwoordelikheid gedra het, moet die las geleidelik deur die inheemse Kerk op die skouers geneem word, totdat hy eindelijk geheel selfonderhoudend, selfregerend en selfuitbreidend is".⁴⁴⁾ Maar, voordat werk in die onmiddellike omgewing op doeltreffende wyse" gedoen is, en voor "bestaande werk behoorlik behartig" is, behoort daar "egter nie gedink te word aan nuwe arbeidsvelde verder weg nie."⁴⁵⁾

Die planting van afsonderlike kerke vir die inheemse bevolkingsgroepe op die Nederduitse Gereformeerde Sendingakkers was dus wel kerkgesentreerd van aard, maar het deels vanweë die drievoudige voorwaardelike eise vir hulle selfstandige bestaan gestel, soms in 'n posisie van bevoogding onder die plantende kerk tot stand gekom. Smith konkludeer: "Die, kerkgesentreerde genootskaplike kerkplanting het dus in soverre 'n invloed op die planting van afsonderlike kerke vir die Nie-Blanke uitgeoefen deurdat dit die afsonderlikheid van die dogterkerke bevorder het, maar die selfstandigheid van die geplante kerk nie tot sy reg laat kom nie. Die ooraksentuering

43. J. du Plessis: Wie sal gaan?, bl. 255.

44. G.B.A. Gerdener: Reguit koers gehou, bl. 27.

45. Ibid., bl. 88.

van die selfonderhoudingsaspek van die geplante kerke het die weg versper vir 'n suiwer teologiese selfstandige bestaan van dié komplee kerke.⁴⁶⁾ Daar móét egter in aanmerking geneem word dat die selfregering van die N.G. Dogterkerke noord van die Limpopo in hierdie opsigte baie meer tot sy reg gekom het en veral in Malawi en Nigerië.

2.2.3 DIE VOLK-GESENTREERDE KERKVORMINGSPATROON

Soos aangetoon het die etniese faktor dié tiperende element in die sendingkundige denke van die Duitse missiologie gedurende die negentiende eeu geword. Die volk is al hoe meer gesien as die geordende ruimte waarbinne die Evangelie verkondig moes word. Met die klem vanaf die enkelbekering na volksbekering het die ontstaan van nasionale selfstandige volkskerke gevolg. Hierin sou die reus van die Duitse Sendingwetenskap, G. Warneck, veel omlýning aan gee. By die opbou van die jong kerk in die veld moet die sendingdoelstelling in die planting van 'n volkskerk tot uiting kom. In sy eksegeese van Matt. 28:19 verklaar hy "panta ta ethne" as, alle heidense volkere. Na aanleiding hiervan verdien die eksegeese van Warneck op Matt. 28:19 - 20 (panta ta ethné) volgens Bosch besondere aandag, aangesien dit die Duitse sendingwetenskaplike terrein vir bykans 'n halwe eeu sou beïnvloed met besondere deurgang na die Amerikaanse "Church Growth movement" van D. McGavran: "Thus ethné is interpreted purely in an ethnological and sociological sense; Jesus had homogeneous ethnic units of people in mind, "Families of mankind - tongues, tribes, castes, and lineages of man", when he used this expression".⁴⁷⁾ Bosch is oortuig datgeeneen van die Nuwe-Testamentici hierdie eksegeese steun nie: "As a matter of fact, it is not even entertained as a possibility. All agree that panta ta ethné means essentially the same as holé hé oikoumené ("the whole inhabited world" - Mat. 24:14) or pasa hé ktisis ("the entire human world as created by God" - Mk. 16:15)."

Dit was veral die beskouings van Warneck wat 'n groot aandeel sou bydrae in die totstandkomingsproses van die sendingbeleid van die Nederduits Gereformeerde Kerk. Hierdie invloed kom duidelik na vore by J. du Plessis in sy handleiding tot die studie van die sending wat grootliks in dié kerk

46. N.J. Smith, a.w., bl. 107.

47. D.J. Bosch: Church unity amidst cultural diversity, in Missionalia, April 1982, bl. 18 - 20.

in teorie en praktyk nagevolg is. In sy werk "Wie sal gaan?" spreek Du Plessis hom dan in die voorwoord as volg uit: "Die wat bekend is met die gesaghebbende werk van Dr. Gustav Warneck, Evangelische Missionslehre, sal bemerk dat ek in sommige hoofstukke die lyne volg wat hy so breedvoerig en meesterlik neergelê het."⁴⁸⁾ Hierdie Handboek het onteenseglik 'n reuse invloed uitgeoefen op die inhoud van die amptelike Sendingbeleid van die Ned. Geref. Kerk wat in 1935 deur middel van die Raad van Kerke die lig gesien het. By die beantwoording van die vraag na wanneer 'n inboorlingkerk ryp vir onafhanklikheid sou wees, is daar vir Du Plessis baie faktore op die spel en hang dit vir hom saam met "(a) die karakter en natuurlike begaafdheid van die volk, (b) die peil van sedelike en maatskaplike ontwikkeling wat die volk bereik het, en (c) die sosiale en politieke toestande waarin die volk verkeer."⁴⁹⁾ Hierdie siening word deur Van der Merwe as van sendingkundige belang by die selfstandigwording van die inheemse Kerk beskou; maar dan moet die deurslaggewende faktor, in navolging van die Heilige Skrif, eerder die geestelike faktor wees - en daarvan word niks by Du Plessis gerep nie.⁵⁰⁾ Van belang is Cronjé se kritiek op die genoemde werk naamlik dat prof. du Plessis nie pertinent kennisgeneem het van die, bevindinge van die, Jerusalem vergadering van 1928 nie, nog minder van Gereformeerde werke oor die Sendingbeleid: A Kuyper se rede van 1890, die besluite van die Sinode van Middelburg in 1896, Bouwman se "Gereformeerde Kerkrecht" (1928), Voetius se "Politica Ecclesiastica" (1663 - 1667) en van Andel se "De Zendingsleer van Gisbertius Voetius" (1912).⁵¹⁾ Selfs in die opgestelde sendingbeleid van die veertigerjare sê Van der Merwe, is hierdie beskouing van die planting van selfregerende, selfondersteunende en selfuitbreidende nasionale (volks) kerke veral doelgerig deurgevoer op die sendingvelde in Noord-Nigerië, Njassaland en Suid-Rhodesië.⁵²⁾ Hy gee aanduiding van verskeie gesaghebbende sendingkundiges van die Ned. Geref. Kerk wat in die praktyk, in navolging van Warneck, van 'n "nasionale" kerk spreek: "Die ideaal was skynbaar: een kerk vir elke etniese groep".⁵³⁾ Hierdie sendingdoelstelling word duidelik in dié kerk se sendingbeleid omskrywe:

48. J. du Plessis, a.w., Woord vooraf.

49. Ibid., bl. 175.

50. W.J. Van der Merwe: Sendingaksie by die jongere kerke in Afrika as bewys van selfstandigwording, in N.G.T.T., Desember 1959, bl. 64.

51. J.M. Cronjé, a.w., bl. 60.

52. W.J. Van der Merwe: Die verband tussen ouere en jongere Kerke in Suidelike Afrika, in N.G.T.T., Maart 1961, bl. 70.

53. W.J. Van der Merwe: Gesante om Christus wil, bl. 53.

"Die Christendom moet die naturel nie van sy taal en kultuur beroof nie, maar uiteindelik sy hele nasionalisme deurtrek en deursuiwer. Om dié rede moet volksgewoontes wat nie bepaald indruis teen Christelike beginsels nie, nie veroordeel nie, maar liever bewaar en veredel word, deur die invloed van die Christendom".⁵⁴⁾

In reaksie teen die begrip van 'n nasionale Kerk tree daar na die skokke van die Tweede Wêreldoorlog 'n kentering in Duitse Sendingwetenskaplike kringe in. Dit word besef dat die klem by "panta ta ethne" op die mensheid buite Israel val en nie op die volkereverskeidenheid nie. Ook dring die besef deur dat in beginsel geloof en belydenis in teenstelling met etnisiteit konstitutief vir die kerk is. Dit word ook duidelik dat die verheerliking van eiendomlikheid as 'n gawe van God of 'n skeppingsordening waarin God werkzaam is, kan lei tot 'n geringskatting van die mag van die sonde in 'n gevalle skepping. In die sendingveld leer die ervaring ook dat met die huidige proses van akutulasie en transkulturasie voormalige kultuurpatrone noodwendig by 'n proses van verandering betrokke is. Daarbenewens kan 'n terugkeer na die ou kultuurvorme as 'n proses van isolasie gesien word. Hierdie kentering in die beskouinge oor 'n volkskerk is onder andere deur Freytag en Hartenstein verwoord.

Watter Frytag wys daarop dat kultuur en volksverband nie geïgnoreer kan word nie, maar beklemtoon dat daar in die proses van verinheemsing (kontekstualisering van die kerk) stap vir stap na die Woord van God geluister moet word. Die sentrale vraag by kerkvorming is vir hom nie hoe 'n volkskerk gevorm moet word nie, maar "Wie wird echte Kirche?". Die vraag na 'n inheemse Kerk gaan na die vraag om waarheid. 'n Inheemse kerk ontstaan dus "aus" dem wirkende Wort". Deur Woordverbondenheid raak die Kerk milieu verbonde en werk dit bevrydend daarop in. Hartenstein wil ook die eie aard van die volk by evangelisering en kerkvorming in aanmerking neem, maar dan moet daar 'n breuk met die heidendom wees. Kerk is vir hom in die eerste plek volk van die Koninkryk, saamgeroep uit alle volke. As volk van die Koninkryk dra die Kerk die vreemdheid daarvan onder die volke in. Deur prediking en

54. G.B.A. Gerdener, a.w., bl. 88.

en realisering van die Koninkryk word met sommige volksordeninge weggedoen en ander gereinig en in die Kerk opgeneem. In en deur die Kerk neem die radikale herordening (herskepping) van alle dinge vir hom 'n aanvang. Veral Dürr wys die gedagte van Warneck, dat die plantende kerk die geplante kerk tot selfstandigheid moet opvoed, of As "Christusständige" kerk is die kerk eerder daar volgens die Skrif om te getuig. Alhoewel Hoekendijk klaarblyklik nie veel waardering vir 'n poging het om 'n Jong kerk aan sy volkseie te oriënteer nie, sal daar egter in die praktyk van kerkvorming, deeglik rekening gehou moet word met die taal- en kulturele agtergrond in 'n bepaalde kerklike kring, tot opbou en heil van die Kerk van Jesus Christus in hierdie wêreld.

Vir Van der Walt was hierdie gedagtes in die Duitse Sendingwetenskap, wat na die Tweede Wêreldoorlog 'n keerpunt gebring het, soos soet druppels na die lyn wat vanaf Warneck in die rigting van 'n flouer wordende Skriftuurlike kerkbegrip en 'n identifisering van kerk en "Volkstümlichkeit" gevolg is.⁵⁵⁾ In sowel hulle onderskeiding tussen volk en kerk, as in die fundering van die begrip eiesoortige kerkvorming, vind hy groot waarde. Hierdie visie op eiesoortige kerke het dan ook volgens hom ook nie van veel tereg by die Ned. Geref. kerkplanting gekom nie, want in hoofsaak was die dogterkerke weinig anders as 'n onderhorige deurslagafdruk van die Moederkerk.⁵⁶⁾ Smith is ook van mening dat die kerk véél meer 'n kerk vir die volk moes wees in hierdie plantingspatroon, as 'n kerk uit die volk.⁵⁷⁾ Hierdeur kan die kerk in sy unieke andersoortigheid ten opsigte van die volkere prysgegee word en vir hom sodoende neergehaal word "tot 'n instelling wat hom moet rig na die eise van die volkerekultuur in plaas van die instrument te wees in die hand van God waardeur die volkere en hulle kultuur herskep moet word na die eise van die Koninkryk van God".⁵⁸⁾ Die bewoording van Engelbrecht stem in ons tyd tot nadenke: "Vir die heil van die volk sal hy (Ned. Geref. Kerk) hom selfs, soos sy Heer, vir die volk en deur die volk moet laat kruisig. Hy sal hom in selflose diens moet gee vir die heil van hierdie volk, sodat Christus in hierdie volkslewe 'n gestalte kan kry.

55. I.J. van der Walt: Eiesoortigheid en die sending, bl. 86.

56. Ibid., bl. 422.

57. N.J. Smith, a.w., bl. 107.

58. Ibid., bl. 105.

Die heil van die volk is egter nie sinoniem met 'n apartheidsutopie, met die selfhandhawing van die blanke te midde van die "gevaar" wat sy ideniteit, sy huiskleur, sy taal, sy kultuur, sy ekonomie, sy politieke oppermag "bedreig" nie. Die onbaatsugtige diens wat die Ned. Geref. Kerk aan die volk verskuldig is, is nie 'n slaafse diensbaarheid aan 'n seksionele blanke Adrikanerideaal nie.⁵⁹⁾ Hierdie Ned. Geref. Kerk is egter vir hom Kerk van Christus - "ook al is hy in aanvegting om in plaas van kerk, liggaam van Christus, draer van die enige evangelie en teken van Gods koninkryk te word tot bolwerk en kampvegter van 'n verabsoluteerde blanke Afrikaner nasionalisme".⁶⁰⁾ Hierdie prys wat die Ned. Geref. Kerk sal moet betaal, is te hoog, aangesien dit volgens hom in die huidige politieke situasie in Suid-Afrika net een betekenis vir andere inhou: Hierdie kerk is die bolwerk van 'n onbybelse rasse-ideologie, 'n dienaar van 'n vreemde heer. En 'n element was tans in dié kerk oorheersend blyk te wees, gee geloofwaardigheid aan hierdie verdenking waaronder hy as kerk verkeer. Vanweë die veelvuldige verskeidenheid in die skepping sal die kerk voortsvir hom in sy benadering rekening moet hou en aansluiting moet vind by die volksaard, volkseienomlike en die volksverband, maar dan in onderskeiding van die volk is die kerk in die eerste plek volk van die Koninkryk wat die vreemdheid van die Ryk onder die volke indra.

Dit is duidelik dat die Ned. Geref. Kerk hom in sy Kerkvormingspatroon nie in alle opsigte deur sy Gereformeerde-presbiteriale beginsels laat lei het nie. In hierdie opsig sou hy onder meer vanuit die Sendinggenootskaplike beskouing op hierdie gebied beïnvloeding ondergaan. Sedert die tweede helfte van die negentiende eeu was die Ned. Geref. Kerk egter nie meer so betrokke by genootskaplike sending in sy patroon van kerkplanting nie.

Veel eerder is die ideaal van 'n nasionale Kerk doelgerig nagestrewes tot in die vyftiger jare van die twintigste eeu. Die Ned. Geref. Kerk het geleer dat die eerbiediging van taal en die kultuureienomlike, by die volkere onder wie die evangelie uitgedra word, 'n vrugbare sendingbenadering is en hoewel daar in die formulering van die sendingbeleid veel uit eie ondervinding en dié van ander kerke en sendinggenootskappe

59. B. Engelbrecht: Ter wille van hierdie wêreld, bl. 43, 44.

60. Ibid., bl. 42.

geleer is, is ons dit met Van der Merwe eens wanneer hy sê dat daar vir hom tog oorvloedige bewyse is dat hierdie Kerk sy beleid basies op die Heilige Skrif wou fundeer.⁶¹⁾ In hierdie lig moet die uitbouing van 'n sendingbeleid vir die Ned. Geref. Kerk in die eerste plek begin by 'n verdere besinning oor die Heilige Skrif en in die soeke om 'n Skriftuurlike-fundering vir die uitvoering daarvan.

Alhoewel die totstandkoming van etniese kerke tog die moontlikheid geopen het dat hierdie geplante kerke tot 'n groter beoefening van hul selfstandigheid sou kon kom, is hul verband met die Moederkerk vir Smith as 'n verliespunt van kerkregtelike inhoud aan te dui: "Hierin het die Ned. Geref. Kerk hom meer deur Sendinggenootskaplike beginsels laat lei as deur sy eie Gereformeerde-Presbiteriale kerkvorm. Deur sy verskanste jurisdiksie wat hy oor die geplante Dogterkerk vir hom toegeien het, het hy die Dogterkerke binne strukture geplaas waarin hulle ontwikkeling tot 'n groeiende funksionering en beoefening van hulle selfstandigheid as kerk aan bande gelê en vertraag is."⁶²⁾

In die praktyk het hiêrdie sendingbeleid in verskillende sendingpogings deur die jare dus tot die stigting van verskeie selfstandige inheemse kerke op die buitelandse sendingvelde gelei. Hierdie kerkplantingpatroon soos deur Du Plessis voorgestel in selfregerende-, selfonderhoudende- en selfuitbreidende Kerke, is volg sy eie mening "van tyd tot tyd en van stap tot stap op onmiskenbare wyse deur 'n hoëre Hand gelei."⁶³⁾ In menigerlei opsig was hierdie 'n beleid met seënryke vrugte: Dit is vir Botha 'n beleid wat "sonder aanmatiging daarop aanspraak maak dat die Ned. Geref. Kerk in Suider-Afrika die boodskap van versoening aan meer mense verkondig het as baie ander kerkgenootskappe saam."⁶⁴⁾ Die Moederkerk word deur Kriel beskryf as onder Gods seënende hand inderdaad soos 'n Wingerstok by waters geplant: "Haar lote het gerank oor geheel Suid-Afrika en ver buite sy grense tot in die hart van Donker Afrika. Hiervan getuig vandag die groot Familie van N.G. Kerke waarvan die Sendingkerk die alomgerespekteerde oudste dogter is."⁶⁵⁾

61. W.J. Van der Merwe: *Gesante om Christus wil*, bl. 54.

62. N.J. Smith, a.w., bl. 107, 108.

63. G.B.A. Gerdener, a.w., bl. 126.

64. D.P. Botha: *Die Sendingsituasie*, in *Stormkompas*, bl. 194.

65. C.J. Kriel: *Die eerste eeu 1881 - 1981*, bl. 21.

Ten spyte van die teënslae op sendingterrein getuig Van der Merwe van 'n ryk oes: "In the development of self-supporting, self-governing, self-propagating mission-Churches the missions among the Cape coloureds, in Bechuanaland and Nyasaland, had made the most progres".⁶⁶⁾ Hy bewoord die totstandkoming van die inheemse Kerk in Zimbabwe as 'n seënryke gevolg: "The evangelistic efforts and witness of the D.R.C.M. in Zimbabwe were blessed by the conversion of many black people and these converts were gathered into a indigenous Church which had to be guided into being a witnessing, selfsupporting and autonomous Church under its own indigenous leaders."⁶⁷⁾ Ook in die vestiging van 'n kerngesonde Kerk in Malawi het dié sendingbeleid van Ned. Geref. Kerk deels 'n groot aandeel bygedra; 'n Kerk wat reeds 'n lidmaat-getal van 408 345 uitmaak in die Nokoma Sinode van die Kerk van Midde-Afrika-Presbiteriaans.⁶⁸⁾

In sy pluriforme bestaanswyse, weens die verskeidenhede van taal en kultuur-agtergrond, mag die kerk hom dus binne 'n gedifferensieerde samelewingspatroon nooit in eiesoortigheid verabsoluteer nie. Die geplante kerk staan selfstandig onder sy Hoof, Jesus Christus, en nie omdat die voorgdyskap van die plantende kerk nie. Dit bied egter geen ruimte vir die gedagte van aparte ontwikkeling in die gedagte van 'n nasionale of volkskerk nie. Aangesien die kerk wesentlik één is moet hierdie gemeenskaplike beleving van die gelowiges binne 'n vorm van kerkverband gestalte verkry. In geen opsig mag hierdie uitdrukking van die eenheid versteur word, maar sal die kerk moet stryd voer om die behoud van sy identiteit as Kerk van Jesus Christus. Hierdie boodskap het Van der Merwe jare gelede, met besondere verwysing na die Nederduitse Gereformeerde Kerkkring, uitgespreek: "The unity of the Dutch Reformed Churches in the midst of its pluriformity cannot be taken to refer merely a spiritual unity. It has to become visible. This unity is revealed visibly through mutual intercession and service as well as spiritual communion and mutual consultation. At the same time the unity of the church should also be expressed visibly through church, affiliation".⁶⁹⁾ C.J.A. Loff bewoord dit veel sterker in 'n tyd

66. W.J. Van der Merwe: The development of missionary attitudes in the Dutch Reformed Church in South Africa, bl. 237.

67. W.J. Van der Merwe: From mission field to autonomous Church, bl. 225.

68. J. du Preez: Die missionêre Kerk, bylae - statistiek, ongepubliseerde stuk, 1982.

69. W.J. Van der Merwe: A federative affiliation between Dutch Reformed Mother and Daughter Churches, in N.G.T.T., Maart 1969, bl. 69.

soos hierdie: "Ons moet terug na die waarheid dat Christus die Hoof van Sy een kerk is en dat hierdie gemeente nie verdeel mag word in "kleurkerke" nie."⁷⁰⁾

2. 3. ENKELE SENDINGKUNDIGE ASPEKTE VAN DIE KERKREGTELIKE ONTWIKKELINGE VAN DIE NED. Geref. "MOEDER"-KERK OP SENDINGTERREIN

Vir twee eeue was daar een kerklike struktuur vir die verskillende bevolkingsgroepe aan die Kaap. Die gedagte van afsonderlike kerkvorming naas die gevestigde blanke gemeentes het geen inslag gevind nie. Langsamerhand en gepaardgaande met die oplewing in sendingkringe teen die einde van die 18e eeu en begin 19e eeu ontwikkel daar egter 'n tweeslagtige houding ten opsigte van die bearbeiding van die Nie-Blanke in die kerk. Enersyds sou daar in die kerklike besluite gedurende 1824 tot 1857 onteenseglik 'n rigting vir afsonderlike gemeentevorming vir die Nie-Blanke aanduikbaar wees. Die bedoeling was egter nooit dat die eenheid van die kerk hierdeur in gedrang moes kom nie. Vir Hanekom was daar agter die praktyk van afsonderlike kerkformasie geen motief van 'n geformuleerde rasse ideologie of blanke meerderheid nie, "maar die eise en omstandighede van die praktiese werklikheid laat hulle geld by die ontstaan van 'n kerklike beleid wat noodgedwonge moet rekening hou met die feit dat die lidmate van die kerk wel een is in Christus, aan dieselfde kerk behoort en aan mekaar, maar ondanks dit alles te onderskei - hulle is een, maar nie eenders nie!"⁷¹⁾ Tot aan die einde van die 19e eeu is weinig teologiese motivering vir die afsonderlikheid tussen die bevolkingsgroepe op kerklike terrein gebied aangesien die bedoeling eerder was om die geestelike welsyn van die nie-blanke te bevorder. Dit is dan eers gedurende die 20e eeu en veral sedert die totstandkoming van die Raad van Ned. Geref. Kerke in 1907, wat daar volgens Smith begin is om hierdie afsonderlikheid in 'n teologiese kader te plaas: "Sederdien het hy (Ned. Geref. Kerk) in toenemende mate 'n teologies-etniese regverdiging vir afsonderlikheid tussen Blank en Nie-Blank uitgewerk - nie slegs op kerklike terrein nie, maar oor die hele linie van die Suid-Afrikaanse samelewing. Dit sou tereg gestel kan word dat die tradisionele differensiasie-beskouing van die Afrikaner

70. C.J.A. Loff: Dogter of verstoteling?, bl. 31.

71. T.N. Hanekom: Ons Inheemse Kerke vir inboorlinge, in N.G.T.T., September 1976, bl. 58.

ten opsigte van volkereverhouding in die kerk sy voortdurende uitdrukking gevind het. In die opsig sou tereg van die beleid van afsonderlike ontwikkeling gespreek kan word as kerklike beleid."⁷²⁾

Hiermee het die kerk in gebreke gebly om sy weg tot die uitdrukking van die kerklike eenheid met sy geplante dogterkerke, in 'n meer konkrete gestalte te struktureer. In die "oorplanting" van "inkomplete-Filiaal kerke" is daar geen voorsiening gemaak vir enige wesentlike kerkverband tussen moeder- en dogterkerke nie. In die beklemtoning van die volkereverskeidenheid by kerkplanting is daar nie deur die Ned. Geref. Kerk genoegsame klem gelê op die noodsaaklikheid van die onderlinge verbondenheid van gelowiges oor alle grense heen nie. Geestelike gemeenskap het nie slegs die bedoeling om die eie volksgenote van die eie kerk en kerkverband te dien nie! In sy sendingbeleid het die Ned. Geref. Kerk ooreenkomstig die Gereformeerd-Presbiteriale karakter óók veel klem gelê op die gemeentegesentreerde kerkvormingspatroon, binne 'n gedifferensieerde Suid-Afrikaanse samelewing. Met die planting van afsonderlike kerke vir afsonderlike bevolkingsgroepe het hierdie kerk hom in 'n besondere wyse laat lokaliseer en tot inheemswording gekom binne elke volk en sy milieu. In hierdie opsig het die Ned. Geref. Kerk egter nie aan die gevaar ontkom om as Moeder- en Dogterkerke geïsoleerd en teenoormekaar te staan te kom nie. Daarom die oproep aan die Ned. Geref. Familie van Kerke om hul wesentlike eenheid in Jesus Christus gesamentlik, en in nouere betrekking, deur een of meerdere vorme van kerklike verband tot sigbare vergestaltung te laat kom.

72. N.J. Smith, a.w., bl. 166.

2.3.1 ONDERWEG NA SINODALE VERBAND (1824)

Soos reeds aangetoon het die Ned. Geref. Kerk in baie noue betrekking met sy Nederlandse Moederkerk gestaan. Volgens Van der Watt is dit uit die staanspoor op kerklik-organisatoriese wyse tot uitdrukking gebring: "Dit was altyd 'n besondere kenmerk van ons Nederlandse Moederkerk dat hy ernstig gesoek het na kerklike verband en orde. Die Gereformeerde Kerk-regeringstelsel plaas 'n hoë premie op die betekenis van die kerkverband - nie alleen as bewys van die kerklike eenheid nie, maar ook vanweë sy besondere funksie in die regering van die sigbare kerk."⁷³⁾

Die Engelse besetting van die Kaap in 1795 het onder meer meegebring dat die kerk se offisiële administratiewe betrekkinge met die Klassis van Amsterdam verbreek is. Juis tydens die kortstondige Hollandse bewind van 1803 - 1806 sou die moontlikheid tot 'n eie kerkverband hom in die "Kerken-orde" van De Mist voordoen. Die sitting van die eerste "algemene Kerk-Vergadering" was bepaal vir Oktober- of November 1805. Die konstituering in 'n Sinode sou egter verhinder word deur die oorgang van die Kaap vir 'n tweede keer in Engelse hande in 1806. Van der Watt voeg nog redes by: "... en die strewe van die nuwe owerheid om die kerk so lank moontlik in 'n toestand van afhanklikheid te hou, verklaar miskien die vertraagde aksie teenoor 'n sinodale kerkverband vir die historiese kerk van Suid-Afrika ... Nader aan die waarheid kom die moderatuur van die Sinode van 1842 in 'n skrywe aan die goewerneur, waarin vrees vir die bemoeiing deur die kommissarisse-politiek as rede aangegee is waarom die eerste Sinode eers lank ná 1805 gehou is."⁷⁴⁾

73. P.B. Van der Watt, T.N. Hanekom: Na 150 jaar op die sinodale weg van die Nederduitse Gereformeerde Kerk, bl. 2.

74. Ibid., bl. 14.

'N SELFSTANDIGE KERKVERBAND IN 1824

Vanweë die dringende noodwendigheid vir 'n eie kerkverband met betrekking tot die organisering en regering van die kerk, is daar deur die owerheid goedkeuring aan die Kaapse Kerk verleen om die inisiatief vir 'n lang gekoesterde ideaal, in die konstituering van één algemene kerkverband, te onderneem. Met die samevoeging van die eerste algemene Kerkvergadering van die Ned. Geref. Kerk op 2 November 1824, is daar volgens Van der Watt, 'n gewigtige keerpunt in die geskiedenis van ons kerk bereik: "Dit was die eerste skrede op die weg wat onvermydelik moes uitloop op die vrymaking van die kerk van alle staatsoorheersing, maar boonop die resultaat van 'n lang stryd om organisatoriese eenheid. Deur die verwesentliking van hierdie ideaal is die geleentheid geskep vir gemeenskaplike samewerking in belang van die Nederduitse Gereformeerde Kerk en daarmee meteens ook in belang van die Koninkryk van God."⁷⁵⁾ Ook Pauw verklaar: "In a sense this marks the beginning of the independent activities of the Dutch Reformed Church in South Africa, including its missionary activities."⁷⁶⁾ As basis vir die kerkregering is naas die geldende Kerkorde van De Mist, die "Algemene Reglement voor het bestuur der Hervormde Kerk van het Koninkryk der Nederlanden" van 1816 geneem. In die Sinode het die Gereformeerde bewussyn ook nageleef. Dit blyk onder meer uit die versoek "that also may be put to the press to be distributed, the general Church Ordinance of the National Synod Dordrecht of the year 1619 for the Nederland Church, which is a fundamental Document of all the Regulations of our Church to which we are all bound to conform".⁷⁷⁾ Vir Hanekom staan dit vas dat hierdie Dordtse Sinode in wyere omvang vir die Kaap 'n wegwyser was in sy kerkregtelike ontwikkeling.⁷⁸⁾ Hier is vir hom fasette wat die kerk as ecclesia catholica teken, met 'n besondere lig wat op die funksie van 'n algemene vergadering uitkom: dit dien die kerkverband, waarmee 'n kerk soek na orde en eenheid tot groter en doeltreffender diens aan die koninkryk. Dit behels verder geen totalitêre pretensie nie, want volgens hom is so 'n vergadering begrens: ..."(d) ten opsigte van sy eie omvang: die Sinode kan provinsiaal of nasionaal wees, elke keer met bepaalde beperkinge in sy optrede; dit kan ook 'n volledige Sinode wees (sinodus plena).

75. Ibid., bl. 17.

76. C.M. Pauw: Mission and Church in Malawi, bl. 44.

77. A. Dreyer: Boustowwe vir die geskiedenis van die Ned. Geref. Kerke in S.A., deel 3, bl. 259.

78. P.B. Van der Watt, T.N. Hanekom, a.w., bl. 22.

teenoor 'n verkleinde Sinode (sinodus contracta), elke keer minder of meer begrens in sy gesag en draagwydte. Die gedagte aan 'n ekumeniese Sinode het altyd bestaan en word deur Voetius bespreek: Hy wys 'n ekumeniese kerk (ecclesia oecumenica) as institutêre wêreldkerk af, net soos 'n ekumeniese amp (priester) of setel (metropolis), maar laat die moontlikheid vir 'n ekumeniese verband open;"⁷⁹⁾ Dit blyk dus duidelik dat die kerkverband 'n wesentlike deel uitmaak in die regering en opbou van die Kerk ten einde ook op hierdie wyse aan sy prinsipiële eis vir kerk van Jesus Christus-wees te kan beantwoord.

En na een-honderd en vyftig jaar van sinodale verband het Die Kerkbode as volg gerapporteer: "Uit die kerkgeskiedkundige oogpunt gesien was die kerkvergadering van 1824 egter van die uiterste belang omdat dit die geboorte van 'n sinodale verband was en die eerste stap op die weg na vrywording van staatsoorheersing... Dit was dus inderdaad 'n klein en beskeie begin. Niemand sal dan ook wil ontken dat ons Kerk onder die beskikende en seënde hand van die Here merkwaardig gegroei. ... Dit is dus met groot dankbaarheid dat ons op die pad terugkyk waarop die aanvanklike één sinode uitgegroeï het tot 'n negetal wat nou in hierdie Algemene Sinode van 1974 verteenwoordig is."⁸⁰⁾

Smith beskryf die eerste Sinode van 1824 om meer as een rede van besondere belang. Besluite wat daar in verband met die sending geneem is, sou verreikende gevolge vir die sendingwerk van die kerk inhou. Die vernaamste aspek dien dat die sinode reeds op daardie tydstip besluit het om Kerklike sending as gekose weg, en nie as genootskaplike sending te onderneem nie, besondere vermelding. Met hierdie besluit, sê Smith, "sou die Ned. Geref. Kerk in Suid-Afrika die eerste "Protestantse Kerk wat gedurende die negentiende eeu offisieel tot kerklike sending besluit het, aangedui word."⁸¹⁾

Die gedagtes van afsonderlike kerkvorming sou al hoe meer in die Kerk en veral in 1857 na vore kom en werklikheid word. Binne die eerste kwarteeu (1824 - 1852) het die sinode agt keer vergader en het die gemeentes na 50 vermeerder.

79. Ibid., bl. 23.

80. Redaksioneel: 150 jaar Sinodale verband, in Die Kerkbode, 16/10/1974, bl. 490.

81. N.J. Smith: Die Sinode van 1824 en die Sending, in Die Kerkbode, 16/10/1974, bl. 492.

Met die noordwaartse beweging vanaf die platteland en deur die Groot Trek, versprei die gemeentes teen 1852 tot in Natal, O.V.S. en in Transvaal. Daar was egter nog geen organisatoriese of kerkregtelike verband onderling of met die Kaapse Sinode nie. Vanweë die hartlike kontak deur sinodale deputasies met hierdie gemeentes het die Sinodale Kommissie van die Kaapse Sinode op 'n vergadering te Swellendam in 1850 besluit dat die gemeentes van die "Souvereiniteit" (later die Vrystaatse republiek), met dié van Natal, georden word tot die Ring van die Transgariep. - 'n Ring van die Kaapse Sinode aan die oorkant van die Grootrivier.⁸²⁾ In 1852 sou ook die Transvaalse gemeentes kragtens 'n Sinodale besluit van die Kaapse Kerk onder dié Ring ressorteer. Dié kerkverband het vir Van der Watt as die noodsaaklike en logiese uitbou van die kerkinrigting van die Ned. Geref. Kerk op gereformeerde grondslag totstand gekom; ook vanweë die feit dat die kerklike situasie hom hier tot die reëling van 'n nouer verband geleen het, en dat die vereistes vir kerkverband naamlik, die eenheid van belydenis en kerkregering, aanwesig was.⁸³⁾

Sonder enige twyfel het die teenwoordigheid van die nie-blanke in die gemeente teen 1824 besondere aandag geniet. Teen hierdie agtergrond neem die Sinode van die Ned. Geref. Kerk 'n besluit wat verreikende gevolge sou hê op die sendingpraktik deur die geskiedenis: die beroeping van afsonderlike sendelinge met die doel om "gemeentes" uit die heidendom te versamel. As lidmate van die Ned. Geref. Kerk sou hulle deur intensiewe bearbeiding die Woord en sakramente bedien. Die gevolg was dat tussen 1826 - 1842, drie sendelinge in die persoon van Marquard, Verhaag en Lingen alleenlik bestem is "ten dienste der Heidenen door ons tot eene Christelyke gemeente versameld wordende".⁸⁴⁾ Veel later sou dit lei tot die pynlike statuskwessie in die onderskeiding van die amp van predikant en sendeling. Smith noem hierdie "goedbedoelde besluit" van die Sinode as moontlike gevolg hiervoor.⁸⁵⁾ Vir C.J.A. Loff is dit duidelik aantoonbaar dat daar reeds in 1824 met die amp van die "sendeling" die gedagte van minderwaardigheid gepaard gaan: "Die teologiese opleiding wat vir predikante voorvereiste was, was glad nie ter sprake nie. Ernstiger nog was die bepaling dat so 'n sendeling nie

82. P.B. Van der Watt: Die Nederduitse Gereformeerde Kerk, 1834 - 1866, bl. 97.

83. Ibid., bl. 98.

84. A. Dreyer: Kruisgesante in Suid-Afrika, bl. 21.

85. N.J. Smith: Die Sinode van 1824 en die Sending, in Die Kerkbode, 16/10/1974, bl. 494.

die reg gehad het om die sakramente aan lidmate van die N.G. Kerk te bedien nie. Hy kan hoogstens as voorsinger en voorleser in 'n wit kerk voorgaan. In later jare sou dit selfs voorkom dat die gedagte dat 'n sendeling op die kansel van 'n wit kerk staan aanleiding tot ernstige onmin sou wees ... Wat duidelik nie goed genoeg vir die was vir die wit christene nie, was goed genoeg vir die swartes".⁸⁶⁾

Die "gemeentes" waarin die sending-amp tot sy reg moes kom sou egter nie as "volle" (selfstandige) gemeentes in kerkregtelike sin, verstaan kon word nie. Dit moet veel eerder na Smith se mening as "werkkringe" verstaan word wat onder die jurisdiksie van die plaaslike kerkrade as gemeenskappe langs die bestaande blanke gemeentes bestaan het: "Dit sou nie aanvaar kan word dat die sinode van 1824 met die formulering "Gemeenten" uit die heidene, reeds die vorming van 'n afsonderlike kerk vir die Nie-Blanke in gedagte sou gehad het nie. Dit was wel 'n eerste fondament vir die latere voortbouing en uitbouing van hierdie besluit. Dat die sinode dit egter reeds voorsien het, blyk uit die historiese gegewens onwaarskynlik.⁸⁷⁾ Reeds voor 1824 is daar al op sommige plekke al afsonderlike geestelike byeenkomste vir die Nie-Blanke gehou en was hierdie eiesoortigheid geen vreemde gedagte nie. Die beheer oor hierdie bedieninge is uitgeoefen deur die Moederkerk in sy kerkrade, Ringe en sinodale sendingkommissies.

Die invloed van die Sendinggenootskaplike denke; die teenstand teen die vorming van 'n Jong kerk en 'n sterk bewuste kleurgevoel word deur Van der Walt as faktore gereken in die koers wat deur die Ned. Geref. Kerk ingeslaan is.⁸⁸⁾ In 'n baie groot mate was die koms van Skotse predikante van beslissende betekenis vir die ontwikkeling van die Ned. Geref. Kerk. Die tekort aan leraars sou dien as 'n noodwendigheid in die oprigting van 'n eie Teologiese Seminarium vir dié kerk in 1859. Hierdie totstandkoming was die slagaar vir 'n seënryke gevolg. De Gruchy verklaar: "... the DRC was able to control its own theological teaching,

86. C.J.A. Loff: *Dogter of verstoteling?*, bl. 18.

87. N.J. Smith: Die Sinode van 1824 en die Sending, in Die Kerkbode, 16/10/1982, bl. 494.

88. I.J. van der Walt: Eiesoortigheid en die Sending, bls. 402 - 410.

and in spite of sporadic attempts to introduce more liberal emphases it was able to plow a conservative Furrow for its ministers and members to Follow ... The younger Andrew became moderator of the D.R.C. Synod on six occasions. Together with John, Andrew Murray, Jr. injected a new evangelical enthusiasm into the church, profoundly shaping Dutch Reformed theology and piety at a critical moment in its development".⁸⁹⁾ Die sinodale besluite na 1824 het dan ook die weg oopgemaak na 'n intensiewer bearbeiding van die Nie-Blankemet die ontwikkeling en ontstaan van latere afsonderlike gemeentes (kerke) en afsonderlike kerkverbande vir die ander bevolkingsgroepe.

2.3.2 DIE ONTWIKKELING VAN AFSONDERLIKE BEDIENINGE EN 'N AFSONDERLIKE INHEEMSE NED. Geref. "DOGTERKERK".

By die sinode van 1826 is die reglement vir die ordening van sendelinge goedgekeur. Dit het bepaal dat die sendeling hom in sy amp moes rig tot "het bedienen der Heilige Sacramenten onder en aan de heidenen, die tot het Christendom overgebracht en tot eene gemeente verzameld zijn."⁹⁰⁾ Hierdie instelling het vir Van der Watt by implikasie beteken dat die Nie-Blankes voortaan al hoe meer afsonderlik bearbei sou word, "en daarmee was die beginsel vir die ontstaan van afsonderlike kerke reeds in kiem aanwesig."⁹¹⁾ Volgens hom was hierdie patroon in die praktyk in elk geval reeds aan die orde vanweë die eie afsonderlike behoeftes van die mense aan die prediking en kategeese wat op hulle afgestem was. Hy bespeur 'n tweeslagtigheid in die Ned. Geref. Kerk se sendingbeleid wat tot veel onsekerheid aanleiding sou gee: teenoor die ou gebruik om bekeerlinge uit die heidendom by blanke gemeentes in te lyf, word nou ook voorsiening gemaak vir die afsonderlike bearbeiding van die gekleurdes. Gerdener vertolk die gebeure soos volg: "Die sendeling moes dus beperk bly in belang van die heidene, en die bou van 'n gemeente uit hul eie kring. Keer op keer word gewaarsku teen inbreuk op die regte en praktyke van gevestigde gemeentes. Dit was die begin van 'n eie sendingkerk."⁹²⁾ Tog was dit in baie gemeentes lank reeds die gebruik om 'n deel van die

89. J.W. De Gruchy: *The Church struggle in South-Africa*, bl. 4, 5.

90. A. Dreyer: *Kruisgesante in Suid-Afrika*, bl. 20.

91. P.B. Van der Watt: *Die Ned. Geref. Kerk 1824 - 1905*, bl. 110.

92. G.B.A. Gerdener: *Reguit koers gehou*, bl. 34.

kerkgebou of galery af te sonder vir gekleurde bearbeiding. Die toenemende maat van bekeerlinge het die ruimte gelaat vir die byeenkom in aparte vergaderplekke. Hierdie afsonderlike bedieninge binne die selfde gemeenteverband met die Moederkerk sou weldra in 1834 lei tot afsonderlike "gemeentes".

Maar sedert 1829 het daar volgens Botha gróót dinge in die land begin plaasvind, wat soos reeds aangetoon, 'n groot invloed op die sendingklimaat uitgeoefen het: "Daar was voortdurend moeilikhede op die Oosgrens, die slawe is vrygestel, en die Groot Trek het gevolg. Die optrede van die Londense Sendinggenootskap het by baie Hollandssprekende koloniste 'n vooroordeel teen alle bearbeiding van die gekleurdtes op geestelike gebied laat ontstaan".⁹³⁾ Die kerk was voortdurend in spanning met die Staatsbeleid. Dit was dan ook Ordonnansie 50 van 1828, waarvolgens diskriminasie op grond van ras of kleur onwettig verklaar is, wat ongetwyfeld 'n belangrike aandeel sou hê in die sinodale uitsprake oor "apartheid" aan die Nagmaal-tafel. Volgens die gebruik was daar ook twee van die Kommissarisse politiek in die Sinode, wat nie alleen stemreg gehad het nie, maar sou kon voorkom dat besluite genoem word wat strydig met die gedagtegang van die regering was! Hierdie verteenwoordigers sou met hul inmenging in kerklike sake 'n groot belemmering, struikelblok en steen des aanstoots word op die pad van die kerk in sy soeke na 'n selfstandige verband.

In die Suid-Afrikaanse Kerkgeskiedenis is die sinode van 1829 vir Loff bekend as die geleentheid waarby die gedagte van skeiding by die Nagmaal-tafel op kleurgrondslag verwerp is as synde die kerk onwaardig om selfs oor so iets te praat.⁹⁴⁾ 'n Onaangename ervaring in die gemeente van Somerwet-Wes het vir hom die aanleiding gegee dat die Ring van Kaapstad in 1829 om leiding gevra is in verband met die bediening van die nagmaal wanneer daar ook swart mense tot die gemeente behoort. In 'n betrokke geval is 'n swart man gedoop en as lidmaat by die gemeente toegelaat. Dit was vanselfsprekend vir die leraar, ds. Spijker, dat hý saam met die gemeente by die Nagmaal sou aansit. In weerwil hiervan het lidmate, veral kerkraadslede, volgehou dat hulle soos Loff dit stel, "liewer

93. D.P. Botha: Die opkoms van ons derde stand, bl. 72.

94. C.J.A. Loff, a.w., bl. 18 e.v.

die voorbeeld van Stellenbosch en Caledon wou volg en die swart broer wou vereer met 'n afsonderlike nagmaalsbediening. Om te wys hoe ernstig hulle bedoel, gebeur dit dat hy 'n nagmaalsbediening waar hierdie hoogsonwelkome nagmaalganger aanwesig was, 'n toonaangewende ouderling demonstratief uit die kerk stap. Na afloop van die diens word ernstig beswaar aangeteken teen die onreëlmatigheid van "heidene" by die nagmaal. Immers 'n swarte moes tog die christelike nederigheid in gedagte gehou het".⁹⁵⁾ T.s.v. die Skrifbeginsel ten gunste van gelyktydige bediening van die Nagmaal aan alle mense is dat vir die skrywer egter geen aanduiding dat daarmee juis veel gedoen is om die sonde van die kategoriese bediening in die kerk te bestry en "volgens die wet" te behandel nie. Die Ring van Kaapstad het juis in April 1829 ook besluit dat die nie-blankes nie na die blankes Nagmaal moet gebruik nie "volgens die leer des Bijbels en den geest des Kristentums".

As leraar van Swartland en skriba van die Sinodale vergadering het ds. Spijker die vraag rondom die gelyktydige of afsonderlike bediening met die sinode van 1829 na vore gebring. 'n Beskrywingspunt van die gemeente Swartland waar hy predikant was het as volg gelui: "... dat er bij alle de kerken uniformiteit moge plaats hebben in de toediening van het H. Avondmaal aan personen van de kleur (Hottentotten, Bastaards, Vrijwarten en Slaven) die door het doen van belijdenis en door de toediening vanden H. Doop tot leden der kerk opgemomen zijn, en wel overeenkomstig advies van de Ringsvergadering van het eerste Ringresoort tegelijk met, geboren Kristenen en niet afzonderlijk nadat laatstgemeld van beiderlei sexe eerst hebben gecommuniseerd".⁹⁶⁾ Hieroor is eenstemmigheid bereik dat "dit voorstel geen onderwerp van deliberatie of beslissing by de Synode behoorde te maken, maar hetzelfde als een onwrikbaren stelregel op het onfeilbare Woord van God gegrond behoort aan te merken; dat bij gevolg, alle christemen en elke christen in het bij zonder verplicht is overeenkomstig dezelve te denken en te handelen".⁹⁷⁾ Ten spyte van die baie gemeentes waar die idee van rassediskriminasie by die Nagmaaltafel sou heers was die Sinode dit hiermee eens. As verteenwoordigers van die Regering het die Kommissarisse-

95. Ibid., bl. 19.

96. K.K.A. Sl/3, bl. 80,81 soos aangehaal by I.J. van der Walt: Eiesoortigheid en die Sending, bl. 403.

97. Ibid., bl. 318 - 321, Acta, bl. 72, soos aangehaal by I.J. van der Walt, a.w., bl. 403.

poltiek deeglik hul invloed in die sinodale vergadering uitgeoefen en geoordeel dat die saak "derogatoir is aan de waardigheid van der christelijken godsdiensts volgens welke leer geen onderscheid of aanzien van personen bij het bedienen en ontvangen van het sacramenten des Heiligen Avondmaals mag worden erkend".⁹⁸⁾

Die beleid van afsonderlike bearbeiding van die gekleurdes het by die Sinode van 1834 nie absoluut voorgekom nie. Hieruit blyk 'n besluit van die Sinode vir die behoud van die inskakeling van die gedoopte heidene by die gemeentes van die Moederkerk: "de kerkenraden zullen zorgen dat er zitplaatsen zijn in elk kerkgebouw hunner gemeenten voor heidenen, en dat deze plaatsen vermeerderd worden wanneer die toeloop der heidenen vermeerderende zulks vordert".⁹⁹⁾ Maar aan die ander kant is die beleid van afsonderlike "kerkvorming" verder uitgebou, soos blyk uit Art. 8 van bepalinge ten opsigte van "de Gereformeerde Zendingsgenootschappen ... de gemeenten door aldus geconstitueerde genootschappen opgerigt uit heidenen en Mohammedanen zullen zijn en genoemd worden Presbyteriaansch gereformeerde Gemeenten der naturellen."¹⁰⁰⁾ Vir Hanekom is hierdie sendingkundige ontwikkelinge 'n byna vanselfsprekende gevolg wat die grondslag sou lê vir die afsonderlike kerklik-godsdienstige lewenspatrone en kerkverbande binne die één (sy mening) Nederduitse Gereformeerde Kerk oor etniese grense heen.¹⁰¹⁾ Volgens sy insigte het die Kaapse sinode dus in 1834 'n beleidnagevolg wat reeds in die 18de eeu in Oos-Indië sy bestaan het, in aardrykskundige en volkekundige (etniese) kerkverbande.¹⁰²⁾ Ons moet dit egter beklemtoon dat die lidmate ooreenkomstig artikel 9 van die reglement van 1834, by verhuising na 'n nuwe woonplek op hul eie kerkverbande aangewese gebly het; maar waar geen naturellegemeente bestaan het nie, hulle attestate by die moedergemeente in ontvangs sou neem. Het daar egter wel 'n gemeente vir gekleurdes bestaan, moes die oorgang met attestate geskied.

98. Ibid., bl. 317, 318, soos aangehaal by I.J. van der Walt, a.w.

99. K.K.A. Sl/4, bl. 190, soos aangehaal by I.J. van der Walt, bl. 404.

100. Ibid., bl. 261, soos aangehaal by I.J. van der Walt, a.w., bl. 405.

101. T.N. Hanekom: Ons inheemse Kerke vir inboorlinge, in N.G.T.T., September 1976, bls. 53 - 64.

102. P.B. van der Watt, T.N. Hanekom, a.w., bl. 29, voetnota 56.

Volgens Van der Walt is hierdie punt gewysig tot "dê leden der gemeenten, van regelmatige attesten voorzien, zullen des verkiesende ongenomen worden tot de Nederduitsche Gereformeerde Kerk."¹⁰³⁾ In die besluit tot afsonderlike "kerkvorming" het die gedagte nog altyd geheers dat die Kerk één is. Kleynhans beskou egter die sinode besluit van 1834 as die goedkeuring en daarstelling van kerklike verband op afsonderlike grondslag vir die inboorlinge.¹⁰⁴⁾ Vir hom was dit 'n belangrike mylpaal in die Ned. Geref. Kerk se kerkregtelike ontwikkeling. In die lig van die sinodale besluite van 1834 kan ons sy gevolgtrekking daarom in die geheel nie aanvaar nie, ook aangesien hier nie afgestuur word op die stigting van 'n volwaardige en selfstandige jong kerk nie. 'n Parallele ontwikkeling in die sendingpraktyk van die Ned. Geref. Kerk was hier egter nog nie in absolutistiese sin te verstaan nie.

Die verset teen gelykstelling was ook so diepgaande dat dit saam met die vrystelling van die slawe in 1834 as van die oorsaaklike faktore vir die Groot Trek aangeteken kan word. Loff sien dit teen 'n sekere agtergrond:

"Daar was diegene wat liever alles sou agterlaat om 'n tuiste in die vreemde te gaan soek waar daar geen gelykstelling "in staat nog kerk" sou wees nie ... vir mense wat op swart mense neergesien het as Gam se geslag, wat vervloek was om hulle (die wittes se) houtkappers en waterdraers te wees, was dit vanselfsprekend dat hulle tog nie aan dieselfde tafel kon sit en uit dieselfde beker kon drink nie."¹⁰⁵⁾

By die sinode van 1837 is die gebruik van gesamentlike aanbidding gehandhaaf en word kerkrade opgeroep tot beter voorsiening vir die, nie-blanke.

Van der Walt stel dit te sterk dat met die Sinode se besluit van 1842, die saak van afsonderlike ontwikkeling in trurat gegooi word: dat diegene wat onder sendelinge se bearbeiding "aangenomen en gedoopt zijn, zullen ook als volle Ledematen der Hervormde Kerk erkent en als zoodanig geboekt worden."¹⁰⁶⁾ Hierdie bevestig eerder dat lidmate in die praktyk, t.s.v. afsonderlike bediening, ook nog by die Moederkerk ingeskakel is.

Die Sinode van 1857

Dié Sinodesitting is vir die geskiedenis van die Ned. Geref. Kerk in menigerlei opsig van besondere betekenis. Onder meer is die eerste permanente Sinodale Sendingkommissie van die kerk saamgestel wat deur Kriel tipeer word as "die

103. I.J. van der Walt: Eiesoortigheid en die Sending, bl. 405, voetnota 31.

104. E.P.J. Kleynhans: Ons kerkregtelike verhoudinge - in kerkhistories - kerkregtelike perspektief gesien, in N.G.T.T., September 1974, bl. 305.

105. C.J.A. Loff, a.w., bl. 20.

106. I.J. van der Walt, a.w., bl. 406.

eerste steen van die Kerk se organisasies ten opsigte van sendingbouwerk".¹⁰⁷⁾ Eers in 1873 sou 'n besluit tot die vorming van 'n Buitelandse en 'n Binnelandse Sendingkommissie bekragtig word.

Die besluite van hierdie negende Sinode van die Ned. Geref. Kerk was in menigerlei opsig van betekenis vir die wese, wording en deurwerking van hierdie kerk se sendingbeleid in Suidelike Afrika. Hier is die weg geopen vir die totstandkoming van afsonderlike inheemse kerke wat vandag nog as beleid aangeteken en verstaan word.¹⁰⁸⁾ Daarom dat ons hierdie gebeure noodwendig aan die prinsipiële eise vir ware kerk van Jesus Christus wees in die wêreld, in verdere besinning sal moet onderwerp.

By hierdie sinode het die kwessie van gesamentlike of afsonderlike nagmaalsbediening weer aan die orde gekom. Aangesien die besluit wat geneem is van primêr belang was, gee ons dit letterlik weer: "de Synode beschouwt het wenschelijken schriftmatig dat onze ledematen uit de Heidenen in onze bestaande gemeenten opgenomen en ingelijfd worden overal waar zulks geschieden kan; maar waar deze maatregel, ten gevolge van de swakheid van sommigen de bevordering van de zaak van Christus onder de Heidenen in der weg zoude staan, de gemeenten uit de Heidenen opgericht, of noch op te rigten, hare Christelijke voorrechten in een afzonderlijk gebouw of gesticht genieten zal." ¹⁰⁹⁾

Dit is egter nodig om die historiese situasie waarin hierdie besluit geneem is in aanmerking te neem ten einde die klimaat en aanleiding daartoe te probeer begryp. En soos Botha dit tereg stel, was die kerk juis "besieged by many problems sprouting from the radical social and political changes in the country".¹¹⁰⁾

Die hele gedagtegang wat op 'n beslissing moet uitloop het rondom dié gevoelige punt gewentel van die aanwesigheid van swart lidmate in die wit gemeentes. Na aanleiding van die versoek van 'n aantal lidmate van die gemeente Stockenstroom, het die Ring van Albanie in 1855 eenparig besluit om by die kerkraad van Stockenström aan te beveel om "ter tegemoetkoming van vooroordelen en zwakheden" die Nagmaal aan gekleurdes en blankes afsonderlik

107. C.J. Kriel: Die Ned. Geref. Sendingkerk in S.A., Die Eerste eeu, 1881-1981, bl. 41.

108. Vgl. Ras, Volk en Nasie en Volkereverhoudinge in die lig van die Skrif, 1974, veral bls. 36 - 91: punte 14.4; 24; 29; 30; 33; 34; 49.6; 58 - 60.

109. "Handelingen der Negende Vergadering van de Synode van de Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika 1857", bl. 60, soos aangehaal by I.J. van der Walt, a.w., bl. 409.

110. D.P. Botha: Paper read at the General Conference of the S.A.C.C., Hammanskraal, Tuesday 6/04/1980, p. 8.

te bedien. Die rigting waarin dit uiteindelik ontwikkel het, was volgens Loff, in 'n afsonderlike gemeente vir wit mense; en wat, met die ontvangs van 'n stuk grond vir 'n kerkgebou deur die goewerneur, later in 1862 op die stigting van die gemeente Greykerk uitgeloop het.¹¹¹⁾ Hierdie besluit van die Ring van Albanië word deur Botha as revolusionêr van aard beskryf: "Vir die eerste keer in byna tweehonderd jaar is beswaar gemaak teen die gemeenskaplike viering van die Nagmaal deur blankes en gekleurdes, en is daardie beswaar amptelik deur 'n liggaam van die kerk gehandhaaf. Vir die eerste keer skemer dit ook deur dat die kerk 'n tydperk in sy geskiedenis aan die nader was waarin die Skrif en die Belydenisskrifte nie meer so absoluut normatief vir sy optrede sou wees as in die vorige eeu nie. Die praktyk sou 'n toenemende rol speel in die bepaling van die kerk se rigting in verband met kleursake. Dis kentekendend van hierdie toestand dat die kerkraad van Stosckenström sy standpunt baseer op die liturgiese formuliere, die apostoliese geloofsbelydenis en die Skrif, terwyl die Ring se besluit uitgaan van die motief om sondige swakheid en vooroordeel by mense tegemoet te kom. In dié besluit word nóg na die Skrif, nóg na die formuliere verwys. Hierdie besluit bring 'n geweldige gemoedsommeswaai sedert 1829 aan die lig."¹¹²⁾

Daar het twee vrae voor die Sinode van 1837 gedien waarby ds. Shand, sowel leraar van Tulbach as konsultent van Ceres, by betrokke was: die een vraag is na aanleiding van 'n optrede van hom gestel en die ander deur homself. Vir hom was 'n kerkraadsbesluit van Ceres in stryd met die kerk se beleid en gevolglik het hy dit onaanvaarbaar verklaar. Dié kerkraad van Ceres het naamlik besluit om 'n kollektelys te open met die oog op die oprigting van 'n gebou waar "heidene" gekatriseer kan word en ook met die sakramente bedien kan word. Die ouderling van Swartland het die vergadering daarop gewys dat die kerkraad van Ceres moontlik die besluit van die Ring van Albanië van 1855 vir hul besluitneming in gedagte sou kon hê. Alhoewel daar volgens die Ring van afsonderlike nagmaalsviering geen sprake kan wees nie word daar tog by die

111. C.J.A. Loff, a.w., bl. 20,21.

112. D.P. Botha: Die opkoms van ons derde stand, bl. 73.

kerkraad aanbeveel "om ter tegemoetkoming van vooroordelen en zwakhede, nadat het Avondmaal bediend is aan de ouder leden der gemeente, eene of meerdere tafels te bedienen voor de nieuwe of blanke leden".¹¹³⁾ Dit was vir ouderling Van Wyk dus 'n vraag of ds. Shand reg was in sy weiering om die kerkraadsbesluit as scriba te notuleer in dit as strydig met die vorige sinodale aanbevelings te beskou toe die kerkraad hulle uitspreek ten gunste van die afsonderlike oprigting van 'n gebou vir die Kleurlinge.¹¹⁴⁾ Hiermee saam is sy beskrywingspunt onder behandeling geneem naamlik: "of het de goedkeuring der Synode wegdraagt, dat in de gemeenten der Nederduitsch Gereformeerde Kerk, waar men dit begeerd, de gekleurden in een afzonderlijke gebouw, echter onder het bestieren opzicht van den kerkeraad, alle voorregten der christelijke Godsdienst afzonderlijk genieten zullen."¹¹⁵⁾

Hy moes bepaald daarvan bewus gewees het dat hierdie probleem van "rassisme" in die kerk 'n algemene verskynsel was. Aan die een kant is die sinodale uitsprake en amptelike standpunt soos vanaf 1829 gestel uitgevoer, en aan die ander kant was dit 'n ander storie in die praktyk waar hierdie uitsprake nie noodwendig die weerspieëling van die opvattinge van sekere lidmate getoon het nie. Veral van belang is die feit dat hier nooit amptelik teen hierdie houding "opgetree" is nie. Die agtergrond, van die punt soos deur ds. Shand opgehaal, word deur Van der Watt beoordeel teen die lig van die onmiskenbare tweestroombeleid wat ten aansien van die gekleurde lidmate gevolg is: enersyds die gebruik van kerklike assimilasie en andersyds die gebruik van kerklike differensiasie.¹¹⁶⁾ Na vele besinning in die sinodesaal word die voorstel van ds. A. Murray (Sr.) met 'n groot meerderheid aanvaar.¹¹⁷⁾

Ten spyte van hierdie besluit was daar reeds 'n aansienlike getal afsonderlike kleurling-"gemeentes" wat nogtans vry was om volgens kerklike beleid in die Moederkerk 'n tuiste te vind. Die getalle van die afsonderlike "gemeentes" sou tussen 1857 en 1880 in so 'n mate toeneem dat daar oorgegaan is tot die amptelike stigting van 'n kerk vir Bruinmense in 1881; 'n daad wat 'n verdere stap sou wees vir die vorming van afsonderlike kerke vir die inheemse bevolkingsgroepe in Suidelike Afrika.

113. C.J.A. Loff, a.w., bl. 20.

114. I.J. van der Walt, a.w., bl. 406, 407.

115. K.F.A. Sl/10, bl. 163, soos aangehaal by I.J. van der Walt, a.w., bl. 407.

116. P.B. van der Watt: Die Ned. Geref. Kerk 1824 - 1905, bl. 112.

117. Vgl. D.P. Botha: Die opkoms van ons derde stand, bls. 74 - 77 vir 'n beeld van die debat.

DIE STIGTING VAN "DIE NEDERDUITSCH GEREFORMEERDE ZENDINGKERK VAN ZUID-AFRIKA", WELLINGTON, 5 OKTOBER 1881.

Reeds in 1876 is daar al deur die Sinode opdrag gegee dat die sendingkommissie ondersoek moes instel na die toenemende getal van "sendinggemeentes" en hul toekoms. In 1880 bewoord eerwaarde J.C. Pauw reeds 'n brief aan "De Christen" en wys daarop dat die sendelinge en sendinggemeentes geen kerklike skakeling of verband met mekaar het nie.¹¹⁸⁾

Die behoefte tot die samesnoering van die verskillende sendinggemeentes in sinodale verband het egter vir die eerste keer amptelike uitdrukking verkry in 'n beskrywingspunt soos deur ds. Hofmeyr van Montagu vir oorweging aan die Sinode van 1880 deurgestuur is. Hierdie saak is toe alreeds op 'n konferensie van sendelinge te Worcester bespreek en na oorweging van 'n voorlopie "schema", deur die Sendingkommissie ontwerp, is dit vir verdere verwysing as aanbeveling na die Sinode deurgestuur.

Ten spyte van die briefwisseling en sy kritiese sin, het Pauw later met groot geesdrif ingeskakel by die kerkstigting sonder dat die konstitusie op een enkel punt volgens sy siening gewysig is. In hierdie verband haal ons 'n brief van Pauw, gedateer 15 November 1880, by Loff aan waarin hy die volgende laat duidelik word:¹¹⁹⁾ naamlik dat hy ernstig beswaar het teen die feit dat die Sendingkommissie, volgens die konstitusie wat deur die Sinode van 12 November 1880 aanvaar is, die vetoreg het ten opsigte van besluite wat deur die te stigte Sendingkerk geneem sou word; 'n ewe ernstige beswaar teen die feit dat onroerende eiendom van gemeentes van die toekomstige Sendingkerk op naam van die Sendingkommissie getranspoteer moet word; en dat "de nieuwe stichting geene Kerk, volgens ons Gereformeerde Kerkbegrip, maar eene Conferentie of Commissie van advies" sal wees ... Hy dring verder daarop aan dat die Kommissie die nodige wysigings sal aanbring "in der geest van het te Worcester opgestelde schema".

118. C.J.A. Loff, a.w., bl. 25.

119. Ibid., bl. 26.

Op 5 Oktober 1881 het die sinode homself te Wellington met een teënstem ten gunste van die oprigting van die Ned. Geref. Sendingkerk gevoel. Eerw. Paulus Teske, afgevaardigde vanaf Beaufort-Wes, het ten regte groot kerk-regtelike en teologiese besware na vore gebring téén hierdie stigting. Veral van belang was dat hierdie eerste Algemene Vergadering sonder meer daarvan uitgegaan het dat die Konstitusie wat eensydig deur die Ned. Geref. Kerk se Sinode opgestel is, en op twee belangrike punte vir die sendelinge-konferensie onaanvaarbaar was, "de grondslag der N.G. Zendingkerk" sou wees. Hiermee het die sendelinge nie alleen onder die beheer van die Sendingkommissie, Ringe en Kerkrade van die "Moederkerk" gestaan nie, maar ook geldelik afhanklik in baie groot mate. Die gevaar was altyd daar: "wiens brood men eet, diens woord men spreek"! In die uitoefening van die veto-reg en die mag oor die eiendom van die Sendingkerk, wat in die "Grondwet" van 1915 vervat is, sou hierdie geplante kerk in al hoe meer mate onmondig en totaal afhanklik van die "Moederkerk" staan. Van die eise vir selfstandigheid vir die kerk van Christus was hier dus geen sprake nie, alhoewel Kriel na 'n eeu van bestaan tog die gebeurtenis van 1881 as "n gewigtige keerpunt in die verloop van die christelike sending in Suider-Afrika" in herinnering roep.¹²⁰⁾

Alhoewel die sendingpraktyk van "afsonderlikheid" as 'n tussentydse ordereëling beskou kan word waarin daar aan die eenheid van die kerk in sy meervormige bestaanswyse erkenning verleen is, het dit in die praktyk ontwikkel tot 'n beleid van geskeidenheid en ongelykstelling tussen die blanke en die nie-blanke in Suid-Afrika wat die Kerk grootliks versteur het. In toenemende mate sou hierdie weg in die toekoms as 'n voortdurende aantasting vir prinsieële verbondenheid van die één Kerk, van Jesus Christus gesien en verstaan word.

In 'n ondersoek van berigte uit verskeie gemeentes van die Ned. Geref. Kerk het dit vir Gerdener baie duidelik geblyk "dat die aparte kerkgeboue en gemeentes vir die bearbeiding van die heidene ontstaan het uit die behoefte om aan hierdie mense volgens hul eie opvatting, op 'n eenvoudige wyse waar nodig in hul eie taal die Evangelie te verkondig."¹²¹⁾ Van der Watt is van mening dat daar in werklikheid geen ander kerk tot stand gekom het nie

120. C.J. Kriel: Die eerste eeu, bl. 26.

121. G.B.A. Gerdener: Reguit koers gehou, bls. 38 - 40.

het nie; alleen maar 'n ander kerkverband van die Ned. Geref. Kerk, wat met 'n eiesoortige agtergrond, behoeftes en geestesgesteldheid van die Nie-Blanke lidmate wou rekening hou.¹²²⁾ Hierdie kerkregtelike daad het volgens hom die kerk in sy verskeidenheid geopenbaar: die meervormigheid van die één kerk van Christus onder verskillende bevolkingsgroepe. Op dieselfde patroon sou afsonderlike gemeentes en uiteindelik afsonderlike kerkverbande vir die Bantoe en Indiër vir hom in ons eeu volg. Ons is dit nie met Van der Watt heeltemal eens wanneer hy praat van "dieselfde kerk in 'n ander kerkverband" nie, aangesien dit juis hoort dat die één kerk volgens die Skrif Sy eenheid in één kerkverband tot uitdrukking sal moet laat kom.

Aangesien baie¹²³⁾ van mening is dat die kerkstigting noodwendig uit die behoefte van die sendingkerklidmate gebore sou wees, is dit nodig om hierdie saak in duideliker perspektief te stel. Vir Kriel was die kleurkwessie een van die belangrikste oorsaaklike faktore tot die bespoediging van die stigting van inheemse dogterkerke; "Die historiese verloop daarvan en uiteindelijke besluit daartoe is van wesentlike belang nie alleen ten opsigte van die stigting van die Sendingkerk nie, maar bepaal die eventuele sendingbeleid van die Ned. Geref. Kerk in S.A.¹²⁴⁾ Hy beskou hierdie verder as die voltrekking van 'n langsame proses: Nêrens is die standpunt van die Kerk gerepudieer nie, maar in die praktyk het 'n ontwikkelingsproses ongemerk daartoe gelei dat die Kerk tot die besluit van 1857 gekom het. Die afwyking van 'n vasgestelde beginsel as gevolg van eksterne faktore, het die gebruik geword wat op sy beurt tradisioneel geword het".¹²⁵⁾ Botha interpreteer die sinodale beslissing van 1857 as 'n kompromie - besluit wat as 'n tussentydse reëling sou dien, aangesien almal uitgesien het na die dag wanneer vooroordele nie meer sou bestaan nie.¹²⁶⁾ Na sy mening was hierdie taak nie met dié besluit opgelos nie, maar is dit as 'n probleem wat slegs op die skouers van die komende geslagte afgelaai is: "Die Sinode het die kleurgevoel amptelik in die kerk binnegegooi, en van daardie dag af sou naas die Woord van God ook die kleurgevoel van die blankes as maatstaf by die geestelike bearbeiding van die Kleurlinge geld".¹²⁷⁾ Aan die een kant spreek

122. P.B. van der Watt: Die Ned. Geref. Kerk 1824 - 1905, bl. 113.

123. Vgl. onder meer: Ibid.; T.N. Hanekom: Ons inheemse Kerke vir die inboorlinge, in N.G.T.T., September 1976, bl. 61.

124. C.J. Kriel: Die geskiedenis van die Ned. Geref. Sendingkerk in S.A. 1981 - 1956, bl. 54.

125. Ibid., bl. 60.

126. D.P. Botha: Derde Stand, bl. 77.

127. Ibid., bl. 78.

hy 'n gunstige beoordeling uit wanneer hy die betrokke beskryf as "an honest attempt to provide a functional formula for rapidly increasing the membership of the Church through virile missionary activity and thereby also extending the Kingdom of God in South Africa", maar aan die ander kant: "But as a formula for service to the Kingdom the resolution bears two fatal weaknesses. The first is the inversion of priorities. The first part of the resolution clearly states the normative character of Scripture as prime Kingdom priority, although it is a much weaker statement than one made by the same syned in 1829. The second part of the resolution, however degrades a Scripture normated measure, to an impediment of the cause of Christ, the King of the Kingdom. It sanctions a bypass of a Scriptural norm when the Church finds it too difficult, because of human resistance, to apply it in practice. Not only does the resolution elevate human resistance (weakness of some) to a norm operating in Church formation and therefore Kingdom extension, but it opened the possibility for this new norm to become the first priority in structing the Church and relating the members to one another. In the long run it may pave the way for an un Schriptural doctrine of the Church and one or other form of regular Gospel ... The second weakness is that two secondary motives to the main missionary motive are combined in the resolution in a very ambiguous way ..." 128)

Hierdie insigte word nog verder ingeskerp as hy voorts verklaar: "It was this resolution of 1857 that led to one of the greatest enigmas on the Church scene of the twentieth century, that a Church that has done mission work on a scale second to none in the world history could at the same time be the Church that conceived and gave birth to the secular Gospel known as Apartheid. Yet if we faithfully study the history of this Church since 1857 up till now we will no longer be suprised. The fatal deviation from the norms of the Gospel of the Kingdom with referrence to the relation of people of different

128. D.P. Botha: General Conference of the S.A.C.C., Bl. 9, 10.

colours within the Dutch Reformed Church has never been corrected. The seed planted with the best intentions and even looking into God for his blessing had inevitable to grow into a tree and bear fruit according to its nature. The fruit is ambiguous too, good and bad, tasty and sour at the same time. And in her relation to the Young Churches and the other Churches in our country the ambivalence remains.¹²⁹⁾

In een van die talle opsienbarende uitsprake van die boek Stormkompas word dan ook tereg as volg verklaar: "Die Sinode van die Ned. Geref. Kerk het hom in 1857 nie met volle evangeliese krag teen die teësprak van die kant van vleeslike Christene in die kerk teen anderkleurige medegelowiges gewerp nie. Die toegewing aan die teësprak teen die versoening van etniese en sosiale verskille in die kerk, het uiteindelik daartoe gelei dat in plaas van die swakheid van sommige broeders wat oorwin moes word, dié swakheid selfs met kerklike sanksie die weg van versoening bly blokkeer het ... Niks kan méér skade aan die geloofwaardigheid van die kerk in die wêreld doen nie as sy gebrek aan liefde en die eenheid wat daaruit voortvloei.¹³⁰

Die weg is hier oopgemaak vir die totstandkoming van afsonderlike gemeentes en 'n praktyk wat in toenemender mate 'n rol sou begin speel in die kerk se beskouing in verband met kleursake. Hierdie ontwikkeling het vanuit die praktyk en nie vanuit enige ernstige besinning oor die lig van die Skrif en die beginsels van die gereformeerde kerkreg opgekom nie. Alhoewel dit 'n eerlike poging was om die beste moontlike voorsiening vir die intensiewer bearbeiding van die nie-blanke lidmate te maak, is die ruimte gelaat om vanweë die swakheid van die vlees, met kerklike sanksie die weg te baan vir 'n absolutistiese apartheidsbediening wat die Kerk van Jesus Christus tot in sy diepste wese kan verdeel. Dit beteken egter nie dat ons die natuurlike verskeidenheid van mense en volkere deur die geloofseenheid in Christus moet ophef nie; dit mag egter ook nie so oorbeklemtoon word dat die weg vir die evangelie vanweë die "skeidingsmuur" tussen volke geblokkeer word nie. In hierdie opsig moet ons die volkereverskeidenheid heilig en diensbaar maak aan die verkondiging van die evangelie aan alle nasies

129. Ibid., bl. 11.

130. N.J. Smith, e.a.: Stellings oor die Ned. Geref. Kerk in die huidige Suid-Afrikaanse konteks, in Stormkompas, bl. 135, 136.

en in die beoefening van geloofsgemeenskap om dit duideliker te laat uitkom dat die Ned. Geref. Kerk werklik één kerk is. Die basis vir afsonderlike kerkvorming is by 1857 nie op 'n prinsipiële oorweging gefundeer nie, aangesien daar in Christus en in Sy Kerk geen etniese mure is nie; alle etniese onderskeidings is in Hom getransendeer en gaan dit nie om Afrikaners en Engelse of nie-blankes nie, maar om die gemeenskap van die gelowiges in Christus Jesus. Alleen omdat dit in die belang van die verbreiding van die Evangelie staan, is die groot daad van God in die omgangstaal van die verskillende etniese groepe verkondig en is God in die spesifieke kultuurvorme van hulle bestaan binne 'n geskikte "ruimte" aanbid. En tog het die Here in Sy groot genade dié sendingaksie van die Ned. Geref. Kerk reg deur die geskiedenis heen gelei en met baie vrug geseën binne sowel as op die buitelandse sendingakkers van Sy Kerk.

2.4. DIE NED. Geref. "MOEDERKERK" IN SY KERKREGTELIKE ONTWIKKELINGE ONDER DIE NEGENTIENDE EEUSE BRITSE KOLONIALE BEWIND BELEMMER EN VERDEEL ¹³¹⁾

2.4.1 DIE IDENTIFISERING VAN DIE NED. Geref. KERK ONDER BRITSE STAATSBEHEER

Onder die kerkordelike reëling van De Mist (1804), wat van owerheidsweë vir dié kerk opgestel en aanvaar is, het die Sinode van 1824 tot stand gekom. Die Sinode van 1837 het bewys hoedanig die Britse owerheid in sy kommissaris-politiek op 'n outoritêre, hooghartige en arbitrêre wyse soms optree en inmeng in die suiwer geestelike sake van hierdie kerk. Gaandeweg het daar egter 'n besliste kentering by hierdie amptenare ingetree en sou die kerk se gees van slaafse onderdanigheid aan die "goewerment" plek inruim vir 'n selfstandigheidsgevoel. Die periode 1836 tot 1842 het enersyds gestaan in die teken van 'n nasleep van die Sinode van 1837 en dien andersyds as voorspel tot dié van 1842. Kerklike sake word op kerklike wyse behandel en daarom moes 'n heraanpassing in die verhouding met die staat nodig wees. In hierdie verband is die optrede van ds. Shand van Tulbagh in 'n brief aan die Goewerneur byna bestempel as die keerpunt in die toestand van die Kerk se slaafsheid aan die Goewerneur wat homself as 'n soort Summus Episcopus beskou het. In die handhawing van ds. Shand se saak is die Sinode teenoor die Staat gelykgestel en kom die presbiteriale stelsel tot erkenning.

Dit was onder die regering van G. Napier, met die Sinode van 1842, wat die kerk die steun ontvang het om sy kerklike bepalinge in hersiening te neem. Met hierdie gerevideerde wette het die Sinode homself gehandhaaf en tot 'n vergelyk met die Staat gekom. Dit was die begin van 'n nuwe bedeling wat in groter mate uitdrukking verkry het met Ordonnansie No. 7 in 1843.

131. Met baie groot vrug gebruik gemaak van E. Brown, Ongepubliseerde stuk, Geskiedenis van die Ned. Geref. Kerk in die 19de eeu, Stellenbosch, 1981.

Die Ordonnansie van 1843 het die Kerk in 'n sekere sin vrygemaak met die herroeping van die Kerkorde van De Mist. Dit was egter ordonnansie 7, waarvolgens die verhouding tussen staat en kerk vasgelê is, wat die Ned. Geref. Kerk grootliks in sy kerkregtelike ontwikkeling sou aan bande lê en verskraal. Dit was dan op die interpretasie van hierdie bepaling wat die Hof uitspraak in die Loedolff-saak van 1862¹³²⁾ sou gee om sodoende die samestelling van die Kaapse sinode te omgrens en sy aansprake buite die Kaapse kolonie te ontken en te bestry. Reeds voor hierdie ordonnansie het die vestiging van sogenaamde "Kaapse" gemeentes, maar almal met lidmate buite die offisiële grense van die Kolonie, plaasgevind as die natuurlike resultaat van die poiniersbeweging van die bevolking soos dit in migrasies, nomadiese trekkers en eindelik die Groot Trek ontplooi het. Daar is geen sweem van twyfel dat Ordonnansie 7 die uitsluiting van hierdie gemeente-uitbreiding buite die Kaapse grense ooit beoog het nie, alhoewel die hofuitspraak tien jaar later in 1862 dit wel so laat verstaan het en sodoende die verteenwoordigers uit die Transgariëp hul reg tot sitting ontsê is. In hierdie wanopvatting, haal Hanekom aan, "is die onoorbrugbare kloof tussen die gereformeerde kerkregering en Engelse regspleging suiwerder geformuleer as miskien by enige instansie".¹³³⁾ Dit het meegebring dat die betrokke verteenwoordigers die sinodesaal moes verlaat. Hiermee is die één algemene kerkverband verbreek en het dit die weg geopen vir die Vrystaat, Transvaal en Natal om hul eie sinodes te sou moet konstitueer. Gevolglik het etlike gemeentes wat deur die Kaapse kerk gestig is, ook vir jare in ander gebiede die Koloniale (sinodale) grense 'n independente bestaan sonder enige algemene kerkverband gevoer.

132. Vgl. P.B. van der Watt: Die Loedolff-saak en die Ned. Geref. Kerk. 1862 - 1962.

133. P.B. van der Watt, T.N. Hanekom, a.w., bl. 31.

2.4.2 GEMEENTELIKE VERBREIDING EN -BEARBEIDING VOOR 1852

Dit het duidelik geword dat die Kerk wat deur Nederland aan die Kaap gevestig is hom terdeë in sy eie verband sou handhaaf, met 'n eie inheemse en nasionale bewussyn en bewuswording. Die verandering van die lewenspatrone aan die begin van die negentiende eeu aan die Kaap deur die Britse besetting het onder meer daartoe bygedra om die Ned. Geref. Kerk in toenemende mate te laat identifiseer ter wille van sy bediening en om sy behoud. In baie opsigte is die kerk op kerklike- en staatkundige terrein in 'n staat van onderhorigheid geplaas.

Die Ned. Geref. Kerk het dan ook inderdaad in die 19de eeu ondervind dat sy lidmate dit nie kultureel en polities met mekaar eens is nie. Veral dié in die buite- en voorposte was heel anders ingestel teenoor die Britse staatsbestel en - invloedsfeer op alle terreine van die lewe. Daarom was die Groot Trek 'n politiese beweging van oneindige groot kerkhistoriese belang; ook vanweë die gevolge waarin dit die kerk en sy bediening tot in sy diepste wese sou raak. Die trekkers het hulle motivering met hulle Christelike geloof versoen en het tog gepoog om hul kerklike betrekkinge en bediening te behou. Dit was die gees van hierdie mense om nie sonder hulle kerk te trek nie!

Die feit dat die Sinode van 1837 hom nie die nood van die Trekkers aangetrok het nie, en hulle onderneming binnelands net skerp veroordeel het, het die Kaapse Kerk by die trekkers in diskrediet gebring en toe die kerk wel daartoe kom om te bedien, is die pogings bevraagteken en versper. En tog sou hulle voortgaan om 'n leraar uit die Kaap te kry en om hulself as deel van die Kaapse Kerk te beskou. As burgerlike en geloofsgemeenskap sou die "reisende gemeente van de Gereformeerde Kerk na Port Natal" vir homself voorsien en handhaaf. Dit was die eerste gemeente ten noorde van die Oranje Rivier.

In die soeke na 'n leraar sou die trekkers hul selfs na Nederland wend. Die bediening onder hulle het egter in die vorm van duputasies op periodieke wyse plaasgevind, maar vanweë die assosiasie met die Britse owerheid was hulle onder verdenking by van die trekkers. Na sowat dertien jaar het die O.V.S. in Bloemfontein 'n predikant vanuit die Kaap verkry deur die Britse regering in hierdie Britse kolonie aangestel. In Transvaal het twee meninge en partye hulle onderskei. Die een wou aansluiting met die Kaapse Kerk behou, terwyl die ander Nederlandse hulp. en 'n onafhanklike verband verkies het.

Op 17 Mei 1843 is Natal tot Britse Kolonie verklaar. Na besoek vanuit die Kaapse Kerk blyk dit dat daar nie eintlik 'n aanvoeling vir die onafhanklikheidstrewe vir dié trekkers was nie. Dit het ook meegebring dat die getalle in die kolonie begin afneem het vanweë die Britse beheer met die gevolg dat baie na Transvaal verhuis het. Hierdie lidmate in Transvaal is deur verskillende bedieningskommissies bearbei in 'n poging om in die kerklike behoeftes van die mense te voorsien.

Die laaste bedieningskommissie sou kulmineer rondom die inlywing van die Transvalse gemeentes by die Kaapse Kerk. Die persone aangewys was di. A. Murray (jr.) en J.H. Neethling wat op 1 Maart 1832 vanaf Bloemfontein vertrek het na Potchefstroom, Lydenburg en na Soutpansberg. Terug by Potchefstroom het 'n belangrike kerkraadsvergadering hom voltrek. Daar het onder meer na vore gekom dat die gemeentes verband met die Kaapse sinode wil hê, en dat die staat die posisie van die toekoms van predikante moet waarborg. Party was egter hoegenaamd met hierdie beskouinge gediend nie, en gevolglik was die kerkraad by Potchefstroom ten gunste van verbondenheid terwyl Rustenburg die teenoorgestelde kant sou handhaaf.

In 1852 het die saak van inlywing voor die Kaapse Sinode gediend. Vir die eerste maal was die verteenwoordigers en gemeentes buite die grense van die Kaap teenwoordig t.w. Pietermaritzburg, Winburg, Bloemfontein en Smithfield. Die bewering het voorgekom dat hierdie sinode nie die reg het om buite sy grense gemeentes in te lyf nie met die gevolg dat die Prokureur-Generaal Porter die betrokke woordspel wat betrekking gehad het wysig na "Zuid-Afrika".

Dié inlywing was vir hierdie Sinode 'n voldonge feit maar in Transvaal was dit egter nie sô eenvoudige saak van afhandeling nie. Nog die Transvaalse gemeentes of Volksraad sou in korrespondensie hierdie gang van sake bevestig. Met die koms van ds. D. van der Hoff het 'n nuwe omwenteling en koers in die kerkgeskiedenis begin ontwikkel. Vir die eerste keer sou die Transvaal na 16 jaar se afwesigheid uit die Kaap Kolonie 'n eie vaste inwonende predikant ontvang.

2,4.3 DIE IDENTITEITSKRISES EN DIE ONDERSKEIE KERKVERBANDE IN TRANSVAAL (1852 - 1866)

Die "verplanting" van die Kaapse Kerk sou in Transvaal vanweë 'n identiteitskrisis op drie onderskeie Kerkverbande in drie Kerke uitloop. Die een groep het 'n onafhanklike staat verkies. 'n Predikant uit Nederland het op hulle aandrang hom in 1853 met hulle vereenselwig. Die moontlikheid van Britse beïnvloeding en oorheersing in die kerk van die Kaap moes voorkom word. Die groep te Lydenburg wou altyd in verband met die Kaapse Kerk bly. In 1859 het die derde groep in die Gereformeerde Kerk tot stand gekom met nog 'n Nederlandse predikant en hy was van die Christelike Algeskeie Kerk afkomstig.

Met Van der Hoff se koms as predikant was daar alreeds uit die bediening van die Kaapse Kerk die totstandkoming in vier gemeentes: t.w. Potchefstroom (Mooirivier); Rustenburg, Lydenburg en Soutpansberg. Hierdie gemeentes het hulle dan ook selfstandig georganiseer aangesien hulle niks met die Kaapse Sinode te doen wou hê nie. Die eerste Algemene Kerkvergadering van die Nederduits Hervormde Kerk van die Transvaal het op 8 Augustus 1853 te Rustenburg vergader insake onder meer die saak van inlywing by die Kaap. Hierdie gemeentes was bang vir die bande waarmee die Kaapse Kerk aan die Britse owerheid verbind was. Die tweede Algemene vergadering van die Kerk het op 28 November 1853 as gesamentlike sitting met die Volksraad plaasgevind. 'n Baie belangrike brief sou aan ds. A. Faure van die Kaap dien: Hulle wou as aparte kerk in die Suid-Afrikaanse Republiek dien en bestaan, en in aparte kerkverband was dit nogtans die bedoeling om in aanraking met die Moederkerk met gereelde korrespondensie te bly. Hierdie kerkverband het in die Transvaal in sy eie organisasie, in samehang met die Burgerlike owerheid, as Staatskerk opgegaan.

Alhoewel die gemeente Lydenburg burgerlik deel van Transvaal uitgemaak het was hy in kerklike verband by die Kaap ingeskakel en dus nie deel van die Transvaalse Kerk nie. Dié lidmate is deur die predikante van die O.V.S. bedien. Die verwydering met Potchefstroom het hom voltrek in die persoonsgeskil met ds. Smellekamp. In 1857 skei Lydenburg hom burgerlik af en ontvang in 1859 vir ds. P.A.C. van Heinigen as predikant. Op grond van die Ordonnansie van 1843 is hierdie gemeente onder die Kaapse Sinode opgeneem, maar is die afskeiding van die Transvaalse gemeentes nie erken nie.

Die Ring van die Transgariëp het op 22 Oktober 1855 vergader te Winburg waar onder meer antwoorde gegee is op die vrae wat Lydenburg aan die Sinodale Kommissie van die Kaap gerig het. Op die vraag wat die verhouding tussen blank en gekleurd in die Kaapse kerk is, het die Kaapse Sinode die skeiding tussen rasse erken, maar ook die roeping van die kerk tot sending.¹³⁴⁾

Op 4 November 1858 het ds. Dirk Postman uit Nederland in Transvaal aangekom. Hierdeur het daar 'n kentering in menige opsig plaasgevind wat sou ontwikkel in 'n stryd wat uitgeloop het op die totstandkoming van die Gereformeerde Kerk op 11 Februarie 1859. Hierdie gebeure het egter nou saamgehang met die gees en rigting in die kerklike lewe soos dit aan die Kaap gedurende die negentiende eeu al hoe meer ingrypend tot verandering gebring is. Die gees van die nuwe wêreld-tendense, onder andere die invloede van die Franse Rewolusie, het sy weerklank gevind in die beginsels soos deur die nuwe rigting voorgestaan wat weer in die Britse oorheersing bestendig is. Vreemde strominge in die liberalisme en rasionalisme het al hoe meer posgevat.

Dit is met hierdie nuwerwetse idees wat die trekkers van 1824 nie kon meegaan nie. Veral dié wat hul afkerig teenoor die Britse oorheersing in sy totaliteitsfeer gevoel het, sou saam met die Potgieter-trek hul verder noordwaarts rig na bevryding. Met die koms van ds. Van der Hoff sou hierdie groep ook alles inwerp om die Transvaalse gemeentes los van verbondenheid

134. Ibid., hoofstuk 5, bl. 8.

met die Kaapse Kerk te hou. Die lidmate te Rustenburg het baie sterk afkerig gestaan teen die gebruik van die Evangeliese Gesangbundel sowel as teen die Staatkerk idee in Transvaal. Tussen 1853 - 1859 sou hierdie groeiende "onrus" groot momentum verkry onder die "Doppers". Hiermee saamhangende het die Sinode van die Christelike Afgeskeie Gereformeerde Kerk in navolging van oproepe besluit om 'n afvaardiging na die Suid-Afrikaanse Republiek te stuur. Die beswaardes van die gemeente Rustenburg het in die lig hiervan die riglyne neergelê dat die betrokke afgevaardigde leraar hom sou moes onderwerp aan die landswette ooreenkomstig artikels 9, 20 en 23. Artikel 9 is as volg bewoord: "Het volk wil geene gelijkstelling van gekleurden met blanke ingezetenen toestaan, noch in Kerk noch in Staat".^{135.)} Hierdie ontevredenes het ook in 'n nie kerkverband georganiseer met die totstandkoming van die Gereformeerde Kerk in die Suid-Afrikaanse Republiek op 11 Februarie 1859. Dié breuk bly 'n pynlike en prinsipiële aantasting vir die eenheid van die Kerk van Jesus Christus, ook gesien teen die onmiddellike geskiedenis wat sou volg in drie mislukte versoeningspogings tussen die kerke in Transvaal onderling.

Hier was die een Nederduitse Gereformeerde Kerk in drie onderskeie sinodale verbande verskeur. Alhoewel die drie "susterskerke" met mekaar die omskrywing van die gemeenskaplike belydenisskrifte erken het, was die verskeidenheid van aksentuering en kerkhistoriese assosiasies en verwyte aan mekaar onderling genoeg om die sondige tendens van kerkisme en verdeeldheid in die hand te werk.

2.4.4 DIE KONSTITUERING VAN MEER SINODALE VERBANDE VIR DIE NED. Geref. KERK EN DIE POGINGS TOT KERKVERENIGING IN TRANSVAAL

In die Sinode van 1862 sou die Kerk in die Kaap 'n groot stryd teen die Liberalisme voer. Die gevolge van die hofuitspraak het die konstituering van meer sinodale verbande vir die Ned. Geref. Kerk in die O.V.S., Natal en Transvaal meegebring. Tot 1862 was die Natalse gemeentes nog deel van die Kaapse Kerk. Vir die eerste keer in die geskiedenis het die eerste

135. Ibid., 5/16.

ringsvergadering van die Ned. Geref. Kerk in Natal op 30 April 1863 vergader. Oorweging is geskenk om vereniging met die Vrystaat, Transvaal, Kaap- of Skotse Kerk te soek. In 1865 het die Natalse gemeentes te Pietersburg in 'n Algemene Vergadering saamgekom.

Met die ontdekking van goud en diamante was Transvaal blootgelê vir die imperiale doelstellings en oorheersingsug van die Britse Ryk. Dit was deels deur die anneksasie van Transvaal in 1877 en die gepaardgaande nuwe strominge vanweë die ontdekkings dat die hoop op kerklike eenheid deur lidmate en die meerdere vergaderings opgevlam het. Veral na die oorwinning vir Transvaal in die Eerste Vryheidsoorlog (1880 - 81) het die eenheid op staatkundige gebied meegewerk om die drang na eenheid op kerklike gebied te stimuleer. Hierdie saak van vereniging het aan die gang gekom met die onderskeie Algemene Kerkvergaderings van die Ned. Geref. Kerk op 7 November 1881 te Standerton en dié van die Ned. Herv. Kerk te Heidelberg op 27 November 1881.

Die kerkvereniging het 'n werklikheid in Transvaal geword met die stigtingsdatum van die "Ned. Herv. of Geref. Kerk van die S.A. Republiek" op Maandag 7 Desember 1885. Op die dag is 'n Algemene Vergadering gekonstitueer met die eerste vergadering op 10 Mei 1886. Die naam wat nog baie beroeringe sou veroorsaak is op 6 Mei 1889 op 'n buitengewone Algemene Kerkvergadering vasgestel as die "Nederduits Hervormde of Gereformeerde Kerk van die S.A. Republiek". Die Konsulentgemeente van Pretoria het hom egter gehandhaaf van die Ned. Herv. Kerk en sou later as die Ned. Herv. Kerk van Pretoria aangedui word.

2.4.5 DIE DEURWERKING VAN ORDONNANSIE NO. 7 VAN 1843

Herhaaldelik het daar op byna elke sinode opgegaan vir die revisie of herroeping van hierdie mislukte "reëling" oor die verhouding tussen kerk

en staat. Uiteindelik is na vele stryd 'n Sinodale kommissie in 1897 benoem wat op hierdie saak moes ingaan. As aanbeveling beveel hulle 'n wysiging van die ordonnansie aan om (i) alle twyfel uit die weg te ruim oor die kerk te reg tot uitbreiding buite die Kaapkolonie; (2) die juiste beskrywing te gee van die belydenisskrifte (N.G.B. was uitgelaat); en die sinode die reg te verleen om sy konstitusie, soos in seksie 7 van die ordonnansie bepaal, te wysig. Deur hierdie aanbeveling te bekragtig word die besluit aan die owerheid oorgedra en is die gevraagde amendasies onder die datum van 25 November 1898 deur die Parlement aangebring en geproklameer as Ordonnansie No. 9 van 1898. Hiermee kon die Ned. Geref. Kerk hom buite die Koloniale grense van die Kaap uitbrei. Kerkregtelik moes daar egter kragtens seksie 6 van die Ordonnansie net een algemene vergadering wees en kon daar dus nie provinsiale sinodes ingestel word nie. Met hierdie akte van 1898 sê Brown is die weg gebaan vir die Ned. Geref. Kerk in S.A. om ook sy sinodale kerkverband uit te brei wyer as die provinsiale grense van die Kolonie: "Daar kon nou sterk gewerk word in die rigting om die verskillende Ned. Geref. Kerke, wat sedert die hofuitspraak van 1862 as afsonderlike verbande moes bestaan, weer organisatories in een kerkverband te verenig."¹³⁶⁾

136. Ibid., hoofstuk 7, bl. 23.

2.4.6 GEVOLGTREKKING

Met die vestiging van die Nederlanders aan die Kaap in 1652 het die derde vestiging van die Christelike Kerk in Afrika, vir die eerste keer vanuit die Protestantse Christendom van Wes-Europa, begin. Dit is veral dié derde vestiging wat vir Smith die vrugbaarheid van die Afrikabodem as poort vir die Christelike kerk getoon het, en dit was veral gedurende die negentiende eeu dat sendelinge uit feitlik elke Protestantse land deur hierdie poort Afrika binnegetrek het.¹³⁷⁾

In sy gestuurdheid na en met die gerigtheid op God se wêreld het die Kerk dit as taak en roeping om waarlik Kerk van Jesus Christus te wees.

In die konteks van Afrika staan ook die Ned. Geref. Kerk voor verskillende uitdagings:¹³⁸⁾ Die uitdaging om werklik inheems te wees; 'n kerk van Afrika; 'n kerk wat nie 'n vreemde potplant is wat vanuit die koue Europa aangedra is nie. Dit is 'n uitdaging van "betrokke wees" by die dringende nood van die wêreld met vreeslose profetiese woorde sowel as met onstuitbare, liefdevolle, priesterlike dade. Die uitdaging om nie net 'n kerk van die "blanke Weste" te wees nie maar om 'n kerk te wees waarin iets van die grootheid van die genade van die Here wat "uit elke stam en taal en volk en nasie" sy kinders versamel, duidelik gesien en beleef word. Om die wonder van die gemeenskap van die heiliges dus heel prakties, konkreet en sigbaar te maak!

In die pluriforme bestaanswyse van die Kerk lê die Gereformeerde Kerk-vormingspatroon besonder klem op die vryheid, selfstandigheid en die gesag van die plaaslike gemeente as die grondslag vir die uitdrukking van kerklike eenheid in 'n gereformeerde kerkverband. In hierdie inheemswording-proses onder verskillende volkere mag die komplementerende verskeidenheid binne die één kerk daarom nie ontaard in die bestaan van verskillende kerke

137. N.J. Smith. In die konteks van Afrika, in Stormkompas, bl. 1, 6.

138. P.G.J. Meiring: in a.w., bl. 10, 11.

nie, maar is die skeppingsmatige verskille ter verryking en tot opbou van die Kerk in sy geheel. In hierdie opsig is die idee van 'n volks- en nasionale kerk in stryd met die wese van kerk wees: indien dit begin lyk of die Ned. Geref. Moederkerk 'n eksklusiewe wit kerk is, 'n kerk waar slegs blankes welkom is en sekere lidmate en ampsdraers gesamentlike aanbidding, of dan Christelike gemeenskap oor etniese grense heen, as kerklike integrasie beskou.

In die een-en-dieselfde kerkverband moet opgeneem word gelowiges uit alle volkere, tale, stamme en nasies. As vrug van die Ned. Geref. sendingpraktyk het kerke vir die blanke en nie-blanke, wat dieselfde geloof bely, dieselfde belydenisskrifte aanvaar en op dieselfde grondslae van kerkregering bou, afsonderlik van mekaar tot stand gekom sonder die gebruikelike Gereformeerde vorm van kerkverband. Kerkregtelik ontbreek hierdie afsonderlike kerke 'n breër verband van Ring en Sinode wat onder meer grootliks daartoe bydra om die kerklike eenheid te versper. Wanneer die betekenis van die geestelike eenheid van Efes. 2 binne die volle boodskap van die Skrif geplaas word, word dit duidelik dat God van ons eis dat hierdie geestelike eenheid as konkrete werklikheid 'n sigbare gestalte in hierdie wêreld moet aanneem, sodat die ongelowige wêreld daardeur tot geloof in Christus oorreëd sal word en ook dat God se Naam daardeur verheerlik word.

In die lig van die kerkregtelike beginsels soos deur Voetuis vir die Gereformeerde kerkplanting neergelê en teen die agtergrond van die invloed wat van die sinode van Middelburg (1896) uitgegaan het is die konstituering van die verskillende Ned. Geref. "Dogterkerke" nie grootliks beïnvloed nie. In die praktyk is die patroon van die filiaal-kerk by die kerkplanting in Suid-Afrika gevolg, wat deur ander beleidsrigtinge en wisselwerkende faktore in sy eie kerkplantingspatroon sou ontwikkel. In die organisering van die Ned. Geref. Sendingpraktyk wat op die totstandkoming van selfstandige inheemse kerke uitgeloop het, is veral die beskouinge van Venn en Anderson uit die Angel-Saksiese en Warneck uit die Duits-Lutherse Sendingkringe nagevolg sonder dat een die Gereformeerde siening oor kerkplanting gehad het. Meermale is aan die selfstandigheid van die Jong geplante kerk gedink as 'n selfstandigheid in isolasie sonder 'n breër kerkverband met die plantende Moederkerk of is die kerk in absolutistiese verband begrens deur volks-grense. Ook die piëtistiese georiënteerde sendingaksente met sy individu-gesentreerdheid het matige deurwerking gevind.

In sy sendingbeleid het die Ned. Geref. Kerk hom egter, ook ooreenkomstig sy Gereformeerde Presbiteriale karakter veel klem gelê op die gemeente gesentreerde kerkvormingspatroon binne 'n gedifferensieerde Suider Afrikaanse samelewing. In 'n besondere wyse het die kerk hom gelokaliseer, veralgemeen en tot inheemswording gekom binne elke volk en sy milieu, maar nie sonder die wesentlike gevaar om as Moeder- en Dogterkerk(e) geïsoleerd en teenoormekaar tot stand te kom nie.

Die besluit van 1824 in die beroeping van afsonderlike sendeling met die doel om "gemeentes" uit die heidendom te versamel sou verreikende gevolge inhou op die sendingpraktyk deur die geskiedenis.

In die besluite van 1857 se Sinode het die sondige praktyk veel eerder 'n rol gespeel as absolute normatief in die bepaling van die kerk se rigting in verband met "kleursake". As kerklike beleid het hierdie gebeure egter die prinsipiële eise vir ware kerk van Jesus Christus - wees verbygegaan. Dit is duidelik dat 'n geweldige kentering in denke en insig, deur menigerlei faktore en beskouinge veroorsaak, sedert 1829 plaasgevind het op kerklike terrein.

Die totstandkoming van 'n afsonderlike Sendingkerk is nie op 'n prinsipiële basis gefundeer nie, aangesien daar in die Kerk van Christus geen etniese muurvorming is nie (Efes. 2:14). Dit gaan nie in die eerste plek om Afrikaners of nie-Blankes nie, maar om die gemeenskap van die gelowiges in Christus Jesus. Alhoewel die beginsel van afsonderlikheid reeds ingebou was tussen blank en nie-blank met die Sinode van 1857 is die moontlikheid vir 'n ruimer ontplooiing van die verkondiging van die Evangelie geopen sodat elkeen in sy eie moedertaal kan hoor van die groot dinge wat God gedoen het, binne 'n geskikte "ruimte". Hiermee is die verhouding tussen die verkillende bevolkingsgroepe en die eenheidsbelydenis van die "sigbare" Kerk nie genoegsaam onderskei nie. Die stigting van hierdie eerste inheemse Jong kerk sou die weg open vir verdere konstituering van "kerke" onder die volkere van Suidelike Afrika in Kaapland, Oranje-Vrystaat, Transvaal, Natal, Botswana, Suid-Wes Afrika, Zimbabwe, Zambië, Mosambiek, Malawi, Kenia en Noord-Nigerië en tot opbouing van die Geref. Kerk in Ceylon. "Aan God alleen die dank!"

Gedurende die periode tot 1860 sou daar vanweë die identiteitskrisis van die kerk van Transvaal drie onderskeie kerkverbande in drie Kerke uitloop.

In die lig van hierdie kerkskeiding kan ons nie anders as om dit as 'n daad van sonde te beoordeel nie. Die vorming van drie afsonderlike "Afrikaanse Kerke", sonder enige vorm van kerklike verband, staan in die teken van verskeurdheid en afskeiding wat 'n prinsipiële aantasting is vir die bestaan van die één Kerk van Jesus Christus.

Alhoewel die proklamasie van Ordonnansie No. 9 van 1898 voorsiening vir die Ned. Geref. Kerk gemaak het om hom buite die Koloniale grense van die Kaap te mag verbrei, moes daar egter in kerkregtelike sin kragtens seksie 6, net één algemene vergadering wees en kon daar dus nie provinsiale sinodes ingestel word nie. Die weg is egter tog gebaan om die kerk in sy sinodale kerkverband wyer te mag uitbrei buite die grense van die Kaap om weer sodoende die verskillende Ned. Geref. Kerke wat sedert die hofuitspraak van 1862 in afsonderlike verbande moes bestaan, organisasies in één kerkverband te verenig.

HOOFSTUK 3

BELEIDSPATRONE VAN DIE NED. GEREK. KERK (1900 - 1962)

3.1. DIE FORMULERING VAN DIE SENDINGBELEID IN 1935

Dit is duidelik dat die wordingsproses na 'n sendingbeleid in wye perspektief gesien sal moet word. Pauw omskrywe: "As is often the case in such matters, this policy evolved over a long period and was born out of the practical situations and problems with which the Church was faced. While seeking to found its policies on Scripture there were also various other influences which played a role when the Dutch Reformed Church come to the point of spelling its aims and policies concerning its Mission work."¹⁾

Die Sinode van 1857 was in 1789 'n verdere opsig van groot historiese belang met die aanstelling van 'n Kommissie wat die aanvoorwerk moes doen vir die onderneming van die buitelandse sendingwerk deur die Kaapse Kerk. Dit was die drang tot geestelike gemeenskap met en die wedersydse opbouing tussen gelykgesinde gelowiges in Protestantse kringe, wat in 'n samespreking tydens die amptelike opening van die Kweekskool op 1 November 1859, as stimulus gedien het vir die opdrag aan 'n komitee om 'n konferensie te reël met die oog op geestelike kontak.²⁾ Hierdie interdenominasionele konferensie wat in April 1860 te Worcester gehou is het gestaan in die teken van geestelike herlewing vir die Kerk in Suidelike Afrika. Dit het ook dan as vrug die hou van 'n hele reeks interkerklike - en sendingkonferensies in die twintigste eeu. Hierdie het volgens Strassberger deels die weg geopen vir die totstandkoming van die Algemene Sendingkonferensie in 1904³⁾ Vanaf dié datum tot en met 1932 sou hierdie liggaam, met Ned. Geref. Kerk as van die lede, 'n agttal konferensies in samewerking met die Kaapse Kerk en die Federale Raad van Ned. Geref. Kerke tot stand bring. Hierdie gemeenskap onderling sou egter volgens Strassberger in die negentiende en twintigste eeu die teken van mislukking staan:

-
1. C.M. Pauw: Mission and Church in Malawi, bl. 49.
 2. J. du Plessis: The life of Andrew Murray, bl. 184.
 3. E. Strassberger: Ecumenism in South Africa 1936 - 1960, bl. 134.

"In several instances racial discrimination, real or imagined, appear to be the main reason for such secessions."⁴⁾

Verskeie pogings vir samewerking en kerklike eenheid het na 1857 gevolg. Die moontlikheid van vereniging is deur die Anglikaanse Kerk (Church of the Province in South Africa) in 1870 aan die hand gedoen aangesien hy daardeur makliker as Staatskerk aanvaarbaar sou wees. Vir sy episkopale en hoogkerklike konserwatisme het die Ned. Geref. Kerk nie kans gesien nie, soos Hanekom dit stel: "Dit is in hierdie dae toe die Kaap die vir ons onbegryplike ding sien gebeur het dat predikante van die, Nederduitse Gereformeerde Kerk en Anglikaanse biskoppe om 'n rondetafel saamkom "to discuss proposals for Church Union" (1870) - die liberalistiese gevaar het hierdie twee kerke saamedrywe! Hoe het tye verander!"⁵⁾ Van der Merwe toon aan dat die Ned. Geref. Kerk se kommissie eerder die eenheid in die samewerking van Bybelverspreiding en ander vorm van Christelike dienswerk tot openbaring sou wou laat kom het.⁶⁾ Daar was egter baie meer agter hierdie gebrekkige skakeling as net die teologiese verskille. De Gruchy verklaar onder meer: "As the years passed, it became increasingly significant that these English-speaking churches were becoming more multiracial in character, which meant that they had less in common on this crucial issue with the DRC and the other Afrikaner churches"⁷⁾

3.1.1 DIE INVLOED VAN DIE ANGLO-BOERE OORLOG OP DIE ONTWIKKELINGSPROSES VAN DIE SENDINGBELEID VAN DIE NED. Geref. KERKE.

Die oorlog van 1899 - 1902 het die ekumeniese strewe in 'n kragtiger sendingaksie op kerklike- en sendingterrein ten diepste geraak. Van der Merwe druk dit as volg uit: "During the next two decades the rising tide of Boer nationalism reacted against the policy of conciliation. The shocks of the Great World War affected the relations of English and Dutch Political friction between the White races again hindered the development of a constructive Native policy, although it was given further studied thought."⁸⁾ Die Anglo-Boere oorlog het 'n beeld van verdeeldheid tussen

4. Ibid., bl. 113.

5. T.N. Hanekom: Die Liberale rigting in Suid-Afrika, in N.G.T.T., September 1976, bl. 72.

6. W.J. van der Merwe: Ekumeniese sendingaksie in Nederduitse Gereformeerde Kring, in N.G.T.T., Januarie 1975, bl. 92.

7. J.W. de Gruchy: The Church struggle in South Africa, bl. 22, 23.

8. Vgl. W.J. van der Merwe: The development of Missionary attitudes in the Dutch Reformed Church in South Africa, p. 182.

die Afrikaanse- en die Engelse kerke in Suid-Afrika geskep. Was hierdie gebeure moontlik die begin van 'n Afrikaanse ideologisering van die Afrikaanse kerke? Brown gee iets van die impak van dié geskiedenis weer: "As die oorlog 'n spieëlbeeld van die algemene geskiedenis was, spieëlbeeld dit die problematiek van Suid-Afrika en sy kerke in die besonder. Hier was die stryd ontketen toe die Boere nie meer te vinde was vir Engelandse aansprake nie. Hier is die botsing van belange en aspirasies voortgesit; hier waar 'n veelheid van kerke 'n bevolking van onderskeie volke en groepe moes bedien en kersten ... Kerklike identifisering het nie gehelp om die kerke te laat saamkom en vir mekaar te help uitklaar wat die oorlog spieëlbeeld en wát die kerk se taak in en na oorlog is nie. Verantwoording in belang van die kerk van ons Saligmaker Jesus Christus het in die geskiedenis en geskiedskrywing in die slag gebly".⁹⁾

Die oorlog het veral vir die Anglikaanse Kerk 'n geleentheid gebied om homself in Suid-Afrika as Staatskerk te wil laat geld. Die Afrikanerdom kon hierdie oorlog nie positief evalueer nie. By die vergadering van die Presbiteriaanse Alliansie te New York in 1899 sou hierdie politieke ideologie by sommige 'n oorhand verkry wat die ekumeniese strewe van veral die Ned. Geref. Kerk tot in sy diepste wese sou raak. Veral die Amerikaanse Presbiteriane is in meerdere mate waardeur en die betrekkings van hierdie kerk wat histories so nou verbind was met die Skotse kerke sou nooit weer dieselfde wees nie. In al groter mate het die Ned. Geref. Kerk hom laat vind vir samewerking met evangeliesgesinde individue en christelike bewegings wat in 'n wyere verband met die wêreld skakeling ingehou het.

Wat die drie "Afrikaanse" kerke betref, het hulle 'n baie sterk verstandhouding onderling gehandhaaf betreffende die verband met die Afrikaner volk. Dit het ook reeds toe-al geblyk dat hierdie "kerke" egter nie tot geestelike klaarheid omtrent hulle sondige verdeelheid wou kom nie. Ten spyte van dit alles het die oorlog tog gehelp om 'n mate van verstandhouding onderling te skep. Alhoewel dit 'n Kerk vir die volk moet wees, het die Afrikaner se Kerk en ideologie reeds hier al begin deurmekaar loop.

9. E. Brown; Die oorlog van 1899 - 1902 en die problematiek van die vaderlandse kerkgeskiedenis van die 20^e eeu, veral met verwysing na die Ned. Geref. Kerk, in Die Kerk in die wêreld, bl. 33, 34.

Met betrekking tot sy sendingpraktyk gedurende die jare van oorlog moes die Ned. Geref. Kerk die felste kritiek van buite verduur. Veral die ywer van Ds. A. Murray staan in hierdie verband vir die saak van hierdie kerk hoog aan geteken. Volgens Brown het hy die gevoel van sy kerk bewoord in sy werkie The Key to the Missionary problem, waarvolgens hierdie kerk se sendingwerk in die twintigste eeu die beslag ontvang het.¹⁰⁾ Dit sou juis die sendingbeleid wees wat in hierdie jare die kerke in Suid-Afrika teenoor mekaar stelen kerkregtelik vervreem, veral die Afrikaanse-teenoor die Engelse Kerke. Meer nog, dit het die Ned. Geref. Kerk in die navolging van sy Afrikaanse rassebeleid en Skrifbeskouing soos deur sommige toegepas en verstaan, in toenemender mate onderling in sondige verdeeldheid en met 'n skyn van onversoenbaarheid gelaat.

Sommige lidmate in Sendinggemeentes het geblyk ontevrede te wees met die Ned. Geref. Kerk se identifisering en rigting gedurende die oorlog. Dit was dan ook die Kongregasionaliste, wat bekend was vir hulle uiteenlopende benadering, wat nie gekroom het om dié in N.G. sendinggemeentes wat ontevrede was aangaande die beskouinge oor inboorlinge te bearbeï nie. Hierdie kerk het hierdie taak vol ywer en verwagting ten koste van die Ned. Geref. Kerk en sy probleme volvoer. Die oorlog het ook die Rooms Katolieke Kerk gehelp om veral met sy skole na vore te kom. Die Boere sou nooit die Engelse kerke die oorlog gelyk gee nie. Dit was vir Brown 'n probleem wat begin het by die probleem van kerk en oorlog, "of eintlik die probleem van kerkwees. Die een kerk het 'n vereenvoudigde en misleidende inbeelding oor die ander een daarop nagehou. Die Engelse volk en kerke het die Afrikaanse volk en sy kerk(e) aangekla en op mekaar aangewys. Na die oorlog moes die Afrikaanse kerke die saak van die Afrikaanse volk voer. Totius het dit digterlik weergegee: met "die salf van eie gom" moes 'n volk hom weer orent buig en opstaan".¹¹⁾

Maar het die Ned. Geref. Kerk wel met sy bediening en in sy identifisering met die Afrikaanse volk, aan die Skrif getrou gebly?

10. Ibid., bl. 44.

11. Ibid., bl. 46.

3.1.2 DIE STIGTING VAN DIE RAAD DER NED. GER. KERKEN (1907) EN DIE MISLUKTE POGING TOT HERSTEL VAN SINODALE KERKVERBAND

Met die Ned. Geref. Kerk se Sinode in 1903 het die ou Binnelandse Sendingkommissie ophou bestaan en het die Algemene Sinodale Sendingkommissie in sub-kommissies verdeel as voorwaartse stap in die bevordering van die inwendige sendingwerk. Dit is veral die Federale Raad van Ned. Geref. Sinodes bekend as die Raad van Kerke, wat 'n belangrike rol in die kerk se sendinggeskiedenis in die twintigste eeu sou speel.

Op 9 en 10 Augustus 1904 het die onderskeie vier Ned. Geref. sinodale kommissies van die Moederkerk tot die besluit vir die vorming daarvan gekom. Die Raad van Kerke het dan op 5 Maart 1907 te Pretoria tot stand gekom met die uitsluitlike doel om die eenheidsband te verstewig en die weg voor te berei tot herstel van die eenheid onder een sinode. Hierdie gebeure was die kulminasiepunt om die verkeerdhede van 1862 reg te probeer stel. Soos duidelik aangetoon, het daar sedert die Loedolff-saak 'n stuk geskiedenis bygekom en moes die Anglo-Boereoorlog ook nog verwerk word. Brown verklaar: "Tog het die onderskeie sinodes elkeen in die loop van tyd as kerke of "kerkgenootskappe" in eie reg opgetree. Om vier kerke weer in een kerkverband tereg laat kom, was inderdaad 'n probleem."¹²⁾ Deur die Vryheidsoorlog gestimuleer vir nouer aaneensluiting sou dié sinodes ("kerke") ten spyte van staats-goedkeuring vir vereniging slegs daarin slaag om tot 1912 vir 'n sinodale eenwording saam te werk. In 1909 het die Raad van Kerke 'n modus vir kerkvereniging aan die betrokke sinodes voorgelê. Daar is onder andere aanbeveel dat driekwart van die kerkrade in die gebiede dit moes goedkeur. Deur die aanname van die Kerkverengingsakte in 1911 het die Volksraad deur wetgewing sodanige moontlikheid vir vereniging verseker. Hierdeur is Ordonnansie 7 van 1843 deur parlementêre wetgewing herroep, maar omdat die kerkrade hierdie saak van vereniging afgewys het, het hierdie wet verval en sou die Ordonnansie wat soveel stryd en

12. E. Brown: Die spoor wat die Ned. Geref. Kerk in sy kerkregering en kerkreg gedurende die 20ste eeu gevolg het, in N.G.T.T. September 1979, bl. 280 e.v.

leed in ons kerk berokken het tot in 1961 voortleef en van krag bly. Strassberger vat die geestelike klimaat teen 1907 raak wanneer sy sê: "The Leadership role of the church in guiding the developing, nationalism was increasing. The national crises caused by poverty and the threat of annihilation in the post-war period had made demands on the church which were fully accepted... The desire for a united racial and mission policy was probably one of the most urgent motives in forming a closer denominational link between the DRC Synods."¹³⁾ Die Raad van Kerke het gereeld vergader en het deur sy werksaamhede waardevolle vrug gelewer in die organisering van verskillende Federale Komitees wat oor 'n breë terrein sou koördineer en invloed uitoefen. Strassberger druk die wesentlike belang daarvan as volg uit: "it: initiated the Federal Mission Council, formulated the Church's Mission Policy, formulated the Church's Racial Policy, guided the respective Synods in ecumenical matters and engineered the unity of the Dutch Reformed Synods which was achieved in 1962 when the Raad der Kerken 1907 - 1962 was dissolved."¹⁴⁾

3.1.3 VERDERE GESTALTEGEWING AAN 'N SENDINGBELEID VIR DIE NED. Geref. KERK

Die tydperk tussen die twee Wêreldoorloë word deur Van der Merwe as dié van verswakte kolonialisme aangeteken.¹⁵⁾ 'n Stygende golf van nasionalisme in die koloniale gebiede sou langsaam tot 'n sterk aandrang op politieke onafhanklikheid lei, gepaardgaande met groter aandrang op die erkenning van die waardigheid van elke mens en die geleentheid vir elkeen om hom tot sy volle potensiaal uit te lewe. Die sending is aan nuwe eise onderwerp te midde van oploeiende rasse- en politieke spanninge. In 1923 het die Raad van Kerke dit by geleentheid van 'n samekoms aan 'n kommissie opgedra.¹⁶⁾ tot die sameroeping van 'n interkerklike - en rasse-konferensie wat in September-maand onder die voorsitterskap van Ds. D.S. Botha, in Johannesburg plaas gevind het. Die doel was om mekaar beter te leer ken te waardeer en tot 'n gesonder verhouding onderling te ontwikkel: Van der Merwe beskryf die gebeure in 'n positiewe lig: "The Conference greatly encouraged a feeling

13. E. Strassberger, a.w., bl. 183.

14. Ibid.

15. W.J. van der Merwe: Ekumeniese sendingaksie in Nederduitse Gereformeerde kring, in N.G.T.T., Januarie 1975, bl. 93.

16. Die Sendingraad van die Ned. Geref. Kerk in S.A., bl. 10.

of mutual understanding and appreciation. Racial hatred, fear and suspicion were dispelled in the atmosphere of friendly, sympathetic discussion".¹⁷⁾

Die belang van hierdie ontmoeting het gestalte verkry in die daarstelling van 'n Kommissie vir Naturelle sake tydens die Raad van Kerke se vergadering te Durban in 1925. Hierdie kommissie het deur middel van konferensies met anderskleuriges weer nuwe hoop geskep ten opsigte van die moontlikheid van onderlinge samewerking van kerke oor die land.

Nogtans sou menigerlei ander faktore egter gedurende die dertiger jare van hierdie eeu die ekumeniese meelewing op kerklike terrein blokkeer en versper soos Strassberger onder meer aantoon: "... the DRC was actively conscious of the need for direct communication between Christians belonging to different races. It is striking and encouraging to note to what extent the DRC, through her commissions, exerted herself to establish such contacts as regards denominations and races. But the tensions which then existed between adherents of the different concepts of racial policy, prevented the churches from coming to a deeper understanding as regards church, state and race".¹⁸⁾ Ook Van der Merwe bied waarskynlike verklaring vir hierdie sondige verdeeldheid: "a) toenemende rassespanning, b) toenemende meningsverskil oor 'n sendingbeleid rakende rasseverhoudinge in Protestantse Kring en c) toenemende meningsverskil in Ned. Geref. Kringe oor die noodsaaklikheid van die betrokkenheid by die ekumeniese sendingaksie.¹⁹⁾ Botha tipeer die jare tussen 1925 tot 1935 as 'n dekade van besluitneming: "the period in which the groundworks were laid for a new political dispensation in South Africa ..."²⁰⁾ Op politieke-, sosiale- en kulturele gebied was Suid-Afrika in meer as een opsig in beroering en het die Ned. Geref. Kerk midde in die knellende greep van 'n armblanke- en rassevraagstuk verkeer. In hierdie tyd het die Du Plessis-saak die kerk nog verder gepolariseer, ook in sy siening ten opsigte van rasseverhoudings. Botha gee sy mening: "But the legacy of it all was that in the understanding of thousands of members of the DRC and the vast majority of her ministers theological liberalism became equated to enlightened views on race relations. Everyone that expressed

17. W.J. van der Merwe: The development of Missionary attitudes in the Dutch Reformed Church in South-Africa, bl. 231.

18. E. Strassberger, a.w., bl. 184, 185.

19. W.J. van der Merwe: Ekumenise sendingaksie in Nederduitse Gereformeerde Kring, in N.G.T.T., Januarie 1975, bl. 94.

20. D.P. Botha: Paper read at the General Conference of the South African Council of Churches, Tuesday, 6/04/1980, bl. 14.

himself in favour of Kingdom freedom in race relations ran the risk of being suspected and even accused of heretical leanings in his theological convictions.²¹⁾ Botha is geneig om 'n bietjie te oorvereenvoudig.

Die behoefte by die Ned. Geref. Kerk tot meer duidelikheid en eenstemmigheid oor 'n eie sendingbeleid was deurgaans aanwesig. Van die begin van hierdie "eeu van die ekumene" (D.J. Bosch) sou dit vir die kerke en sendingorganisasies in toenemende mate onmoontlik wees om, soos vroeër, eenvoudig te ignoreer wat "anderkant die grensheining" van die eie groep plaasgevind het nie.²²⁾ Ook die Suid-Afrikaanse sendinggeskiedenis sou grootliks vanuit die ekumeniese sendingteologie van hierdie eerste half eeu beïnvloeding ondergaan, en dan veral vanweë die prominensie wat daar in die internasionale sendingkringe en by wêreldsendingkonferensies aan die saak van die rasseverhoudings, kerkplanting en die inheemswording van die kerk verleen is.

Op die algemene Sendingkongres van die Vrystaatse kerk in 1929 het die behoefte tot 'n duidelik geformuleerde sendingbeleid ter sprake gekom. Gevolglik is daar aan die Sinode van 1931 'n beskrywingspunt voorgelê met die versoek tot die benoeming van 'n ad-hoc kommissie vir 'n verslag wat die kerk moet dien as beleid rakende die onderwys, taal, sosiale toestande en die godsdienstbehoefte van die Bantoe. Die inhoud hiervan sou as verdere basis vorm gee aan die beleid wat deur die Federale Raad van Kerke aanvaar is. Op 23 Mei 1934 het die Naturelle-sake-kommissie van die Federale Raad van Ned. Geref. Kerke te Bloemfontein vergader met verteenwoordigers vanuit die verskillende Gefedereerde Ned. Geref. Kerke, die Seningkerke en die Stofberg-Gedenkskool. 'n Eenparige beslissing is geneem waarvolgens geen verdere konferensies met Kleurlinge of Bantoes onderneem word nie voordat daar nie eers 'n sendingbeleid namens al die Gefedereerde Ned. Geref. Kerk voorgelê is nie. 'n Konsep-sendingbeleid soos deur 'n subskommissie opgestel is met enkele wysigings deur die Raad van Kerke aanvaar en deur die vier sinodes van die Ned. Geref. Kerk bekragtig.²³⁾

21. Ibid., bl. 14, 15.

22. D.J. Bosch: Heil vir die wêreld, bl. 161; vgl. hoofstuk 16.

23. Vgl. die Sendingbeleid by G.B.A. Gerdener: Reguit koers genou, bls. 85 - 92.

Die invloed en deurwerking van hierdie beleid sou sonder enige twyfel van wesentlike betekenis wees in die ontwikkelingsproses van die Nederduitse Gereformeerde Kerk as sendingpraktyk in Suidelike Afrika. In die uitvoering van hierdie sendingbenadering sou die vrug van die verskillende sendingpogings van die Ned. Geref. Kerke tot die stigting van verskeie afsonderlike inheemse Kerke vir die Nie-Blanke in verskillende wêrelddele lei.²⁴⁾

Die afsonderlike kerkplantingspatroon was nie, soos sommige dit wil, noodwendig bestem tot absolute skeiding, vervreemding en kerklike isolasie tussen die verskillende rasse en bevolkingsgroepe in die gedifferensieerde Suid-Afrikaanse samelewingspatroon nie.

Die sendingbeleid van die Ned. Geref. Kerk is egter nooit kritiekloos aanvaar nie, dit sou inteendeel, namate dit duideliker formulering in die praktyk gevind het, in heftigheid toeneem oor die hele wêreld heen en in die kerk self. Dit is oor hierdie aspek wat Hanekom hom soos volg uitlaat oor ons inheemse Kerke vir die Inboorlinge: "Ons aanvaarde lewenspatroon en beleid is nie onaanvegbaar nie; ons beleid van afsonderlike ontwikkeling ook nie sonder sy gebreke en gevare nie; en ook glo ons nie dat die laaste woord hieroor gespreek is nie. Maar wat ons vandag het, is die vrug van ons arbeid, nadenke en gebede, en gaan terug tot die worteljare van ons

24. N.J. Smith: Die planting van afsonderlike Kerke vir Nie-Blanke bevolkingsgroepe deur die Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, bls. 38 - 62.

volksbestaan. Daarom het dit, by alles wat gesê kan word, miskien nodig geword om weer te herinner aan die brosjure uit die pen van ons groot kerkmanne: The Truth about the Boer and his Church, waarin hulle 'n beroep doen op Christene uit die buiteland om ons darem krediet te gee vir 'n paar deugde: "homesty - morality - humanity".²⁵⁾ Lombard verdeel die kritici in twee kategorieë, naamlik die wat van mening was dat die kerk te veel vir die Nie-Blanke's doen en dié wat van mening was dat die kerk se beleid omskriftuurlik en onregverdig teenoor die Nie-Blanke is.²⁶⁾ Botha stel die invloed van die beleid baie sterk: "This document has become the basis on which the DRC from that time onwards structured all its relations to other Churches including her own "daughter" Churches and it formed the very corner stone of the Apartheid policy which was in the offing."²⁷⁾

Die laaste stelling van Botha is enigszins oordrewe. Die segregasie beleid is deur genl. Hertzog reeds in 1911 geïnsieer; dus lank voor die formulering van die sendingbeleid.²⁸⁾ Voorts haal ons ruim aan uit die paralelle wat hy met die Sinodale besluit van 1857 trek aangesien hierin 'n bepaalde patroon van denke in opgesluit lê: "It is clear that in this statement on missionary policy the DRC has not shifted a single millimetre from the position of 1857. The ambiguity remained and was further highlighted. The "weakness" of some "has ripened to become, no longer an unfortunate impediment of the cause of Christ, but the guiding principle in the structuring of his Church. For by this time the mission field of the nineteenth century had already fully changed to a fellowship of older and younger Churches. For the first time the DRC declared itself openly against racial miscegenation and this sentiment was undoubtedly strengthened by the fear instilled by the Poor White problem. The Church has fully accepted the version of the North for separate Church formations for different racial groups. At the same time the high ideals to assist the non-white peoples to develop to the utmost of their ability were spelt out clearly. The concept

25. T.N. Hanekom: Ons inheemse Kerke vir ons inboorlinge, in N.G.T.T., September 1976, bl. 63.

26. R.T.J. Lombard, a.w. bl. 48.

27. D.P. Botha: Paper read ..., bl. 16.

28. Dr. W.W.M. Eiselen: Genl. Hertzog se Bontoebeleid en die uitbouing daarvan deur sy opvolgers in Hertzog-Annale, bl. 5.

of trustee ship was undoubtedly borrowed from the realm of thought of the League of Nations and seriously applied to the situation in South Africa. It is noteworthy that in this whole document the only Scriptural references mentioned are those in connection with regard to the last command of our Lord and with the unity and diversity of mankind. For the rest the document can be described as purely secular although Church terminology may be used. Comparing the short missionary policy statement of 1857 and this document under discussion the main difference seems to be that the 1857 resolution was a mere statement of missionary policy for a pioneer situation, while the statement of 1935 was a missionary policy with a clear and aggressive social program. While the 1857 statement reluctantly deviated from the norms of the Gospel of the Kingdom, the statement of 1935 in no way referred to them. It is not difficult to see that on the basis of the latter statement a social program can grow into a fullfledged secular Gospel. That this indeed happened is not surprising".²⁹⁾ Indien ons die Reglement van 1935 van naderby beskou, is dit tog duidelik dat hier nie net 'n verwysing na die Skrif is nie, maar ook by belangrike missiologiese beginsels aangesluit word. Die beleid word ook breër uitgewerk. Botha is dus geneig om te veel te veralgemeen. 'n Mens sal natuurlik ook altyd in gedagte moet hou dat hierdie selfde beleid van selfstandige inheemse kerkplanting op die Ned. Geref. Sendingakkers in die praktyk as 'n geseënde vrug tot stand sou kom sowel op die binne- as die buitelandse sendingakkers van die Ned. Geref. Kerk.

In hierdie inheemswordingsproses kan die Kerk hom nooit van die prinsipiële eis vir sy sigbare eenheid in Christus ontworstel nie. Ware inheemswording mag nie en sal nie wesenseienskappe van die kerk naamlik sy eenheid, heiligheid, katolisiteit en apostolisiteit aantas nie. Die vergestaltung van die Kerk moet juis op plaaslike vlak gemanifesteer word. Die ryke verskeidenheid van inheemse vorme kan vir die kerk net heilsaam en opbouend wees deurdat sy wesentlike bestaan as 'n eenheid in verskeidenheid in Christus aldus tot volle ontluiking kom. Van der Walt verklaar ten opsigte van die eiesoortige patroon van kerkvorming in die verinheemsing-proses dat dit nie dien tot verarming van die katolieke kerk nie, "maar juis tot die verryking daarvan, omdat opnuut blyk dat verskeidenheid nie

29. Ibid., bl. 17.

nie mure is wat die kerk in homself vaskeer nie, maar wat deur die jong kerk nuttig gebruik word vir die verryking van die lede van daardie eiesoortige kerk en so uitgedra word tot die verryking van die universele kerk wat juis universeel is omdat dit in die eiesoortige kerk aanwesig is. Ware eiesoortige kerkvorming, wat op sigself genome iets geheel en al anders as rassediskriminasie is, en helaas nie net daarmee geassosieer word nie, maar ook dikwels daarmee vercenselwig word, vind om die ontwil van die welsyn van die kerk en die gelowige plaas en staan dus nie die katolisiteit van die kerk in die weg nie. Dit wil inteendeel kragtens die katolisiteit van die kerk die eenheid in Christus dien en bevorder.³⁰⁾ Hierdie proses van die verinheemsing van die jongere kerke sou dus alleen in ooreenstemming met die gereformeerde en Skriftuurlike eis wees, indien hulle onderlinge verbondenheid aan die universele kerk voortdurend eerbiedig sou word.

Die wordingsproses in 'n Sendingbeleid vir die Ned. Geref. Kerk het 'n lang geskiedenis deurleef. Die drang tot geestelike gemeenskap met en die wedersydse opbouing tussen gelykgesinde gelowiges in Protestantse kringe het gestaan in die teken van 'n geestelike herlewing vir die Kerk in Suidelike-Afrika.

Die beleid van afsonderlike kerkontwikkeling was nie sonder gebreke en gevare nie; selfs in so 'n mate dat dit as omskriftuurlik en onregverdig teenoor die anderskleurige voorgehou is: die hoeksteen van die apartheidsideologie in wording! In 'n sekere opsig was die Sendingbeleid dan ook ten regte en ten onregte vir misverstand vatbaar vanweë 'n grondliggende tweeslagtige houding wat dit verraaie het ten opsigte van die sendingbenadering wat reeds op die sendingpraktyk in die negentiende eeu gevolg is in die Kaap.

Die Kerk is daarom van God's weë verplig om kerk van Jesus Christus te wees in die wêreld. Ware inheemswording mag en sal nie die wesenseienskappe van die een, heilige, algemene en apostoliese kerk aantast nie. Die verskeidenheid moet binne die eenheid ontluik tot 'n verryking van die universele kerk in 'n onderlinge verbondenheid as uitdrukking van die één sigbare en lewende gemeenskap van kerk-wees op meervoudige wyse.

30. I.J. van der Walt: Eiesoortigheid en die Sending, bl. 342, 343.

3.2 DIE NED. Geref. KERK EN SY VERHOUDING TOT ANDER KERKE EN INSTANSIES

3.2.1 DIE CHRISTENRAAD VAN SUID-AFRIKA (1936)

Reeds in 1934 het Dr. J.R. Mott as voorsitter van die Internasionale Sendingraad in Suid-Afrika hom ten gunste verklaar vir die stigting van 'n Suid-Afrikaanse sendingraad wat met die wêreldorganisasies kon affilieer en waarop alle protestantse kerke, insluitende die inheemse kerke en sendinggenootskappe, in Suid-Afrika verteenwoordig sou wees. In Julie 1936 is die Christenraad van Suid-Afrika in die lewe geroep met die doelstelling om sendingwerk deur onderlinge samewerking en deur die gereelde hou van konferensies te bevorder. Die General Missionary Council van 1904 is hiermee vervang. Op voorstel van Ds. W. Nicol het die Federale Raad van Ned. Geref. Kerke in 1935 besluit op aanbeveling by die onderskeie sinodes dat die konstitusie van die Christenraad bevredigend sou wees ten opsigte van dié "kerke" se sendingbeleid en dat hulle op hierdie gronde behoort aansluiting te vind by die Christenraad. Daar is wel in 1937 deur die Raad van Ned. Geref. Kerke aanbeveel tot samewerking op grondslag van die sendingbeleid.³¹⁾ Slegs die Transvaalse kerk en die Ned. Geref. dogterkerk in die provinsie het hulle as lede aangesluit. By die eerste vergadering is Ds. Nicol, predikant van die Ned. Geref. Kerk, tot president verkies.

Die samewerking tussen die Christenraad en die Ned. Geref. Kerke was egter nie hartlik nie vanweë verskillende faktore. Volgens Lombard het Ds. Nicol in Oktober 1941 onder meer in 'n verklaring die volgende redes vir die uittrede van die Transvaalse kerk aangevoer: (1) Aangesien die ander Ned. Geref. Kerke nie aangesluit het nie, was die invloed van die Ned. Geref. Kerk in die Raad te swak en dikwels is on-Afrikaanse besluite geneem; (2) Britse sendelinge wat as volwassenes na Suid-Afrika kom en nie die probleem van Suid-Afrika se rasseverhoudings verstaan nie, het 'n te groot invloed in die Christenraad gehad; (3) die Christenraad was 'n

31. Die Sendingraad van die Ned. Gereformeerde Kerke in S.A., bl. 13.

eentalige Engelssprekende liggaam; (4) Die voortdurende botsings ten opsigte van sendingbeleid tussen verteenwoordigers van die verskillende kerke het 'n slegte invloed op Nie-Balke afgevaardigdes gehad; en (5) die belangrikste rede vir die mislukking van die Christenraad was die botsende gesigspunte ten opsigte van die verhouding tussen die verskillende rassegroepe in Suid-Afrika.³²⁾ Die verskil in die rassebeleid van die Ned. Geref. Kerke soos vervat in die sendingbeleid en dié van die Christenraad was benadruk in sommige besluite wat by die Fort Hare konferensie in 1942 en dié by Rosettenville in 1949 geneem is onder toesig van die Christenraad. Volgens Viljoen het die konferensie te Rosettenville die ware behoefte van die Suid-Afrikaanse samelewing verwoord: "... not apartheid but eendrag"³³⁾ Die kommissieverslag van die Christenraad in sake "Race - what does the Bible say?" het dan ook in 1952 gekonkludeer: "the bias of the Christian spirit in the New Testament is towards unity rather than separation, a unity expressing itself in the widest possible fellowship."³⁴⁾ Hierdie beginsel het vir baie in skerp kontras gestaan teenoor die rassebeleid soos wat in die "Afrikaanse Kerke" gevolg is. Met die uitbreek van die Tweede Wêreldoorlog in September 1939 het 'n nuwe spanning tussen die Afrikaans- en Engelssprekende kerke en die verskillende rassegroepe opgetaai wat die ekumeniese verhouding nog verder vertroebel het. In 1944 het die Transvaalse sinode finaal sy uittrede uit die Christenraad bekragtig. Die Kerk was op die ekumeniese terrein verdeeld en sou algaande in aparte taal- en kultuurbedding uiteen vloei.

3.2.2 DIE FEDERALE SENDINGRAAD (1942) EN DIE INVLOED VAN DIE APARTHEIDSBELEID OP KERKLIKE EENWORDING IN SUID-AFRIKA

In 1942 het die Afrikaans-georiënteerde Federale sendingraad tot stand gekom waarin die vier "Moeder-" en die drie "Dogter" kerkverbande verteenwoordig was. Hiermee is die taak van die destydse Naturelle kommissie oorgeneem en sou dié Raad slegs in 'n konsultatiewe en adviserende hoedanigheid optree en alle sake in behandeling neem wat na hom deur die Raad van Kerke, enige Sinode, Sinodale-sendingkommissie of algemene sendingkommissie verwys

32. R.T.J. Lombard: Die Nederduitse Gereformeerde Kerke en Rassepolitiek, bl. 5

33. A.C. Viljoen: Post-war developments in churches of the Reformation: Other Christian movements, in Studia historiae ecclesiasticae V, 1979, bl. 106.

34. Ibid.

word.³⁵⁾ Spesiale aandag sou gewy word aan sendingaangeleenthede wat uniaal van omvang is asook alle rassevraagstukke. Die doelstellings van hierdie Federale Raad het onder meer uitdrukking gevind in die implementering van die aanvaarde Sendingbeleid van 1935 wat deur Strassberger as volg omskryf is: "... the converting of individuals, who are to be gathered in congregations and eventually organised into churches which must develop towards independence so as to become self-supporting self-governing and self-expanding."³⁶⁾ Die moontlikheid daarvan om selfs in een kerklike struktuur te funksioneer met die Christenraad sou vanweë groter struikelblokke die prinsipiële eis tot uitdrukking van die eenheidsbeleving tussen die verskillende Kerke in 'n ondergeskikte posisie plaas. Dié vertroebeling op die ekumeniese vlak kan aan baie faktore toegeskryf word. Strassberger verwys na enkele oorsake: "The different attitudes to the indigenous people of the country, initially the objects of mission endeavour of the member churches of the F.M.C. and of the C.C.S.A., and the resultant approaches to the government as well as the laws of the country, played a major role in keeping these churches apart and consequently form an important aspect of the work of the F.M.C. and the C.C.S.A."³⁷⁾

As amptelike liggaam wat namens die Ned. Geref. Kerke opgetree het, is daar deur die Raad verskeie onderhandelings gevoer met die regering en ander instansies oor sending aangeleenthede en die rasseverhoudings wat brandend van aard was. Sake van algemene belang is bepleit, onder meer sosiale apartheid, aparte woonbuurtes en die oprigting van Kleurling-dorpe waar die hele bestuur en alle sakeondernemings in die hande van Kleurlinge sou wees, ens.³⁸⁾ Hierdie denkpatroon het noodwendig bygedra om 'n negatiewe klimaat te skep vir die sondige verdeeldheid van die verskillende kerke op die ekumeniese terrein, sowel as binne die Ned. Geref. Kring in toenemende mate. Verskeie persone en organisasies binne die Afrikaner-geledere het in die Raad en op die Kerk se rassebeleid 'n stempel afgedruk. As voorsitter van die Raad, lid van verskeie afvaardigings na Kabinetslede, in die reël van kerklike kongresse en konferensies, as radakteur van 'Op die Horison' (1939 - 1950) en deur sy sendingrubriek in Die Kerkbode,

35. G.B.A. Gerdener: Reguit koers gehou, bl. 110.

36. E. Strassberger, a.w., bl. 187.

37. Ibid., bl. 188.

38. R.T.J. Lombard, a.w., bl. 57.

het Prof. G.B.A. Gerdener 'n groot invloed uitgeoefen in die Ned. Geref. Sendingdenke. Die beleid van afsonderlike ontwikkeling is hier al deur sommige vertolk as 'n konsep van absolutistiese apartheid met 'n ideologiese grondslag as basis. Botha gee sy mening: "The conviction grew that this mode of social structuring in a multiracial country was the only and permanent solution, with the emphasis on solution. Coupled with this was the growing conviction that the Afrikaner nation (volk) was the vehicle ordained by God to bring about this happy situation and that it could only fulfill its mission if it remained racially intact, spiritually and culturally virile and socially and politically in control".³⁹⁾

Die besluit van die National Sunday School Association om in Julie 1940 die Wêreld-Sondagskoolkonferensie in Durban te hou was in stryd met die beleid van sosiale apartheid soos dit deur die Ned. Geref. Kerke voorgestaan is. Hierdie vrees vir gelykstelling en die idee van rassevermenging deur die Ned. Geref. Kerk sou in toenemende mate in die vyftiger-jare die kritiek van andere op die hals haal, ook soos dit in dié Kerk deur individue op kongresse en konferensies gepropageer is. Ten spyte daarvan dat baie hulle leweveil gehad het vir die Kerk van "die Afrikaner", hulle volk en vaderland, is daar soms op 'n on-Skriftuurlike en ongereformeerde wyse met die Skrif te werk gegaan.⁴⁰⁾ In hierdie opsig is die gemeenskap van die heiliges slegs as geestelik van aard verstaan en behorende tot die eksklusiewe grense van die kleur afkoms en ras van die eie groep sonder enige verband onderling; selfs in Ned. Geref. Kring. In sy verhandeling voor die Calvinistiese Kongres in Bloemfontein in 1946 het Adv. G.F. de Vos Hugo dan ook baie duidelik in dieselfde gees die Ned. Geref. Kerke se houding aangaande die politieke en rassevraagstukke van sy tyd verwoord.⁴¹⁾ Die invloed van die Volkskongres oor die stadswarte trek van die Afrikanernasie wat deur die Federale Armsorgraad van die Gefedereerde Ned. Gereformeerde Kerke gereël is vanaf 1 - 4 Julie 1947 te Johannesburg, mag in die geskiedenis nooit onderbeklemtoon word nie. Ten einde die identiteit van elke rassegroep te verseker en t.w.v. die beëindiging van

39. D.P. Botha: Paper read ..., bl. 18.

40. Die Afrikaanse Rassebeleid in die Skrif, artikels deur Prof. Dr. J.D. du Toit - Die Godsdienstige grondslag van ons rassebeleid, referaat gelewer op die "Volkskongres oor die Rassebeleid." en Prof. Dr. S. du Toit - Openbaringslig op die apartheidsvraagstuk.

41. G.F. de Vos Hugo: Die Huidige boodskap van die Calvinisme op staatkundige en politieke terrein in Suid-Afrika.

belangebotsings en bloedvermening tussen blank en nie-blank, het die Kongres dit as noodsaak beskou dat 'n omvattende beleid van rasse-apartheid op elke lewensterrein deurgevoer moes word. Hierdie ingeslane weg sou voorts, en met die verkiesing na 1948, die heersende beleid in kerk en staat struktureer.

Hierdie voorgestelde beleid van afsonderlike ontwikkeling is al hoe meer deur die Ned. Geref. Kerk as 'n sosio-polities- en ekklesiologiese model vir die Suider-Afrikaanse samelewing vanuit Skriftuurlike gronde vcrdedig en regverdig. In hierdie opsig is die kongres oor die "Naturellevraagstuk" wat deur die Federale Sendingraad gereël is op 4 - 6 April 1950 te Bloemfontein, as 'n waterskeiding aan te teken aangesien dit ook 'n verreikende invloed op die beleidsvormingsdenke van die Ned. Geref. Kerke sou hê. Dit sou ook dié dekade van ekumeniese samewerking tussen die verskillende kerke van die Christenraad en dié van Ned. Geref. belydenis inlui. Die doelstellings van die kongres was volgens Gerdener nie om vir die politieke leiers 'n beleid uit te werk of voor te skryf nie, maar veel eerder om die verhouding tussen die blanke en nie-blanke rasse van Suid-Afrika op 'n gesonde Christelike grondslag te plaas ten einde 'n gelukkige toekoms vir albei rasse in hierdie land te verseker.⁴²⁾ Die bevindings en besluite van die Kongres sou egter op 'n heel verskillende manier verstaan en vertolking vind in die Suid-Afrikaanse samelewing as die benadering wat in die Ned. Geref. Kerk nagevolg is. Met betrekking tot die Kerklik-godsdienstige aspek van die Naturellevraagstuk volstaan ons met enkele aanhalings uit die agtien besluite soos deur die Kongres besluit: "(2a) In die reëling van ons rasseverhoudings moet met ons geskiedenis rekening gehou word, ook met die besluit om aparte Kerke en skole vir blankes en nie-blankes in die lewe te roep; (b) 'n Beroep word op seuns en dogters van die jongere Kerke gedoen om hulself in groter getalle vir diens aan te bied om opgelei te word om leiers van hul eie volks-groepe op elke gebied van die lewe te word; (3) Wat die Skriftuurlike grondslag van 'n beleid van aparte en selfstandige ontwikkeling betref, verklaar die kongres dat hy oortuig is dat daar wel grondliggende beginsels is wat ons huidige kerklike beleid tot grondslag dien, veral die beginsels van

42. G.B.A. Gerdener, a.w., Bylae 2, bl. 139, 140.

verskeidenheid by eenheid, asook dié van roeping en bestemming. Laasgenoemde geld sowel met die oog op selfverwesentliking as by die strewe om kultureel en godsdienstig laerstaandes tot hul eie bestemming volgens hul aard en behoefte te lei.⁴³⁾ Rakende die ekonomiese aspekte het die kongres onder meer die oortuiging uitgespreek dat die enigste oplossing van die rassevraagstuk ten opsigte van wit en swart ook hier geleë is in uiteindelijke totale skeiding van blanke en nie-blanke en 'n gedifferensieerde ekonomiese ontwikkeling vir die naturel in sy gebiede.⁴⁴⁾ As besluite ten opsigte van die staatkunde het die volgende onder andere gedien: "(1) Die kongres is daarvan oortuig dat staatkundige geregtigheid 'n heilsame invloed sal uitoefen op die sedelik-godsdienstige lewe van die Bantoebevolkingsgroep-, voorts dat staatkundige en selfhulp en uiteindelijke selfstandigheid kragtige bondgenote kan wees van 'n selfregerende, self-onderhoudende en selfuitbreidende Kerk ... Aan die anderkant kan alle kunsmatige en slaafse aanvaarding van blanke staatkundige vorms, belemmerend inwerk op die natuurlike bloei en groei van die jong kerke; (6) Daar is twee hoofrigtings, naamlik dié van: (a) aparte ontwikkeling; en uiteindelijke vermenging; (7) Die beleid van uiteindelijke vermenging word verwerp omdat dit lei tot onnodige botsings tussen die twee rasse tot ondergraving van die toekoms van die blanke ras en daarmee tot groot nadeel van die ontwikkeling van die Christelike beskawing in Afrika. Daarby het dit 'n baie nadelige uitwerking op die gesonde volksgroei van die Bantoe self.⁴⁵⁾ Die Kongresbesluite is deur 'n kommissie van die Federale Sendingraad aan die Eerste Minister, Dr. D.F. Malan, en die minister van Naturellesake, Dr. E.G. Jansen oorgedra. Dr. Malan het egter nie die apratheids-idee soos wat dit deur die Kongres in vooruitsig gestel was, in daardie stadium as prakties uitvoerbaar beskou nie. Ons haal sy verklaring in die Parlement gedeeltelik by Strassberger aan: "... when we were accused of aiming to total territorial segregation, I clearly stated that total territorial separation was impractical under present circumstances in South-Africa, where our whole economic structure is to a large extent based on Native labour. It is not practible and it does not pay any party to endeavour to achieve the impossible".⁴⁶⁾

43. Die Naturellevraagstuk: Referate gelewer op die kerklike kongres te Bloemfontein, 4 - 6 April 1950, bl. 18.

44. Ibid., bl. 117.

45. Ibid., bl. 131.

46. E. Strassberger, a.w., bl. 203.

Op aanbeveling van sy kommissie vir rasseverhoudings het die Federale Sendingraad 'n aantal streekkonferensies met die Bantoeleiers van die Ned. Geref. Sendingkerke gehou ten einde die voorgestelde beleidsrigting te bespreek. Op 9 - 11 Desember 1952 is 'n algemene konferensie van oor die hele land in Bloemfontein gehou met die uitvloeisel in 'n skakelkommissie tussen die Moeder- en Dogterkerke. Met die byeenroeping van die interkerklike konferensie op 17 - 19 November 1953 te Pretoria het dit later geblyk dat daar in die geledere van die afgevaardigdes van die Ned. Geref. Kerke ernstige meningsverskil sou heers oor die vraag of hul Kerk se sending, en rassebeleid op die Skrif gegrond is, al dan nie.⁴⁷⁾ Die menings rakende die Christelike beginsels ten grondslag van die sendingbeleid van die Ned. Geref. Kerke en eiesoortige ontwikkeling het in drie groepe uitgekristalliseer soos deur die radakteur van 'Op die Horrison', Dr. M.W. Retief voorgestel word: Die eerste groep het die standpunt gehuldig dat apartheid op die Skrif gegrond is en dat dit die enigste beleid is wat aan alle rassegroepe reg laat geskied. Die rassevraagstuk is in die eerste plek as 'n kultuurvraagstuk gesien waarby elke bevolkingsgroep nie alleen die reg het nie, maar ook die begeerte het om hul eie identiteit, taal en kultuur te behou. Die meeste van die Ned. Geref. Kerke se afgevaardigdes was hierdie mening toegedaan. Die tweede groep wat ook hoofsaaklik uit afgevaardigdes van die Ned. Geref. Kerke bestaan het, was weer van mening dat daar geen Skrifgronde vir apartheid bestaan nie, maar dat dit vanweë praktiese omstandighede die enigste realisties beleid sou wees. Die derde groep het hoofsaaklik uit die afgevaardigdes van die Engelse Kerke bestaan en het apartheid as kerklike sowel as staatkundige beleid as onrealisties, onregverdig en onskriftuurlik verwerp.⁴⁸⁾ Dit was ook verder duidelik dat die kerk van Jesus Christus in menigerlei opsig in 'n sondige verdeeldheid onderling voortbestaan het ten koste van 'n strewe na versoening en eenheid wat tog op een of ander wyse sigbaar na buite moes kom. By uitnemendheid sou B.B. Keet met sy werkie 'Suid-Afrika-Waarheen?' 'n Christelike weg aanwys in die rasseverhoudings: "Die probleem waarvoor ons te staan kom, is dat ons aan 'n heilige, algemene, christelike Kerk glo, maar 'n verskeidenheid

47. R.T.J. Lombard, a.w., bl. 106.

48. Ibid.

van mekaar bestrydende en benydende kerke sien, wat alles behalwe die eenheid in Christus vertoon, hoewel dit so eenparig deur ons bely word. Gewoonlik word die probleem ontmoet deur die verklaring dat die eenheid waarvan hier sprake is, nie 'n uiterlike, organistoriese eenheid is nie, maar 'n innerlike, geestelike ... Hierdie algemene, christelike Kerk sluit mense van alle rasse, klasse, volke en kleure in. Daarom sal die verskil van ras, kleur en klas vir die uiterlike verskyning van die Kerk ook nooit wesentlike skeiding kan beteken nie - as daar skeiding kom, sal dit ontstaan uit oorweginge wat nie met die wese van die Kerk saamhang nie, want in Christus is almal een in die gemeenskap van die gelowiges.⁴⁹⁾

Die Federale Sendingraad het op 7 - 10 Desember 1954 by die Witwaterrandse Universiteit te Johannesburg die verantwoordelikheid geneem vir die hou van 'n verdere konferensie.⁵⁰⁾ Ten spyte van die meningsverskille en die gespanne toestande is hier in 'n mate bewys gelewer dat "leiers" van verskillende kerke, rasse en volksgroepe nog met mekaar op 'n Christelike grondslag kon konfereer. Die belangrikste besluit van die konferensie het uitgeloop op die benoeming van 'n voortsettingskomitee vir die reëling van soortgelyke konferensies.

Ten einde meer duidelikheid te verkry oor die toekoms van die Bantoe in Suid-Afrika het S.A.B.R.A. onder ander die F.A.K., die "Afrikaanse" Kerke, die Federale Seningraad en die Ned. Geref. Sendingkerke om samewerking genader met die oog op die hou van 'n Volkskongres te Bloemfontein. Hierdie belangrike vergadering het op 27 - 30 Junie 1956 onder die voorsitterskap van Prof. H.B. Thom plaasgevind.⁵¹⁾ Vier en twintig besluite is ten opsigte van die Tomlinson verslag en die rasse--verhoudinge geneem. Die beleid van integrasie is onder meer verwerp omdat dit noodwendig toenemende rassesspanning en -botsing "sou" meebring. Afsonderlike ontwikkeling wat tot uiteindelijke selfbeskikking vir die Bantoe kan lei is as die aanvaarbare oplossing begroet. Die Tomlinson verslag het egter ook 'n groot invloed op die Bantoebeleid van die regering en die sendingwerk van die Ned. Geref. Kerke gehad. Veral na 1956 is hierdie sending aktiwiteite van dié Kerk na die Transkei, die Transvaalse Laeveld, Noord-Kaapland en Zoeloeland uitgebrei.

49. B.B. Keet: Suid-Afrika - Waarheen? bl. 34, 35.

50. Christian Principles in Multi-Racial South Africa, bls. 174 - 177.

51. R.T.J. Lombard, a.w., bl. 154, 155.

Die wysigingswet op Naturelle wetgewing van 1957 het veral in kerklike kringe en in die buiteland groot belangstelling gewek. Die stryd wat gevolglik oor die Kerkklausule gevoer is, het die verhouding tussen die Ned. Geref. Kerke met die ander kerke, veral die Engelse-, grootliks vertroebel. Die regering en die Ned. Geref. Kerk is nog verder in die ongelyk gestel in die lig van wat deur andere onder die beleid van apartheid verstaan is. Daar is heftig teen hierdie wetsontwerp geprotesteer aangesien dit die minister van Naturellesake die reg verleen het om met die soewereiniteit van die Kerk in te meng. Volgens artikel 29(c) van die Wysigingswetsontwerp op Naturelle wetgewing van 1957 kon 'n kerk, skool, hospitaal, klub of ander inrigting of vermaaklikheidsplek wat hoofsaaklik vir Blankes bedoel is, maar ook deur Bantoes bygewoon word, slegs met die toestemming van die Minister en die betrokke plaaslike owerheid, in 'n Blanke-stedelike gebied ingerig word.⁵²⁾ Ter wille van duidelikheid het onder meer die Federale Raad van Kerke besluit om in oorleg met die Federale Sendingraad, 'n afvaardiging na die minister van Naturellesake te stuur. Die onderhoud is op 5 April 1957 te Kaapstad aan die hand van agt beginsels, soos deur die kerk se afvaardiging voorgedra, gevoer. Ons haal enkele van die beginsels wat as die basis vir die gespreksvoering gedien het vanweë hulle belang aan:

- "1. Die Evangelie van Jesus Christus gaan van God uit aan die hele mensheid, en is aan geen menslike beperkinge onderhewig nie.
2. Aan die Kerk van Christus is die taak opgelê om in gehoorsaamheid aan die Hoof van die Kerk die evangelie altyd, oral en aan alle mense te verkondig.
3. Om te bepaal hoe, waar, wanneer en aan wie hy die evangelie sal verkondig, hoort uitsluitlik tot die bevoegdheid van die Kerk.
4. Dit is die plig van die staat as dienaar van God om die Kerk in die uitvoering van sy goddelike roeping volle vryheid te laat en die soewereiniteit van die Kerk op sy eie terrein te eerbiedig.
5. Wanneer die staat bepalings neerlê om die bywoning van eredienste of bona fide godsdienstige byeenkomste soos deur die Kerk gereël, aan beperking(te) onderwerp, tas hy daarmee wel die vryheid van die evangelie en die soewereiniteit van die Kerk aan.
8. nogtans voel die Raad dat wat hierdie wetgewing betref hy nie genoeg kan neem met die trefwydte van die voorgestelde bepalings in die Wysigingswetsontwerp nie".⁵³⁾

52. Ibid., bl. 165.

53. Ibid., bl. 167.

Dit is duidelik dat dit hier gegaan het om die sekerheid dat die vryheid en soewereiniteit van die kerk op sy eie terrein gewaarborg moes word. Alleen vanuit die praktiese verhindernings wat dit kan skep op die sendingterrein; die posisie van kerke met gemengde lidmaatskap; interkerklike en gemengde konferensies of vergaderings; en met betrekking tot ekumeniese byeenkomste van oorsee, het die besinning rondom die bepaling genoodsaak. Die regering was uiteraard volgens Dr. H.F. Verwoerd in 'n moeilike posisie aangesien die "Engelse" kerke 'n politieke drukgroep sou skep wat die rassebeleid deur sosiale integrasie kon verongeluk. Voorts het die regering ook nog nie voorsiening gemaak vir die hou van vergaderings van gemengde liggame soos die G.E.S. nie. Derhalwe het die Minister grootliks probleme met die formulerings van die agt beginsels gehad: die laaste vier punte was heeltemal onaanvaarbaar aangesien dit die Ned. Geref. Kerke in 'n politieke stryd met die regering sou insleep. Wat die eerste vier punte betref was daar besware teen die woorde "oral" (2); "waar" (3); en "volle" in punt 4. Die Fed. Raad van Ned. Geref. Kerke het tot 'n vergelyk met die regering gekom ten opsigte van die voorgestelde wetgewing. Vir publikasie is slegs die eerste vier punte, met die nodige wysiginge, gereedgemaak; in punt 2 is die woord "oral" vervang met "in die hele wêreld", en in punte 3 en 4 is die woorde "waar" en "volle" onderskeidelik geskrap. Hierdie wysigings het die Ned. Geref. Kerke verder in die beskuldigdebank geplaas en nog swaarder onder verdenking omdat hulle die kerk se beginsels sou prysgee het om sodoende die regering tegemoet te kom.

Op 29 April 1957 het die Transvaalse Sinode die Federale Raad se optrede in die saak goedgekeur en is daar besluit om dié beginsels in artikel 248 van die Wette en Bepalings vir die regering van die Ned. Geref. Kerk van Transvaal te handhaaf. Hiervolgens mag lede van die sendinggemeentes nie van die kerkgeboue van die blanke lede van die kerk gebruik maak nie. Volgens Jonker was hierdie 'n verstaanbare besluit aangesien daar in die bepalinge van hierdie kerk van uitgegaan is dat daar 'n afsonderlike kerk vir die bekeerlinge uit die heidendom in die lewe geroep moes word.⁵⁴⁾ Dit is egter opvallend en minder verstaanbaar wanneer hier in teenstelling met sowel die Skriftuurlike- as die kerkregtelike eise, 'n ander kerk as die Ned. Geref. Kerk van Transvaal bedoel word, sonder enige voorsiening vir

54. W.D. Jonker: Die sendingbepalings van die Ned. Gereformeerde Kerk van Transvaal, bls. 5 - 14.

die meervormige uitdrukking van die wesentlike eenheid in kerkverband tussen die "moeder"- en "dogterkerk" op 'n sigbare wyse. In hierdie opsig is geen gelykstelling tussen blankes en gekleurdes in die kerk toegelaat nie en mag slegs blankes tot dié Ned. Geref. Kerk van Transvaal behoort het. 'n Bepaalde kleurgevoel het hierin 'n rol gespeel. Alhoewel dergelike formuleringe en uitdrukkinge, soos wat dit deur die Ned. Geref. Kerk in die algemeen gebesig goed bedoel en geïmplimenteer was, het dit tot misverstand en kritiek aanleiding gegee en kon die beleid van die Kerk nie altyd vanuit die Skriftuurlike- en kerkregtelike gronde suiwer geregverdig word nie. In baie opsigte is die onderlinge sigbare gemeenskap van die heiliges wat óók die anderskleuriges insluit, vertroebel en beperk deur kerklike wetgewing en vanweë die sondige gesindheid van kerklidmate.

Midde in die situasie het die Sinode van die Ned. Geref. Bantoekekerk in Langa by Kaapstad, vir die eerste keer 'n nie-blanke tot sy moderatuur verkies. Ter huldiging van sy dienswerk het hierdie leraar, Ds. Xaluva, op Sondagand 7 April 1957 die diens in die blanke gemeente van Pinelands op uitnodiging van die kerkraad onder blyke van groot belangstelling gelei. Hierdie gebeure is deur baie lidmate van die N.G. Kerk self sowel as van die ander kerke op gronde van die Ned. Geref. Kerk se sendingbeleid krities beoordeel. Die standpunt van die amptelike blad van die Verenigde Ned. Geref. Kerke is deur die jare as volg geformuleer en nog eens in Pinelands bevestig: "Selfstandige ontwikkeling en afsonderlike groepering van die nie-blankes is nie die beleid van 'n politieke party nie, maar van die hele Afrikaanse volk - en 'n ou beleid wat ver teruggryp".⁵⁵⁾

Die veroordeling vanuit die Suid-Afrikaanse samelewing het diep gesny vanweë wat deur sommige van buite en in die Kerk self gesien is as 'n rol van rassisme soos dit in die lewe en standpunte van die Ned. Geref. Kerk vertolk is. Die vraag was of hierdie kerk wel dan so seker kon wees of hy ten opsigte van sy sendingbeleid dit volgens Skriftuurlike gronde gelyk gehad het? En tog ken iemand soos Strassberger 'n prominente plek aan die ekumeniese aksie van die Ned. Geref. Kerke toe: "... the claim can also be made that during the decade 1950 - 1960, which has proved to be one of the most promising decades as regards ecumenical life in South-Africa, the Federal Mission Council played a major role."⁵⁶⁾

55. Redaksioneel. Pinelands -- Wat het ons daar geleer?, in Die Kerkbode, 6/6/1957, bl. 997.

56. E. Strassberger, a.w., bl. 236.

3.2.3 DIE KERK IN 'N KRISESSITUASIE - COTTESLOE 1960

Die opkomende nasionale onafhanklikheidstrewes van die swart koloniale state van die vasteland sou ook na Suid-Afrika deurwerk. Dit was die uitbreek van onluste gedurende 1960 en veral die in Sharpville naby Vereeniging, wat die wêreld se oë hierbo met veroordeling laat vestig het. In die reaksie op die wêreldwye ongunstige publisiteit het 'n aantal kerkleiers as "Predikante van die Ned. Geref. Kerke van Suid-Afrika" in hul persoonlike hoedanigheid 'n verklaring uitgereik. Hierin is onder meer die beleid van eiesoortige ontwikkeling as billik verwoord mits dit op 'n regverdige en eerbare wyse toegepas word, sonder die aantasting of krenking van die waarheid van die mens.⁵⁷⁾ As die aartsbiskop van die Church of the Province in South-Africa, het Joost de Blank heftig teen die apartheidsbeleid van die Ned. Geref. Kerk by die Wêreldraad van Kerke te velde getrek. Ten spyte van 'n onderlinge ooreenkoms op 19 Mei 1959 te Bloemfontein het die Church of the Province deur sy ampsdraers by verskillende geleenthede die Ned. Geref. Kerke in onguns gebring en die gees vir wedersydse begrip en vertroue ernstig benadeel met die oog op samewerking.

Met betrekking tot die ingewikkelde rassesituasie in Suid-Afrika het die Wêreldraad van Kerke die noodsaaklikheid tot onderlinge beraadslaging tussen die lidkerke in Suid-Afrika beklemtoon. Die voorgestelde konferensie sou drieledig van aard wees: 'n beraad tussen die kerke in Suid-Afrika; tussen blankes en nie-blankes en tussen kerke in Suid-Afrika en die verteenwoordigers van die Wêreldraad van Kerke. Hiertoe het al die lidkerke ingestem. Elke lidkerk moes 'n studiestuk oor die konferensie-onderwerpe opstel wat vooraf ter insae van die afgevaardigdes kon dien. Beide die Kaapse- en Transvaalse Ned. Geref. Kerk het 'n breë studiekommissie benoem wat eintlik gesamentlik die verantwoordelikheid bied vir die inhoud van al die verslae van die Kerk sou dra. In dié voorbereiding is veral van vroeëre publikasies van die Ned. Geref. Kerke gebruik gemaak; onder meer van die sendingbeleid van 1935 die kongresverslag van 1950, die beleidsverklaring van 1956 en die besluite van die Gereformeerde Ekumeniese Sinode.⁵⁸⁾ Die breë studiekommissie van die Kaapse Kerk was in vyf subkommissies opgedeel.⁵⁹⁾ Die Moderatuur van die Transvaalse Sinode het reeds op 16 Junie sy verteenwoordigers aangewys waarvan drie van die verteenwoordigers van die sendingkerke as deel van die afvaardiging ingesluit sou word om sodoende die menings van "hulle" kerke te laat hoor.

57. R.T.J. Lombard, a.w., bl. 197.

58. Ibid., bl. 223.

59. As kommissielid was onder andere Prof. W.J. van der Merwe verantwoordelik vir die onderwerp rakende "Die Kerk en die kontemporêre geskiedenis"; ten spyte van sy 76 jaar is hy vandag nog net so in aktiewe hoedanigheid by ons betrokke!

Die Cottesloe-beraad tussen die lidkerke van die Wêreldraad van Kerke in Suid-Afrika het vanaf 7 - 14 Desember 1960 plaasgevind. Veral die verslae van die Kaapse studiekommissie van die Ned. Geref. Kerk het baie aandag geniet. Die besluite wat geneem is, was dié van die Suid-Afrikaanse lidkerke aangesien die verteenwoordigers van die Wêreldraad geen voorstelle ingedien het nie. Dit was in drie afdelings verdeel:⁶⁰⁾ 'n inleidende deel; 17 besluite met betrekking tot die rasseverhoudinge in Suid-Afrika en die Kerk se verantwoordelikheid (deel II), en nog 10 besluite (deel III). Ons stip derhalwe vanweë die belangrikheid daarvan, enkele verklarings aan:

"... The general theme of our seven days together has been the Christian attitude toward race relations. We are united in rejecting all unjust discrimination. Nevertheless, widely divergent convictions have been expressed on the basic issues of apartheid. They range on the one hand from the judgement that it is unacceptable in principle, contrary to the Christian calling and unworkable in practice, to the conviction on the other hand that a policy of differentiation can be defended from the Christian point of view, that it provides the only realistic solution to the problems of race relations and is therefore in the best interests of the various population groups ... (Part I); The present tension in South Africa is the result of a long historical development and all groups bear responsibility for it. This must also be seen in relation to events in other parts of the world. The South African scene is radically affected by the decline of the power of the West and by the desire for self-determination among the peoples of the African continent (Part II.2.); The Church as the Body of Christ is a unity and within this unity the natural diversity among men is not annulled but sanctified (II 5); No-one who believes in Jesus Christ may be excluded from any church on the ground of his colour or race. The spiritual unity among all men who are in Christ must find visible expression in acts of common worship and witness, and in fellowship and consultation on matters of common concern (II 6); The whole Church must participate in the tremendous missionary task which has to be done in South Africa, and which demands a common strategy (II 8); Our discussions have revealed that there is not sufficient consultation and communication between the various racial groups which make up our population. There is a special need that a more effective consultation between the Government and leaders accepted

60. Cottesloe Consultation, Statements, pp. 73 - 78.

by the non-White people of South-Africa should be devised. The segregation of racial groups carried through without effective consultation and involving discrimination leads to hardship for members of the groups affected (II 9); In so far as nationalism grows out of a desire for selfrealisation, Christians should understand and respect it. The danger of nationalism is, however that it may seek to fulfil its aim at the expense of the interests of others and that it can make the nation an absolute value which takes the place of God. The role of the Church must therefore be to help to direct national movements towards just and worthy ends (II 7)."

Daar is voorgestel om 'n Suid-Afrikaanse Raad van Kerke, bestaande uit dié lidkerke by die konferensie te stig, met die doel om gesamentlike studie, samesprekings en samewerking te bevorder en as skakel met die Wêreldraad van Kerke te dien. Hierdie was vir die afgevaardigdes van die Ned. Geref. Kerke aanvaarbaar, maar met die verklaring dat indien dit later sou blyk dat die uitvoering daarvan in hulle pad sou staan met betrekking tot verenigingsideaal van die vyf Ned. Geref. Kerke, dit nie as troubreuk beskou moet word, sou hulle in daardie geval onttrek nie.⁶¹⁾ Afsonderlike verklarings is ook vanuit afvaardigings gemaak.⁶²⁾

Aangesien hierdie besluite, verreikende implikasies bevat het vir die Suid-Afrikaanse samelewingsbestel en vir die Kerk was die reaksie op Cottesloe in meer as een opsig dramaties. Die afvaardiging van die Ned. Herv. Kerk kon hulle nie met die verklarings vereenselwig nie. Dié intergrasie idees is deur hulle in al sy vorms verwerp aangesien afsonderlike ontwikkeling as die enigste regverdigde oplossing vir die rassebeleid gesien is. Vir die Ned. Geref. Kerke was die beleid van differensiasie by monde van die verklaring uit 'n Christelike oogpunt verdedigbaar; dit het die enigste realistiese oplossing gevorm en sou die belange van die verskillende bevolkingsgroepe sô die beste dien en nie in stryd met die besluite van die konferensie wees nie: "We do not consider the resolutions adopted by the Consultation as in principle incompatible with the above statement. In voting on Resolution 15 the delegations of the two churches recorded their views as follows: "The undersigned voted in favour of Point 15, provided it be clearly understood

61. R.T.J. Lombard, a.w., bl. 217.

62. Cottesloe Consultation, Statements, pp. 79 - 80.

that participation in the government of this country refers in the case of White areas to the Bantu who are domiciled in the declared White areas in the sense that they have no other homeland".⁶³⁾ Die Eerste Minister, Dr. H.F. Verwoerd het in sy nuwerjaarsboodskap aan die volk skerp gereageer en onder andere die hoop uitgespreek dat daar opgehou sal moet word met die onregmatige insleep van die name van Kerke in 'n debat wat volgens hom met deur individue in hul eie naam gevoer is! Dit het geblyk dat dit die standpunt van die regering was om die behoudenis van die Kleurling-identiteit en hulle afsonderlike ontwikkeling sonder enige verteenwoordiging deur hulle eie mense. Hierdie beskouing het noodwendige implikasies vir die gemeenskap met die Dogterkerke in die Ned. Geref. Kring gehad, asook met die interkerklike samewerking op die ekumeniese terrein. Sommige van die konferensiegangers is soms op genadelose wyse in die Ned. Geref. Kerke veroordeel. Hierin het die afgevaardigdes van die Ned. Herv. Kerk as 'n besondere stimulant gespeel aangesien hulle van mening was dat die eenheid van die Kerk deur gesamentlike "demonstrasie" in eredienste met die nie-blanke kerke in blanke geboue, onnodig en onwenslik sou wees. Volle steun is hiermee aan die regeringsbeleid gegee ten koste van 'n egte Bybelse fundering.

Ten einde die beginselstandpunt van die hooglaraars van die Ned. Geref. Kerke by die beraad in perspektief te stel, het Proff. F.J.M. Potgieter, W.J. van der Merwe, P.A. Verhoef en T.N. Hanekom van die Teologiese Seminarium te Stellenbosch 'n verklaring gepubliseer waarin die ver-sekering gegee word dat hulle die beginsel van veelvormigheid en verskeidenheid op alle lewensterreine voorstaan, en dat hulle die erkende beleid van die Ned. Geref. Kerke van regverdige en eerbare eiesoortige ontwikkeling onderskryf.⁶⁴⁾ Enkele lidmate het vanaf die Ned. Geref. Kerk in Transvaal na die Ned. Herv. Kerk oorgegaan. Die Algemene Sinodale Kommissie van die Vrystaatse Ned. Geref. Kerk het die beraad veroordeel. Die Algemene Sinodale Kommissie van die Transvaalse Kerk het op 2 Maart 1961 vergader en benadruk dat die konferensie-besluite in geen opsig die verantwoordelikheid van die Ned. Geref. Kerke was nie. Hierdie Kerke het hulle hiervolgens nog nooit ten gunste van gemengde huwelike verklaar nie en sou sedert 1857 glo die beginsel van afsonderlike kerklike inrigtings vir die verskillende etniese groeperings handhaaf.

63. Ibid., bl. 80.

64. R.T.J. Lombard, a.w., bl. 226.

Die Fed. Raad van Ned. Geref. Kerke het hom op sy vergadering wat vanaf 22 - 24 Maart 1961 gestrek het, in duidelike besluite oor die Cotteslœe-beraad uitgedruk. Ter wille van die impak wat hierdie denkstroming op die geskiedenis vir sommige sou hê, is dit belangrik om enkele besluite weer te gee:⁶⁵⁾

"(la) dit herbevestig dat hy sy standpunt aangaande die beleid van afsonderlike ontwikkeling. soos deur die Kerk aanvaar en toegepas, onder meer in die totstandkoming van lewenskragtige inheemse Kerke handhaaf;

(b) met nadruk verklaar dat die beleid van differensiasie skriftuurlik gegrond is, die enigste realistiese oplossing vir die probleme van rasseverhoudinge in ons land aanbied en daarom die belange van alle bevolkingsgroepe die beste dien;

(e) sy geloof in die gemeenskap van die heiliges en die eenheid van die gelowiges bely, met die vaste oortuiging egter dat integrasie op kerklike gebied in ons land nie 'n demonstrasie hiervan is nie, maar sodanige eenheid eerder sal benadeel as bevorder.

II (b) Sommige van die bevindinge is met die beginsel en beleid van differensiasie pertinent in stryd, bv. punte 15 en 16 waar politieke integrasie voorgestaan word, en punte 6 en 10 waar met 'n ontoelaatbare aanwending van die Skrif, sosiale en kerklike integrasie bepleit word".

'n Voorstel vir die aanbeveling tot beëindiging van die lidmaatskap van die twee ledekerke van die Wêreldraad van Kerke sou by die onderskeie sinodes van Transvaal en die Kaap aanvaar word. Die Natalse Sinode was van die begin af hierdie mening tot onttrekking eens. Die Sinode van die Transvaalse Ned. Geref. Kerk het van 5 - 15 April 1961 te midde van groot spanning, emosie en verdeeldheid te Pretoria vergader. Op grond van die "oënskynlik" wesentlik sterk liberalistiese, humanistiese, modernistiese, kosmopolitiese, sosialistiese en kollektivistiese tendense, met 'n uiterse sterk gelykskakelings en nivelleringsrigting waarvan sy kleursiening 'n konsekwente uitvloeisel is, maar veral t.w.v. die langgekoesterde ideaal van kerkvereniging, het die Sinode besluit om sy lidmaatskap van die Wêreldraad van Kerke te beëindig.⁶⁶⁾ Die sinode sou egter nog volgens die Gereformeerde Kerkreg sy eenheid by wyse van 'n korrespondensie-verband met dié liggaam deels tot uitdrukking laat kom.

65. Ibid., bl. 230, 231.

66. Ibid., bl. 234.

Die Sinodesitting van die Kaapse Ned. Geref. Kerk van 19 Oktober tot 9 November het in 'n meer ontspanne atmosfeer plaasgevind. Die besluite van die Ned. Geref. Raad van Kerke is aanvaar wat op 'n verwerping van die konferensie-besluite uitgeloop het. In die proses is drie amendamente op die besluit afgekeur.⁶⁷⁾ 'n Kommissie is verder benoem om ondersoek in te stel na die gevolglike spanninge wat dié Sinode besluite vir die kerk se sending werk sou inhou. Twee verslae is ingedien waarvan die meerderheidsverslag aanvaar is ten spyte daarvan dat ons tog van mening is dat hierdie beleidsrigting soos deur die Ned. Geref. Kerk gevolg is, tog grootliks die spanning op die sendingterrein verhoog het en nog meer daartoe sou bydra. Die besluit teen kerklike integrasie was na mening van die Sinode nie met die tradisionele beleid van die Kerk, soos dit by die Sinodes van 1936, 1949 en 1957 omskryf is, in stryd nie. Alhoewel lidmaatskap met die Wêreldraad van Kerke opgesê is, sou nie Sinode nog in 'n korrespondensieverband met die Raad verkeer. In samewerking met die sendingkerke het 'n permanente sinodale kommissie vir rasse-aangeleenthede tot stand gekom insake die brandende vraagstukke om die rassegebied te ondersoek.

Soos nog tevore het die aspekte van 'n kerk se sendingbeleid in die brandpunt en spervuur van kritiese besinning gestaan as dié van die Ned. Geref. Kerk nie. Die kerke sou in toenemende mate in 'n sondige verdeeldheid en sigbare verskeurdheid voortleef. Die grondslag van vervreemding ten koste van ekumeniese en kerklike samewerking het diep gelê. In Mei 1962 is ook die Voortsettingskomitee wat sedert 1954 vir die organisering van menige interkerklike konferensies verantwoordelik was, ontbind. Die opbloeï van verskeie studieringe wat direk na Sharpville onder leiding van die Ned. Geref. Kerk bymekaar gekom het en waarop veral ekklesiologiese en ekumeniese aangeleenthede onder bespreking was, het in hierdie tye die stigting van die ekumeniese tydskrif, Pro Veritate, en in Augustus 1963 die totstandkoming van die Christelike Instituut van Suid-Afrika deels tot gevolg gehad. As redakteur van die blad, sowel as die eerste direkteur die Instituut is Ds. C.F. Beyers Naudé deur die Ned. Geref. Kerk en veral vanuit die "konserwatiewe" geledere ten regte sowel as ten onregte bestry. Dit was inderdaad 'n aanklag teen die Kerk vanweë die feit dat dit aanvanklik geblyk het dat hierdie ekumeniese

67. Ibid., bl. 236, 237.

vereniging van buite hom onder meer sou ten doel stel om as instrument te wil dien vir geregtigheid en versoening in die rassesituasie, ook op kerklike terrein. In hierdie verband was die verskyning van 'Vertraagde aksie' as 'n ekumeniese getuienis uit die Afrikaanssprekende Kerk, besonder insiggewend rondom die tema van die wesentlike roeping van die Kerk in 'n veelrassige situasie.⁶⁷⁾ As antwoord op hierdie skrywe het "Grense - 'n simposium oor rasse - en ander verhoudinge" sy verskyning gemaak.⁶⁸⁾

In sy opsiebarende geskrif oor "Die opkoms van ons derde stand" het Ds. D.P. Botha voorstelle vir 'n nuwe beleidsrigting gemaak en as standpunt geneem dat die oplossing van die Kleurlingvraagstuk eintlik slegs in die een logiese, maar Skriftuurlike oplossing, van integrasie met die blankes geleë is.⁶⁹⁾ Hy verklaar voorts: "... behoort dit duidelik te wees dat die Kleurlingkerk hom slegs in federale verband met die Moederkerke kan tuis voel en sy roeping met vrug kan vervul. Dit sou wenslik wees dat hy behoorlike verteenwoordiging in die Raad van Kerke verkry, maar hierdie liggaam sal ontbind word sodra die organiese kerkvereniging van die verskillende Moederkerke 'n werklikheid word. Dan sal daar 'n Algemene Sinode bestaan vir die hele N.G. Kerk onder die blankes van Suider-Afrika, terwyl daar streeksinodes sal wees vir die verskillende geografiese gebiede waar die Kerk bestaan. Dit volg dan slegs logies dat as die Kleurlingkerk in opset, belange en doelstellinge 'n suiwer dubbelganger van die blanke kerke is, hy organies by die Algemene Sinode ingeskakel behoort te word.

Die huidige Sinode van die N.G. Sendingkerk in S.A. word dan 'n streeksinode van die N.G. Kerk in Suider-Afrika. Eersgenoemde Kerk word dan deur sy ampsdraers in die Algemene Sinode verteenwoordig, en dit spreek vanself dat daar ook Kleurlinge onder hulle sal wees."⁷⁰⁾

67. Vertraagde aksie. 'n Ekumeniese getuienis uit die Afrikaanssprekende Kerk.

68. Grense. 'n Simposium oor rasse- en ander verhoudinge.

69. D.P. Botha. Die opkoms van ons Derde Stand.

70. Ibid., bl. 154.

Vir die skrywer sou hiermee nog nie die vooroordele op gemeentevlak oorwin wees nie: die onversetlike houding by die meeste blankes dat geen Kleurling toegelaat om die kerke van die blankes binne te gaan nie en onwelkom sou wees sal eenvoudig prysgegee moet word aangesien dit onredelik, ongemotiveerd en absoluut onverdedigbaar op Skriftuurlike gronde is.⁷¹⁾ Blankes en Kleurlinge moet voorts toegelaat word om te behoort aan watter gemeente hulle verkies binne dieselfde geografiese gebied. Attestate van die blanke gemeentes en van die Kleurlinggemeentes moet oor en weer aanvaarbaar wees.⁷²⁾

Soos baie andere was Ds. D.P. Botha sy tyd vooruit en het hierdie profetiese stem tot die Kerk van Jesus Christus gekom wie se taak dit is om die sondige en gebroke werklikheid onder die heerskappy van God te bring en tekens vir Sy Koningryk op te rig; op tekens van eenheid binne die Ned. Geref. Kring en met die ander Protestantse Kerke.

Hierin was Cottesloe 'n basis vir die algemene en universele verwerping van die apartheidsideologie as 'n onchristelike weg waarop die Kerk kon staan, maar in plaas daarvan om as één sprekende Kerk hierdie besluite as 'n eendragtige waarheidsgetuienis te bely het die verset daarteen, waaraan selfs Sinodes van die Ned. Geref. Kerke aan diensbaar gemaak is, die kloof en wig tussen kerke en Christene in Suid-Afrika so diep ingedrywe dat dit die skyn van 'n onoorbrugbare en onversoenbare houding aangeneem het. As ten diepste 'n geestelike eenheid was die Kerk geroepe om in die teken van hierdie belydenis iets van hierdie eenheid onderling in die praktyk op kerklike terrein op 'n sigbare wyse tot uitdrukking te laat kom. In hierdie opsig was die kerke in Suid-Afrika reeds besig om die Skrifbeginsel vir ware Kerk van Jesus Christus-wees te verwater en die suiwer leer te vertroebel vanweë hulle sonidige verskeurdheid en verdeelheid.

71. Ibid.. bl. 155.

72. Ibid.. bl. 155, 156.

3.2.4 EKUMENIESE STREWE EN INTERKERKLIKE SAMEWERKING "BINNE" EN "BUITE" NED. Geref. KRING.

Die imperatief tot ekumeniese strewe is binne die Ned. Geref. Kring reeds in die 19de eeu sterk aangevoel. Afgevaardigdes van die Ned. Geref. Kerk het talle ekumeniese vergaderings in die buiteland bygewoon onder meer Edinburg (1910); België (1926); Jerusalem (1928); Tambaram (1938); Amsterdam (1948) en Princeton (1952). Die Ned. Geref. Kerk was dus intensief betrokke by ekumeniese bewegings. Vir Strassberger was die Ned. Geref. Kerke se siening met betrekking tot die ekumene tweeledig van aard: "Those who felt that the true unity of the church is a spiritual unity which existed ipso facto but which need not necessarily become visible, and those who were convinced that the unity of the church must be manifested visibly."⁷³⁾

Die Ned. Geref. Kerke het egter nie afsydig gestaan teen alle ekumeniese strewe nie maar dit met doelgerigtheid ter wille van die eenheid in Christus en die onderlinge geestelike verryking tot openbaring laat kom in gemeenskaplike sendinggetuigenis. In die kerk se sendingbeleid wat deur die Kaapse Kerk aanvaar is en in breë trekke deur die Federale Sendingraad oorgeneem is word hierdie verklaarde strewe duidelik weer-spieël. Die Kerk het neergelê dat:

"(a) Wat die Gerefereerde Kerke onderling betref, daar hartlike samewerking en eenheid van optrede sal wees. (b) Wat ander erkende Protestantse Kerke en Genootskappe betref, hartlike samewerking maar sonder die prysgee van beginsels en met inagneming van erkende beskouinge, wat in die Ned. Geref. Kerke heers - altyd met die belange van die uitbreiding van Gods Koninkryk op die voorgrond gestel."⁷⁴⁾ Hierin het die prinsipiële riglyne wat by die ekumeniese strewe van 'n kerk gevolg moet word egter nie duidelik na vore gekom nie. Binne die eerste drie dekades van die 20ste eeu was die Ned. Geref. op baie vlakke aktief betrokke by hierdie strewe in die onderlinge geestelike opbou, bestryding van openbare euwels. Bybelverspreiding, Bybelvertaling en in sending- en kerkverenigings en pogings daartoe.

73. E. Strassberger, a.w. bl. 200.

74. W.J. van der Merwe: *Gesante om Christus wil*, bl. 91 e.v.

In 1957 het die Ned. Geref. Kerk van Kaapland hom in Artikel 136 van sy Bepalinge en Reglemente uitgespreek dat hy begeer om in gemeenskap te lewe met ander kerke van Gereformeerde belydenis en voorts met alle Protestantse Kerke wat uit die Hervorming voortkom en in leer en lewe die beginsels van die Heilige Skrif wil handhaaf. Ten spyte van sy uittrede uit die Wêreldraad van Kerke het die Sinode tog lid gebly van die Alliansie van Gereformeerde en Presbiteriaanse Kerke en van die Geref. Ekumeniese Sinode.

Volgens Van der Merwe het artikel 70 van die Kerkorde wat deur die Algemene Sinode in 1962 aanvaar is, ongeveer dieselfde standpunt vertolk ooreenkomstig die sendingbeleid wat deur die kerk in die veertiger jare uitgespel is: "Die sendingmotief word daarin egter vervang deur die imperatief tot eenheidstrewe. Voorts is daar geen verwysing na "nie-erkende Protestantse Kerke" nie.⁷⁵⁾

Die Ned. Geref. Kerk het veral in plaaslike kring op die sendinggebied met erns gesoek na ekumeniese betrekkings en interkerklike samewerking. Aangesien die Moeder- en Dogterkerke wesentlik één kerk is, kan daar nie gepraat word van ekumeniese betrekkings binne die kring nie. Hulle was immers onder die amptelike leiding van die Moederkerk geïnstitueer, het op dieselfde belydenisgrondslag gestaan en hulle nog nooit van die Moederkerk afgeskei nie al was daar konstituering in afsonderlike sinodale verbande. Die "Dogterkerke" het na groter selfstandige optrede ook ekumeniese verbintenisse aangegaan met daardie kerke met wie die "Moederkerk" ook ekumeniese verbintenisse gehad het. Almal het by die Gereformeerde Ekumeniese Sinode aangesluit en sommige ook by die Alliansie van Presbiteriaanse en Gereformeerde Kerke.

75. Ibid.

Namate die Dogterkerke tot groter selfstandigheid gekom het en meer verantwoordelikheid moes aanvaar of meer geïsoleerd geraak het, is die behoefte tot verbondenheid aan mekaar en met die Moederkerk gevoel. Gedurende die tweede helfte van die 20e eeu het die Jongere Kerke al meer oorgegaan tot sendingaksie buite hul eie kerklike geografiese grense en in toenemende mate deelgenote geword van gesamentlike sendingaksie met ouere kerke. Hierdeur het beide 'n belangrike bydrae gelewer in die belang van die uitbreiding van die Koninkryk van God en is hulle eintlik tot een saamgesnoer in hulle gemeenskaplike sendingarbeid veral in Malawi, Zimbabwe, Zambië en Botswana en Suid-Afrika. Met die oog op gesamentlike sendingberaad en -aksie is daar met groot vrug verskeie skakelkommissies op kerkraadsvlak, ringsvlak en sinodale vlak in die lewe geroep tussen die Moeder- en Dogterkerke. Hierdie sendingpoging tot 'n kragtiger gesamentlike sendingaksie is ook vanuit die Uniale Sendingkongres van die Ned. Geref. Kerke in 1960 aangespoor en beklemtoon as uitdrukking van die eenheid van die kerk. Van der Merwe roep ook op tot die Goddelike imperatief van gesamentlike sendinggetuïenis: "God het egter reeds in die verlede gesamentlike getuïenis van Christene van verskillende rasse-groepe op ons sendingvelde sowel as in ons kerk huis geseën. Hierdie getuïenis het net so min tot maatskaplike integrasie gelei as wat die gesamentlike aanbidding van ons voorouers met hul nie-blanke diensbodes om die huisaltaar daartoe gelei het".⁷⁶⁾ Die kerklike kongres van 1950 in Bloemfontein het onder meer gewaarsku teen die bloot mondelinge belydenis van die eenheid van gelowiges: "Die eenheid van alle gelowiges in Christus is 'n wesentlike waarheid en nie net 'n belydenis van die lippe nie. Dit moet omgesit word in 'n daad van wedersydse agting en onderlinge vertroue. Ons moet die ware gemeenskap van die heiliges beoefen. Geen individu en ook geen volk leef net vir homself nie".⁷⁷⁾ In dié verband is een van die belangrikste uitsprake van die Ned. Geref. Kerk die verslag van die ad hoc-kommissie oor Rasseverhoudinge van die Raad van die Kerke in 1956 wat deur die verskillende Sinodes aanvaar is. Die Kerk word hierin opgeroep om voortdurend te waak dat die eenheid in Christus bewaar

76. W.J. van der Merwe: Gemeenskaplike sendinggetuïenis, in N.G.T.T., Junie 1961, bls. 144 - 146.

77. Die Naturellevraagstuk - Referate, bl. 20.

moet bly en nooit as gevolg van die sonde in verskeurdheid mag ontaard nie. Bestaande uit die gelowiges van al die volke in die wêreld vorm die kerk 'n eenheid van die gemeenskap van die heiliges.

Alhoewel hierdie eenheid nie 'n natuurlike en historiese verskeidenheid uitsluit nie en die ontstaan van afsonderlike kerke om praktiese redes geregverdig sou word, was hierdie beleid nie uit 'n Skriftuurlike beginsel af te lei nie. In hierdie opsig is die afsonderlike dienste ten onregte gesien as die gevolg van "onbeheerbare omstandighede en van algemene menslike swakheid."⁷⁸⁾ Op 4 Desember 1957 is 'n Interkerklike Adviserende Kommissie vir Sending gestig wat die samewerking op sendinggebied tussen die kerke met dieselfde belydenis sou bevorder.

3.3. DIE SOEKE IN DIE NED. Geref. KERK NA ALGEMENE KERKVERBAND IN DIE UITDRUKKING VAN DIE WESENTLIKE EENHEID BINNE DIE "N.G. FAMILIE" ONDERLING IN KERKREGTELIK-HISTORIESE VERBAND

Die Ned. Geref. Kerk sou in die twintigste eeu op die ingeslane koers van die vorige eeu voortbeweeg: aan die een kant erkenning van die eenheid van die Ned. Geref. "Kerkverbande" - 'n eenheid wat tegelyk sigbaar en onsigbaar is; aan die ander kant die beklemtoning van die verskeidenheid en van die bestaan van "afsonderlike" Ned. Geref. Kerkverbande vir die verskillende bevolkingsgroepe wat God sou toelaat en gewil het. Ten onregte toe is die verskeidenheid ongelukkig beklemtoon.

Algaande het hierdie saak al hoe meer 'n dringender onderwerp van bespreking begin aanneem op landswye kongresse, interkerklike konferensies en sinodes. 'n Sterk aandrang het ook na vore gekom tot 'n groter mate van

78. Handelingte Raad van Kerke, 1957, bl. 39 soos aangehaal by A.H. Lückhoff, Cottésloe, bl. 155, 156.

eenheidsbeleving en skakeling tussen die Ned. Geref. Moeder- en Dogterkerke op "sigbare wyse".

3.3.1 DIE RAAD VAN DIE NED. Geref. KERKE AS DIE BAND VAN GEMEENSKAP (1907 - 1961)

Soos reeds beskrywe het die parlementêre akte van 1898 die sogenaamde beperkende bepalinge uit Ordonnansie No. 7 van 1843 laat verdwyn en is die weg gebaan vir die Ned. Geref. Kerk in Suid-Afrika om ook sy sinodale kerkverband wyer uit te brei as die provinsiale grense van Kaapland. Die begeerte tot nouer samewerking en die herstel van die één kerkverband sou sterker groei. Verskillende faktore het hiertoe meegespreek, onder meer die eenheid in leer en kerkregering en die lotsgebondenheid vanweë die invloede van die Anglo-Boere oorlog op die Afrikanervolk om hom deur sy Kerk te laat handhaaf. Reeds in 1903 het 'n gevoel van samekorigheid die Afrikaner opgewek tot in oproep om politieke vereniging. Dit sou die uitsluitlike doel word van die federatiewe Ned. Geref. Raad van Kerke wat in 1907 te Pretoria tot stand gekom het, om hierdie eenheidstrewe en -band te verstewig en die weg voor te berei tot die herstel van die kerk se eenheid onder een algemene Sinodale verband eers in 1962.

Die wenslikheid tot organiese "kerkvereniging" het vroeg reeds 'n beslissende faktor in die gelykstellingskwessie gevind; naamlik oor die posisie van die Kleurlinge wat lidmate van die Kaapse kerk was. Aangesien die vereniging nie sonder parlementêre magtiging kon geskied nie en die Kaapse Kerk verbind was aan Ordonnansie No. 7 van 1843 moes daar van die staat magtiging verkry word deur kontrakverandering. Hierin het Wet No. 23 van 1911 of beter bekend as De Nederduitse Gereformeerde Kerken Verenigings-acte, 1911, wat op las van die vier Ned. Geref. Sinodes opgestel, en by een van die eerste sittings van die eerste Parlement van die Unie van Suid-Afrika ingedien is en op 12 Mei 1911 geproklameer is, voorvoorsiening gemaak.⁷⁹⁾ Hierdie akte sou vir die kerk, indien die vereniging sou slaag, die krag van 'n grondwet besit. Die kerk moes self op die voorgeskrewe wyse van vereniging besluit en in hierdie sin was die wetgewing voorwaardelik sonder aanbeveling of oplegging: die Kerkrade en Sinodes

79. P.B. van der Watt: Die Loedolff-saak van die Ned. Geref. Kerk, 1862 - 1962, bl. 152.

se besluite sou eers afgewag word. Die pleidooie ten gunste van vereniging was oorvloedig, sowel as die bedenkinge; die akte het die brandpunt van die kerklike gemeenskap geniet. Hierdie saak is egter deur die kerkrade afgewys en in nie een van die gefedereerde kerke is 'n vereiste meerderheid verkry nie. Veral in Transvaal was daar tog 'n mate van optimisme te bespeur en het 'n kommissie die oorsake vir die mislukte kerkvereniging by die Sinode in 1912 aangeteken as die volgende: die gelykstellingskwessie, onbekendheid met die parlementêre akte die afkerigheid van 'n verkleinde Sinode en die vrees vir verdeeldheid onder die lidmate in die gemeentes. Hierdie ideaal sou voortdurende brandend onder die aandag van die kerk gebly het.

Volgens Van der Watt het hierdie eenheidstrewe in een sinodale verband op verskillende terreine tot openbaring gekom; hierin is die geestelike arbeid van die afsonderlike Sinodes saamgebind deur die Federale Rade wat onder meer praktiese vorme sou skep vir samewerking: die Gefedereerde Sondagskoolkommissie (1925) en 'n aantal gefedereerde instellinge soos die Armsorgraad (1933), Sendingraad (1942), Jeugraad (1945), Raad vir die Bestryding van Maatskaplike Euwels (1946) en die Evangelisasieraad (1952).⁸⁰⁾

Met die aanvaarding van 'n konsep-kerkorde in 1959 was die doelwit wat die Raad van Kerke hom sedert sy stigting in 1907 voorgehou het bykans vervul. Hierdie Kerkorde sou ongetwyfeld die gereformeerde karakter van die Ned. Geref. Kerk bestendig en bevestig en die "wette en bepalinge" van 1824 vervang met gereformeerde lyne en beginsels wat betref die bediening van Woord en sakramente, die belydenis, ampte, tug en die arbeid van die kerk. By uitnemendheid het hierdie Raad van Ned. Geref. Kerke as korrespondensie-verband en unieke skakel tussen die verskillende Kerke gedien en sou hy by uitnemendheid die wegbereider wees deur die strydvolle jare heen tot die herstel van die sinodale Kerkverband wat in 1862 deur die uitspraak van die Hooggeregshof verbreek is.

80. Ibid., bl. 157.

3.3.2 DIE VERWERKING VAN NED. Geref. KERKREGERING EN DIE HERSTELDE SINODALE KERKVERBAND IN DIE ALGEMENE SINODE (1962)

Die begeerte om die gefedereerde kerke van die Ned. Geref. verband weer in een kerkverband tereg te laat kom het in die brandpunt gebly. Volgens Brown is daar hiermee vir die Ned. Geref. Kerk met betrekking tot sy aanvaarde kerkregering twee aaneensluitende vrae aan die orde gestel naamlik moes die kerkwette met 'n kerkorde vervang word? en na die Dordtse Kerkorde as model teruggekeer word?⁸¹⁾ Vir 'n verkleinde sinode en 'n kerkorde sou baie egter nog nie te vinde gewees het nie. Ordonnansie No. 7 van 1843 het inderdaad van staatsweë aan die Ned. Geref. Kerk in Suid-Afrika 'n wesentlike kerkregtelike hindernis en beperking opgelê. Dit sou ook nie vir 'n verkleinde sinode ruimte laat nie en moes noodwendig herroep word by wyse van Parlementêre akte. Soos aangetoon is met die Verenigingsakte van 1911 die ordonnansie herroep, maar as Wet is dit nooit gepromulgeer nie.

Onderwyl dié kerk besig was om aan sy verlede kerkregtelike vrae te stel het sy sendingpraktyk al hoe meer in die bediening van afsonderlike en eiesoortige kerke opgegaan. Brown verklaar dat die Raad van Kerke hierdie praktyk in 1957 as 'n beleid gestel het; 'n standpuntstelling wat teruggaan na die goedgekeurde "sendingbeleid" van 1935.⁸²⁾ Alhoewel hierdie stigting en ontwikkeling van selfstandige, inheemse kerke deur baie noodsaaklik geag is en in belang van die voortgaande evangelisering van Suid-Afrika gedien het, is dié "aanvaarde" benadering histories en Skriftuurlik beredeneer. In die besonder sou die Skriftuurlike en kerkregtelike uitdrukking van die eenheidsbelewing van die Ned. Geref. "Moederkerk" en die "Dogterkerke" onderling, en van die eenheid van die Kerk in die algemeen voorop staan. Dit bly 'n vraag of dit so seker is dat dié afsonderlike en eiesoortige kerke wel nie, op 'n skending van die eenheid van die Ned. Geref. Kerk soos sommige van mening was neergekom het nie, al het dit vir dié Kerk gegaan om die pluriformiteitsbestaan van Kerke van dieselfde belydenis. Die Ned. Geref. Kerk het bly vashou aan sy oortuiging dat die apartheidsbeginsel 'n lering uit die geskiedenis is en daarom Skriftuurlik regverdigbaar is. Hierdie was bedenklike

81. E. Brown: Die Geskiedenis van die Afrikaanse Kerk van gereformeerde belydenis na die Tweede Wêreldoorlog tot ongeveer 1962, in Studia historiae ecclesiasticae V, 1979, bl. 36 e.v.

82. E. Brown: Die spoor wat die Ned. Geref. Kerk in sy kerkregering en kerkreg gedurende die 20ste eeu gevolg het, in N.G.T.T., September 1979, bl. 300 e.v.

Skrifgronde soos Prof. B.B. Keet dan ook op uitnemende wyse probeer aantoon het in sy werkie "Suid-Afrika-waarheen?"⁸³⁾

Soos tevore gestel is die Federale Sendingraad reeds in 1942 ingestel deur die Ned. Geref. Kerke om die onderlinge band en samewerking te dien. In die gesprek oor rasse-vraagstukke het die raad hom gedurende die vyftiger-jare grootliks onderskei en is die Afrikaanse sowel as die Engelse kerke betrek. Die Ned. Geref. Kerk sou te midde van die beleid van die konstituering van pluriforme kerke en sy eie verdeeldheid in sinodale verbande, tot 'n vergelyk met die ekumeniese beweging moes kom.

In 1953 is daar uiteindelik deur die Kaapse sinode besluit dat die herstel van die algemene sinodale verband noodsaaklik is en dat daar in die rigting van die herroeping van die ordonnansie No. 7 van 1843 gewerk moet word. Met die aansoek om herroeping hiervan by die Parlement, is die saak na die Permanente Regskommissie verwys wat dan ook op die Sinode van 1957 as verslag gedien het. Eindelik het 'n nuwe tydperk vir die Ned. Geref. Kerk aangebreek toe die Goewerneur-generaal op 27 Maart 1961 sy goedkeuring gegee het aan Wet No. 22 van 1961.⁸⁴⁾ Hiermee het die Ned. Geref. Kerk in dieselfde regsverhouding tot die staat gekom as enige ander kerk in Suid-Afrika en het die ordonnansie wat soveel leed en stryd vir dié kerk sou berokken, verdwyn. Die weg was geopen vir die Kaapse Sinode om op die basis van 'n gemeenskaplike kerkorde met ander Ned. Geref. Sinodes in een sinodale verband te tree.

In 1957 is daar na sowat tien jaar van min vordering om die Ned. Geref. Kerke te verenig, die oordeel uitgespreek deur die Raad vir die uitwerking van 'n praktiese moontlikheid daartoe. In 1959 is 'n Konsepkerkorde as basis vir Kerkvereniging aan die Raad voorgelê deur Vorster as voorsitter van die kommissie, waarna dit in behandeling geneem is, goedgekeur en na die verskillende sinodes verwys is met die versoek om wysigings aan te dui vir hulle afgevaardigedes na 'n konvensie om 'n algemene sinode te

83. B.B. Keet: Suid-Afrika - Waarheen?, 'n Bydrae tot bespreking van ons rasseprobleem. Stellenbosch, 1956.

84. P.B. van der Watt: Die Loedolff-saak en die Ned. Geref. Kerk 1862 - 1962, bl. 162 e.v.

oorweeg.⁸⁵⁾ Organiese vereniging is dus in die vooruitsig gestel!⁸⁶⁾

Ons het die Cottesloe-kerkberaad beskryf as die hoogtepunt en plek van die een na die ander ekumeniese byeenkoms waarop die Ned. Geref. Kerk sy rassebeleid, wat sonder meer met die regeringsbeleid vereenselwig is, tot verheldering moes laat kom en uitklaar. Soos Brown aantoon: "Na binne. Teenoor die owerheid. Onderling. Teenoor kerke wat die vrug van hulle sendingwerk is. Hulle betrekkinge het die Engelse kerke in Suid-Afrika en W.R.K. het in die gedrang gekom.⁸⁷⁾ Hierdie gebeure gedurende die voorbereiding vir die instelling van 'n algemene Sinode in een "herstelde" kerkverband vir die Ned. Geref. Kerk, sou die betrokkenheid van die Kaapse- en Transvaalse kerke as lede van die Wêreldraad van Kerke, sowel as hulle onderskeie aandeel vir die voorgestelde konstituering wesentlik raak. Dit was vir die onderskeie Ned. Geref. Sinodes en by name vir die van die Vrystaat belangrik dat die lidmaatskap van Kaapland en Transvaal van die W.R.K. opgesê word; hierdie advies was dan ook met die daad bekragtig. Tereg kan ons die Ned. Geref. Kerke se ekumeniese verhoudinge, met ander Kerke binne Suid-Afrika en die uitdrukking van hul wesentlike eenheid met die Ned. Geref. Dogterkerke na Cottesloe deels as 'n verwording omskryf: die vrugbare dialoog van die vyftiger jare oor taal- en rassegrense heen is as gevolg van die reaksie op die besluite van Cottesloe in die sestiger jare gevolg deur 'n gesindheid van verwydering, vervreemding en 'n grootskaalse ineenstorting van die ekumeniese kontakte veral by die Ned. Geref. Kerk.

Alles was gereed vir die daarstelling van 'n lang gekoesterde ideaal in 'n algemene sinodale verband 'n opdrag van die Raad van Kerke het die moderamen van die Raad in medewerking met die lede van die vyf moderature van die Sinodes, die leiding geneem om die eerste vergadering van die Algemene Sinode op te roep en die agenda voor te berei. Dit het geskied nadat die onderskeie Sinodes ook die konsepkerkorde met enkele wysiginge aanvaar het en daar formeel besluit is op toetrede tot een algemene sinodale verband. Die scribe van die Raad van Kerke het die afgevaardigdes vir hierdie historiese gebeurtenis in die amptelike Kerkblad opgeroep⁸⁸⁾

85. F. Brown: Die spoor wat die Ned. Geref. Kerk in sy kerkregering en kerkreg gedurende die 20ste eeu gevolg het, in N.G.T.T., September

86. H.D.A. du Toit: Mooi Kerkdae, in Die Kerkbode, 15 Julie 1959, bl. 62.

87. E. Brown: Die Geskiedenis van die Afrikaanse Kerk van gereformeerde belydenis na die Tweede Wêreldoorlog, tot ongeveer 1962, in Studia historiae ecclesiasticae v, 1979, bl. 38.

88. Amptelik: in Die Kerkbode, 7/2/1959, bl. 197; 20/6/1962, bl. 866.

vir die vergadering op 11 Oktober 1962 om 9.30 vm. in Kaapstad; eers vir die Konvensie soos in 1959 besluit is, en daarna vir die eerste Algemene Sinode nadat die kerkorde aanvaar is as basis van ooreenkoms. Die Konvensie het vervolgens besluit tot die herstel van die organisatoriese kerkverband en die ontbinding van die Federale Raad van Kerke, soos Van der Watt verklaar: wat meer net plek gemaak het vir die Algemene Sinode, wat sy strewe sou bekroon.⁸⁹⁾ Kerkregtelik en histories het dit hier gegaan om die herstel van die organisatoriese vereniging in sinodale verband en nie om die vereniging van afsonderlike kerke nie. Alhoewel die Ned. Geref. Kerke vir honderd jaar sinodaal geskei was het die wesentlike eenheid van die Kerke behoue gebly. Trouens dit het nie in die Loedolff-saak van 1862 gegaan om die verplintering van die Ned. Geref. Kerk nie, maar oor die samestelling van die Sinode.

Die amptelike opening van die eerste Algemene Sinode het plaasgevind op 14 Oktober 1962 in die gebou van die Groote Kerk, Kaapstad.

Op 16 Oktober 1962 is die Sinode gekonstitueer en het die kerk onder meer ook bepalende beginsels vir ekumeniese betrekkinge in sy Kerkorde (art. 70) opgeneem en aanvaar.⁹⁰⁾ Die Algemene sinode het dan ook besluit tot handhawing van die lidmaatskap by die G.E.S., asook met die Presbiteriaanse Wêreld-alliansie.

3.3.3 DIE STIGTING VAN DIE RAAD VAN KERKE VAN GEREFORMEERDE BELYDENIS⁹¹⁾

Die Federale Raad van Kerke van Gereformeerde Belydenis is op 17 November 1960 te Bloemfontein gestig. Hierdie vergadering is deur die Raad van Kerke saamgeroep wat soos ons reeds beskryf het, 'n liggaam was wat as koördineerder tussen die onderskeie "blanke" Ned. Geref. Kerke moes optree en adviseer. Op dié eerste byeenkoms was verskeie verteenwoordigers van die Moeder- en Dogterkerke en onder andere afgevaardigdes uit die African Reformed Church (Noord-Rhodesië), Sendingskretarisse en verteenwoordigers van die Raad van N.G. Kerke en van die Raad van Sendingkerke.

89. P.B. van der Watt: Die Loedolff-saak en die Ned. Geref. Kerk 1862 - 1962, bl. 165 e.v.

90. E. Brown: Die spoor..., in N.G.T.T., September 1979, bl. 304.

91. Vgl. P.P. Venter: Ontwikkelings en standpunte binne die familie van N.G. Kerke rondom die tema van kerklike eenheid, bl. 59 e.v.

Uit die verwagtings van sprekers was dit duidelik dat die selfstandig-wording van die Dogterkerke as die vernaamste ideaal van die pasgestigte Raad gekoester is.

Die faktore vir die totstandkoming van hierdie Raad van Kerke van Gereformeerde Belydenis was inderdaad te sien as aanleidende faktore vir die steeds toenemende strewe na eenheid tussen die Gereformeerde Kerke in die tweede helfte van die twintigste eeu, en in besonder na 'n sigbare uitdrukking van 'n eenheidsvergestalting tussen Moeder- en Dogterkerke.⁹²⁾ Volgens Venter kan die volgende as bepalende faktore aangedui word. (1) Die besluite van die Raad van Kerke in 1955 wat hom ten gunste van 'n groter eenheid tussen die verskillende N.G. Sendingkerke uitgespreek het met verwysing na die Federale Sendingraad vir ooringing; (2) dieselfde Raad wat verder in 1955 ten gunste van die stigting van 'n ekumeniese liggaam vir al die Protestantse kerke in Suid-Afrika voel; (3) die besluit in 1957 dat die Afrikaanssprekende kerke met hul Dogterkerke in 'n Raad sal verenig; (4) die besluit op die sinodesitting van die N.G. Kerk van Suid-Afrika in die Kaap in 1957 m.b.t. die gedagte van 'n Raad om nouer kontak moontlik te maak tussen die N.G. Kerke en Dogterkerke wat sou kon bekend staan as die "Algemene Raad van die N.G. Kerke in Suid-Afrika"; en (5) die aanbeveling van die Ekumeniese Kommissie van die Raad van N.G. Kerke m.b.t. die stigting van 'n Raad van N.G. Kerke waarby sowel die Moeder- as die Dogterkerke van die hele Suidelike-Afrika ingesluit sal word, met die latere uitnodiging aan die Hervormde, Gereformeerde en Presbiteriaanse Kerke en alle ander kerke wat op dieselfde kofessionele grondslag staan, om by die Raad aan te sluit.

Die tweede vergadering van die Raad van Kerke van Gereformeerde Belydenis moet noodwendig verstaan word teen die agtergrondsgebeure van die traumatiese ervarings van die Cottesloe-beraad in 1960. Uit die Reglement wat aanvaar is, was dit soveel te meer merkwaardiger toe dié Raad van Kerke hom aanvanklik ten doel stel om alle gereformeerde kerke in Suid-Afrika in een band saam te snoer; en om met eerlikheid en opregtheid as gelowiges saam na die Christelike antwoord op die menigvuldige probleme wat die

92. Ibid., bl. 60.

veelrassige samestelling van Afrika meebring, in en buite die kerk, te wil soek. Die samesnoering van alle kerke op Gereformeerde grondslag in Suidelike Afrika in 'n gemeenskaplike Raad het eerder vanweë menigerlei sondige geneigde faktore in 'n verskeurdheid en verdeeldheid, van die liggaam van Jesus Christus ontaard. Daar was óók 'n duidelike behoefte aanwesig onder die N.G. Kerke vir die totstandkoming van so 'n Raad wat slegs die N.G. Moeder- en Dogterkerke moes verbind om op hierdie manier aan die wesentlike eenheid onderling uitdrukking te kon gee. In sy openingsrede by die vergadering het Dr. W.J. van der Merwe hierdie mening gehuldig en die totstandkoming van 'n samebindende liggaam slegs vir die N.G. Moeder- en Dogterkerke bepleit: "Ons is geroepe om doelgerig te ywer vir 'n kerklike vergadering wat ons ouere en jongere Ned. Geref. Kerke sal saambind en wat aan al ons kerke leiding sal kan gee oor kerklike aangeleenthede van algemene en gemeenskaplike belang."⁹³)

In wese het hy hier ten regte 'n Belydenissinode voorgestaan met die insluiting van al die Moeder- en al die Dogterkerke, ook dié in die buiteland. Oor die aard van die liggaam was Dr. Van der Merwe van mening dat die besluite op grond van die Gereformeerde beskouing van kerkregering nie gewoonweg bindende krag behoort te besit nie. Die vergadering sou verder slegs 'n beperkte terrein van die kerklike lewe vir hom dek en slegs wanneer dit om die vasstelling van 'n belydenis en belydenissake gaan behoort daar deur die onderskeie lidkerke die mag verleen te word tot bindende besluite. Daar is deur die Raad op hierdie tweede Vergadering besluit dat die samestelling konstitusioneel verander moes word tot slegs 'n Raad van Ned. Geref. Moeder- en Dogterkerke. Hierdie behoefte aan, en strewe na 'n kerklike verband sou vanuit die Skrif en die praktyk konkretisering vind deur voortdurende skakeling en konsultasie in kommissies. Die wesentlike beleving van kerklike eenheid in 'n nuere betrekking binne Ned. Geref. Kring is hier al op die voorgrond geplaas. Dit sou noodwendig tot uitdrukking moes kom binne die ruim en soepele strukturering van één kerkverband as uitdrukking van die eenheidsgestalte in Christus vir die wesentlik één Ned. Geref. Kerk.

93. W.J. van der Merwe: Openingsrede, Notule: Raad van Kerke van Geref. Belydenis, 1962 aangehaal by P.P. Venter, a.w., bl. 63.

3.4. KENTERINGE IN BESKOUING MET BETREKKING TOT LIDMAATSKAP VAN SENDING- LERAARS MET BESONDERE VERWYSING NA MALAWI (NJASSALAND)

Die totstandkoming van 'n selfstandige, inheemse "susterkerk" in Malawi sou as 'n unieke kentering in die Ned. Geref. sendingpraktyk aangeteken kan word. Die "nuwe sendingkundige denkkader" waarvolgens Blanke leraars van die Ned. Geref. Kerk lidmaatskap van dié inheemse kerk kon verkry moet noodwendig beskou word as die logiese ontplooiing van die sendingbeleid van die Ned. Geref. Kerk in die belang van die regering en opbou van die Kerk van Jesus Christus tot 'n eenheidsgetuieis onderling.

Die sendingleraar was vasgeknel in die problematiek van sosiaal-kulturele en politieke probleme wat sy posisie in menige opsig sou stempel. Vir Smit was dit 'n voortsetting in die kerk van die paternalistiese situasie uit die staatkundig-, sosiaal-ekonomiese lewe wat die posisie van die sendingleraar sou beïnvloed: "(a) Kerkregtelik was hy leraar van 'n gemeente wat geen aandeel gehad het in sy beroeping of bevestiging nie; (b) Hy het onder opsig en tug gestaan nie van die kerk wat elke dag met sy leer en lewe in aanraking was en dus die beste daarvoor kon oordeel nie; maar onder opsig en tug van die Moederkerk; (c) Sy posisie op Kerkraad, Ring en Sinode van die Sendingkerk, is deur die Reglement of Grondwet van die Moederkerk aan die Sendingkerk gegee het gereël en nie deur die kerk en kerkverband waarin hy hierdie posisie uitgeoefen het nie."⁹⁴⁾

Nog in 1957 het die Ned. Geref. Kerk geoordeel dat die sendingleraar 'n lidmaat van die Moederkerk is en het die Ned. Geref. Raad van Kerke die sendeling as volg gedefinieer: "Die begrip Sendeling: Sendeling is ampsdraers van die Moederkerk waarin hulle gebore gevorm, geroep opgelei en gelegitimeer is, en wat deur die moederkerk afgesonder georden en gestuur is met 'n bepaalde opdrag en taakstelling van die kant van die moederkerk. Dit is naamlik om namens laasgenoemde deur die prediking van die Woord, bediening van die Sakramente en gebruikmaking van hulpdienste ... 'n dogterkerk uit die heidendom op te bou wat uiteindelik as 'n selfstandige, dit is, selfbesturende, selfonderhoudende en selfuitbreidende kerk, 'n mondige en volwaardige posisie langs die moederkerk sal inneem en wel in die kapasiteit as 'n susterkerk dan".⁹⁵⁾

94. J.H. Smit: Die amp van die Sendingleraar in die Jongere kerk, bl. 105.

95. Ibid.. bl. 137

3.4.1 ENKELE KERKREGTELIKE ONTWIKKELINGE IN DIE NKOMA SINODE (KERK VAN MIDDE-AFRIKA PRESBITERIAANS) EN DIE POSISIE VAN DIE BLANKE SENDELING

Tereg konstateer C.M. Pauw dat die aankoms van Skotse predikante in Suidelike Afrika 'n onberekenbare stempel en invloed op die Ned. Geref. sendinggeskiedenis afgedruk het.⁹⁶⁾ Dit is dan ook A.C. Murray wat as pionier-sending deur die Predikante Sendingvereniging in Kaapland na Njassaland gestuur word. In 1895 is hy opgevolg deur W.H. Murray wat saam met Robert Laws van die Livingstonia sending in die noorde en Alexander Hetherwick van die Blantyre sending in die suide 'n bepalende rol in die planting van die kerk in Malawi sou speel.

Met reg is dit 'n vraagstuk vir besinning in hoeverre die Gereformeerde beginsels van kerkregering in die totstandkoming van 'n Gemeenteraad en daarmee saamhangende aspekte soos bevestiging, lidmaatskap, en tug oor sendingleraars en -werkkragte wat hulle beskikbaar stel aan die dogterkerk, uitgespel is.

Op voorwaarde dat die Blanke personeel onder die uitsluitlike tug van die Moederkerk moes bly staan is die Gemeenteraad (later ring van Nkoma) in 1926 as deel van die Sinode van die Kerk van Midde-Afrika, Presbiteriaans (K.M.A.P.) opgeneem. Ten opsigte hiervan laat Pauw hom as volg uit: "... should be seen as one of the more significant events in the history of Christianity on the African continent. A church union was thus negotiated which was able to stand the test of many years, in spite of severe tensions and differences both on practical issues and on theological matters amongst the constituent Presbyteries and later Synods, as well as their respective missions. Moreover, this union was of great mutual benefit to all concerned."⁹⁷⁾ Hierdie Sinode sou dus drie ringe omvat. Vanweë die snelle groei van die Christendom in Malawi het die gemeentes vermeerder en is daar deur die K.M.A.P. in 1956 besluit dat die ringe Sinodes sal wees en kom die Sinode van Nkoma sodoende tot stand wat elkeen selfstandig kan optree.

96. C.M. Pauw. Mission and Church, bls. 45 - 47.

97. Ibid., bl. 398.

Teen die einde van die vyftiger jare en die begin van die sestiger jare was daar uit die geledere van die swart onderwysers van die Ned. Geref. dogterkerk in Malawi sterk aandrang dat die sending-werk aan die inheemse Kerk oorgedra moes word en dat die sendelinge lidmate van die dogterkerk moet word.⁹⁸⁾ Was dit die begin van die worsteling in die Ned. Geref. Kerk om die eenheidstrukture? Die Dogterkerk het immers tog 'n kerklike verband nodig gehad, meer nog, die sendelinge wou dit hê en in die diepste gevoelens was dit ook in die swart harte aanwesig. Hierdie ontwikkeling is egter verder gestimuleer vanuit die opwellende nasionalisme en bewuswording wat veral sedert die sestiger jare sou aanbreek en die Uhuru-era in Afrika in lui. Onmiskenbaar het hierdie winde van verandering sy weerklank in die kerk gevind. Soos Ds. Hugo dan ook die gevoelens voor die Sendingraad in 1961 tot 'n hoogtepunt sou voer en in duidelike taal die weg en uitdagings stel: "They could either cling desperately to old methods and refuse to budge one inch, or they could withdraw systematically leaving the indigenous church to itself and thus forcing it perforce to take up its responsibilities, or else they as missionaries should give themselves to the young Church and identify themselves with the people. This he pointed out, would obviously entail that they would have to revise their entire policy on mission."⁹⁹⁾

Dit is meer as aangrypend dat die Ned. Geref. Kerk hierdie laaste uitweg gekies het. Daardeur is die tydperk van etlike onderhandelings, worstelings, spanning en gebede ingelui.

Dit was duidelik dat die konsepte van integrasie met betrekking tot die lidmaatskap van die sendingleraar en die sendingbeleid in die algemeen rondom die rasse-vraagstukke radikale herooring en verandering geniet het! Die beginsel vir vernuwning is aanvaar en alles is gereed gemaak vir die totstandkoming

98. Ibid., bl. 363.

99. Ibid.

van 'n G.A.C. Voorts is goekeuring verleen aan die besoek van 'n drie man afvaardiging van die Moederkerk bestaande uit Prof. A.C. van Wyk, Prof. W.J. van der Merwe en Ds. P.E.S. Smith wat 'n mandaat sou bied vir die hantering van die oordrag van die sendingwerk asook die nodige advies vir onderhandeling met die Kaapse Sinode. Hierdie besoek was van wesentlike en deurslaggewende belang vir die Kerk rondom die lidmaatskapskwessie wat sou aantoon dat die Ned. Geref. Kerk nie in beginsel teen ope lidmaatskap gekant was nie.

Uit 'n gesprek op 19 April 1960 tussen die Afvaardiging en die Sinodale Komitee van Nkoma was hierdie saak rakende die lidmaatskap van die Sendingleraar hoog op die prioriteitslys gewees. Redes vir die kentering in standpunt, word deur Pauw onder meer so saamgevat: "... that they now saw the advantages of expatriates becoming members. From a Church-political point of view it also was not right for persons to hold office in a Church of which they were not members. In addition it would bring about a true unity and greater mutual trust in the Church, make the expatriates more acceptable to the people and silence critics and enemies who wanted to use the fact of non-membership of missionaries as a means to get rid of them. In spite of political pressure it was emphasised that this was not the reason for asking for expatriates to become members. It was rather because, as members, they could be of so much more help to the Church".¹⁰⁰⁾

Op 'n buitengewone vergadering van die Sinode van Nkoma op 1 - 4 Mei 1961 is daar tot die versoek oorgegaan dat die sendingwerk in Malawi aan hom oorgedra word en dat die sendelinge lidmate van die K.M.A.P. sal word 'n Akte van ooreenkoms sou ook hierdie historiese gebeure bewoord "as equal partners since Nkoma Synod would no longer be regarded as a 'Daughter Church' but as a full and worthy Sister Church".¹⁰¹⁾ Die versoek is op 1 November 1961 deur die Sinode van Kaapland toegestem. Hierdie besluit is geneem vanweë pragmatiese redes en het lynreg gestaan teenoor die tradisionele benadering wat deur die Ned. Geref. Kerk deur die jare gevolg is. Die verandering van sienswyse moet dus ook toegeskrywe word aan die besef by die Moeder- en Dogterkerk dat die sendeling as

100. Ibid., bl. 383.

101. Ibid., bl. 385.

lidmaat van die dogterkerk 'n groter bydrae kan lewer en dat dit kerkregtelik die aangewese weg was wat in die vyftiger-jare ook deur die Geref. Kerke in Indonisië gevolg is.¹⁰²⁾ Op 19 April 1962 het die Sendingraad vir sy laaste keer in sitting vergader en het die begin van 'n nuwe era van sendingwerk in Malawi aangebreek. Hiervolgens sou die Sendingraad nou geheel en al ophou om te bestaan en alle verantwoordelikhede aan die Nkhoma Sinode oorgedra word. Die Ned. Geref. Kerk in die Kaap sou voortaan nie meer werksters en werksters op eie insiatief stuur nie, maar die selfstandige inheemse kerk sou voortaan vra om die voorsiening van personeel. Dit was voorwaar 'n groot oomblik toe Ds. P.E.S. Smith as Algemene Sendingsekretaris op Kkoma in April 1962 aan die dertien geordende sendelinge hul lidmaatsertifikate vir oordrag na die Sinode van Nkoma kon oorhandig.¹⁰³⁾ Volgens Burger het hierdie oordrag van verantwoordelikheid nie sonder 'n mate van huiwering en bekommernis plaasgevind nie ... Totdat Prof. Dr. W.J. van der Merwe ons almal daaraan herinner het: "Dit is die werk van die Heilige Gees. Ons moet almal ons vertrou op Hom vestig."¹⁰⁴⁾

Nieteenstaande die standpuntstelling van die Kaapse Sinode naamlik dat "... sendelinge bevestig word in die betrokke Ringe en gemeentes van die Streeksinode ... en mitsdien lede van die K.M.A.P. (word)", verklaar die Algemene Sinode nog in 1962 dat die sendeling "lidmaat van die Moederkerk" bly waarbinne sy sendingarbeid val, of wat naaste aan die sendingwerkkring of gemeente geleë is; waar hy vanweë praktiese omstandighede in geen gemeente van die Moederkerk sy lidmaatskapsvoorregte kan uitoefen nie, sal sy sertifikaat in die register bly van die gemeente van die Moederkerk waaraan hy laas behoort het en dien die aanbeveling dat hy sy lidmaatsvoorregte in die plaaslike sendinggemeente of werkkring geniet.¹⁰⁵⁾ Die hele nuwe bedeling in Malawi is volgens Smit beliggaam in 'n "Akte van Ooreenkoms" wat op 12 Februarie 1963 deur die Moderatuur van die Moederkerk en op 9 November 1963 deur die Moderatuur van die Streeksinode van Nkhoma onderteken is. As 'n eerlike poging was dit die voorloper van verskeie ander ooreenkomste om die Jongere Kerk op die

102. C.M. Pauw, a.w., bls. 383 - 386; J.C. Gilhuis: Ecclesiocentrische aspecten van het Zendingswerk, bl. 185, 186.

103. J.M. Cronjé: Aan God die dank, bl. 76.

104. C.J. Burger: Die Ned. Geref. Kerk in Malawi, in Die Sendingblad; Nov. 1968, bl. 369..

105. J.H. Smit, a.w., bl. 362, 363.

sendingveld as 'n komplete Susterskerk te eerbiedig en om die fondament te lê vir goeie samewerking in die gesamentlike behartiging van die sending-taak in die toekoms.¹⁰⁶⁾ Dit is van besondere insiggewende belang wanneer die skrywer toevoeg: "Dit het sonder fanfare gekom en tog sal dit ongetwyfeld nog in die geskiedenis van die Kerk in Afrika as 'n mylpaal aangemerkt word. Dit is 'n teken van 'n Kerk wat die konsekwensies van sy Sendingwetenskap tot die einde deurgevoer het en te midde van die politieke storms van ons tyd, as blanke kerk die vertroue van 'n nie-blanke Dogterkerk behou en verstewig het."¹⁰⁷⁾

3.4.2 ENKELE OPMERKINGS MET BETREKKING TOT LIDMAATSKAPSVORREGTE VAN DIE SENDELING IN DIE DOGTERKERK.

Die erkenning van die volwaardigheid en selfstandigheid van 'n Dogtergemeente as die openbaring van die kerk van Jesus Christus laat die vryheid en die gesag om sy eie leraar te mag beroep. Dit kom daarop neer dat die blanke leraar noodwendig lid moet word van die gemeente wat hy bedien en onder die opsig en tug moet staan van daardie gemeente en die kerkvergadering van die verband waarin daardie gemeente ingesluit is. In hierdie opsig verklaar Jonker tereg dat daar met die situasie en kentering wat in die Jong kerk van Malawi plaasgevind het, 'n duidelike presedent deur die besluit van die Kaapse Sinode geskep is naamlik om sy sendelinge binne die ressort van die Sinode van Nkoma lede te laat word van die gemeentes wat hulle bedien, en om alle leke-arbeiders vir alle praktiese doeleindes as lede van daardie kerk te beskou.¹⁰⁸⁾ Ons is dit met hom volkome eens wanneer hy sê dat daar vir hom geen rede is waarom dit nie ook in die binneland kon gebeur het nie.¹⁰⁹⁾ Dit was inderdaad 'n Skriftuurlike koersaanpassing en profetiese roepstem tot bekering binne Ned. Geref. Kring.

Ten spyte daarvan dat hierdie inheemse kerk vanaf die begin onder die jurisdiksie van die Moederkerk geplaas is, het die kerk in Njassaland veel spoediger 'n intensiewer beoefening van sy selfstandigheid getoon as die dogterkerke aan die tuisfront. Van der Merwe skryf dit daaraan toe dat "waar die dogterskerke verder van die moederkerk verwyder was en waar daar nouer samewerking was met sekere Protestantse kerke wat 'n doelgerigte beleid van selfstandigwording en inheemswording van die

106. Ibid., bl. 170.

107. Ibid.

108. W.D. Jonker: Die Sendingbepalings ..., bl. 57.

109. Ibid., bl. 57 - 59.

dogterkerke gevolg het, die dogterkerke gouer tot selfstandigheid en inheemsheid geraak het."¹¹⁰⁾ Dit is duidelik dat die Ned. Geref. Kerk vanuit die praktiese sin nie sy beleid van afsonderlikheid tussen blank en nie-blank as reël in Malawi gehandhaaf het nie aangesien dit vir hom, soos Smith dit stel, in die eerste plek daarom gegaan het dat die werk van die Here nie verhinder moes word nie en die heil van die dogterkerk bevorder moes word.¹¹¹⁾

Die Sendingleraars het op versoek van die dogterkerk gegaan na Malawi en is daar óf deur die dogterkerk óf deur die moeder- en dogterkerk gesamentlik geplaas. Soos sommige ander Gereformeerde kerke is hier 'n dubbele lidmaatskap vir sendingleraars aanvaar afhangende van die betrokke omstandighede van die ampswerk. Daar is in 'n rigting van oop lidmaatskap geweeg. Terselfdertyd was dit 'n aanduiding dat die Ned. Geref. Kerk nie in beginsel teen ope lidmaatskap gekant was nie.

In hierdie lig moet kerklidmaatskap, afgesien, van die lidmaatsposisie van die sendelinge, nooit absolutisties tot die kleurgroepe begrens word nie, maar sal die eenheid van die kerk ook sigbaar moet word in die ware gemeenskap van die gelowiges, almal saam en elkeen afsonderlik, as lede in gemeenskap met die Here Christus en só deel verkry aan al Sy skatte en gawes. Dit blyk tog dat die Ned. Geref. Kerk teen 1962 by monde van die Algemene Sinode nog nie heeltemal die aanvoeling vir die kentering op die sendingterrein in Malawi gedeel het nie. Hier was die opwellende nasionalisme die oorsaaklike faktor tot worsteling om die ontdekking en besit van eie identiteit en was die drang tot verbondenheid met die Moederkerk nie in teenstelling met die sterk nasionale gevoel nie, maar veel eerder 'n logiese uitwerking daarvan. Juis deur die identiteit van die inheemse kerk te eerbiedig is die drang tot identifisering met die Moederkerk versterk. In hierdie opsig sou die totstandkoming van 'n jong, lewenskragtige en selfstandige "susterkerk" in Malawi die weg voorberei vir die ander "dogterkerke" in die Ned. Geref. Kerkfamilie om sy voorbeeld na te volg.

110. W.J. van der Merwe: Gesante ..., bl. 19.

111. N.J. Smith: Die planting van afsonderlike kerke ..., bl. 45.

3.4.3 GEVOLGTREKKING

Veral in die twintigste eeu kon daar toenemend gepraat word van 'n beleid van afsonderlike ontwikkeling as 'n Kerklike beleid geplaas binne 'n kader van teologiese regverdiging wat onder meer aanleiding sou gee tot 'n proses van "totale" skeiding in Kerk en Staat. Die oorgeërfde plantingsmodel van self-regerende, self-onderhoudende, en self-uitbreidende Kerke in Ned. Geref. Sendingpraktyk het sondige ruimte gelaat vir die vertolking van die goedbedoelde sendingmotiewe as verskynsels van "rassisme" en ideologiese "apartheid".

Die planting van nasionale-, volkskerke wat dieselfde geloof bely, dieselfde belydenisskrifte aanvaar en op dieselfde grondslae van kerkregering gebou het, het in 'n sondige verdeeldheid en absolutisme teenoor mekaar op die sendingterrein ontaard sonder enige duiding van 'n Gereformeerde vorm van Kerkverband as die uitdrukking van die wesentlike één Ned. Geref. Kerk. Daar was veel eerder sprake van "ander" Kerke in "ander" verbande, en dit binne één Ned. Geref. Kerk! Hierdie Skriftuurlik-onologiese en kerkregtelik-onverstaanbare standpunt was gebore uit onduidelikheid oor Skriftuurlike en kerkregtelike beginsels van Gereformeerde kerkregering.

En tog hét die Ned. Geref. Kerk by sy inheemse kerkvormingspatroon, die taal, kultuureiendomlikheid en ander faktore in aanmerking geneem in die beste belang van die duidelike verkondiging van die Woord en die liturgiese meelewing in aanbidding van God. Dit is 'n positiewe strekking wat in die sendingbeleid opgesluit was en nóg uit die Skrif, nog uit die praktyk bestry kon word. Hierdie vrugbare sendingbenadering het tot diep in die hart van Donker Afrika ingesny en op besondere wyse lokalisering gevind binne verskillende volkere en hul milieu. Daar is oorvloedige bewyse dat die Ned. Geref. Kerk sy sendingbeleid op die Skrif wou fundeer en ooreenkomstig die Gereformeerde-presbiteriale karakter wou optree in sy kerkregering.

Ons is van mening dat die Ned. Geref. Kerk véél meer 'n kerk vir die volk moes gewees het as 'n kerk uit die volk; veel eerder 'n instrument in die hand van God waardeur die volkere en hulle kultuureiendomlike herskep moes word na die eise van die Koninkryk van God. As die volk van God wat die vreemdheid van die Koninkryk onder die volkere moes indra was hierdie kerk nie geroep tot die onderhorigheid aan 'n seksionele blanke Afrikaner-

ideaal, of tot die bolwerk van 'n verabsoluteerde Afrikanernasionalisme nie.

Die Gereformeerde kerkregeringstelsel plaas eerder 'n besondere hoë premie op die betekenis van kerkverband as die uitdrukking van kerklike eenheid sowel as vanweë sy besondere funksie in die regering en opbou van die sigbare kerk. Die "kerke" is van God's weë verplig om met mekaar in verband te tree ten einde ook op hierdie wyse aan die prinsipiële eis vir kerk van Jesus Christus wees te kan beantwoord. Die Ned. Geref. Kerk het in dié "oorplanting" van inkomplete-filiaal kerke in gebreke gebly om sy wesentlike eenheid met sy geplante "Dogterkerke" in 'n méér konkrete gestalte te struktureer. Dit is duidelik dat die Ned. Geref. Kerk hom nie in sy kerkplantingspatroon in alle opsigte deur sy Gereformeerde presbiteriale beginsels laat lei het nie.

Die stigting van die Raad van Kerke in 1907 'n korrespondensie-verband en unieke skakel tussen die Ned. Geref. Sinodes, sou 'n belangrike rol in die sendinggeskiedenis van hierdie land in die 20ste eeu vertolk deur strydvolle jare heen.

'n Strewe om die handhawing van blanke identiteit sonder om die evangelie onder die nie-blankes te laat skade lei het in 1935 amptelik kerkbeleid geword. Dit sou gedeeltelik in die veertiger - tot die-sestiger-jare lei tot kerklike ondersteuning van 'n staatkundige en ekonomiese beleid van afsonderlike ontwikkeling. Soos by die Sinode van 1857 sou die swakheid van vlees geakkommodeer word by die konstituering by kerkplanting.

Die totstandkoming van die Christenraad van Suid-Afrika in 1936 is 'n historiese baken vir die ekumene. Die Ned. Geref. Kerk het sy eie weg op kerklike terrein bewandel.

Daar was ernstige leemtes in dié Skriftuurlike begronding van die beleid van absolutistiese ontwikkeling. Aan die ander kant sou die vyftiger jare as die dekade van ekumeniese samewerking in die sendinggeskiedenis bekend staan. Ten spyte van die entoesiasistiese meelewing van die verskillende Kerke het diep meningsverskille in benadering en begrip ten opsigte van die anderskiesige, die regeringsbeleid sowel as die

Skriftuurlike fundering van die Christelike beginsels ten grondslag van die rasse en sendingbeleid deur die Ned. Geref. Kerke, die ekumeniese betrokkenheid in ruimste mate vertroebel. Die Ned. Geref. Kerk was egter in eie geledere verdeel: afsonderlike ontwikkeling vanweë die praktiese omstandighede en vereistes wat iets heel anders as rassediskriminasie was, het nie vir sommige noodwendig die katolisiteit van die kerk in die weg gestaan nie.

Alhoewel die Ned. Geref. Kerk, met ander Kerke binne Protestanste kring tot 'n ekumeniese vergelyk gekom het, sou die sendingmotief verdring word deur 'n imperatief tot eenheid binne Ned. Geref. Kring.

Met die aanvaarding van 'n konsep-kerkorde in 1959 is 'n kerkregtelike hoogtepunt bereik. Die Gereformeerde karakter van die Ned. Geref. Kerk is bestendig en bevestig. Op 11 Oktober 1962 het die strewe na die herstel van die uitdrukking tot sinodale kerklike eenheid binne die Ned. Geref. "Moederkerk" werklikheid geword en was die bestaan van die Ned. Geref. Raad van Kerke (1907) finaal beëindig.

Die imperatief tot samewerking en gemeenskaplike sendinggetuienis ter wille van die sigbare eenheidsbelewing en onderlinge geestelike verryking het in die 20ste eeu toenemend voortgeduur. Hierdie strewe vir nouere "kontak" die stigting van die Raad van Kerke van Gereformeerde Belydenis tot gevolg gehad.

Die totstandkoming van die jong, lewenskragtige, en selfstandige "susterskerk" van Malawi kan in die kerkplantingsgeskiedenis van die Ned. Geref. Kerk as 'n keerpunt aangeteken word. Die Ned. Geref. "Moederkerk" wat in 1962 na 'n honderd jaar weer byeen was in één Sinodale Kerkverband het by monde van sy Algemene Sinode egter geen aanvoeling vir hierdie strewes gehad nie. Alhoewel daar 'n poging sou wees om hierdie "Jong" kerk as 'n volwasse "Susterskerk" te eerbiedig het die sendelinge nog lidmate van die "wit" kerk gebly. 'n Fondament vir goeie samewerking en die gesamentlike behartiging van sendingtake het wel gestalte verkry. Met die geseënde vrug van die Ned. Geref. Kerkplanting op sy buitelandse Sendingakkers noord van die Limpopo was die oes ryp gewees vir die daarstelling van 'n verskeidenheid

gestaltes vir éénheid van die kerk tussen die gemeentes binne Ned. Geref. Kring in die één, ondeelbare liggaam van Christus. Hierin was die Moederkerk geroep tot leiding.

Daar was 'n definitiewe afwyking van die reformatoriese visie in sendingpraktyk soos deur die Ned. Geref. Kerk deur die geskiedenis gevolg in Suidelike-Afrika voor 1962. Die wortels vir die planting van pluriforme kerklike institute of aparte kerkverbande vir die nie-blankes lê deels ingebed in die piëtisme en die vorming van nasionale kerke. 'n Oorbeklemtoning van die individu het 'n onderskatting van die Kerk as liggaam van Christus beteken. Ondanks die goeie in die Sendingbeleid en alles wat die blanke en nie-blanke aan mekaar gebind het was daar verwydering onder die bestaande politieke opset in die land. Kerk en politiek, Afrikanervolk en volk van God was meermale noodlottig met mekaar geïdentifiseer. "Oop-kerke" was dikwels vereenselwig met politieke integrasie en nie eers binne eie geledere sou daar geslaag word om die inherente ambivalensie van 'n absolutistiese apartheidsmodel vir die Kerk en Staat tot 'n Bybelse sintese van: verskillend maar tog één in Christus, te verwerk nie.

Die Ned. Geref. Kerk sou moes kom tot die geloof dat die versoeningswerk van Jesus Christus sigbaar word in die kerk as geloofsgemeenskap van diegene wat met God en onderling met mekaar versoen is (Ef. 2:11 - 22); en dat die ware geloof in Jesus Christus die enigste voorwaarde is vir lidmaatskap van 'n Kerk (1 Kor. 1:2; Rom. 1:7; Gal. 1:1 - 5). Daarom dan is dit dus soveel te meer verwerplik dat die natuurlike verskeidenheid meermale sô verabsoluteer was dat die konkretisering van die sigbare kerk-eenheid binne Ned. Geref. Kerkplanting belemmer, verbreek en ontaard het sonder die ruime en soepele struktureringswyse in een Gereformeerde Kerkverband. Die swakheid van sommige, menslike vooroordele en rassesseiding was nog altyd binne die Christelike kerk in stryd met die wese van die kerk as die nuwe skepping van die Gees uit alle nasies en tale en volkere. Binne die Ned. Geref. Kerk met sy verskeidenheid van geestelike gawes, geleenthede, agtergronde, oortuigings, taal en kultuur en ander verrykende faktore moet elke gelowige die gesag en vryheid besit om juis in die kultuur-ruimte te aanbid en lidmaat te word sonder enige absolutistiese begrensing.

Daar was nog altyd hoop. Dit vereis egter radikale en ingrypende hervorming van die Ned. Geref. Kerk van 'n orde wat deur sovele jare met goeie be-doelings en entoesiasme bepleit was en steun gevind het. Sou hierdie Kerk in gebreke bly om hom in sy dilemma met 'n "skynbare onvermoë" te verantwoord.

Die Ned. Geref. Kerk is Kerk van Jesus Christus, draer van die ewige Evangelie en teken van Gods koninkryk. Oordeel kom ons nie toe nie.

HOOFSTUK 4

DIE SOEKE NA 'N MEER OMLYNDE KERKVERBAND BINNE DIE FAMILIE VAN NED. Geref. KERKE (1962 - 1982)

4.1 ONTWIKKELINGS EN BESLUITE RONDOM DIE TEMA VAN KERKLIKE EENHEID

4.1.1 DIE NEDERDUITSE GEREFORMEERDE KERK

In die begin van die sestig-jare van die twintigste eeu het daar gaandeweg 'n kentering gekom in die eeulange "afsonderlikheidsstrewes" van die N.G. Kerk. Die uitlewing van die onderlinge wesentlike eenheid met die Dogterkerke het voorrang geniet.

4.1.1.1 Die eerste Algemene Sinode: 1962

Aan die Kommissie vir Sending is opdrag gegee om 'n Sendingreglement op te stel. Uit die riglyne vir hierdie taak voorgelê blyk die duidelike erkenning van die wesentlike eenheid van die Moeder- en Dogterkerke te midde van die pluriforme wyses van evangelie verkondiging.¹⁾ Op grond van 'n aanbeveling van die Raad van Kerke van Gereformeerde Belydenis is 'n verdere beginselbesluit geneem oor die wenslikheid betreffende gesamentlike beraadslaging en oorlegpleging oor sendingaksies tussen Moeder- en Dogterkerke.²⁾

4.1.1.2 Die tweede Algemene Sinode: 1966

'n Behoefte aan nouer eenheidsuitdrukking was aan die kant van die Algemene Sinodale Sendingkommissie uitgespreek.³⁾ Die noodsaaklikheid van intensiewe skakeling het in die verslag van die Kommissie vir Aktuele Sake met aanvullende bylae ter sprake gekom. Die Moedersinodes het al hoe meer "hulle" Dogterkerke as volwaardige selfstandige kerke begin aanvaar met gepaardgaande implikasies.⁴⁾ (Soos aangetoon was daar inderdaad pogings tot ernstige besinning oor die rol en posisie van die sendingleraar).

1. Acta Synodi, N.G. Kerk, 1962, bl. 138.

2. Ibid., bl. 150.

3. Acta Synodi, N.G. Kerk, 1966, bl. 211.

4. Ibid., bls. 105, e.v.

'n Belangrike aanbeveling oor die praktiese implementering van oorlegpleging tussen kerke sou voorts volg: "Indien ons die verskeidenheid van taal- en kultuuragtergrond en die geografiese verspreidheid van die dogterkerke van die Ned. Geref. Kerk in aanmerking neem en tewens daarop let, dat sommige dogterkerke reeds verenig het en ander moontlik later mag verenig met geesverwante inheemse kerke in Afrika, wil dit voorkom of 'n Raad van Ned. Geref. Kerke, wat adviserend teenoor moeder- en dogterkerke kan optree, vir die Ned. Geref. Kerk die mees praktiese reëling sal wees."⁵⁾

Uit die verslag treë dus twee denkrigtings na vore naamlik: 1) die noodsaaklikheid van 'n amptelike, erkende skakelligaam op sinodale vlak met verdere noue skakelings tussen ringe en kerkrade. Die Federale Raad van Ned. Geref. Kerke word hier as 'n blote adviserende liggaam gesien; en 2) dié wat weens praktiese oorwegings, soos die geografiese verspreidheid van die Dogterkerke, verskille in taal en kultuureiendomlikheid e.d.m.s. so 'n verdere skakelligaam nie prakties verwesentlik kan sien nie, maar 'n Raad soos die Federale Raad van Ned. Geref. Kerke as die mees praktiese reëling voorstaan.

Dié saak het in beskrywingspunte verdere oorweging geniet. Die sinode word onder andere versoek "om ... die eenheid van die N.G. Kerk (Blank, Kleurling, Bantoe) tot praktiese, organisatoriese uitdrukking te bring ..."⁶⁾ Dit word die sinode se besluit dat die eenheid vir die huidige tot genoegsame organisatoriese uitdrukking gekom het in die Federale Raad van Ned. Geref. Kerke.⁷⁾

Dit is duidelik dat die verhouding met die Dogterkerke 'n brandende vraagstuk vir dié sinode was; 'n luide geroep om nadere besinning, noukeuriger en skerpere formulering: "Ons kerkbeskouing, eenheidsbeskouing en gemeenskapsbeskouing verg met die oog hierop baie ernstige verdere studie en besinning."⁸⁾

5. Ibid., bl. 115.

6. Ibid., bl. 401.

7. Ibid., bl. 458.

8. Ibid., bl. 491.

4.1.1.3 Die derde Algemene Sinode: 1970

Die verslag van die Algemene Kommissie vir Aktuele Sake dien as resultaat van ondersoek na die moontlikheid om die eenheid van die kerk tot organisatoriese en praktiese uitdrukking te bring. Betreffende die kerklike eenheids- en gemeenskapsbeskouinge het die sinode onder andere as volg besluit:

- "ii. dat die Kerk volgens die Bybel onder die besturende hand van die Here in afsonderlike nasionale eiesoortige belydende Kerk-institute gedifferensieer het, dit wil sê in 'n veelheid van belydende kerke ontsluit het wat in Christus sy persoon en middelaarsarbeid 'n grootse wêreldwye eenheid is; en
- iii. dat die Kerkformasie of Kerkindeling op etniese basis van Moeder- en Dogterkerke daarom op Bybelse gronde prinsipiël geregverdig is en gehandhaaf moet word; en
- iv. die Sinode bely dit as sy oortuiging dat alle kerke wat op grond van 'n Protestants-Gereformeerde belydenis aan mekaar verbonde en een is in 'n sigbare Gereformeerde Ekumeniese band verbonde kan wees; daarom moet die Federale Raad van N.G. Kerke as ekumeniese band gehandhaaf word."⁹⁾

Die weg is hier gebaan vir die aanvaarding van die volgende voorstel betreffende die verhouding met die Dogterkerke: "Terwyl die Sinode glo in die Skriftuurlike reg en roeping van die inheemse kerk, is hy eweens oortuig dat die eenheid in Christus daardeur nie die minste versteur word nie, maar veeleer tot ryker openbaring kom.

Dit is die Sinode se oortuiging dat alle uitdrukkings van hierdie eenheid in geforseerde gemeenskappe van die hand gewys moet word. Die spontane ontmoeting egter, tussen Moeder- en dogterkerke as uitdrukking van hulle eenheid in Christus, is gewens."¹⁰⁾

Die aanvaarding van 'n verdere voorstel in die benoeming van 'n ad hoc-studie-kommissie oor rasseverhoudings en die ekumene verdien besondere vermelding. Hiermee is die weg geopen vir die nodige ernstige besinning oor hierdie belangrike onderwerp. Die houding van die sinode is egter duidelik

9. Acta Synodi, N.G. Kerk, 1970, bl. 167.

10. Ibid., bl. 785.

weerspieël deur die besluite van die sinode van die Vrystaat in sake ekumeniese aangeleenthede wat in die agenda opgeneem was.¹¹⁾ In hierdie lig word verklaar:

"3.1 Een Sinodale Verband

Waar ons die veelvormige openbaring van die institutêre Kerk bely onder andere op grond van taal- en ander verskille, is daar geen noodsaaklikheid van een Sinodale verband tussen Moeder- en Dogterkerke nie, net soos daar ook geen noodsaaklikheid bestaan tot een Sinodale verband tussen die Ned. Geref. Kerk en ander Gereformeerde Kerke nie, bv. in Engeland, Amerika, Frankryk en Hongarye."¹²⁾

Die verhouding met die Dogterkerke word voorts as 'n ekumeniese verband omskryf: "Hierdie ekumeniese kontak tussen Moeder- en Dogterkerke bestaan reeds deur die plaaslike Sendingkommissie, die Ringsendingkommissie, die Sinodale Sendingkommissie en die Algemene Sendingkommissie van die Algemene Sinode."¹³⁾

Die N.G. Kerk het daarom in sy algemene sinode van 1970 geen rede gesien vir nuouere organiese kerkeenheid tussen Moeder- en Dogterkerke nie, enersyds omdat die ware kerkeenheid wat geestelik van aard is oorbeklemtoon is en andersyds omdat taal en kultuur as geregverdigde afstandsfaktore gereken was wat slegs absolutistiese kerklike institute of volksverbande geverg het.

Die verslag van die verteenwoordigers van die Federale Raad van die Ned. Geref. Kerke blyk met hierdie gees van die sinode teenstrydig te gewees het. Ons volstaan met twee aanbevelings vanweë die besondere belang daarvan:

- "3.3.1 Die noodsaaklikheid word beklemtoon dat die Federale Raad 'n liggaam moet wees en bly wat die Ned. Geref. Moeder- en Dogterkerke steeds hefter aanmekeer verbind.
- 3.3.2.2 Die Ned. Geref. Kerke erken en aanvaar die wesentlike eenheid wat daar tussen hulle bestaan, kragtens die gemeenskaplike geloof in en verbondenheid aan dieselfde Here en sy Woord en kragtens die erkenning van dieselfde gereformeerde belydenis en kerkregering, en begeer dat hierdie eenheid steeds in noue betrekkinge gehandhaaf sal word (vgl. Sendingreglement art. 18)."¹⁴⁾

11. Besluite: Sinode O.V.S. opgeneem in Acta Synodi N.G. Kerk, 1970, bl. 615 e.v.

12. Ibid., bl. 619.

13. Ibid.

14. Agenda, N.G. Kerk, 1970, bl. 355.

Hierdie het nogtans goedgekeurde besluite van dieselfde sinode geword!¹⁴⁾ Was dit die eerste "blyke" van verskil in die siening oor kerklike eenheid tussen die Federale Raad en die N.G. Kerk se Algemene Sinode?

4.1.1.4 Die vierde Algemene Sinode: 1974

Die verslag van die ad hoc-kommissie oor rasse- en ekumeniese sake is hier goedgekeur. Hierdie standpunte rakende "Ras, Volk en Nasie en Volkereverhoudinge in die lig van die Skrif" het as besluite van die sinode betekenisvolle verandering in die N.G. Kerk se siening oor o.m. Kerk en Sending gebring.¹⁶⁾ Dit verskil van die besluite van 1970 daarin dat die eenheid van die kerk nie net as 'n onsigbare nie, maar ook as 'n sigbare werklikheid gesien word.¹⁷⁾ Die wesentlike eenheid tussen die afsonderlike Ned. Geref. Kerkverbande vir verskillende bevolkingsgroepe is erken en ooreenkomstig die Algemene Sendingreglement (art. 18) moet dit bely word en "steeds in noue betrekking gehandhaaf word en sigbaar tot uitdrukking kom."¹⁸⁾ Verdere besluite betreffende die verhouding met die Dogterkerke is as volg geformuleer: "Die sigbare eenheid van die Ned. Geref. Kerkverbande behoort egter wel op plaaslike vlak sowel as op die vlak van meerdere kerklike vergaderings tot uitdrukking te kom. Dit behels onder andere die kontak van lidmate uit die verskillende kerkverbande met mekaar op persoonlike vlak en die sporadiese samekoms van gemeentelede vir besondere geleenthede sowel as wedersydse beraadslaging in amptelike kerklike vergaderings. Ter wille van die opbou van die verskillende kerkverbande in die geloof en ter wille van hulle gesamentlike getuienis in 'n veelvolkige land, is dit voorts noodsaaklik dat die afsonderlike Ned. Geref. Kerkverbande amptelik in federale vergaderings met 'n voorafbepaalde, omlynde taak aaneengesluit moet word, of waar dit nie prakties moontlik blyk te wees nie, deur korrespondensie te onderhou. Dit behels ook dat daar op kerkraads- en rings- en sinodale vlak onderlinge skakeling kan bestaan."¹⁹⁾

Hiermee het die N.G. Kerk onteenseglik en weereens die behoefte aan skakeling, samewerking en eenheidsuitdrukking met die Dogterkerke prinsipieel gefundeer en beklemtoon. Venter verklaar tereg dat dié verslag en die goedkeuring daarvan 'n grootse mylpaal in die geskiedenis van hierdie kerk is:

15. Acta Synodi, N.G. Kerk, 1970, bl. 808.

16. Ras, Volk en Nasie en Volkereverhoudinge in die lig van die Skrif, hf. 4, bls. 83 - 93.

17. Ibid., bl. 49.

18. Ibid., bl. 84.

19. Ibid., bl. 84, 85.

"Vir die eerste keer is 'n uitgebreide prinsipiële besinning oor die kerk in Suid-Afrika uitgevoer en deur die sinode aanvaar. Die roepstem van verwesenliking van kerklike eenheid in betekenisvolle skakelingstrukture kom hard en duidelik uit in die verslag. Dit kan met reg gestel word: die basis is met hierdie sinode gelê: die kerk is één; die kerk moet één wees; die kerk moet sigbaar één wees."²⁰⁾ Opvallend genoeg dat oor die hêre van die verwesenliking hiervan in ruime mate geswyg word.

Uit die verslag van die Breë Moderatuur (B.M.) en dié van die Algemene Sinodale Sendingkommissie word hierdie keerpunt in die kerklike verhoudinge binne die N.G. Kerkfamilie verder onderstreep. Die B.M. het dit goedgekeur dat 'n vaste kommissie vir skakeling met die N.G. Kerk in Afrika en die N.G. Sendingkerk in die lewe geroep word.²¹⁾ Dit blyk voorts dat die Federale Raad in belangriker mate gereken word ten opsigte van sy werksaamhede, funksies, sowel as vanweë die noue band en eenheid wat dit tussen die lidkerke bevorder. Met die totstandkoming van die Algemene Sinodes het "dit egter nodig geword om ook op die vlak van Algemene Sinode as kerke met mekaar te skakel."²²⁾ Daar was onder meer met die N.G. Sendingkerk en met die N.G. Kerk in Afrika ooreengekom dat skakeling van N.G. Kerk se kant deur middel van verteenwoordigers sal plaasvind.

'n Daadwerklike poging en begin is gemaak deur die wesentlike eenheid tussen die N.G. Kerke tot konkretisering te bring. Hierdie gedagterigting stam uit besluite soos deur die Federale Raad sedert 1972 geneem. In hierdie opsig was die verslag van die Federale Raad se verteenwoordigers aan die sinode van belang gewees. Daarvolgens blyk dit duidelik te wees dat die N.G. Kerk en die Federale Raad prinsipiël bymekaar gestaan het alhoewel daar in die toepassing van die beginsels in die praktyk ruimte vir indringende besinning oopgelaat was vanweë verskil van mening.

In sy eerste verslag voor die Algemene Sinode het die Tydlike kommissie vir ekumeniese sake betreffende gesamentlike aanbidding in 1974 aanbevelings van wesentlike belang vir die kerk in die algemeen gemaak:

20. P.P. Venter: Ontwikkelings en standpunte ..., bl. 19.

21. Acta Synodi, N.G. Kerk, 1974, bl. 25.

22. Ibid., bl. 316, 317.

"Die eenheid van die liggaam van Christus moet by Christene, afgesien van ras, tot uitdrukking kom in gesamentlike aanbidding met insluiting van die nagmaal. Dit mag wees dat taal- en kultuurverskille die vorming van aparte gemeentes met eie vorm van prediking en aanbidding wenslik maak; in welke gevalle dit wys is om geen uiterlike en derhalwe kunsmatige vorm van eenheid af te dwing nie, maar om die verskeidenheid binne die kring van God se volk te erken. Die bestaan van verskillende kerke vir die verskillende inheemse groepe moet aanvaar word, maar geen persoon mag alleen op grond van ras of kleur van gesamentlike aanbidding uitgesluit word nie.... Dit moet duidelik verstaan word dat gesamentlike aanbidding hoegenaamd nie strydig is met die voortbestaan van afsonderlike kerke vir die verskillende bevolkingsgroepe nie."²³⁾

4.1.1.5 Die vyfde Algemene Sinode: 1978

Na 1974 het daar 'n besliste kentering betreffende die standpunt en aanbeveling van die Federale Raad van Ned. Geref. Kerke omtrent kerklike eenheid gekom. Die verslag van die verteenwoordigers van die N.G. Kerk op die Federale Raad toon dit duidelik aan.²⁴⁾ Die Raad het par. 23.2 van die agenda in 1978 as besluit van die Raad aan lidkerke voorgelê in verband met eenheid en kerkverband.²⁵⁾ Aangesien die huidige struktuur van die Federale Raad nie doeltreffend genoeg geag was om die doelstellings van die lidkerke vir die strukturele uitdrukking van hul wesentlike eenheid weer te gee nie, is die vorming van 'n oorkoepelende sinode in die plek van die Federale Raad aanbeveel, saamgestel uit afgevaardigdes van die vier lidkerke binne die Republiek van Suid-Afrika. Die Raad kon egter behou word vir die breër interkerklike verhouding van die familie van N.G. Kerke in die algemeen. Dit is opvallend dat dit nog die beleid van die lidkerke was dat betreffende gesamentlike sendingwerk volhard moet word met die inskakeling van bekeerlinge by die onderskeie lidkerke wat onder die betrokke volksgroepe bestaan het.²⁶⁾

Dié saak van strukturele eenheid sou dus wye aandag geniet het voor die sinode by wyse van 'n hele aantal belangrike verslae, beskrywingspunte en voorstelle.

23. Ibid., bl. 479.

24. Agenda, N.G. Kerk, 1978, bl. 550.

25. Ibid., bl. 551.

26. Ibid., bl. 554 (Bylae 1).

In die verslag van die Breë Moderatuur word melding gemaak dat hierdie kommissie met 'n meerderheid van twee stemme besluit het teen die beginsel van een algemene of oorkoepelende sinode as uitdrukking van die eenheid binne die N.G. kerkverband.²⁷⁾

Hierdeur is die aanbeveling van die ad hoc-kommissie wat namens die N.G. Kerk, die N.G. Sendingkerk, die N.G. Kerk in Afrika en die Reformed Church in Africa die aangeleentheid ondersoek het, verwerp. Hierdie aanbeveling is as minderheidsverslag voorgelê²⁸⁾ en was woordeliks dieselfde as die besluit wat deur die Federale Raad in Maart 1978 geneem is. Die Breë Moderatuur het as aanbeveling oor die toekoms van die Federale Raad die meerderheidsverslag voorgelê en onder meer die instelling van 'n oorkoepelende sinode wat die bevoegdheid het om bindende besluite vir die betrokke lidkerke te neem, afgewys.²⁹⁾ Gemeet aan die beginsels van Gereformeerde kerkregering was die voorgestelde sinode vir die Breë Moderatuur dus ondenkbaar vanweë verskeie redes.

Die verslag van die Algemene Sinodale Sendingkommissie weerspreek 'n besondere hegte verhouding wat met die Jongkerke aangevoel word:

"8.6 Die Sinode beklemtoon die noodsaaklikheid vir 'n hegte kerklike verband tussen die N.G. Kerk en die Jongkerke ...³⁰⁾

8.16 ... Die Sinode beklemtoon ook die noodsaaklikheid daarvan dat ons as lede van 'die familie van N.G. Kerke' en as lidkerke van die Federale Raad van N.G. Kerke sal saamwerk in die verdere uitbouing van die koninkryk van God in Afrika. Hiertoe bied die Ned. Geref. Kerk sy hand van samewerking en hulp aan die Jongkerke aan".³¹⁾

Die Sinodale Kommissie van Noord-Transvaal het 'n beskrywingspunt ingedien dat 'n oorkoepelende sinode vir die familie van N.G. Kerke gereformeerd-kerkregtelik onaanvaarbaar is.³²⁾ Die huidige Federale Raad moet behou word en desnoods uitgebou word om as 'n meer effektiewe skakel en kommunikasiekanaal te dien. As motivering vir hierdie besluit is 'n insiggewende meegaande memorandum, 'n studie-stuk oor die begrip "sinode" voorgelê.³³⁾ Hierin

27. Ibid., bl. 61.

28. Ibid., bl. 159 (Bylae 21).

29. Ibid., bl. 158 (Bylae 20).

30. Ibid., bl. 491.

31. Ibid., bl. 493.

32. Ibid., bl. 728.

33. Ibid., bl. 766 e.v.

word gestel dat daar dus hoogstens vir die kommissie 'n ekumeniese sinode gevorm kan word tussen die Nederduitse Gereformeerde Kerk en sy dogter (suster) kerke.

In 'n beskrywingspunt deur die Sinodale Kommissie van Wes-Transvaal word onder meer aanbeveel dat die Federale Raad moet voortbestaan.³⁴⁾

Uit die gepaardgaande memorandum of bylae "Oorkoepelende Algemene Sinode" is dit duidelik dat die kommissie nóg die behoud van die status quo nóg die daarstelling van 'n oorkoepelende sinode soos deur die Federale Raad voorgestel, voorstaan; met hulle voorstel van 'n Suid-Afrikaanse Gereformeerde Ekumeniese Sinode beoog hulle die daarstelling van 'n eenheidsband tussen al die gereformeerde kerke van Suid-Afrika, benewens die noue eenheidsband tussen die familie van N.G. Kerke wat deur die Federale Raad van N.G. Kerke daargestel is.³⁵⁾

Die Sinodale Kommissie van Suid-Transvaal het sy betrokke standpunt oor een oorkoepelende sinode in 'n memorandum, Bylae B. 10.1(a) gestel.³⁶⁾

Die vernaamste beswaar teen die instelling van 'n oorkoepelende sinode wat met betrekking tot die belydenis, kerkorde en sake van gemeenskaplike belang bindende besluite vir die betrokke kerke kan neem, was dat dit ver-reikende kerkregtelike implikasies inhou.

Alle voorstelle en beskrywingspunte is deur die sinode van 1978 verwys na die Tydlike kommissie vir Algemene sake. Die volgende aanbeveling van die kommissie het as voorstel gedien:

"1. Die sinode verklaar:

- 1.1 dat die daarstelling van sinodes nie tot die wese van die kerk behoort nie, maar tot die welwese;
- 1.2 dat daar nie gereformeerde kerkregtelike gronde bestaan vir die vorming van 'n oorkoepelende sinode wat bindende besluite vir outonome kerke kan neem nie;

34. Ibid., bl. 728.

35. Ibid., bl. 755 e.v.

36. Ibid., bl. 751 e.v.

- 1.3 dat 'n gesagdraende oorkoepelende sinode nie noodsaaklik is om óf sake van gemeenskaplike belang te bespreek óf uitdrukking te gee aan eenheid tussen outonome kerke van die Ned. Geref. Kerkfamilie nie;
- 1.4 dat 'n oorkoepelende sinode wat bindende besluite neem, inbreuk op die outonomie van selfstandige sinodes impliseer.
2. Die Sinode wys in die lig hiervan die gedagte van en versoeke in verband met die daarstelling van 'n oorkoepelende sinode beslis af.
3. Die sinode stel steeds hoë prys op die beleid van verskillende kerke vir verskillende volksgroepe soos dit onder die voorsieninge beskikking van God gedurende die afgelope eeu-en-'n-half in Suid-Afrika gegroei en met buitengewone seën vir ons onderskeie Ned. Geref. Kerke ontwikkel het. Die Sinode besluit derhalwe om by die beleid te volstaan.
4. Die sinode stel egter ewe hoë prys op die eenheidsband en noue skakeling tussen die selfstandige kerke van die familie van die Ned. Geref. Kerke.
Die Sinode besluit dat die verband behou moet word deur die bestaande Federale Raad van Ned. Geref. Kerke wat desnoods deur meer uitgebreide verteenwoordiging verder uitgebou kan word.
5. Aangesien die sinode ook oortuig is dat Protestantse Kerke van behoudende geloofsgrondslag nouer met mekaar behoort te skakel, gee die Sinode aan die Breë Moderatuur opdrag om ondersoek in te stel en die volgende Algemene Sinode met aanbevelings te dien oor die verantwoordelikheid van die Ned. Geref. Kerk om in Suider-Afrika die beste vorm van samewerking en kontak tussen sodanige kerke daar te stel."³⁷⁾

Punte 1.1 tot 1.4 en 2 is sonder teenstem aanvaar. Punt 3 is goedgekeur, maar verskillende amendamente op punt 4 is voorgestel. Aan die hand van 'n ordemosie sou die voorstellers van 5 amendamente tydens die teepouse bymekaar kom en 'n eenheidsamendament formuleer, wat as volg gelui het:

- "4. Die sinode besluit dat die verband tussen die binnelandse en buitelandse kerke behou moet word deur die bestaande Federale Raad van Ned. Geref. Kerke wat desnoods deur meer uitgebreide verteenwoordiging verder uitgebou kan word.
5. Wat betref die eenheidsband en noue skakeling tussen die vier binnelandse

37. Acta Synodi, N.G.K., 1978, bl. 975, 976.

kerke benoem die sinode 'n ad hoc-kommissie om saam met die betrokke kerke daaroor te beraadslaag."³⁸⁾

Die amendement, wat slegs daarin verskil het van die voorstel se punt 4 dat die saak van een oorkoepelende sinode nie deur die N.G. Kerk se Algemene Sinode alleen nie maar deur al vier die binnelandse kerke gesamentlik beslis moet word, en dat die deur daarvoor oopgehou word, word met 210 stemme teen 206 verwerp. Die voorstel word dus aanvaar. Daarmee word die stigting van een algemene sinode "finaal" deur die N.G. Kerk verwerp.

Die reaksie op die aanvaarding van die voorstel en die verwerping van die amendement was soms skerp en heftig. In reaksie op persberigte en kommentaar van "kerkleiers" van die Dogterkerke het die Moderatuur dit egter by verskeie geleenthede duidelik gemaak dat die deur vir verdere onderhandelings nie toegemaak is nie en dat hulle sou voortgaan met onderlinge skakeling te bewerkstellig. Alhoewel dit moeilik sou wees om presies die status quo betreffende die verhouding tussen die N.G. Kerke te bepaal teen 1978 was dit duidelik dat die eenheidstrewe in die familie van N.G. Kerke deur die besluite van die Algemene Sinode van die Moederkerk 'n gevoelige slag toegedien en in tru-rat gegooi is. Die vraag van die selfstandigheid van die afsonderlike kerkverbande was inderdaad 'n kernvraag.

Betreffende die voorsiening van leraars uit die N.G. Kerk wat diens in die N.G. Sendingkerk in S.A. aanvaar het, sou hulle beroepbaar gebly het in die Moederkerk, alhoewel deur bevestiging in 'n Dogterkerk lidmaatskap van 'n betrokke gemeente verkry kon word.³⁹⁾ Na onderhandeling het die Algemene Sinode is 'n finale ooreenkoms met die Reformed Church in Africa goedgekeur. Dit het onder meer die volgende ingehou: "full membership in the Reformed Church in Africa implies that the said minister can hold no office in the N.G. Kerk."⁴⁰⁾

4.1.1.6 Die sesde Algemene Sinode: 1982

Reeds op die vooraand van hierdie geskiedkundige sitting was dit duidelik)

38. Ibid., bl. 893.

39. Agenda, N.G.K., 1978, bl. 152 (Bylae 18).

40. Ibid., bl. 157; Acta Synodi, N.G.K., 1978, bl. 814.

dat die N.G. Kerk voor een van die ingrypendste geestelike beslissings in sy hele geskiedenis te staan gekom het. 'n Verkeerde optrede kon volgens Jonker in hierdie stadium onberekembare gevolge vir die kerk en die koninkryk van God inhou.⁴¹⁾ In die lig van die ingrypende besluite wat in Ottawa deur die Wêreldbond van Gereformeerde Kerke en dié van die N.G. Sendingkerk te Belhar van 1982 geneem is, asook die beslissende fase in die land se grondwetlike geskiedenis was alle oë op die sinode gerig en sou met meer as die gewone belangstelling gekyk word na wat die N.G. Kerk gaan besluit- of nie besluit nie.

Ernstige pleidooie vir eenheid binne die N.G. Kerkfamilie het opgeklank uit die groeteboodsappe wat deur die drie Jongkerke - die N.G. Sendingkerk, die N.G. Kerk in Afrika en die Reformed Church in Africa - op die openingsdag oorgedra is.⁴²⁾

In die verslag van die Breë Moderatuur word veral belangrike sake aan die orde gestel. Veel erns is gemaak met die jarelange beleid en praktyk van die N.G. Kerk. Ten einde bande tussen die Moeder- en Dogterkerke te versterk is gereelde en breedvoerige samesprekings tussen die Breë Moderatuur en dié van die Dogterkerke gehou. 'n Ad hoc-komitee is in die lewe geroep met die doel om voorbereidende en koördinerende werk vir die moderatunekonferensies te doen. Aanbevelings van verreikende aard is derhalwe onder die volgende ses punte aan die Algemene Sinode voorgelê vir verwysing na die Tydelike Regskommissie:

- "3.1.5.1 Het daar tussen 1974 en 1978 'n verandering in die sienswyse van die N.G. Kerk plaasgevind want volgens Ras, Volken Nasie par. 58 word van 'n "wesentlike eenheid tussen die afsonderlike N.G. Kerkverbande" gepraat terwyl die Algemene Sinode van 1978 (Handelinge p. 976) praat van "die eenheid tussen outonome kerke van die N.G. Kerk-familie" en van "verskillende kerke" en van "die selfstandige kerke van die familie van N.G. Kerke".
- 3.1.5.2. Dat die N.G. Kerk die besluite van die 1978 Sinode van die N.G. Sendingkerk wat per abuis nie voor 1978 Sinode van die Moederkerk gedien het nie, in behandeling neem en dit na die Tydelike Regskommissie verwys - (Bylae 2).

41. W.D. Jonker: N.G. Kerk voor 'n ingrypende beslissing, in Die Kerkbode, 6/10/1982, bl. 16.

42. Amptelik: Jongkerke bepleit kerkeenheid, in Die Kerkbode, 20/10/1982, bl. 20.

- 3.1.5.3 Dat die Moederkerk duidelik verklaar of enige persoon wat aan die vereistes vir aflegging van geloofsbelydenis voldoen volle belydende lidmaat van die kerk kan word en
- 3.1.5.4 of oordrag van lidmaatskap binne die N.G. familie erken word,
- 3.1.5.5 of elkeen in die familie van N.G. Kerke die legitimasie en beroepbaarheid van mekaar se leraars erken.
- 3.1.5.6 Dat die N.G. Kerk sy standpunt formuleer oor die besluit van die drie Dogterkerke om struktureel een te word en die Moederkerk daartoe uit te nooi.⁴³⁾

Verdere aanbevelings van belangwekkende aard is onder meer gemaak:

- 3.1.5.7 Die Algemene Sinode betuig sy waardering vir die positiewe gesindheid tydens hierdie noodsaaklike moderatuurskonferensies geopenbaar en dra dit aan die Breë Moderatuur op om met die ander moderature in noue voeling te bly en so aan die beste kerklike verhoudings mee te werk.
- 3.1.5.8 Die Algemene Sinode versoek die Breë Moderatuur om behalwe die moderatuurskonferensies die huidige gebruik van tweegesprekke met 'n spesifieke Dogterkerk voort te sit.
- 3.1.5.9 Ras, Volk en Nasie.
- 3.1.5.9.1 Die Algemene Sinode bly homself gelyk en besluit dat Ras, Volk en Nasie indringend in die lig van die Skrif hersien word vir oorweging deur die volgende Algemene Sinode.
- 3.1.5.9.2 Die Algemene Sinode dra hierdie taak aan die Breë Moderatuur op vir die mees dienstige praktiese uitvoering.
- 3.1.6 N.G. Kerk in Afrika.
- 3.1.6.1 Die Algemene Sinode verseker die NGKA van sy warm belangstelling, begrip en ondersteuning in al sy werksaamhede en is dankbaar vir alles wat die Here deur Sy genade in en deur die NGKA in die Koninkryk van God tot stand gebring het.

43. Agenda, N.G.K., 1982, bl. 96, 97.

Die N.G. Kerk bid die Moderatuur van die NGKA en al die kerkvergaderinge en lidmate die ryke seën van die Here toe en vertrou dat die NGKA steeds van krag tot krag sal gaan.

Die N.G. Kerk spreek opnuut sy diepe wens uit om saam met die NGKA in die toekoms aan die Koninkryk van God te bou.

3.1.7 N.G. Sendingkerk.

3.1.7.1 Die Algemene Sinode neem kennis van kritiek wat teen die ontstaan en voortbestaan van die NGSK gelewer word. Die Algemene Sinode dank God wat deur die NGSK soveel vir die uitbreiding en opbou van die Koninkryk van God tot stand gebring het. Die Algemene Sinode is verheug oor die besondere samewerking met die NGSK en hoop ons Here bewaar en gebruik die NGSK as instrument in Sy Hand tot Sy eer. Die N.G. Kerk spreek opnuut sy diepe wens uit om saam met die NGSK in die toekoms aan die Koninkryk van God te bou.

3.1.10. Reformed Church in Africa.

3.1.10.1 Die Algemene Sinode betuig sy waardering vir die bande met die RCA en verseker die RCA van voorbidding vir wysheid en krag om met blymoedigheid as jong kerk hul roeping te vervul. Dit is die diepe wens van die N.G. Kerk om met die RCA in die toekoms saam aan die Koninkryk van God te bou.

3.1.10.2 Die Algemene Sinode verwys die besluite van die RCA oor die akte van ooreenkoms na die tydelike regskommissie.⁴⁴⁾

Rakende gesamentlike aanbidding het die Breë Moderatuur (B.M.) besluit om te volstaan met die inleidingsartikel wat in Die Kerkbode van 30 April 1980 onder die opskrif BEDIENDES BY EEGRAFNISSE verskyn het. Die Breë Moderatuur vereenselwig hom volkome met die artikel en het aan die redakteur opgedra om dit te herhaal en om andermaal duidelik die besluite van 1974 en 1978 in dié verband onder die aandag van kerkrade en lidmate te bring - Bylae 8.⁴⁵⁾

Daarmee word steeds 'n hoë prys op die beleid van verskillende kerke vir verskillende volksgroepe soos dit onder die voorsienige beskikking van God gedurende die afgelope eeu-en-'n-half in Suid-Afrika gegroei en met buitengewone seën vir die onderskeie, N.G. Kerke ontwikkel het, gestel.

44. Ibid., bls. 97 - 99.

45. Ibid., bls. 114, 178 e.v.

Die verteenwoordigers van die N.G. Kerk op die Federale Raad van N.G. Kerke het onder meer betreffende kerkeenheid verslag gelewer.⁴⁶⁾ Met die bespreking van die besluite van die Sinodes was dit duidelik dat ernstige aandag aan die verhouding tussen die Kerke gegee moet word. Belangrike besluite is aan die sinode oorgedra.

Die Algemene Sinodale Sendingkommissie het die afgelope vier jaar op meer as een van die sendingterreine van die Kerk as 'n tyd van verandering, spanning en woelinge verwoord en onder meer die volgende aanbeveling aan die Algemene sinode voorgelê:

"8.5.2 Die Algemene Sinode neem met groot en ootmoedige dankbaarheid daarvan kennis dat die Here reeds 13 Jongkerke uit die sendingwerk van die Ned. Geref. Kerk gebore laat word het. Die Sinode verheug hom in die bestaan van hierdie Kerke en bid hulle die ryke seën van die Here toe. Die Sinode beklemtoon ook die noodsaaklikheid daarvan dat ons as lede van "die familie van N.G. Kerke" en die 12 lidkerke van die Federale Raad van N.G. Kerke sal saamwerk in die verdere uitbouing van die koninkryk van God in Afrika. Hiertoe bied die Ned. Geref. Kerk sy hand van samewerking en hulp aan die Jongkerke."⁴⁷⁾

Die Kommissie het voorts nuwe riglyne vir skakeling tussen die Reformed Church in Africa en die N.G. Kerk voorgelê vir aanbeveling.⁴⁸⁾ Rakende kerkvereniging en kerkeenheid is op grond van sekere beginselbesluite oor kerkvereniging wat die RCA Sinode van 1980 geneem het, aan die Sinodale Kommissie opdrag gegee om onderhandelings met die N.G. Sendingkerk en N.G. Kerk in Afrika oor volledige kerkvereniging aan te knoop; aan die N.G. Kerke 'n staande uitnodiging te rig om alle toekomstige samesprekings oor kerkvereniging by te woon en alle betrokke stukke daaroor gereeld na die N.G. Kerk te stuur, en om die deur vir elke Kerk of Kerke van die N.G. Kerkfamilie oop te hou wat op hierdie stadium nie hulle weg oopsien om aan onderhandelings oor kerkvereniging deel te neem nie.

46. Ibid., bl. 289 e.v.

47. Ibid., bl. 654.

48. Ibid., bl. 665.

"17.8.2 Op grond van die eenheid tussen die familie van N.G. Kerke is besluit om aan die hand te gee dat minstens met die afsluiting van Pinkster elke jaar die vier N.G. Kerke in Suid-Afrika gesamentlike byeenkomste sal reël om ons "opregtheid met en begeerte tot eenheid tussen die familie van N.G. Kerke" te bewys".⁴⁹⁾

In 'n beskrywingspunt betreffende ekumeniese sake het die Moderatuur van Noord-Transvaal op versoek van die Ring van Hartbeesspruit by die Algemene sinode aanbeveel dat

- "1.3.1 Sy besluit van 1978 oor die term "Dogterkerke" in heroorweging neem, en
- 1.3.2 besluit om
- * nie meer die terme "Moederkerk" en "Dogterkerk" te gebruik nie.
 - * wanneer na die "Moederkerk" verwys word, voortaan van die "Ned. Geref. Kerk" te praat.
 - * wanneer na bepaalde "Dogterkerke" verwys word, sal hierdie kerke, by hul name genoem word.
 - * wanneer na die "Dogterkerke" as groep verwys word, sal die terme "Ned. Geref. Susterkerke" of "Ned. Geref. Jongkerke" gebruik word.⁵⁰⁾

Al hierdie aanbevelings met die uitsondering van die laaste is deur die Algemene Sinode aanvaar. Die ander kerke in die N.G. Kerk-familie sal dus nie meer jongkerke, of dogterkerke genoem word nie. Voortaan sal hulle by naam verwys word, of 'n "lid van die N.G. Kerk-familie". Die term "moederkerk" verval.^{50a)}

In 'n terugblik op die Algemene Sinode sitting het die N.G. Kerk hom by monde van sy amptelike blad onder andere soos volg uitgespreek:

"Die Algemene Sinode van 1982 het homself gelyk gebly en die koers van die Ned. Geref. Kerk bestendig gehandhaaf. Wie gehoop het op 'n radikale linksomkeer is seker teleurgestel en wie absoluut teen elke vorm van verandering of beweging gekant is, voel seker ook ontevrede".⁵¹⁾

49. Ibid., bl. 667.

50. Ibid., bl. 740.

50a. Sinode 1982: Ander besluit oor ekumene, in Die Kerkbode, 27/10/1982, bl. 11.

51. Redaksioneel: Terugblik op die Algemene Sinode, in Die Kerkbode, 3/11/1982, bl. 4.

Verskillende besluite oor voorgestelde koersveranderinge is geneem. Die N.G. Kerk is inderdaad aan die beweeg en bereid om na nuwe gedagtes te luister. Die blote feit naamlik dat die Sinode homself gelyk gebly het deur Ras, Volk, Nasie en Volkereverhoudinge "indringend" te wil hersien, asook die feit dat 'n aantal uiters dringende aangeleenthede rakende die Suid-Afrikaanse samelewing na die Algemene Kommissie vir Leer en Aktuele sake vir studie verwys is, toon aan dat die N.G. Kerk besig is om met die probleme rondom kerk, moraal, volkereverhoudinge asook maatskaplike en politieke situasies te worstel.

Die Algemene Sinode het ook in 'n voorlopige antwoord op die N.G. Sendingkerk se besluite te Belhar 1982 rakende die N.G. Kerk as volg gereageer:

"Die Algemene Sinode het kennis geneem van die amptelike skrywe van die N.G. Sendingkerk, maar was tydens hierdie sitting nie in 'n posisie om 'n diepgaande studie daarvan te maak nie;

Wil ook sy dankbaarheid te kenne gee vir die feit dat die N.G. Sendingkerk nie sy bande met die Ned. Geref. Kerk wil verbreek nie, maar bereidwilligheid toon om die gesprek voort te sit;

"Wil sy hartseer en ontsteltenis uitspreek oor die onbillike beskuldiging van teologiese kettery en afgodery aan die adres van die Ned. Geref. Kerk;

"Verseker die N.G. Sendingkerk dat hy steeds selfondersoek en voortgaande studie doen ten einde vas te stel of sy huidige siening met betrekking tot kerklike en menslike verhoudinge in lyn is met die eise van die Heilige Skrif;

"Is bereid om onbevooroordeeld en op 'n gelyke gespreksbasis saam met die N.G. Sendingkerk opnuut na die Skrif te gaan ten einde te soek na die antwoorde op die verskillende knelvrae;

"Dra dit aan die Breë Moderatuur op om die stukke van die N.G. Sendingkerk te bestudeer en onverwyld met die N.G. Sendingkerk hieroor in gesprek te tree."⁵²⁾

52. Voorblad: Voorlopige antwoord aan Sendingkerk, in Die Kerkbode, 27/10/1982 bl. 1.

Die Sinode het voorts na 'n spanningsvolle debat met leedwese kennis geneem van die verloop en besluite van Wêreldbond van Gereformeerde Kerke (W.G.K.) se Ottawa-besluit.⁵³⁾ Alle rassisme is as onskriftuurlik, as sonde verwerp.⁵⁴⁾ Rasbewustheid en volksliefde as sodanig is egter vir die sinode in orde, solank die ras en of volk nie verabsoluteer word nie.

Die sinode het voorts kerkrade wat bona fide-besoekers van ander volksgroepe toegang tot hul kerkgeboue onder alle omstandighede verbied (bv. by begrafnisse) daarop gewys dat dit in stryd met Gods Woord en 'n verontagsaming van die gees van die besluite van 1974 en 1978 se Algemene Sinodes is. Hierdie besluit is gegrond op 'n minderheidsaanbeveling wat gedoen is deur die Tydelike Kommissie vir Leer en Aktuele Sake.

Gemeentes is dus vry om self te besluit wie by dienste toegelaat word. Die standpunt, soos in Ras, Volk en Nasie uiteengesit, naamlik dat geestelike gemeenskap ook beoefen kan word waar gelowiges uit verskillende kerke by geleentheid saam aanbid en dat die wyse waarop dit in die kerk sal plaasvind die verantwoordelikheid van die plaaslike kerkraad is, word gehandhaaf.

In die voorstel wat aanvaar is, word gesê die Sinode erken die besondere rol van eie taal en kultuur (onder andere in die erediens) en aanvaar dat elke volk of etniese groep normaalweg binne sy eie kultuur- en taalverband sy gemeenskaplike godsdiens sal beoefen.⁵⁵⁾

By implikasie is besluit dat 'n anderskleurige lidmaat kán word van die N.G. Kerk aangesien geen persoon suiwer op grond van sy ras lidmaatskap ontsê kan word nie: "Met verwysing na paragraaf 30 van Ras, volk en nasie, sê die Sinode dat die kerk van Christus in ons bedeling wel 'n verskeidenheid van gestaltes vertoon, maar nie geslote is in die sin dat dit net vir lede van een volk bedoel is nie.

Ter wille van die welwese van die kerk, met inagneming van die verskeidenheid, word die bestaan van kerke binne eie volksverband nogtans gehandhaaf.

53. Sinode 1982: Leedwese oor WGK se Ottawa-besluit, in Die Kerkbode, 27/10/1982, bl. 10, 11.

54. Sinode 1982: "Rassisme is sonde", in Die Kerkbode, 27/10/1982, bl. 11.

55. Sinode 1982: Oop en toe kerkdeure: Kerkrade besluit, maar, in Die Kerkbode, 27/10/1982, bl. 11.

Indien daar egter nie aan hierdie beginsel uitvoering gegee kan word nie, geld die volgende reëling:

Bona fide-aansoekers om lidmaatskap van 'n gemeente word deur die kerkraad hanteer met advies van die ring (Art. 31.3), inagneming van die Kerkorde, ter sake reglemente, bepalinge van sinodes en die riglyne wat deur die Algemene Sinode neergelê word.

Die riglyne is dat:

- x die belange van Gods koninkryk
- x die beste belange van die betrokke gemeente, en
- x die sieleheil van die aansoekers in ag geneem moet word.⁵⁶⁾

Sinvolle verandering kán ons insiens slegs van binne die N.G. Kerk bewerkstellig word. In 'n groot mate het die besluite van die Algemene sinode onder sommige lidmate en andere 'n gevoel van onvergenoegdheid en byna 'n magtelosheid om dié kerk in 'n rigting van "hervorming" te stuur, ontken. Dit kan egter nie aan die ander kant ontken word nie dat, hoe gekwalifiseerd ookal, die sinode hom uitgespreek het dat rassisme sonde en dus in stryd met die Christelike liefde is. In besonder is besluite versigtig geformuleer, soos onder meer dat "rasbewusheid" as sodanig nie verkeerd is nie, maar slegs die verabsoluttering daarvan.

4.1.2 DIE NEDERDUITSE GEREFORMEERDE KERK IN AFRIKA

4.1.2.1 Die eerste Algemene Sinode: 1963

Die vier sinodes van die Ned. Geref. Sendingkerke van die Vrystaat, Transvaal, Natal en die N.G. Bantoekerk in Suid-Afrika het in 1963 in een kerk verenig. Die inisiatief vir kerkstigting op 7 Mei 1963 is deur die Federale Sendingraad onderneem. Uit beskrywingspunte oor ekumeniese betrekkings onder behandeling op die eerste sinodale vergadering blyk 'n behoefte om duidelikheid te verkry oor die verhoudings met die ander kerke van die N.G.-familie, asook 'n strewe na nouer skakeling en verbondenheid. 'n Kommissie vir Ekumeniese sake het ondersoek ingestel na wyses waarop

56. Sinode 1982: Swarte kán lidmaat word van N.G. Kerk, in Die Kerkbode, 27/10/1982, bl. 10, 11.

die Moederkerk in die ekumeniese verband ingeskakel kon word.⁵⁷⁾
 Verder is 'n skakelkommissie met die N.G. Sendingkerk benoem.⁵⁸⁾

In 'n betekenisvolle beskrywingspunt is die Raad van Kerke van Gereformeerde Belydenis in Suidelike Afrika versoek om die konstitusie en die naam van dié Raad so te verander dat dit vir eers alleen 'n Raad van Moeder- en Dogterkerke sal word.⁵⁹⁾

4.1.2.2 Die tweede Algemene Sinode: 1967

Tydens die oorweging van artikel 60 oor die ekumene is die kommentaar van die onderskeie streeksinodes op die konsep-kerkorde voorgelê. 'n Strewe om die eenheidsband te handhaaf en uit te bou met die Moederkerk sou voorop staan. By monde van die Kaaplandse streeksinode word die besluit van die sinode verwoord: "Die N.G. Kerk in Afrika is in wese een met alle kerke van Nederduits Gereformeerde verband in Afrika, begeer om met hulle in noue eenheidsband te lewe, en sal voortdurend strewe om hierdie eenheidsband te verstewig..."⁶⁰⁾

Alhoewel die Ekumeniese kommissie van oordeel was dat rakende die behoefte aan 'n nouer ekumeniese band met die N.G. Kerk genoegsame voorsiening gemaak word deur die Federale Raad van N.G. Kerke wat alle N.G. Kerke saamsnoer,⁶¹⁾ kon daar geensins afgelei word dat die sinode tevrede was om die status quo betreffende verhoudinge met die N.G. Kerk te handhaaf nie. Dit blyk onder meer uit 'n beskrywingspunt deur die Moderatuur voorgelê wat juis die onvergenoegdheid met die opset van net die Federale Raad as eenheidstruktuur verwoord: "Gesien die uitgesproke verlange van die Bantoe-leiers van die N.G. Kerk in Afrika dat die bande tussen Moeder- en Dogterkerke nouer aangehaal moet word, bespreek die Raad die wenslikheid en moontlikheid om in daardie rigting die nodige voorbereidingswerk te doen."⁶²⁾

Hieruit spreek 'n duidelike begeerte dat die Federale Raad maniere ondersoek waardeur die wesentlike eenheid tussen Moeder- en Dogterkerke tot uitdrukking kan kom. Vir die eerste keer word die begeerte aan 'n veranderde

57. Acta, N.G.K.A., 1963, bl. 42.

58. Ibid.

59. Ibid., bl. 76.

60. Acta (insluitende skema), N.G.K.A., 1967, bl. 83, 121.

61. Ibid., bl. 196.

62. Ibid., bl. 23.

opset deur die N.G. Kerk in Afrika uitgespreek en wat die gesprek binne die Familie van N.G. Kerke tot ernstige besinning oor strukturele kerkeenheid sou stimuleer.

4.1.2.3 Die derde Algemene Sinode: 1971

By hierdie vergadering stel die Algemene Sendingkommissie (A.S.K.) die noodsaaklikheid dat daar oor sake van algemene gemeenskaplike belang samesprekings gevoer moet word met die N.G. Kerk.⁶³⁾

Melding word gemaak van 'n uitnodiging aan die algemene sinode van die N.G. Kerk om 'n amptelike afvaardiging te stuur. Hierdie behoefte word verder openbaar in 'n memorandum oor gesamentlike sendingwerk wat deur die N.G. Kerk in Afrika se moderatuur aan die Algemene Sinodale Sendingkommissie van die N.G. Kerk voorgelê is. 'n Roepstem vir die daarstelling van skakelliggame op breër- en plaaslike vlak kom daarin voor.⁶⁴⁾ In hierdie opsig doen die Algemene Sendingkommissie 'n aanbeveling dat die Algemene sinode in beginsel die daarstelling van 'n skakelkommissie wat oor gemeenskaplike belange en beleidsake aan die N.G. Kerk en die N.G. Kerk in Afrika op algemene sinodale vlak advies kan gee, sal goedkeur.⁶⁵⁾ 'n Nuwe struktuur, oorkoepelend aan die onderskeie twee algemene sinodes word dus voorsien. Die ideaal deur die Algemene Sendingkommissie gestel was dat die verhouding tussen die Moederkerk en Dogterkerk uiteindelik bepaal sou word deur die onderskeie kerkordes, en aanvullende bepalinge⁶⁶⁾, wat mettertyd noodwendig ook die verandering van die kerkorde van die N.G. Kerk sou vereis betreffende skakeling.

Die Federale Raad van N.G. Kerke was bo-aan die prioriteitslys van ekumeniese verbintenisse geplaas.⁶⁷⁾ Daar sou dus geen sprake wees van die daarstelling van enige eenheidstrukture sonder om kennis te neem van hierdie belangrike "ekumeniese liggaam" nie. Die sinode keur voorts die aanbevelings van die Federale Raad wat vir goedkeurings voorgelê was goed.⁶⁸⁾

Hiermee word die strewe na 'n hegte eenheidsband met die N.G. Kerk en met die ander Dogterkerke wat van die kerkstigting af teenwoordig was, beklemtoon.

63. Skema en Handelinge, N.G.K.A., 1971, bl. 34.

64. Ibid., bl. 48.

65. Ibid., bl. 205, 318.

66. Ibid., bl. 19.

67. Ibid., bl. 291.

68. Ibid., bl. 316, 317.

'n Verdere besluit van 1974 verwoord hierdie toestand van sake: tydens die vergadering is daar 'n broederlike onderhoud gehou oor 'Onderlinge verhoudinge in die familie van die Ned. Geref. Kerk'. Na 'n openhartige bespreking is die volgende belangrike besluit geneem:

"Die Federale Raad is oortuig daarvan dat 'n groot oorsaak van stremming in die verhouding tussen die Moeder- en Dogterkekerke in Suid-Afrika die gebrek aan doeltreffende skakeling op Rings- en Plaaslike vlak is. Daarom rig hy 'n ernstige versoek tot die sinodes van die lidkerke om alle poginge in die werk te stel om permanente skakelliggame waarop beide Moeder- en Dogterkerk verteenwoordig is, op Rings- en Gemeentelike vlak daar te stel waar hulle nie bestaan nie en om die wat bestaan beter te benut".⁶⁹⁾

Nog twee ander grootse besluite van 1974 is vir ons hier van belang:

"The General Synod wishes to be united into one church with the Indian Reformed Church, the Ned. Geref. Sending Kerk and the Ned. Geref. Kerk and instructs the General Synodical Committee to contact them with a view to achieve this end". (Acta 1974 p. 253).

"The Synod calls on the church as a whole to constantly strengthen the bond with the N.G. Kerk family by keeping the necessary contact with each other, by trying to understand each other's problems, by working together and praying for each other." (Acta 1974 p. 292, 293).⁷⁰⁾

4.1.2.4. Die vierde Algemene Sinode: 1975

Die saak van kerklike eenheid binne die familie van N.G. Kerke wat hierdie sitting oorheers het, is tot 'n hoogtepunt gevoer. Menige besluit is afhanklik gemaak van en onderhorig gestel aan die ontwikkeling van die kerk se standpunt oor kerkeenheid. Reeds aan die begin van die Vergadering vind ons die hooftema in 'n aanbeveling wat die aftredende Moderator, Ds. N.W. Basson, in sy verslag gemaak het naamlik:

69. Aangehaal in Agenda en Handelinge, N.G.K.A., 1975, bls. 138, 292.

70. Acta 1974 N.G.K.A., bls. 253, 292, 293 aangehaal in Skema, N.G.S.K., 1978, bl. 54.

"Die sinode roep die kerk op om voortdurend te bid vir ampsdraers en lidmate sowel as vir die ander kerke in die N.G. Familie met die bede dat die Here ons almal steeds sal toerus, versterk, bewaar en gebruik en ons eenheid in Hom tot heerlike openbaring sal laat kom".⁷¹⁾

In die verslag van die Algemene Sinodale Kommissie word melding gemaak van 'n historiese byeenkoms wat op 1 Augustus 1973 met verteenwoordigers van die Breë Moderatuur van die Moederkerk plaasgevind het.⁷²⁾ Dit het gedien om die eenheid van die twee kerke te verstewig en mekaar se behoeftes, stryd en arbeid beter te verstaan. Hierdie kennismaking het inderdaad die hoop op 'n hechter eenheidsband laat opvlam. Teen hierdie agtergrond het die verslae wat gevolg het aanleiding gegee tot die opsienbare en verrykende besluit van die sinode oor kerkeenheid.

In die verslag van die vertteenwoordigers op die Federale Raad is veral die punt betreffende die vervanging van hierdie Raad met 'n algemene sinode van die uiterste belang. Geen besluit word egter geneem nie. Die besluit wat vroeër eenparig deur die Federale Raad geneem is, het as volg gelui:

- "13.1.2.1 Die Raad besluit dat die status quo gehandhaaf sal word en dat die Federale Raad nie op hierdie stadium deur 'n sinode vervang word nie.
- 13.1.2.2 Die Raad beklemtoon die belangrike funksie van die Federale Raad in die koördinering van die belange van sy verskillende samestellende lidkerke waar nodig, en die belangrikheid van sy aanbevelinge.
- 13.1.2.3 Die Raad beklemtoon dat indien die geleentheid ontstaan, hy kragtens sy konstitusie die verskillende lidkerke mag adviseer om in een konfessionele sinode saam te kom ten einde oorleg te pleeg".⁷³⁾

As 'n waardevolle vrug van ernstige studie en besprekings was die verslag van die ad-hoc-kommissie oor Bybel en Rasse- en Volkereverhoudings 'n grondslag vir verdere besinning deur die kerk met ander N.G. Kerke oor die hele aangeleentheid.⁷⁴⁾ In hoofstuk 4 van die verslag vind ons gevolgtrekkings oor

71. Agenda en Handeling, N.G.K.A., 1975, bl. 14.

72. Ibid., bl. 26.

73. Ibid., bl. 138

74. Ibid., bls. 157 - 205.

"Die Kerk te midde van die volke". Enkeles word onderstreep:

- 4.5.2 Die kerk mag in sy organisasie voorsiening maak vir die besondere behoeftes van verskillende groepe mense, ook van taal en kultuurgroepe onder wie hy werk, om die evangelie s6 onder hulle beter tuis te bring. Waar dit in belang van die koninkryk van die Here is, mag sulke groepe die vryheid h6 om binne die eenheid van die kerk hul eie kerklike organisasie te vorm.
- 4.5.3 Waar daar so 'n verskeidenheid van kerklike organisasies bestaan, moet gewaak word dat die eenheid van die kerk nie beskadig word nie. Die kerk moet waak teen die gevaar van afsondering en vervreemding tussen verskillende gemeenskappe in die kerk. Verskeidenheid in die kerk mag nie tot skeiding word nie.
- 4.5.4 Die bre6re kerkverband behoort gebruik te word om die omvattende eenheid van die kerk te bewaar en waar moontlik tot uiting te bring.
- 4.5.5 Die eredienste van die kerk moet oop wees vir almal wat in waarheid begeer om daar te aanbid.⁷⁵⁾

Deur die aanvaarding van punt 4.5.4 het die sinode eintlik alle beginselbeware teen die vereniging van die Moeder- en Dogterkerke in een oorkoepelende sinode laat verval.

Alhoewel die kommissie van "Die Arbeid van die Kerk oor die ondersoek na die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke"⁷⁶⁾ in hul verslag van oordeel was dat aansluiting spanninge in die verhouding met die N.G. Kerk teweeg kan bring, word daar wel deur die sinode besluit ten gunste van aansluiting.⁷⁷⁾ Die besluit is dus geneem in weerwil daarvan dat dit volgens die kommissie die strewe om 'n noue eenheid en verbintenis met die N.G. Kerk te bewerkstellig, ernstig sou benadeel.

Die juiste uitlewing van 'n eenheidstrewe met die ander N.G. Kerke het hom voltrek in die belangwekkende besluit oor kerkvereniging:

75. Ibid., bl. 193.

76. Ibid., bl. 236.

77. Ibid., bl. 253.

"Die Algemene Sinode wens om met die Indian Reformed Church, die Ned. Geref. Sending Kerk en die Ned. Geref. Kerk tot een kerk verenig te word, en dra dit aan die A.S.K. op om met die oog hierop met hulle in verbinding te tree. (Notule bl. 80 pt. 7.5 Vgl. Verslag, Tydelike Regskommissie)."⁷⁸⁾

Die N.G. Kerk in Afrika openbaar hier 'n strewe om organies in een sinode met die ander N.G. Kerke te "verenig". 'n Pleitstem en 'n beroep op die kerk as geheel om die band van die N.G. Kerkfamilie steeds te verstewig deur die nodige kontak, begrip, samewerking en gebed sou voorts opgaan as besluit van die sinode.⁷⁹⁾ Hierdie strewe tot sigbare uitdrukking van die wesentlike eenheid binne die familie van N.G. Kerke sou dus stelselmatig oor die jare heen die weg baan en kulmineer in die besluit tot organiese kerkvereniging in een oorkoepelende sinode.

Vir die eerste keer sou die N.G. Kerk in Afrika homself duidelik uitspreek oor die lidmaatskap van die sending in die verklaring dat dit die taak van die kerk is om "in Christus se Naam tug oor alle leraars en werkers uit (te) oefen".⁸⁰⁾ Daar is besluit om met die Algemene sinode van die N.G. Kerk oor hierdie saak in onderhandeling te gaan. Hierop het die Algemene Sinode van die N.G. Kerk in 1978 besluit dat 'n persoon deur sy bevestiging in 'n gemeente van die N.G. Kerk in Afrika lidmaat van die betrokke gemeente word.⁸¹⁾ Ook die tug sal in so 'n geval die verantwoordelikheid van die N.G. Kerk in Afrika wees.

4.1.2.5 Die vyfde Algemene Sinode: 1979

Die Algemene Sinodale Kommissie (A.S.K.) het betreffende die posisie van die Sendingleraar die konseps-ooreenkoms soos deur die Breë Moderatuur van die N.G. Kerk en die N.G. Kerk in Afrika opgestel is, aanvaar.⁸²⁾ Aangaande Kerkvereniging is die Breë Moderatuur van die N.G. Kerk in kennis gestel van die besluit - punt 1.2.6 wat deur die Sinode te Worcester in 1975 geneem is. Na 'n samespreking op 6 Augustus 1975 te Pretoria met die onderskeie Breë Moderature van die familie van N.G. Kerke is die saak na die

78. Ibid.; sien ook bls. 201, 283.

79. Acta, N.G.K.A., 1975, bl. 293.

80. Ibid., bl. 256.

81. Acta Synodi, N.G.K., 1978, bls. 151, 812.

82. Agenda, N.G.K.A., 1979, bls. 24, 28, 29.

onderskeie Regskommissies verwys vir latere terugrapport.⁸³⁾

In die rapport van die 'Ad-hoc-kommissie insake Rasse- en Volkereverhoudings' is dit opmerklik dat daar besluit is om die volgende by punt 3.12.3.3 by te voeg:

"Geen persoon, volk of groep mense is geoorloof om 'n ander persoon, volk of groep te dwing om in so 'n toestand te verkeer dat (i) hy/hulle vir ewig in gebrek of nood sal bly; (ii) hy/hulle vir ewig slawe of diensknegte sal bly; (iii) hy/hulle vir ewig voorwerpe van barmhartigheid of verlossing sal bly."⁸⁴⁾

Insake ekumeniese aangeleenthede word kennisgeneem dat die Federale Raad besluit het om nie op hierdie stadium die totstandkoming van enige ekumeniese liggaam te oorweeg nie, "met die oog op die feit dat die oplossing van die probleme met betrekking tot die totstandkoming van die eenheid tussen die lidkerke voorkeur behoort te geniet".⁸⁵⁾

Die versoek van die Streeksinode van die Vrystaat (O.V.S.) aan die Algemene Sinode met betrekking tot besluitpunt 1.2.3 oor aansluiting by die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke verdien besondere vermelding.⁸⁶⁾ As grondslag vir sy standpunt ten gunste van die N.G. Kerk in Afrika word 'n doelgemotiveerde meegaande studiestuk deeglik voorgehou.

In die opdrag om in te gaan op die vraag of die Bybel die behoefte en bestaan van groeidentiteit erken en indien dit aanvaar word of die Bybel ook die behoefte aan bestendinging of bewaring van die groep erken, word onder meer tot insiggewende gevolgtrekkings gekom wat deur die sinode goedgekeur is:

- "5.4 God het ook van 'n spesifieke volk gebruik gemaak om sy openbaring aan die hele mensheid te gee.
- 5.5 Groeidentiteit maak 'n wesenlike deel uit van volkswees. Dieselfde geld vir die behoefte om die identiteit te bewaar. As aanvaar word dat die bestaan van volkere deel uitmaak van die bestel van God vir hierdie wêreld, moet dieselfde ook geld vir die behoefte daaraan om dit te bewaar.

83. Ibid., bl. 24.

84. Ibid., bl. 147

85. Ibid., bl. 172.

86. Ibid., bls. 201 - 207.

- 5.6 Die feit dat 'n nuwe volk tot stand gekom het, maak nie die bestaan van afsonderlike volkere ongedaan nie.
- 5.7 Die verbondenheid aan Christus en sy nuwe volk, verg natuurlik hoër trou as die aan enige ander groep of volksgroep.
- 5.8 Hieruit volg dat enige groep in sy strewe om voort te bestaan, die voorreg ook aan ander groepe moet gun.⁸⁷⁾

Vir sommige het hierdie sitting te Umgababa 'n sterk konserwatiewe kleur in vergelyking met dié van 1975 gehad. Aan die ander kant word die verkiesing van die Algemene Sinodale Kommissie (A.S.K.) deur Serfontein as 'n oorwinning vir die "young radicals" toegeskryf".⁸⁸⁾ Met huiwering kan ons beweer dat hierdie gees, hoewel nie altyd openlik deur lidmate erken nie, tog in die harte van baie en in dié van die ander "Susterkerke" setel.

4.1.3 DIE NEDERDUITSE GEREFORMEERDE SENDINGKERK IN SUID-AFRIKA

4.1.3.1 Die sinodes van 1950, 1954 en 1958

Reeds in 1950 het die Sinode van die N.G. Sendingkerk 'n verklaring gemaak waarin die siening vertolk is dat die politieke beleid van apartheid duidelik te onderskei is van die eiesoortige ontwikkeling en -ontplooiing op kerklike gebied.⁸⁹⁾ Dit was inderdaad 'n belangrike "hermeneutiese" sleutel vir toekomstige ontwikkelinge om mee rekening te hou! Met vrymoedigheid kan beweer word dat "niemand binne die N.G. Sendingkerk in daardie stadium enige vraagtekens geplaas het agter die koers van die kerk om in die rigting van volkome selfstandigheid te groei nie."⁹⁰⁾ Hierdie strewe blyk ook onder meer uit 'n verslag van die Kommissie vir die selfstandigwording van die N.G. Sendingkerke aan die Federale Sendingraad.⁹¹⁾ Die verteenwoordiger op die Federale Sendingraad het ook verslag gelewer aan die sinode van 1958 dat daar te midde van hierdie strewe na volledige selfstandigwording stemme begin opgaan het vir beter kontak tussen Moeder- en Dogterkerke.⁹²⁾

87. Ibid., bl. 210.

88. J.H.P. Serfontein: Apartheid Change and the N.G. Kerk, p. 121.

89. Redaksioneel: Afrekening met Apartheid (1), in Die Ligdraer, 1/8/1982, bl. 190.

90. Ibid.

91. Skema, N.G.S.K., 1954, bl. 183 e.v.

92. Skema, N.G.S.K., 1958, bl. 194.

4.1.3.2 Die sinode: 1962

Die herstel van een sinodale kerkverband van die N.G. Kerk sou 'n wesentlike invloed uitoefen op die verhouding van die N.G. Sendingkerk met die familie van N.G. Kerke. Soos in 1958 is 'n begeerte uitgespreek om skakeling en onderlinge samewerking van die kant van die Sendingkerk.⁹³⁾

4.1.3.3 Die sinode: 1966

Betreffende die versoek om nouer kontak, onder meer deur die reëling van samesprekings tussen die leraars van die N.G. Sendingkerk met dié van die N.G. Kerk was die Bree Moderatuur van die N.G. Kerk die mening toegedaan dat die Federale Raad van N.G. Kerke wat in 1964 totstand gekom het, die nodige voorsiening gemaak het vir onderlinge skakeling.⁹⁴⁾ Hier blyk alreeds 'n verskil van mening met die N.G. Kerk: dit wil voorkom of die N.G. Sendingkerk nie soveel waarde aan die Federale Raad as skakelingsliggaam geheg het nie. Die verteenwoordigers op die Skakelkommissie onderstreep die toestand van sake soos volg:

"As sulks bly hierdie kommissie nog die een kanaal waardeur die Sending- en Moederkerk kontak met mekaar bly behou in 'n tydperk waarin die gevaar van verwydering geen denkbeeldige is nie".⁹⁵⁾

Die verteenwoordigers van die Sendingkerk op die Federale Raad van N.G. Kerke het nogtans die behoud van lidmaatskap aanbeveel, aangesien die Federale Raad 'n gulde geleentheid aan lidkerke bied om hulle bande met mekaar te verstewig.⁹⁶⁾

'n Hoogs belangrike verklaring verdien hier aandag:

"2.1 At the synod of 1966 the following statement was made by the advisory commission on the Church political position of the Missionary:

"Furthermore, there should be sought after the proper vehicle to give expression to the essential unity of Church affiliation among the Mother and Daughter churches by developing the Federal Council of Dutch Reformed Churches into a fulledged synod with jurisdiction over Doctrine and Liturgy".⁹⁷⁾

93. Skema, N.G.S.K., 1962, bl. 226.

94. Skema, N.G.S.K., 1966, bl. 5.

95. Ibid., bl. 97.

96. Ibid., bl. 180.

97. Skema, N.G.S.K., 1978, bl. 53, 54.

Daarop het die volgende as besluit van die Sinode deurgegaan:

"The Synod concurs with the statement of the advisory commission and instructs its Moderature to bring up this matter at the next meeting of the Federal Council of N.G. Kerke. (Acta 1966 p. 289)".⁹⁸⁾

4.1.3.4 Die sinode: 1970

Volgens die verslag van die verteenwoordigers op die skakelkommissie skyn die tyd ryp te gewees het vir die vervanging van die Grondwet deur 'n Akte van Ooreenkoms met die N.G. Kerk waardeur die N.G. Sendingkerk finansiële selfstandig kan word.⁹⁹⁾ Die sinode aanvaar die besluit van die Federale Raad waarin die wesentlike eenheid van die N.G. Kerke beklemtoon word met die begeerte om dit in noue betrekkinge te handhaaf.¹⁰⁰⁾ Die Federale Raad bied voorts 'n geleentheid vir baie vrugbare en aanmoedigende bespreking van die gemeenskaplike arbeid en stryd van die lidkerke.¹⁰¹⁾

In die belangrike verslag van die Tydlike kommissie van Rasse-aangeleenthede is dit besonder opmerklik dat daar per implikasie geen spesifieke aandag gerig word op strukturele eenwording met die ander N.G. Kerke nie,¹⁰²⁾ Alhoewel die sinode-besluit van 1966 herbevestig word, kom daar tog 'n ander aksent na vore naamlik wanneer besluit word dat die Federale Raad uitgebou sal word tot 'n volwaardige algemene sinode met jurisdiksie oor leer en liturgie om daardeur uitdrukking te gee aan die wesentlike eenheid van die lidkerke wat op dieselfde Gereformeerde belydenis gegrond is.¹⁰³⁾ Met betrekking tot die posisie van die sendingleraar in die N.G. Sendingkerk word in 'n memorandum ondubbelsinnig verklaar dat blanke leraars in volle reg lidmate van die Sendingkerk moet wees.¹⁰⁴⁾

4.1.3.5 Die sinode: 1974

Met die saak rondom die behoud van die Federale Raad was 'n mate van meningsverskil merkbaar in die N.G. Sendingkerk soos dit dan ook in

98. Ibid.

99. Skema, N.G.S.K., 1970, bl. 104.

100. Ibid., bl. 225.

101. Ibid., bl. 201.

102. Acta Synodi, N.G.S.K., 1970, bl. 338.

103. Ibid., bl. 307.

104. Skema, N.G.S.K., 1970, bls. 115 - 122.

sommige teenstrydige aanbevelings tot uiting gekom het. Na aanleiding van 'n berig in die Sunday Times, 6 Mei 1974, waarin beweer is dat die N.G. Sendingkerk van plan sou wees om van die N.G. Kerk weg te breek en 'n selfstandige veelrassige sinode te vorm het die Moderatuur van die Sendingkerk in 'n sterk bewoorde verklaring hierop gereageer.¹⁰⁵⁾ Dit word onder meer beklemtoon dat die afsonderlike groei van die onderskeie kerke tot die huidige stadium van selfstandigheid spontaan en normaal deur die jare plaasgevind het volgens die begeerte en wense van beide die N.G. Sendingkerk en die N.G. Kerk. Die eenheid word voorts geensins bedreig nie, aangesien hierdie eenheid met die N.G. Kerk eerder sterker as vantevore tot uitdrukking kom in die Federale Raad van N.G. Kerke waar daar op gelyke voet beraadslaag en besluit word.

Betreffende die toekoms van die Federale Raad beveel die verteenwoordigers op die Raad aan dat die status quo gehandhaaf sal word en dat die Raad nie op hierdie stadium deur 'n sinode vervang sal word nie.¹⁰⁶⁾ Dit moet egter as 'n baie belangrike, indien nie die belangrikste, ekumeniese verband gehandhaaf word tussen die N.G. Kerke. Tydens die bespreking van die verslag word die volgende as, besluit van die sinode bygevoeg, naamlik dat die sinode sy wens dat die kerke van Gereformeerde Belydenis deur een belydenissinode verenig sal word, herbevestig. Opdrag word dan ook aan die verteenwoordigers op die Federale Raad gegee om steeds daarvoor te ywer.¹⁰⁷⁾ Van besondere belang is die goedkeuring vir die daarstelling van skakelliggame op gemeentelike en ringsvlak tussen die N.G. Kerk en die N.G. Sendingkerk as prioriteit landswyd.¹⁰⁸⁾

Dit was duidelik dat die N.G. Sendingkerk eenwording met die familie van N.G. Kerke in Suid-Afrika verlang het, sowel op sinodale vlak by wyse van 'n oorkoepelende belydenis-sinode as op gemeentelike en ringsvlak deur skakelmeganismes.

105. Skema, N.G.S.K., 1974, bl. 25, 26.

106. Ibid., bl. 248 e.v.

107. Acta, N.G.S.K., 1974, bl. 382.

108. Skema, N.G.S.K., 1974, bl. 286.

4.1.3.6 Die sinode: 1978

By hierdie Sinode het die N.G. Sendingkerk sy eerste duidelike teologiese uitsprake oor apartheid gemaak.¹⁰⁹⁾ Daar was nie meer soos in 1950 'n verskil tussen die apartheid van die regering en die selfstandige ontwikkeling van die N.G. Kerk nie. Voorts word geoordeel dat die uitgangspunt wat beide ten grondslag lê die basiese onversoenbaarheid van mense (in groepsverband?) is en dat so 'n uitgangspunt in stryd met die evangelie is en sy toepassing in die praktyk diskriminerend werk. In hierdie gees sal die oorweging en beoordeling van die eenheidsbesluite op die sinode verstaan moet word.

Die spanning in die N.G. Kerkfamilie oor die vraag hoe die eenheid tussen die kerke struktureel tot uitdrukking gebring moet word is tot 'n hoogtepunt gevoer. Die voorstel dat daar in die verlede t.w.v. eenheid 'n "oorkoepelende sinode" moet wees, is in 1978 deur die Algemene sinode van die N.G. Kerk verwerp, onder andere omdat dit vir die sinode onaanvaarbaar sou wees dat so 'n kerkvergadering bindende besluite sou kon neem wat inberek gemaak het op die selfstandige sinodes. Ook die N.G. Sendingkerk sou hierdie "oorkoepelende sinode" afwys, maar egter op heel ander gronde. Tydens die sitting is die beskrywingspunt B.24 aanvaar:

"Aangesien die Nuwe Testament die eenheid van die kerk as liggaam van Christus baie duidelik leer, besluit die sinode om die beginsel van eenwording van die N.G. Kerke in Suid-Afrika te aanvaar. Die sinode dra dit aan die Moderatuur op om die nodige stappe te doen ter implementering van bogenoemde Bybelse beginsel."¹¹⁰⁾

In die lig hiervan word die oorspronklike B.47 wat nog om 'n oorkoepelende sinode gevra het, gewysig en aanvaar:

- "1. Die H.E. Sinode herbevestig sy erkenning en aanvaarding van die wesenlike eenheid wat daar kragtens die gemeenskaplike geloof in en verbondenheid aan dieselfde Heer en sy Woord en kragtens die erkenning van dieselfde

109. Redaksioneel: Afrekening met Apartheid, in Die Ligdraer, 1/8/1982, bl. 190.

110. Acta Synodi, N.G.S.K., 1978, bl. 488.

belydenis en kerkregering tussen die N.G. Kerkverbande bestaan (B47.1).

2. Die sinode vereenselwig hom met die beginsels van die Gereformeerde kerkreg waarvolgens 'n oorkoepelende sinode onuithoudbaar is tussen sinodes van kerke waar die gemeentes nie institusioneel aan mekaar verbonde is nie.
3. Die H.E. Sinode besluit gevolglik dat kerkvereniging van gemeentlike vlak af beskou moet word as die enigste Gereformeerde basis waarop onderhandelinge gevoer sal word met die oog op die konkrete realisering van die Godgegewe eenheid binne die familie van die N.G. Kerke."¹¹¹⁾

Die onderhandeling met betrekking tot eenwording word aan die Moderatuur met verslag aan die Algemene Sinodale Kommissie van die N.G. Sendingkerk oorgedra. Hieraan moes die Moderatuur hom sover moontlik hou by punt 5.1.2 naamlik "die model van kerkeenheid van die memorandum oor kerkeenheid".¹¹²⁾ Hierdie beslissing vir kerkeenheid word baie duidelik uitgespel in die besluit wat volg:

"Die sinode besluit dat aangesien die N.G. Sendingkerk die beginsel aanvaar dat die eenheid van die familie van N.G. Kerke in Christus reeds bestaan, dit sy begeerte is om hierdie eenheid uit te bou en te verwesenlik in sy verhoudinge met die ander N.G. Susterkerke en verklaar en bevestig dien-ooreenkomstig dat:

1. die N.G. Sendingkerk se kerkdeure te alle tye oopstaan vir aanbidding deur enige ander gelowige, ongeag taal, kleur of kerkverband;
2. lidmaatskap van die N.G. Sendingkerk oopstaan vir enige ander gelowige van ander N.G. Susterkerke;
3. die N.G. Sendingkerk se teologiese opleiding oopstaan vir enige ander gekwalifiseerde lidmaat van die N.G. Susterkerke;
4. die N.G. Sendingkerk in beginsel dubbele lidmaatskap verwerp omdat daar slegs een lidmaatskap van een verenigde N.G. Kerk kan wees;
5. die sinode van die N.G. Sendingkerk al sy gelegitimeerdes beskikbaar stel vir beroeping na enige ander N.G. Susterkerk en;
6. die sinode dit as sy innige begeerte uitspreek dat die ander N.G. Susterkerke tot eer van God en die uitbouing van 'n verenigde kerk die N.G. Sendingkerk hierin sal navolg." (Sien Notule: Vyde sitting 29.9.78, pp. 52 en 53).¹¹³⁾

111. Ibid., bl. 495.

112. Skema, N.G.S.K., 1978, bls. 58 - 92.

113. Aangehaal by J.J.F. Mettler: Kerklike vereniging: Die uitdaging vir die gemeentes, in Die eenheid van die kerk, bl. 81, 82.

Met hierdie besluit oor kerkeenheid het die N.G. Sendingkerk volgens Mettler 'n korrektyf geplaas op die sinode-besluit van 1857.¹¹⁴⁾

Dit dien ook voorts daarop te let dat na verloop van 124 jaar (1855 - 1979) die N.G. Sendingkerk met hierdie besluite rakende kerkeenheid op lyn gebring is met die besluite van die kerkraad van Stockenström toe 'n groepie blanke lidmate in 1855 by die kerkraad om afsonderlike Nagmaalsbediening aansoek gedoen het, en dit deur die Ring gehandhaaf word.

Die aansienlike kloof van meningsverskil tussen die N.G. Sendingkerk en "Sy" Moederkerk het op hierdie sinode duidelik merkbaar geword. Die N.G. Kerk beklemtoon skakeling en raadpleging ter versterking van die band tussen die lede van die kerkfamilie sonder die prysgawe van outonomie van die kerke. Hierteenoor begeer die N.G. Sendingkerk volledige kerkvereniging wat onder meer beteken dat daar op gemeentelike vlak "samesmelting" moet wees en sodoende die selfstandigheid van die verskillende sinodes prysgegee sal moet word. Aan die een kant is die N.G. Kerk te vinde vir 'n sporadiese samekoms van gemeentelede uit die verskillende N.G. Kerke vir besondere geleenthede,¹¹⁵⁾ aan die ander kant het die N.G. Sendingkerk verklaar dat sy kerkdeure te alle tye oopstaan vir aanbidding deur enige gelowige as die lidmaatskap verenige gelowige van die ander kerke.¹¹⁶⁾

In die strewe na "kerkvereniging" hou die Sendingkerk nie klaarblyklik genoegsaam rekening met die verskeidenheid wat die N.G. Kerkfamilie huisves nie, alhoewel die beginsel van verskeidenheid nie as argument teenoor die "eenwording" van die N.G. Kerkfamilie en in die besonder met die N.G. Sendingkerk, gebruik mag word nie. Die "Bruinman" is in menige opsig baie nader aan die Afrikaner as die Swartman, die Indiër en die Portugees. Die N.G. Sendingkerk streef ook na eenwording met al die N.G. Kerkverbande in Suid-Afrika. Daar sal in gedagte gehou moet word dat daar beslis andersoortige gebruike by hierdie gemeenskappe is, hoe gering die verskil met andere ookal mag wees, wat nie daar bestaan nie en andersom. Hierdie gesteldhede mag verband hou met die aard van die lidmate van die onderskeie kerke en in die maniere waarop hulle hul geloof kerklik uitlewe.

114. Ibid., bl. 82.

115. Ras, Volk, Nasie en Volkereverhoudinge in die lig van die Skrif, 1974, bl. 84.

116. Acta Synodi, N.G.S.K., 1978, bl. 497.

Dit bly 'n wesentlike noodsaaklikheid dat daar egter maniere gevind sal moet word om die eenheidsuitdrukking binne een kerkverband binne die N.G. Kerkfamilie in meerduidige strukturele gestaltes tot uitdrukking te laat kom.

4.1.3.7 Die sinode: 1982

In die openingsrede van ds. D.P. Botha staan dit duidelik uit dat oor die kwessie van die eenheid van die kerk en die wyse om dit te bewerkstellig op hierdie stadium nog geen helderheid bestaan nie, soos hy dit stel:

"... Trouens, ons kan die teologiese toneel in hierdie verband met vrymoedigheid as uiters verwarrend bestempel".¹¹⁷⁾

Die kwessie van kerkeenheid het veral na 1978 'n omstrede saak geword na die teenstrydige besluite wat daaromtrent geneem is deur die N.G. Kerk en die N.G. Sendingkerk. Die uitwerking hiervan was van beslissende betekenis op die hele familie van N.G. Kerke. Hulle besondere bydrae in die verband is nie te geringskat nie. Veral nadat die Algemene Sinode van die N.G. Kerk in 1978 voortgebou het op sy onwrikbare geloof in die beginsel van afsonderlike kerke vir afsonderlike groepe sou hierdie "tradisionele beleid" sedert die dertiger-jare vertolk word as 'n onversetlike standpunt.

Met reg kan beweer word dat die opspraakwekkende besluit van die Algemene vergadering van die Wêreldbond van Gereformeerde Kerke wat gedurende 17 - 27 Augustus te Ottawa, Kanada, plaasgevind het, om die lidmaatskapsvoorregte van die N.G. Kerk en die Ned. Herv. Kerk op te skort weens hul beleid en praktyk van "apartheid", die bedding vir die drie-en-twintigste sitting van die sinode van die N.G. Sendingkerk te Belhar verder voorberei het. Sedert Ottawa sou dinge en veral wat die verhoudinge tussen die kerke van die N.G. Familie betref, skynbaar, "nooit" weer dieselfde wees nie. Ook nie veral nou nadat die N.G. Sendingkerk as oudste Dogterkerk die N.G. Kerk van teologiese kettery en afgodery beskuldig het weens sy standpunte oor 'n "apartheidsideologie" nie. Hierdie- en aanverwante besluite is na 'n moeisame debat op aanbeveling van die Sendingkerk se Kommissie vir Ekumeniese sake geneem."¹¹⁸⁾

117. Amptelik: Openingsrede ... N.G.S.K., 1982, in Die Ligdraer, 16/10/1982, bl. 272.

118. J. Froneman: Gewetenskrisis vir N.G.K., in Die Kerkbode, 6/10/1982, bls. 1, 3, 15.

Vir ds. D.P. Botha was die afkondiging van 'n status confessiones (staat van belydenis) deur die Sendingkerk met betrekking tot apartheid "n geskiedkundige gebeurtenis in die kerklike lewe van ons land."¹¹⁹⁾

Die besluit het as volg gelui:

"2. APARTHEID - BESLUIE RAKENDE

2.1 Status Confessionis

Omdat die sekulêre evangelie van Apartheid ten diepste die belydenis van versoening in Jesus Christus en die eenheid van die Kerk van Jesus Christus in sy wese bedreig, verklaar die N.G. Sendingkerk in S.A. dat dit vir die Kerk van Jesus Christus 'n Status Confessiones daarstel.

('n Status Confessiones beteken dat ons hierdie saak as 'n aangeleentheid beskou waaroor dit onmoontlik is om te verskil sonder om die integriteit van ons gemeenskaplike belydenis as Gereformeerde Kerke ernstiglik in gevaar te stel.)

Ons verklaar dat apartheid (afsonderlike ontwikkeling) 'n sonde is, dat morele en teologiese regverdiging daarvan 'n bespotting van die evangelie is en dat sy volgehoue ongehoorsaamheid aan die Woord van God, 'n teologiese kettery is ...

Gevolgtrekking

Dit is duidelik dat Ottawa se besluite in verband met rassisme en dus apartheid (afsonderlike ontwikkeling) nie 'n alternatief vir die sinode-besluit van 1978 is nie, maar die konsekwensie daarvan."¹²⁰⁾

Die Kerkeenheidsonderhandelinge is vervat in die verslag van die Moderatuur in Bylae 3 met addendums 1, 2, 3 en 4.¹²¹⁾

119. Redaksioneel: Status Confessiones (sic) of credo vir die volk, in Die Ligdraer, 16/10/1982, bl. 270.

120. Vernaamste besluite, Synodi, N.G.S.K., 1982, bl. 1, 2.

121. Skema, N.G.S.K., 1982, bls. 27 - 36.

Hierdie voordragte in verband met kerkeenheid asook die beskrywingspunte B3, B219 en B220 is na die Tydlike Kommissie vir kerkeenheid verwys wat dan ook as die eerste verslag: G8 - Bylae nr. 8 aan die Hoogerwaarde Sinode voorgelê is.

Die verteenwoordiger wat groete van die N.G. Sendingkerk aan die Sinode van die Reformed Church in Africa te Durban moes oordra het in sy verslag daarvan melding gemaak dat hy gevra is om aan die Sinode oor te dra dat die R.C.A. die belangrike besluit geneem het om een met die N.G. Sendingkerk te word.¹²²⁾

Betreffende die eenheid en ekumene word voorts enkele van die vernaamste besluite aangehaal:

"5.1 Ned. Geref. Kerk - Verhoudinge

5.1.1 Die N.G. Kerk glo na die Sinode se oortuiging in die ideologie van apartheid wat direk in stryd is met die Evangelie-boodskap van versoening en die sigbare eenheid van die Kerk. Daarom bring die Sendingkerk besluit van 1978 (soos prinsipieel beredeneer in Afdeling I) mee dat hy nie anders kan as om met die diepste leedwese die N.G. Kerk van teologiese kettery en afgodery te beskuldig nie, gesien in die lig van haar teologiese geformuleerde standpunt en die implimentering daarvan in die praktyk.

Die N.G. Sendingkerk doen hierdie oproep in diepe ootmoed en selfondersoek dat ons nie "terwyl ons vir ander gepreek het, self verwerplik sou wees nie." 1 Kor. 9:27.

5.1.2 "Dat die N.G. Sendingkerk dit betreur dat ons bande met die N.G. Kerk nou ernstig in die gedrang is. Die H.E. Sinode oordeel dat die pad van versoening alleen bewandel kan word indien die N.G. Kerk haar skuld bely, wat betref die verskaffing van morele en teologiese begroning van apartheid en haar berou konkreet toon deur die konsekwensies van sodanige skuldbelydenis in kerk en staat uit te werk. Daarmee ontken die N.G. Sendingkerk nie sy eie skuld aan die situasie nie en verklaar hom bereid om in liefde en vergifnis met die N.G. Kerk op weg te gaan in 'n soeke na 'n uitbouing en nie 'n verbreking nie van ons verhouding. Ons versoek die N.G. Kerk dringend om saam te werk om dit vir ons moontlik te maak. Die N.G. Sendingkerk se diepste bede is dat die N.G. Kerk hierdie weg van bekering sal bewandel en nie sal toelaat dat die bande verbreek word nie."

122. Ibid., bl. 472.

- 5.1.3 "Die Sinode neem met dank en waardering kennis van leraars en lidmate binne die N.G. Kerk wat ten opsigte van apartheid en kerkeenheid bereid is om onverskrokke hul profetiese getuienis te lewer".
- 5.1.5 "Die Sinode besluit om voortaan nie die terme jongkerke of dogterkerke te gebruik nie maar te spreek van susterkerke en dat die N.G. Sendingkerk nie gebore is uit die sendingwerk van die N.G.K. nie, maar dat dit as 'n aparte rassekerk tot stand gekom het uit die sendingwerk van die N.G. Kerk."
- 5.2 Suid-Afrikaanse Raad van Kerke
 "Die Sinode neem met instemming en waardering kennis van die aanbevelings van die verteenwoordigers op die SACC en besluit dat die N.G. Sendingkerk aansoek doen om volle lidmaatskap van die SACC".¹²³⁾

Dit bly voorwaar 'n vraagstuk om te bepaal waar die kerklike gesprek tussen die N.G. Kerk en die N.G. Sendingkerk staan nou dat die kerkvergaderings verby is. Met die afkondiging van 'n status confessiones en die aanvaarding van 'n Konsep-belydenis het die Sendingkerk deels 'n eensydige raamwerk vir 'n gespreksforum daargestel. Sinvolle gesprek in die voorgesette Moderatuurskonferensies is 'n dwingende vereiste, alhoewel die Breë Moderatuur van die N.G. Kerk skynbaar "magteloos" blyk te wees om namens die N.G. Kerk enigiets te onderneem aangesien alles afhang van die hersiening van "Ras, Volk en Nasie" wat vir vier jaar 'sub judice' is. Die baie stemme uit die Sendingkerk mag egter nie verontagsaam word nie, want soos Loff dit stel: "Die kerk wat toe is, net vir sekere mense, staan in die weg van die openbaarmaking van die vrug op die sterwe en opstanding van Jesus, die Heer. En as kerk het ons te werk in belang van hierdie nuwe wonder, van mense wat mekaar liefhet, saam woon en saam werk ongeag van ras, kleur, of watter ander onderskeid daar ook mag wees..."¹²⁴⁾

Dit het dus duidelik geword dat die eenheidsmodel wat deur die N.G. Sendingkerk by die Sinode verkies is, nie die vertrekpunt tot herstrukturering van die geskiedenis of die tradisies het nie, maar die belydenis dat die

123. Vernaamste besluite, Synodi, N.G.S.K., 1982, bl. 12, 13.

124. C.J.A. Loff: Afrekening met Apartheid?, in Die Ligdraer, 1/11/1982, bl. 260.

Godgegewe eenheid in Christus volgens Bybelse beginsels nagestreef en wat in die vorm van één verenigde Gereformeerde Kerk uitdrukking wil vind. Daar word wel toegegee dat daar op gemeentevlak verskille in taal, kultuur, lewensstandaarde en behuising sal wees, maar hierdie verskille mag nie 'n deurslaggewende faktor wat skeidend inspeel in die bepaling van die strukture vir die kerk-wees nie.

4.1.4 REFORMED CHURCH IN AFRICA

4.1.4.1 Eerste Sinode: 1968

Hierdie jong "susterkerk" wat as vrug van die sendingwerk van die N.G. Kerk onder die Indiërbevolking totstand gekom het sou in die sterkste mate die eenheidsband met die "Moederkerk" en die ander kerke van die N.G. familie by kerkstigting begeer, soos dit onder andere gestel word in artikel 3 van die Kerkorde:

"Die Indiër Nederduitse Gereformeerde Kerk is op grond van die gemeenskaplike geloof in en verbondenheid aan dieselfde Here en Sy Woord in wese een met die Nederduitse Gereformeerde Kerk en met alle Kerke van Nederduitse Gereformeerde verband in Afrika en begeer om met hulle 'n noue eenheidsband te behou en te verstewig."¹²⁵⁾

'n Sinodale Kommissie is aangewys om tydens die reses aandag te gee aan: "Liason with the Synodical Committee for Missions of the General Synod of the Nederduitse Gereformeerde Church".¹²⁶⁾

In die oordrag van sy groeteboodschap namens die N.G. Kerk word die Indiër N.G. Kerk (I.R.C.) deur ds. G.R. van Rooyen opmerklik begroet as 'n susterkerk.¹²⁷⁾ Dit kom vreemd voor wanneer die N.G. Kerk egter besluit dat die Indiër-sending-subkommissie van die Algemene Sinodale Sending-Kommissie as skakel met die Indiër Kerk moet dien en nie die Breë Moderatuur nie.

125. Agenda, First Synod of I.R.C., 1968, p. 43.

126. Ibid., p. 40.

127. Ibid., p. 122.

4.1.4.2 Tweede sinode: 1970

'n Ooreenkoms met die Moederkerk is goedgekeur wat sou bepaal dat alle bekeerlinge van sendingwerk onder die Indiërbevolking van Suid-Afrika, al word dit deur die N.G. Kerk alleen verrig, slegs sal gaan na en opgeneem word as lidmate van die Indiër-kerk.¹²⁸⁾ Hiermee word die etniese basis van die Nederduitse Gereformeerde Kerkplantingspatroon, maar ook terselfder-tyd die drang na volkome selfstandigheid by die geplante Dogterkerk onder-streep. 'n Beginselbesluit word verder geneem dat dié kerk sal deelneem aan die breëre ekumeniese verband soos deur die Federale Raad van N.G. Kerke in 1966 voorgestel was.¹²⁹⁾ Hieruit blyk dit dat daar reeds op hierdie vroeë stadium 'n ekumeniese gerigtheid aanwesig was.

Alle aanbevelings in die verslag van die verteenwoordigers op die Federale Raad, wat op 11, 12 September 1968 vergader het, is deur die sinode aanvaar.¹³⁰⁾

Die Indiër N.G. Kerk het by monde van 'n aanvaarde beskrywingspunt die eerste Dogterkerk geword wat die totstandkoming van een algemene oorkoepelende sinode sou sien as die sigbare verwesentliking van die onderlinge wesentlike kerkeenheid in die N.G. Kerkfamilie. Daarmee is die beginselbesluite oor kerkeenheid van vroeër tot 'n hoogtepunt gevoer en sou die Federale Raad van N.G. Kerke hierdie saak op 'n voortreflike manier verder voer en op sy agenda hou.

4.1.4.3 Derde sinode: 1976

Die Reformed Church in Africa (R.C.A.) se verteenwoordigers op die Federale Raad het verslag gelewer oor dié Raad se besluite van 1974 om die status quo te handhaaf en nie oor te gaan tot die vorming van een algemene sinode nie.¹³¹⁾ Praktiese besware sowel as redes wat bestaan het vir 'n sterkere binding in die verhouding van N.G. Kerke word verwoord.

128. Acts and Agenda, Second Synod of I.R.C., 1970, p. 20.

129. Ibid., p. 26.

130. Ibid., p. 32.

131. Agenda (including resolutions), Third Synod of I.R.C., 1976, p. 206.

Hierdie saak van kerkeenheid word ook onder meer 'n beskrywingspunt B31 wat deur die Indian Reformed Church van Transvaal ingedien is in 1976 aangeraak:

"Synod expresses itself on the urgent matter of Church Union between the Indian Reformed Church, N.G. Kerk, N.G. Sendingkerk and the N.G. Kerk in Afrika."¹³²⁾

Die sinode het verder sy tevredenheid uitgespreek oor dié deel van die besluite van die Federale Raad van 1974, dat die verskillende lidkerke wanneer nodig, kan adviseer om in een konfessionele sinode saam te kom; maar bevestig weereens sy siening vir die noodsaaklikheid dat die N.G. Kerk familie in Suid-Afrika in een sinode moet verenig. Dit word as volg deur in 'n stuk wat voor die sinode gedien het verwoord:

- "1. Synod notes with appreciation the following: The Council emphasizes that it may, according to the constitution, if the occasion arises, advise the different churches to meet in one confessional Synod for consultation.
2. The objections against the constituting of a Federal Synod are unacceptable because they do not reflect theological objections. These are practical objections which could be overcome.
3. Synod notes that all member churches of the Federal Council are essentially one in Doctrine and Confession and therefore Synod urges the Federal Council to hasten the constitution of a General Synod."¹³³⁾

Teenoor die praktiese besware vir 'n algemene sinode beskou hierdie kerk steeds die wesentlike eenheid van die N.G. Kerkfamilie in leer en belydenis as die bepalende faktore vir die verwesentliking daarvan. Hierdeur word 'n ernstige houding jeens kerkeenheid en 'n snelle ontwikkeling in teologiese denke weerspieël. Dié poging kan inderdaad gesien word as 'n aanvangstrewe om volwaardige, kerkvereniging vanaf gemeentelike vlak. Betreffende die ooreenkoms met die N.G. Kerk oor leraars is verskeie toevoegings gemaak, onder andere:

132. Ibid., p. 318.

133. Ibid., p. 159.

"3.3(i)

1. Missionaries made available by the N.G. Kerk, will be ordained as ministers of the Word of God in the I.R.C.
2. Ministers of the I.R.C. become full members in the I.R.C. at the time of their induction.
3. Membership of ministers in the I.R.C. becomes suspended in the N.G. Kerk until such time as the said minister receives his demission from the I.R.C.
4. Full membership in the I.R.C. implies that the said minister can hold no official office in the N.G. Kerk, neither enjoy membership privileges there."¹³⁴⁾

Die Sinodale Kommissie het ook 'n volle mandaat verkry vir die bevordering van 'n gespreksgemeenskap met die ander N.G. Kerke.¹³⁵⁾ Gedurende Mei 1977 het die vergaderings van die kerk uitdrukking verleen ten gunste van kerkvereniging. Die Reformed Church in Africa het dan ook 'n daadwerklike rol gespeel in die vorming van 'n Ad-hoc-komitee soos deur die Breë Moderatuur van die Moederkerk gevorm is. Die vrug van 'n onderlinge samespreking te Pretoria op 26 Oktober 1976 sou by monde van die N.G. Sendingkerk as mosie voor die Federale Raad dien en op die Raad se vergadering van 18 Maart 1978 aanvaar word. In die sameroeping van konferensies vir kerkvereniging het die R.C.A. hierdie eenheidstrewer nog 'n stap verder gevoer. 'n Deeglike memorandum rakende kerkeenheid is opgestel en vir verdere oorweging as besluit na die onderskeie sinodes van die N.G. Kerk-familie deurgestuur.¹³⁶⁾

4.1.4.4 Vierde sinode: 1980

Die R.C.A. het in 1980 weer bevestig dat 'n oorkoepelende sinode 'n onvoldoende uitdrukking sal wees van die kerkeenheid wat hulle begeer.¹³⁷⁾ Aangesien die federale verband waarin die onderskeie kerke van die N.G. Familie tot mekaar staan nie bevredig nie, het die R.C.A. in 1980 soos volg besluit:

134. Ibid., p. 124.

135. Ibid., p. 172.

136. Skema, N.G.S.K., 1978, bls. 51 - 59.

137. Acts, R.C.A., 1980, p. 10 soos aangehaal by F.E.O'Br. Geldenhuys, In die stroomversnellings, bl. 128.

"Although the R.C.A. is ultimately striving for multilateral church union, Synod in principle decides, as a first step to church union, to enter into a fully fledged union with the N.G. Sendingkerk, leaving the door open for the other members of the family of Dutch Reformed Churches".¹³⁸⁾

Hoewel die R.C.A. nie 'n amptelike besluit oor apartheid geneem het nie, getuig hierdie kerk se besluite oor die jare van die onaanvaarbaarheid van só 'n bestel. Die Sinode van 1980 het al die besluite van die Kerkkonsultasie van 12 tot 16 Maart te Pretoria ook in hierdie verband aanvaar.

Sake op die huidige kerklike terrein het 'n verdere drastiese keerpunt in die ontwikkeling van verhouding met die Moederkerk gebring: Op die vergadering van die R.C.A. se Sinodale Kommissie op 6 November 1982 het die kerk besluit om hom voorlopig aan die jaarlikse konferensie van moderature van die vier N.G. "Susterkerke" te onttrek uit protes teen die N.G. Kerk se "negatiewe" houding jeens kerkeenheid.¹³⁹⁾ Hierdie besluit bly van krag totdat die kerk se sinode in 1984 'n finale besluit daaroor sal neem.

Die verslag van die afgevaardigdes na Ottawa-beraad is ook aangeneem en verwys na die sinode van 1984. Die verslag beveel die besluit van die Ottawa-beraad oor die N.G. Kerk aan. Dit beteken dus dat die R.C.A. ook apartheid as kettery beskou.

Die R.C.A. sal ook nie langer in die Ad hoc-kommissie van die Federale Raad van N.G. Kerke oor kerkeenheid dien nie. Die kontak met die N.G. Kerk sal volgens die scribe van die R.C.A. se Sinodale Kommissie, ds. Gerrie Lubbe, beperk word tot bilaterale samesprekinge - en dan ook net oor kwessies wat die ooreenkoms tussen die twee kerke raak.¹⁴⁰⁾ Aangesien die N.G. Kerk sy studiestuk 'Ras, Volk, en Nasie' teen 1986 gaan hersien is daar volgens ds. Lubbe eintlik niks op die agenda nie.

138. P.B. van der Watt: Profiel van ons kerk, in Die Kerkbode, 14/7/1982, bl. 4.

139. Amptelik: R.C.A. onttrek hom aan konferensie, in Die Burger, 8/11/1982, bl. 1.

140. Ibid.

Die Konsep-belydenisskrif wat deur die N.G. Sendingkerk-sinode van 1982 goedgekeur is, is ook deur die Sinodale Kommissie na die R.C.A.-sinode van 1984 en die kerkrade vir studie verwys. Die ander N.G. "Susterkerke" is wel bereid tot voortgesette gesprek met die N.G. Kerk, hoewel met sommige voorbehoude. Die stap van die R.C.A. om hom in verdere samesprekinge met die N.G. Kerk te onttrek word daarom deur die Moederkerk betreur.¹⁴¹⁾ Kerkmanne vanuit die Familie van N.G. Kerke het berig dat gespreksgemeenskap dringende voorrang moet geniet.

Die besluit van die R.C.A.-sinode van 1980 dat die N.G. Kerk se legitimasie van predikante voortaan nie meer deur die kerk erken word nie, is ook deur die Sinodale Kommissie bekragtig en aan die N.G. Kerk oorgedra. Ds. Lubbe het dit as 'n logiese stap bestempel nadat die Algemene Sinode van die N.G. Kerk van 1982 in gebreke gebly het om die legitimasie deur die R.C.A. te erken.¹⁴²⁾ Dié ingrypende besluit bring dus mee dat predikante en proponente van die N.G. Kerk nie meer beroepbaar na die R.C.A. is nie. Die R.C.A. kan egter nog steeds leraars uit die N.G. Sendingkerk en die N.G. Kerk in Afrika beroep, omdat die jong "Susterkerke" mekaar se legitimasie erken. Vir Die KERKBODE, amptelike orgaan van die N.G. Kerk, is die verhoudinge deur hierdie R.C.A. bekendmaking "nog verder verswak".¹⁴³⁾

Hiermee is dit duidelik: Die N.G. familie het 'n kruispad in verhoudinge bereik. Ondanks die onderlinge wesentlike eenheidsband word hulle deur menigerlei faktore uitmekaar gedryf. Op bepaalde kardinale standpunte staan die Kerke ook teenoor mekaar. Dit is in hierdie opsig dat Serfontein, 'n velle kritikus van die N.G. Kerk, die beskouings van uit die jonger N.G. Kerke soos volg blootlê:

- "x there should be one united, non-racial N.G.K.;
- x apartheid and discrimination in all matters pertaining to
- theological training, finance, worship etc., should be removed;
- x white ministers should forthwith resign from the Broederbond;

141. Amptelik: R.C.A. uit gesprek, in Die Burger, 10/11/1982, bl. 3.

142. Amptelik: R.C.A. erken nie meer N.G.K. se legitimasie, in Die Kerkbode, 17/11/1982, bl. 12.

143. Ibid.

- x political apartheid is totally rejected;
- x government actions such as detention without trial, bannings, suppression of school boycotts and labour strikes, are condemned;
- x ecumenical ties with bodies such as the S.A.C.C. should be extended ...

The message is thus clear: the N.G.K. has no real intention of making fundamental policy changes, and will instead apply the old strategy at which it is a past master, of slowing things down by making procedural or technical points, and otherwise simply avoiding the issue by giving either ambiguous or non-answers to the demands of the black churches."¹⁴⁴⁾

Op hierdie punt sal die versoeningspoging moet begin: Aan die een kant sal die N.G. Kerk moet bely dat die goeie in sy sendingbeleid, naamlik om die kerk werklik te laat kom tot inheemswording binne sy volkeremilieu, dit wil sê om die Evangelie aan elkeen in sy eie taal en kultuureiendomlikheid te bring, nooit bedoel was om as 'n absolutistiese kerkplantingsbeleid slegs die belange en identiteit van die blanke as bevoorregte groep deur ongeregverdigde maatreëls te verhef en te beskerm nie. Die N.G. familie van Kerke sal daarom eers binne eie geledere moet kan slaag om te kom tot die Bybelse sintese van die eenheid binne die verskeidenheid alvorens daar hoop kan wees op die vorming van één Nederduitse Gereformeerde Kerk van Jesus Christus in 'n sigbare gestalte.

4.1.5 DIE FEDERALE RAAD VAN NEDERDUITSE GEREFORMEERDE KERKE

4.1.5.1 Die Eerste vergadering: 1964

Op aanbeveling van die Uitvoerende Komitee van die Raad van Kerke van Gereformeerde Belydenis en na aanleiding van beskrywingspunte van die onderskeie Algemene Sinodes van die N.G. Kerk en die N.G. Kerk in Afrika dat die Raad van Kerke net 'n Raad van Moeder- en Dogterkerke sal wees, het die vergadering van 1964 (die Derde vergadering van die Raad van Kerke van Gereformeerde Belydenis) besluit: "Dat hierdie Raad net 'n Raad van Moeder- en Dogterkerke sal wees."¹⁴⁵⁾ Alhoewel die oorspronklike

144. J.H.P. Serfontein: *Apartheid Change and the N.G. Kerk*, p. 112.

145. Notule, Raad van Kerke van Gereformeerde Belydenis, 1964, bl. 5, soos aangehaal by P.P. Venter, *Ontwikkelings en standpunte ...*, bl. 64.

ideaal van 'n breëre ekumeniese liggaam skynbaar misluk het in die sin dat geeneen van die gereformeerde Kerke buite die N.G. Kerk verbande betrek kon word nie, wat al die Moeder- en Dogterkerke as lede verbonde in 'n federale band.

4.1.5.2 Die Tweede vergadering: 1966

Die Federale Raad het die noodsaaklikheid van eenheidsuitdrukking in 1966 erken maar sowel in Suid-Afrika as in die buitelandse Dogterkerke is die gedagte van een struktuur vir al die N.G. Kerke afgewys. In hierdie opsig sou die openingsrede van W.J. van der Merwe as 'n hoogtepunt beskryf kan word. Hy gee onder meer aandag aan belangrike aspekte betreffende die ekumeniese kontakte van lidkerke van die Raad en die voorstelle van die Gereformeerde Ekumeniese Sinode (G.E.S.) van 1963 dat 'n algemene sinode vir al die N.G. Kerke ingestel moet word. Die Raad besluit: "that member churches shall consult one another over ecumenical contacts".¹⁴⁶⁾

Van der Merwe verklaar voorts:

"The Mother and Daughter Churches must grow nearer to one another, and find one another in Christ and in the light of Gods Word, before they seek broader ecumenical contacts. The historical background of our Mother and Daughter Churches must also be considered in our search for ecumenical contacts. We must first seek contacts with churches which live in close spiritual and confessional fellowship with us".¹⁴⁷⁾

Hy spreek hom verder uit teen die vervanging van die Raad met 'n algemene sinode en pleit eerder vir verdere uitbreiding en ontwikkeling van die liggaam. Hy opper verskillende besware van praktiese aard vir die moontlike vereniging van kerke:

146. Openingsrede: uit Openingsrede, Sewende vergadering van die F.R., 1978, bl. 5 by P.P. Venter, bl. 65.

147. Ibid.

"But it will be unrealistic to think here of a General Synod of Mother and Daughter churches for the whole of Southern Africa The geographical separation, the great diversity of language, cultural and social background and the distinct development within the respective churches must be taken into account. It appears as if the Council in its present form is the most practical unity of all the Dutch Reformed Churches."¹⁴⁸⁾

4.1.5.3 Die Derde vergadering: 1968

'n Duidelike strewe tot uitbouing van die Raad as eenheidstruktuur tussen sowel binne- en buitelandse lidkerke sou hier in alle besluite, besprekings en voorstelle dien. Op grond van 'n grondige pleidooi gelewer deur W.J. van der Merwe vir die betere gebruikmaking van die Raad deur die lidkerke in sy openingsrede, en 'n deeglike kommissie-verslag oor die onderlinge verhoudinge in die familie word onder andere twee belangrike besluite geneem:

"Die eerste lui dat die Raad aanbeveel dat "lidkerke nie veranderings in die belydenisskrifte en kerklike formuliere sal aanbring, sonder dat hulle die ander lidkerke deur middel van die Raad geraadpleeg het nie," en "Met die oog op die wesenlike eenheid van die N.G. Kerke en die verlange uitgespreek dat dit behoue sal bly, besluit die Raad om dit aan 'n studiekommissie op te dra om in die lig van die bespreking oor die onderlinge verhoudinge van die lidkerke beredeneerde voorstelle te doen in verband met die maniere waarop hierdie Raad sy lidkerke kan adviseer oor bepaalde terreine van samewerking ten opsigte van sake wat hier bespreek is, soos die leer, liturgie, kerkregering, voorsiening en opleiding van werkkragte, ens."¹⁴⁹⁾

In 'n besluit oor ekumeniese verhoudinge word die noodsaaklikheid dat die Raad 'n liggaam moet wees vir 'n hechter onderlinge binding verder beklemtoon.¹⁵⁰⁾

148. Ibid.

149. Notule, Derde vergadering van die F.R., 1968, bl. 6, by P.P. Venter, bl. 67.

150. Ibid., Notule, bl. 7.

4.1.5.4 Die Vierde vergadering: 1970

Resluit 22.2 bely die wesentlike eenheid wat tussen die lidkerke van die Raad bestaan op 'n kragtige wyse:

"The Dutch Reformed Churches acknowledge and accept the essential unity between them, by virtue of the common faith in, and bond with the same Lord and his Word, and also by virtue of professing the same reformed confessions and ecclesiastical government, and they wish this unity always to be upheld in close relationships."¹⁵¹⁾

Die belangrikste beginselbesluit in sake verhoudinge is soos volg verwoord:

"Members, office-bearers and ecclesiastical bodies will refrain from every kind of domination of the one over the other, as Christ reigns supreme over his church."¹⁵²⁾

Dit is opmerklik dat die beskouinge van lidkerke ooreengestem het dat die Raad die mees geskikte struktuur was vir die uitdrukking van kerkeenheid.

4.1.5.5 Die Vyfde vergadering: 1972

Kennis word geneem dat die sinodes van al die lidkerke die besluite en aanbevelings van 1970 goedgekeur het. 'n Drastiese kentering in beskouing rakende die funksionaliteit van die Federale Raad se opset sou egter in 1972 voor die Vergadering kom in die versoeke vanuit twee van die lidkerke. Hiermee sou die beweging ter vervanging van die Federale Raad met 'n algemene sinode grondslag verkry. As jongste lid het die Indian Reformed Church (nou R.C.A.) soos volg versoek:

"Die sinode besluit eenparig om die Federale Raad van N.G. Kerke te vra om dit te oorweeg om 'n Algemene Sinode van N.G. Kerke te word."¹⁵³⁾

151. Notule, Vierde vergadering van die F.R., 1970, bl. 11, by P.P. Venter, bl. 68.

152. Ibid.

153. Notule, Vyfde vergadering van die F.R., 1972, bl. 4, by P.P. Venter, bl. 69.

Ook die N.G. Sendingkerk het dit as sy diepste begeerte uitgespreek dat die Raad uitgebou moet word tot 'n volwaardige Algemene Sinode met jurisdiksie oor leer en liturgie, om daardeur uitdrukking te gee aan die wesenlike eenheid van kerke wat gegrond is op dieselfde Gereformeerde Belydenis.¹⁵⁴⁾

Nadat verskeie standpunte in die Vergadering onder bespreking van die twee voorstelle gevoer is, het die Raad die besluit geneem om 'n Kommissie te benoem om 'n deeglike studie te maak en by die volgende vergadering te rapporteer. Aan die een kant het sommige die Federale Raad nog beskou as die mees gewenste vorm van samewerking. Daar was ook die vrees dat die vergadering se besluite in stryd kon wees met kulturele verskille en sonder die genoegsame inagneming van die etnisiteit by die onderskeie lidkerke.

4.1.5.6 Die Sesde vergadering: 1974

Alvorens die aangestelde kommissie van 1972 verslag gelewer het is 'n broederlike onderhoud gevoer oor die onderwerp "Onderlinge verhoudinge in die familie van N.G. Kerke", waarop die volgende besluit gevolg het:

"Die Federale Raad is oortuig daarvan dat 'n groot oorsaak van stremming in die verhouding tussen die Moeder- en Dogterkerke in Suid-Afrika die gebrek aan doeltreffende skakeling op rings- en gemeentelike vlak is. Daarom rig hy 'n ernstige versoek tot die sinodes van die lidkerke om alle pogings in die werk te stel om permanente skakelliggame, waarop beide Moeder- en Dogterkerk verteenwoordig is, op rings- en gemeentevlak daar te stel waar hulle nie bestaan nie, en om die wat bestaan, beter te benut."¹⁵⁵⁾

Aangesien daar nie, eenstemmigheid in die kommissie oor die vervanging van die Raad met 'n algemene sinode verkry kon word nie is twee verslae aan die vergadering voorgelê; een ten gunste van die status quo en die ander ten gunste van die algemene sinode. Daar is besluit¹⁵⁶⁾ om 'n ope bespreking

154. Ibid.

155. Notule, Sesde vergadering van die F.R., 1974, bl. 7, by P.P. Venter, bl. 70, 71.

156. Ibid., Notule, bl. 8.

te voer aan die hand van die verslag. Dit wil tog voorkom asof die besware teen een algemene sinode die verslag oorheers het, so ook in die bespreking wat daarvoor gevoer is.

Die eenparige besluit om die status-quo te handhaaf naamlik dat die Raad nie op daardie stadium deur 'n sinode vervang sal word nie het heelwat reaksie ontlok. Klaarblyklik was dit in teenstelling met die strewe van die drie binnelandse N.G. "Susterkerke" wat hulle al sterk ten gunste van 'n nuwe bedeling uitgespreek het. Dit moet egter bygevoeg word dat slegs die N.G. Kerk in Afrika teen 1976 kategoriees net 'n algemene sinode vir dié drie kerke en die Moederkerk bepleit het.

Federale Raad van 1974 en op versoek van die Algemene Sinodale Sendingkommissie het die Breë Moderatuur 'n ad-hoc-kommissie waarop drie van die vier lidkerke van die Raad in Suid-Afrika verteenwoordig was aangewys om oor die toekoms van die Raad te besin. Die meerderheidsbesluit van hierdie kommissie wat op 26 Oktober 1976 vergader het, sou as aanbeveling aan die Federale Raad van 1978 dien:

- "1. The current structure of the Federal Council is inadequate to express the aims of the churches for the structural expression of their unity.
2. Therefore the Federal Council recommends the formation of a synod to replace the current Federal Council. This synod should be constituted of delegates from the Dutch Reformed Church (N.G.K.), die D.R. Mission Church (N.G. Sendingkerk), the D.R.C. in Africa (N.G.K.A.) and the Reformed Church in Africa.
3. The Federal Council should be retained for the wider inter-church relations of the family of Dutch Reformed Churches."¹⁵⁷⁾

4.1.5.6 Die Sewende vergadering: 1978

Die beslissende punt rondom een algemene sinode het op 18 Maart ter sprake gekom. Nadat die N.G. Sendingkerk se voorstel tot stemming gebring

157. Notule, Sewende vergadering van die F.R., 1978, Openingsrede bl. 9, by P.P. Venter, bl. 74.

is, het die Vergadering met 25 stemme teen 12 besluit op 'n ingrypende verandering in die beleid wat tot kort tevore in die Raad heersend was. Daarna is onder meer die volgende besluite deur die Raad geneem:

"23.2.1 Inleidend

23.2.1.1 Die huidige struktuur van die Federale Raad is nie doeltreffend om die doelstellings van die Kerke vir die strukturele uitdrukking van hulle eenheid weer te gee nie.

23.2.1.2 Daarom beveel die Federale Raad die vorming van 'n sinode in die plek van die huidige Federale Raad aan. Hierdie sinode moet saam gestel word uit afgevaardigdes van die Ned. Geref. Kerk, die N.G. Sendingkerk, die N.G. Kerk in Afrika en die Reformed Church in Africa.

23.2.1.3 Die Federale Raad kan behou word vir die breër interkerklike verhouding van die familie van N.G. Kerke.

23.2.2 Jurisdiksie

Hierdie sinode behoort bevoegdheid verleen te word om bindende besluite te neem met 'n twee-derde meerderheidstem van die volle getal afgevaardigdes van die konstituerende kerke oor

23.2.2.1 Die belydenisskrifte en leer van die Kerk.

23.2.2.2 Die Kerkorde.

23.3.3.2 Alle ander sake wat direk betrekking het op die gemeenskaplike belange van al die konstituerende Kerke.

23.2.3 Samestelling

In ooreenstemming met par. 21.2.1.2 hierbo moet hierdie Sinode so saamgestel word dat daar 'n billike verteenwoordiging uit al die samestellende kerke is".¹⁵⁸⁾

Hierdie besluit sou groot opspraak verwek aangesien dit teenstrydig was met die amptelike standpunt van die N.G. Kerk. Omdat die besluite geen bindende krag op die lidkerke gehad het nie, is dit aan hulle vir goedkeuring voorgelê. Aan die Uitvoerende Komitee van die Raad is opdrag gegee, met die reg van koöpsie, om 'n konsep-kerkorde op te stel, wat aan die volgende of buitengewone vergadering van die Raad voorgelê moes word.

158. Agenda, N.G.K., 1978, bl. 551.

Die plan was om die konsep-kerkorde, nadat dit deur die Raad goedgekeur is, aan die samestellende sinodes van die nuwe sinode voor te lê vir goedkeuring.¹⁵⁹⁾

Hoewel die algemene rigting waarin die besluite geneem was dus direk sou ingaan teenoor die tradisionele beleid van die N.G. Kerk, was hierdie standpunte nie sonder ondersteuning binne N.G. Kerk geledere nie. As skakelliggaam vir die strukturering van die breë familie-verhouding binne die N.G. Kerke was die Raad uitnemend geskik, maar daar sou moes rekening gehou word met die opkomende strewes van die jong N.G. Susterskerke vir die sigbare konkretisering van kerklike eenheid binne Suid-Afrika. Hiervoor het die Raad nie genoegsame ruimte gelaat nie. Dit was duidelik dat die N.G. Kerk die Federale Raad voldoende beskou het as die aangewese en doeltreffendste orgaan om die wesenlike eenheid tussen die vier selfstandige etniese kerke binne N.G. Kerk-belydenisverband uit te druk, terwyl die N.G. Sendingkerk, N.G. Kerk in Afrika en Reformed Church in Africa al drie 'n eenheidstruktuur nagestreef het wat uitdrukking vind in gewone kerkvergaderings van kerkraad, ring en sinode. Vir hulle was die Federale Raad uitgedien en ondoeltreffend.

Volgens D.P. Botha is dit nie duidelik hoe die kerke van oorkant ons landsgrense hulle lidmaatskap van die Raad beleef nie:

"Op sommige is daar beslis politieke druk om geen bande met kerke in Suid-Afrika te onderhou nie. Vir die meeste egter blyk hierdie bande baie waardevol te wees en word die Federale Raad as kontak- en gespreks-orgaan waarskynlik hoog aangeslaan."¹⁶⁰⁾

4.1.5.7 Die Agste vergadering: 1982

Verreikende besluite is geneem wat die toekoms van die N.G. Kerkfamilie na sy diepste wese sou raak. Een van die belangrikste sake wat bespreek is rondom kerkeenheid, was die reaksie op die besluite van 1978 dat die Raad deur 'n sinode vervang behoort te word. 'n Stuk getitel 'Historiese oorsig oor reglementswysiginge van die Federale Raad' is eers behandel.

159. Ibid.

160. Redaksioneel: Kerkeenheid in gedrang, in Die Ligdraer, 1/3/1982, bl. 46.

Na 'n ernstige bespreking is onder meer die volgende besluite geneem:

- "11.1.1 Die Federale Raad boekstaaf sy waardering vir die geleentheid om in die Federale Raad saam te praat en te besluit oor die kerklike sake wat ons gemeenskaplik raak. Met dankbaarheid moet melding gemaak word van die positiewe gesindheid wat tydens die vergadering tot openbaring gekom het.
- 11.1.2 Uit die aard van die saak is dit te verwagte dat uiteenlopende aksente gelê word op die problematiese sake. Maar in die uitruiling van die gedagtes het die verlangde resultate geryp. Ongelukkig word individuele losstaande insidente soms uitgelig wat 'n skewe beeld reflekteer en wat nie die beleid van die Kerke is nie. Maar in sy geheel gesien moet met waardering melding gemaak word van die gemeenskaplike soeke na die bevordering van die koninkryk van God.
- 11.1.3 Daarom doen die Federale Raad 'n dringende beroep op al die lidkerke en hulle lidmate om in woord en daad niks te doen of te sê wat die goeie verhoudinge kan skaad nie.
- 11.1.4 Die Federale Raad roep sy lidkerke op om mekaar se laste te dra en die gemeenskaplike taak wat aan ons toevertrou is met toewyding en liefde tot eer van die Koning van die Kerk uit te voer."¹⁶¹⁾

Punt 26.2.1 het as volg gelui:

- "26.2.1 In view of the fact that the Churches have different views on the unity of the Church resulting in a lack of clarity regarding the application of the relevant principles to the life of the Church, the Council resolves to appoint an ad hoc-committee to thoroughly study this matter in consultation with the governing bodies of the Churches and report back within two years and make the necessary recommendations."¹⁶²⁾

161. Aangehaal in Agenda, N.G.K., 1982, bl. 290.

162. Notule, Agste vergadering van die F.R., 1982, bl. 17.

Ander sake wat onder meer na dié ad-hoc-kommissie verwys is, is:

- x die begrip moeder en dogterkerke;
- x die uiteindelijke doelstelling van kerkeenheid en meer onmiddellike oogmerke op die weg daarheen, en die daarstel van 'n inligting-sentrum vanwaar inligting in die verband versprei kan word;
- x die noue verband tussen eenheid en die sending van die kerk (dit sal egter eers op 'n later stadium 'n opdrag aan die Kommissie wees)¹⁶³⁾

Betreffende die vraagstukke rondom die oordraagbaarheid van lidmaatskap en die erkenning van legitimasie is die volgende van wesentlike belang:

- "26.2.4.1 Federal Council notes the fact that the mode of transfer of membership within the Family of Dutch Reformed Churches and the reciprocal recognition of the legitimation and eligibility of ministers trained in the various theological schools and faculties of these churches, is directly related to the answer given to the question whether the Family of Dutch Reformed Churches is to be regarded as one church.
- 26.2.4.2 Federal Council also notes that at least three of the member churches (NGSK, NGKA and RCA) have opted for the answer that the Family of Dutch Reformed Churches is to be regarded as one church which only for historical and practical reasons has been organised into a number of ethnically based synods and therefore needs to revise these structures in the light of changing circumstances to give expression to this unity. They have consequently removed such church political restrictions that may prohibit the expression of that unity.
- 26.2.4.3 Federal Council further notes that none of the member Churches outside the RSA has expressed itself on the question while the position of the NGK as expressed in paragraph 58 of HUMAN RELATIONS IN THE LIGHT OF SCRIPTURE seems to be ambiguous."¹⁶⁴⁾

163. Ibid.

164. Ibid., bl. 17, 18.

Die waarde van die Raad is duidelik: As gespreksgemeenskap is die Moderatuurskonferensies sonder enige opdrag van die sinode, terwyl die Federale Raad 'n liggaam is met 'n reglement wat deur al die lidkerke aanvaar en gerespekteer word. Dit het 'n amptelike status en al word sy besluite slegs as advies aan die lidkerke gereken kan dit nie sonder baie gewigtige redes van die hand gewys word nie.

Alhoewel die daarstelling van 'n oorkoepelende sinode soos deur die Raad in 1978 geadviseer is deur al vier die Suid-Afrikaanse lidkerke om uiteenlopende redes verwerp is, het die Federale Raad tog gaandeweg 'n duideliker weg in die rigting van groter strukturele eenheid voorgeskryf. Dit blyk dat die kernvraag wat om beantwoording vra, die vraag is na watter vorm so 'n gerealiseerde eenheidsuitdrukking binne die N.G. Kerk familie moet aanneem. Soos die Redakteur van Die Ligdraer dit tereg omskrywe:

"Is ons een kerk, wat om historiese en praktiese redes in afsonderlike sinodale verbande georganiseer is en wat nou in die lig van veranderde omstandighede strukturele hervorming moet ondergaan, ten einde 'n effektiewer getuieis in die wêreld te lewer? Of is ons 'n aantal afsonderlike en onafhanklike etnies-gebaseerde kerke (denominasies), wat ons geestelike eenheid in die een of ander federatiewe band kan uitdruk?"¹⁶⁵⁾

Hierdie kernvraag blyk verder die toetssteen vir voortgesette onderhandelings tussen die lidkerke te wees. In menige opsig staan ons reeds baie verder deur 'n ryppwordingsproses as vier jaar gelede vir die gesamentlike onderneming om deur middel van die ad hoc-kommissie in die rigting van 'n oplossing te kan beweeg. Daar is reeds ook spore van strukturele eenheid met heelwat amptelike skakeling tussen verskillende liggame. Die presiese vorm van kerkeenheid is nog 'n saak vir die toekoms; en veral 'n saak waarin al die betrokke kerke moet saamdink, saampraat en saamwerk, al is die kloof van verdeeldheid bitter groot. Trouens die swaar onheilswolke het maar net begin saampak na die besluite van 1982 en hulle meegaande implikasies op alle lewensterreine van die Kerk en Staat.

165. Redaksioneel: Tog 'n ad-hoc-kommissie, in Die Ligdraer, 16/3/1982, bl. 62.

4.4.2 STANDPUNTE OOR MODELLE VAN KERKEENHEID

Vir ds. S.J.L. Marais moet in alle gevalle die selfstandigheid van bepaalde kerke in bepaalde kultuursituasies onaangestas bly.¹⁶⁶⁾

Hy is ten gunste van die patroon van die Federale Raad van N.G. Kerke as ideaal omtrent samewerking tussen bepaalde kerke en stel omtrent iets soos 'n "gereformeerde ekumeniese sinode" in Suid-Afrika of 'n Raad van alle protestantse kerke in Suidelike-Afrika in die vooruitsig, maar verwerp 'n oorkoepelende sinode bo die Algemene Sinodes as 'n gereformeerde-kerkregtelike onding.

Ten opsigte van die vraag na die verhouding van kerkeenheid en kerkverband maak ds. S.O. Skeen 'n merkwaardige bydrae tot sinvolle gespreksvoering in die verband. Dit blyk onder meer vir hom dat as die "weg van gehoorsaamheid aan die Here deur die kerk gewandel wil word, daar in die N.G.K.-familie een struktuur (een kerkverband) tot stand moet kom. Wanneer dit gebeur sal ook die ander vraagstukke, naamlik oop kerklidmaatskap, oop deure en oop kansels (dit wil sê die beroepbaarheid van predikante oor en weer) opgelos wees.

Hierdie een kerkverband moet sy sigbare gestalte toon in die totstandkoming van een sinode. Die onderbou van streeksinodes, ringe en gemeentes kan in die algemeen behoue bly vir elke etniese groep. Elke kerkraad besluit dan oor lidmaatskap en beroeping binne die raamwerk van een kerkverband. So kan die eenheid van die kerk sinvol sigbaar gemaak word."¹⁶⁷⁾

Dr. S. Eloff het in antwoord op die 'Ope Brief' van die 123 broeders dit veral teen die strewe om sigbare gestalte te gee aan die eenheid wat bely word en dat dié eenheid 'n strukturele eenheid moet wees. Vir hom is dit suiwer Rooms en onbybels.¹⁶⁸⁾

F.E.'O. Brien Geldenhuys sien die saak prakties sô:

166. S.J.L. Marais: Kerke vir bepaalde kultuursituasies, in Die Kerkbode, 11/8/1982, bl. 12.

167. S.O. Skeen: Verskeidenheid nie van dieselfde orde as eenheid, in Die Kerkbode, 18/8/1982, bl. 13.

168. S.J. Eloff: In watter opsig is dié wette onbybels?, in Die Kerkbode, 25/8/1982, bl. 13, 15.

"In ons Suid-Afrikaanse situasie sal daar vir die voorsienbare toekoms gemeentes wees wat hoofsaaklik bestaan uit gelowiges van 'n bepaalde taalgroep. Daar sal egter geen verhinderende in die weg gelê mag word vir 'n lidmaat van 'n ander taalgroep wat, om watter rede ook al, verkies om juis dâar te aanbid en selfs lidmaat te wees nie."¹⁶⁹⁾

In 1976 was Geldenuys voor die Teologiese Konferensie te Turfloop persoonlik die mening toegedaan dat die eenheid van die Kerk van Christus in sy verskeidenheid verder onder meer uitgedruk moet word deur die hou van gesamentlike sinodale vergaderinge sodra as wat omstandighede dit toelaat.¹⁷⁰⁾

Die mees voor-die-hand-liggende oplossing bly egter vir hom die omskepping van die Federale Raad in 'n ekumeniese sinode vir die lidkerke van die N.G. Kerk-familie.¹⁷¹⁾

In reaksie op die felle teenkating vir die instelling van 'n algemene sinode stel van die Stellenbosse professore dat één kerkverband vir die familie van N.G. Kerke in ooreenstemming met die Heilige Skrif en volgens die beginsels van die Gereformeerde Kerkreg is en dat alle praktiese besware daarteen in belang van die koninkryk van God oorkom behoort te word.¹⁷²⁾

D.C.G. Fourie bied 'n positiewe opsomming van basiese standpunte waarvolgens uitgegaan word betreffende die praktiese toepassing van die eenheidstrewes.¹⁷³⁾ Daar word deur hom onder andere verwys na die (1) consensus-standpunt; (2) die sleutelsweg-standpunt en (3) die praktyk in die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika (G.K.S.A.).

Veral Prof. C.W.H. Boshoff dra die consensus-standpunt uit as voorstander van die saamvoeging van die Kerke in die N.G. Kerk familie tot 'n eenheid in 'n algemene sinodale verband. Sy siening is in 1976 geformuleer in 'n

169. F.E.O'Brien Geldenuys: In die stroomversnellings, bl. 137.

170. F.E.O'Brien Geldenuys: Die standpunt van die N.G. Kerk, in Theologia Viatorum, Jq. 4, No. 1. April 1976, bl. 56.

171. Ibid.

172. W.D. Jonker, B.A. Müller, H.W. Rossouw en W.P. Esterhuyse: Een algemene Sinode, in Die Kerkbode, 16/1/1977, bl. 118, 119.

173. D.C.G. Fourie: Een oorkoepelende sinode (2) sieninge..., in Die Kerkbode, 18/5/1977, bl. 626 e.v.

voortreflike boekie met die titel 'Kerklike verhouding in die N.G. Kerk'¹⁷⁴⁾ en is as basis van bespreking aanvaar deur die Algemene Sinodale Sending-kommissie.

In die behandeling van drie moontlikhede vir die strewe na sigbare eenheid sluit E.P.J. Kleynhans hom aan by diegene wat ten gunste is van die verdere opknapping en uitbouing van die amptelike skakeling tussen Moeder- en Dogterkerke.¹⁷⁵⁾

In die onderweg-wees na die eenheidsuitdrukking is J.H. van Wyk van mening dat die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika (G.K.S.A.) betreffende die verhouding met hulle Dogterkerke in hierdie opsig die N.G. Kerk vooruit is.¹⁷⁶⁾ Binne hierdie opset oorskry die kerkverband nasionale en territoriale grense en word die eenheid sigbaar in een sinodale verband vir die één Gereformeerde Kerk gemaak. Afsonderlike kerke wat uit die sendingbediening voortgekom het, is hier, anders as met die amptelike toestand en sendingbeleid van die N.G. Kerk, in dieselfde sinodale kerkverband ingeskakel.

A. König maak 'n sinvolle bydrae in sy bespreking van modelle van kerkeenheid.¹⁷⁷⁾ In sy geheel genome lyk die maksimum-eenheidsmodel, dit wil sê organiese eenheid nie wenslik nie aangesien daar in gemengde gemeentes inderdaad taal- en kultuurprobleme sal ontstaan. Dat uitsonderings wel moontlik is, veral in die kosmopolitaanse dele van Suid-Afrika, kan vir hom nie vooraf betwyfel word nie en moet gunstige oorweging geniet. In die oorweging van 'n minimum eenheidsmodel staan 'n paar sake vir hom redelik vas: onderlinge erkenning van lidmaatskap en ampte en toegang tot sakramente. Verskillende "modaliteite" sal langs mekaar binne die kerk kan funksioneer. Dit sou beteken dat gemeentegrense nie geografies nie, maar "modaal" bepaal word en dat keuse by die lidmate sal berus by watter, modaliteit hulle hul wil voeg.

Skakeling moet voorts vir König uitgebou word. Daar kan volgens hom aan 'n vorm van konsilêre eenheid gewerk word, soos byvoorbeeld dat

174. C.W.H. Boshoff: Kerklike verhoudinge in die Ned. Geref. Kerk.

175. E.P.J. Kleynhans: Ons kerklike verhoudinge - in kerkhistories - kerk-regtelike perspektief gesien. in N.G.T.T., September 1974, bl. 316.

176. J.H. van Wyk: Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika (G.K.S.A.) en die eenheid van die kerk, in Die eenheid van die Kerk, bls. 102 - 113.

177. A. König: Modelle van Kerkeenheid, in Die eenheid van die Kerk, bls. 89 e.v.

elke lid van die familie van N.G. Kerke 'n aantal verteenwoordigers van die ander drie uitnoui om aan sinodes en sinodale kommissies se samesprekinge deel te neem.¹⁷⁸⁾

F. Gaum het dit inderdaad reg, wanneer hy skryf dat maniere gevind sal moet word om die eenheidsband tussen die N.G. Kerke meer struktuur te laat kry, aangesien die gereformeerde kerkreg hom tot ontginning en ontplooiing leen.¹⁷⁹⁾ Vir hom sal skakeling en samewerking sleutelwoorde moet wees tot uitwerking en toepassing van 'n nuwe kerklike opset. Hy vra verder of daar nie eerder in die rigting van 'n verbondsluiting onderling gewerk moet word nie? En soos hy juis opmerk: Daar kán nie van toe kerkdeure sprake wees nie.¹⁸⁰⁾

Die politieke onafhanklikheid van Botswana in 1966 sou die totstandkoming en gang van kerklike sake van Die Dutch Reformed Church in Botswana ingrypend verander: Die staat het slegs een N.G. Kerk erken. Alhoewel al die Blanke lidmate huidiglik nog nie finaliteit oor die konstituering van 'n eie sinode in 1979 vir al die gemeentes in Botswana vir hulself verkry het nie, is daar alreeds 'n "gemengde gemeente" op Lobatsi (met toestemming van die blanke Moederkerk!) terwyl die ander gemeentes se deure oopstaan vir almal wat wil kom aanbid.¹⁸¹⁾ Dit word verder bevestig deur die opname van 'n bruin lidmaat in 'n blanke gemeente by Mafikeng, Bophutatswana.^{181a)}

In die onlangse verlede het dit volgens berigte ook in Natal en Zimbabwe gebeur, terwyl 'n Swartman lidmaat geword het van 'n Skiereilandse gemeente.¹⁸²⁾ Alhoewel ene Mev. Smith volle lidmaatskap van die gemeente te Mafeking ontvang het, was dit nie vanselfsprekend oordraagbaar na ander gemeentes van die N.G. Kerk nie.¹⁸³⁾ Die ring het onder meer die volgende riglyn in die hantering van haar saak betreffende rasgemengde huwelike neergelê naamlik dat waar haar man lidmaat van die N.G. Kerk is, sy hom as hoof van die huis sal volg. Hiermee bou die N.G. Kerk weer voort op sy sinodale

178. A. König: Versoening en eenheid, in Perspektief op die Ope Brief, bl. 64.

179. F. Gaum: Die Kerk en die toekoms van Suid-Afrika, bl. 73 e.v.

180. E.P.J. Kleynhans (in samewerking met F. Gaum): Dié Kerk lewe!, bl. 106.

181. P.B. van der Watt: Profiel, Dutch Reformed Church in Botswana, in Die Kerkbode, 18/8/1982, bl. 4.

181a. Voorblad: N.G. gemeente kry Bruin lidmaat, in Die Kerkbode, 25/8/1982, bl. 1.

182. Ibid.

183. Nuus: Riglyne oor lidmaatskap, in Die Kerkbode, 29/9/1982, bl. 3.

besluit van 1834 waarvolgens bekeerlinge nog vry opgeneem is binne één kerklike struktuur vir alle bevolkingsgroepe. Die geskiedenis laat die N.G. Kerk nie juis 'n keuse in dié verband nie!

Veral merkwaardig is dat die gemeentes van die N.G. Kerk familie op Stellenbosch daarmee erns maak dat hulle wesentlike verbondenheid sigbare gestalte moet kry. Dit gebeur deur die beoefening van geestelike gemeenskap, wedersydse geestelike opbou en wedersydse diensbetoon en gesamentlike getuienis vir Christus. Hierdie strewe, hoe nietig dit ook al mag blyk, verwoord die tekenprofesie van ons eenheid in Christus en word brandend gehou deur 'n Skakelkommissie. Wat hier gebeur is egter by verre nie die algemene patroon binne die N.G. Kerk-Familie nie.

GEVOLGTREKKINGE

As Kerk van Christus is die kerkplantingsbeleid van die Nederduitse Gereformeerde Kerk in sending- en kerkhistoriese perspektief geplaas.

In beginsel en praktyk was daar vir meer as twee eeue slegs één kerklike struktuur in die N.G. Kerk. Gaandeweg het 'n tweeslagtige houding ten opsigte van die bearbeiding van die anderskleuriges in die kerk ruimte verkry. Veral in die twintigste eeu sou hierdie beleid van afsonderlike ontwikkeling in aparte kerk-formasies as kerklike beleid teologiese regverdiging verkry. Hierdie nasionale- en volkskerke het as vrug van die plantingsbeleid wat gevolg is, sonder enigsins duiding van 'n Gereformeerde vorm van kerkverband tot stand gekom. Hierin was onder meer die eise en omstandighede vanuit die praktiese werklikheid, sowel as die invloede van buite noodwendig bydraende faktore in die gebrekkige waardering van die uitdrukking van sigbare institutêre kerkeenheid binne die N.G. Kring in een kerkverband.

Die drang en begeerte om onderling en veral met die Moederkerk één te word sou sedert die sestiger-jare van hierdie eeu vanaf die Dogterkerke uitgaan. Hierin is die blanke kerk gekonfronteer met die saad wat hy self gesaai het. Eers teen 1974 sou hierdie strewes kulmineer in voorstelle tot die stigting van eenoorkoepelende sinode. So laat soos 1978 het 'n aandrang op volkome eenwording vanaf gemeentevlak vorm aangeneem.

Dié beskouing dat die N.G. Kerk-familie wesentlik één N.G. Kerk is, loop soos 'n draad deur die geskiedenis. Die eenheidstrewes van die Dogterkerke het egter nie slégs 'n suiwere Bybelse motivering in hom omgedra nie: politiese motiverings het ook 'n rol te speel. Hierteenoor volhard die N.G. Moederkerk met sy historiese kerkplantingsbeleid van afsonderlike kerke vir afsonderlike bevolkingsgroepe. 'n Afwyking hiervan sou inderdaad 'n wonderwerk vereis; vir sommige kom dit neer op 'n streep deur 'n tradisionele beleid wat "Skriptuurlik" gefundeer is en met soveel lojaliteit deur die jare gevolg word. Dié beskouings vererger die breuk met die

"ander" kerke van die N.G. Kerk-familie en plaas die N.G. Kerk op 'n pad van toenemende vervreemding, isolasie en verdeeldheid.

En tog het die N.G. Kerk dit erns met die Bybelse eis van kerkeenheid bedoel. Die groot geskil sou hom deur die jare volbring oor die wyse waarop die wesentlike eenheid tot sigbare uitdrukking moet kom. Die rol en posisie van die Federale Raad van N.G. Kerke is moeilik te vervang en skyn as interim-liggaam onmisbaar te wees vir die reëling van kerklike verhoudinge in tye soos hierdie.

Die N.G. Susterkerke maak 'n ernstige beroep tot aktiewe besinning en diens rondom die Bybelse eis van sigbare strukturele kerkeenheid. Dit is 'n vraag of die gevolge van eenwording vanaf gemeentevlak met gepaardgaande prysgawe van selfstandigheid, kulturele- eiendomlikheid en ander faktore, altyd genoegsame nugtere oorweging geniet.

Wat wel duidelik is, is dat verskeidenhede nie op sodanig eksklusiewe maniere waardeer mag word dat dit die onderlinge gemeenskap van die heiliges in die Kerk van Christus bedreig nie. Baie vordering is gemaak op dié weg na 'n meer Skrifgebonde insig. Tans is die N.G. Kerk-familie onderweg met betrekking tot hierdie aangeleentheid.

Die versoeking is groot dat 'n kerk vandag kan optree in belang van 'n groepie wat tot 'n teologiese regverdiging van daardie groepsbelange kan lei. Emosionele beladenheid bring spanning in verhoudings onderling.

Die kerklike praktyk loënstraf die prinsipiele uitsprake oor die eenheid van die Skrif. Daarom móét 'n gereformeerde kerk altyd weer opnuut gereformeer word! Kerkeenheid is daarom 'n saak van die Heilige Gees: dit kan nie gerealiseer word in hierdie sondige werklikheid, as die Heilige Gees dit nie vooraf as 'n hartsbegeerte opwek nie. Met D.P. Botha is ons dit eens wanneer hy dan sê:

"Daarom mag ons nie met kerkeenheid omgaan asof ons dit kan bewerkstellig of afweer nie. As God werk kan niemand keer nie. Laat ons dan bid om die kragtige werking van die Gees en om die gewilligheid van elke lidmaat van die N.G. Kerkfamilie om hom aan daardie werking te onderwerp."¹⁸⁴⁾

184. Redaksioneel: Tog 'n ad-hoc-kommissie, in Die Ligdraer, 16/3/1982, bl. 63.

BIBLIOGRAFIE1. ALGEMENE LITERATUUR

- Bavinck, J.H.: An introduction to the Science of Missions. Philadelphia, 1960.
- Bavinck, J.H.: Apostoliciteit en katoliciteit, in De Apostolische Kerk. Kampen, 1954.
- Bavinck, J.H.: Historisch Dokument, Utrecht, 1940.
- Bavinck, H.: Gereformeerde Dogmatiek, Deel 4. Kampen, 1976.
- Berkouwer, G.C.: Dogmatiese Studien, De Kerk, Deel I, Kampen, 1970.
- Berkouwer, G.C.: Studies in dogmatics The Church, Michigan, 1979.
- Bosch, D.J.: Heil vir die wêreld. Die Christelike Sending in Teologiese perspektief. Transvaal, 1979.
- Boshoff, C.W.H.: Kerklike verhoudinge in die Ned. Geref. Kerk. Pretoria, 1976.
- Botha, D.P.: Die opkoms van ons derde Stand. Kaapstad, 1960.
- Botha, D.P.: Die Sendingsituasie, in Stromkompass (byeengebring deur Prof. Nico J. Smith, Dr. F.E. O'Brien Geldenhuys en Dr. Piet Meiring, Kaapstad, 1981.
- Botha, D.P.: The Kingdom of God and the Churches in South Africa (paper read at the General Conference of the South African Council of Churches, Hammanskraal, on Tuesday 6/04/1980.
- Bouwman, H.: Gereformeerde Kerkrecht, II. Kampen, 1934.
- Brown, E.: Die oorlog van 1899 - 1902 en die problematiek van die vaderlandse kerkgeskiedenis van die twintigste eeu, veral met verwysing na die Nederduitse Gereformeerde Kerk, in Die Kerk in die wêreld. Pretoria, 1982.
- Calvyn, J.: Die Institusie van Calvyn, vertaal en verkort deur A. Duvenage. Pretoria, 1978.
- Christian Principles in Multi Racial South Africa, Johannesburg, 1954.
- Cottesloe Consultation - The report of the consultation among South-African member Churches of the World Council of Churches, Johannesburg, 1961.
- Cronje, J.M.: Aan God die dank. Geskiedenis van die Sending van die Ned. Geref. Kerk. Deel 2, Buite die Republiek van Suid-Afrika. (n Publikasie van I.S.W.E.N.) Pretoria, 1981.
- Cronjé, J.M.: Die selfstandigwording van die Bantoe-kerk, Bloemfontein, 1962.

- De Jong, O.J.: Geschiedenis der kerk. Nijkerk, 1980.
- De Vos Hugo, G.F.: Die huidige boodskap van die Calvinisme op Staatskundige en politieke terrein in Suid-Afrika. Bloemfontein, 1946.
- Die Naturelle vraagstuk. Referate gelewer op die Kerklike kongres van die Gefedereerde Ned. Geref. Kerke in Suid-Afrika byeengeroep deur die Federale Sendingraad, Bloemfontein, 1950.
- Die Sendingraad van die Nederduits Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika. Sy ontstaan, doel en strewe. Uitgegee op las van die Sendingraad (datum onbekend).
- Dreyer, A.: Boustowwe vir die geskiedenis van die Nederduits-Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, Deel III 1804 - 1836. Kaapstad, 1936.
- Dreyer, A.: "Kruisgesante in S.A.": jubileum-gedenkboek van die Sending-instituut op Wellington 1977 - 1927. Kaapstad, 1927.
- Du Plessis, J.: The life of Andrew Murray, Cape Town, 1919.
- Du Plessis, J.: Wie sal gaan? of Die Sending in Teorie en Praktyk. Kaapstad, 1932.
- Du Preez, J.P.: Die Missionêre Kerk, bylae-statistiek, (ongepubliseerde stuk) 1982. Kweekskool Stellenbosch.
- Durand, J.J.F.: Kerk en sending in die lig van die ekumene, in Die Ekumene, (red. A.J. van Wijk). Stellenbosch, 1964.
- Durand, J.J.F.: Una Sancta Catholica in Sending perspektief, Amsterdam, 1961.
- Durand, J.J.F.: Ware ekumenisiteit - die Gereformeerde Vaders, in Die Ekumene (red. A.J. van Wijk), Stellenbosch, 1964.
- Du Toit, J.D. en Du Toit, S.: Die Afrikaanse Rassebeleid en die Skrif. Potchefstroom, 1981.
- Engelbrecht, B.: Ter wille van hierdie wêreld. Politiek en christelike heilsbelewing in Suid-Afrika. Kaapstad, 1982.
- Eybers, J.H.: Die Kerkinrigting van die Nederduits Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika. Getoets aan die beginsels van die Gereformeerde Kerkreg. Pretoria, 1934.
- Gaum, F.: Die Kerk en die toekoms van Suid-Afrika. Pretoria, 1981.
- Geldenhuys, F.E. O'Br.: In die stroomversnellings. Kaapstad, 1982.
- Gerderner, G.B.A.: Reguit koers gehou. Kaapstad, 1951.
- Geyser, A.S., Marais, B.J. e.a.: Vertraagde aksie - 'n Ekumeniese getuienis uit die Afrikaanssprekende Kerk. Pretoria, 1960.

- Gilhuis, J.C.: Ecclesiocentrische aspecten van het Zendingwerk met name bij de ontwikkeling daarvan in Indonesië, bijzonder op Midden-Java. Acadmisch Proefschrift. Kampen, 1955.
- Grense: 'n Simposium oor rasse en ander verhoudinge. Stellenbosch, 1961.
- Hertzog-Annale. Pretoria, 1967.
- Heyns, J.A.: Die Kerk, Pretoria, 1977.
- Heyns, J.A.: Dogmatiek, Pretoria, 1978.
- Jonker, W.D.: Die Sendingbepalinge van die Ned. Geref. Kerk van Transvaal. Kerk en Wêreld, Nr. 4. Potchefstroom, 1962.
- Keet, B.B.: Suid-Afrika - Waarheen? 'n Bydrae tot die bespreking van ons Rasseprobleem. Stellenbosch, 1956.
- Kleynhans, E.P.J. (in samewerking met F. Gaum): Dié Kerk lewe!. Bybelkor, 1982.
- König, A.: Modelle van Kerkeenheid, in Die eenheid van die Kerk, (byeengebring) deur dr. P. Meiring en ds. H.I. Lederle). Kaapstad, 1979.
- König, A.: Versoening en eenheid, in Perspektief op die Ope Brief (onder redaksie van D.J. Bosch, A. König, W.D. Nicol) Kaapstad, Pretoria, Johannesburg, 1982.
- Kriel, C.J.: Die eerste eeu. Geskiedenis van die Nederduitse Gereformeerde Sendingkerk in Suid-Afrika. 5 Oktober 1881 - 5 Oktober. Paarl, 1981.
- Kriel, C.J.: Die geskiedenis van die Nederduitse Gereformeerde Sendingkerk in Suid-Afrika 1881 - 1956 ('n Historiese Studie van Sendingwerk onder die Kleurlingbevolking van Kaapstad). Proefskrif, Paarl, 1961.
- Kuyper, A.: De Gemeene Gratie, Deel III. Kampen, 1931 - 32.
- Kuyper, A.: Eenvormigheid de vloek van het moderne leven, Amsterdam, 1871.
- Kuyper, A.: Encyclopaedie der Heilige Godgeleerdheid, Deel III, Kampen, 1909.
- Kuyper, A.: Het Calvinisme, Zes Stone- Lezingen. Amsterdam - Pretoria, 1899.
- Kuyper, A.: Pro Rege of Het Koningschap van Christus. Kampen, 1911 - 1912.
- Kuyper, A.: Tractaat van de Reformatie der Kerken aan de Zonen der Reformatie hier te lande op Luthers vierde Eeuwfeest aangeboden, Amsterdam, 1884.

- Loff, C.J.A.: *Dogter of Verstoteling? Kantaantekeninge by die geskiedenis van die Nederduitse Gereformeerde Sendingkerk in Suid-Afrika*. Reeks 1, Kaapstad, 1981.
- Lombard, R.T.J.: *Die Nederduitse Gereformeerde Kerke en Rassepolitiek met spesiale verwysing na die Jare 1948 - 1961*. Pretoria, 1981.
- Lückhoff, A.H.: *Cottesloe*, Kaapstad, 1978.
- Marais, B.: *Besware teen en probleme om die ekumene*, in Die Ekumene, (red. A.J. van Wijk), Stellenbosch, 1964.
- Mettler, J.J.F.: *Kerklike vereniging: Die uitdaging vir die gemeentes*, in Die eenheid van die Kerk (byeengebring deur dr. P. Meiring en ds. H.I. Lederle). Kaapstad, 1979.
- Mouton, J.F., Phillips, A.P., Retief, G.J., Van der Merwe, F.J. (opstellers in opdrag van die sinode): Vernaamste besluite - Sinode 1982 N.G. Sendingkerk in S.A.
- Niederberger, O.: *Kirche-Mission-Rasse-Schweiz*, 1959.
- Nijenhuis, W.: *Calvinus Oecumenicus*, 'S Gravenhage, 1959.
- Odendaal, B.J.: *Die Kerklike betrekkinge tussen Suid-Afrika en Nederland (1652 - 1952) veral met betrekking tot die Ned. Geref. Kerk*. Akademisch Proefschrift. Franeker 1957.
- Pienaar, H.J.: *Die Kerkrigting van die Ned. Geref. Kerk in Suid-Afrika*. (Kerkregtelik toegelig) Kaapstad, S.A.B.V., 1941.
- Ras, Volk en Nasie en Volkeverhoudinge in die lig van die Skrif. Goedgekeur en aanvaar deur die Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk, Kaapstad, Oktober 1974.
- Rullmann, J.C.: *Kuyper. Bibliografie, Deel II (1879 - 1890)*. Kampen, 1929.
- Serfontein, J.H.P.: *Apartheid Change and the N.G. Kerk*, Taurus, 1982.
- Smith, N.J.: *Die planting van afsonderlike kerke vir Nie-Blanke bevolkings-groepe deur die Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika*. Stellenbosch, 1973.
- Smith, N.J., Geldenhuys, F.E.O'Brien en Meiring, P.: Stormkompas, Opstelle op soek na 'n suiwer koers in die Suid-Afrikaanse konteks van die jare tagtig. Kaapstad, 1981.
- Strassberger, E.: *Ecumenism in South Africa 1936 - 1960 with special reference to the mission of the Church*, Johannesburg, 1974.
- Swart, G.J.: *Die Skrif en die eis van eenheid in Die Ekumene* (red. A.J. Van Wijk). Stellenbosch, 1964.

- Theron, P.F.: Die Ekklesia as Kosmies-eskatologiese teken - Die Eenheid van die Kerk as "Profesie" van die Eskatologiese Vrede. Gepubliseerde proefskrif. Pretoria, 1978.
- Van Andel, H.A.: De Zendingsleer van Gisbertus Voetius. Kampen, 1912.
- Van der Merwe, W.J.: From Mission field to autonomous Church in Zimbabwe (a publication of the Institute for Missiological Research (ISWEN), University of Pretoria). Pretoria, 1981.
- Van der Merwe, W.J.: Gesante om Christus wil. Kaapstad-Pretoria, 1967.
- Van der Merwe, W.J.: The development of Missionary attitudes in the Dutch Reformed Church of South Africa. A Thesis submitted to the faculty of the Kennedy School of Missions of the Hartford Seminary Foundation. In partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy Cape Town, 1934.
- Van der Walt, I.J.: Eiesoortigheid en die Sending (Eiesoortige kerkvorming as missiologiese probleem met besondere verwysing na Suid-Afrika). Proefskrif. Potchefstroom, 1963.
- Van der Watt, P.B.: Die Loedolff-saak en die Nederduitse Gereformeerde Kerk 1862 - 1962. Kaapstad, 1975.
- Van der Watt, P.B.: Die Nederduitse Gereformeerde Kerk 1652 - 1824. Deel I. Pretoria, 1976.
- Van der Watt, P.B.: Die Nederduitse Gereformeerde Kerk 1834 - 1866. Deel II. Pretoria, 1977.
- Van der Watt, P.B.: Die Nederduitse Gereformeerde Kerk 1824 - 1905. Deel III. Pretoria, 1980.
- Van der Watt, P.B., Hanekom, T.N.: Na 150 jaar op die sinodaleweg van die Nederduitse Gereformeerde Kerk, in Stellenbosse Teologiese Studies, Nommer 1, Oktober 1974, tweede druk 1980. Kaapstad.
- Van Wyk, J.H.: Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika (G.K.S.A.) en die eenheid van die kerk, in Die eenheid van die Kerk (byeengebring deur dr. P. Meiring ds. H.I. Lederle). Kaapstad, 1979.
- Vorster, J.D.: Die Kerkregtelike ontwikkeling van die Kaapse Kerk onder die Kompanjie 1652 - 1795 (D.D. Proefskrif). Potchefstroom. 1956.

2. TYDSKRIFTE

Die Burger, 10.11.1982. Kaapstad.

Die Kerkbode, 5.6.1957, 7.2.1959, 15.7.1959, 20.6.1962, 16.10.1974,
16.1.1977, 16.1.1977, 5.5.1982, 26.5.1982, 9.6.1982,
23.6.1982, 7.7.1982, 14.7.1982, 11 - 25.8.1982, 29.9.1982,
6.10.1982, 20.10.1982, 27.10.1982, 3.11.1982, 17.11.1982.
Kaapstad.

Die Ligdraer, 1.3.1982, 16.3.1982, 1.8.1982, 16.10.1982, 1.11.1982.
Paarl.

Die Sendingblad Ned. Geref. Kerk, November 1968. Bloemfontein.

Missionalia, April 1982. Pretoria.

Ned. Geref. Teologiese Tydskrif, Desember 1959, Maart 1961, Junie 1961,
September 1962, Maart 1969, September 1974, Januarie 1975,
September 1976, September 1979. Pretoria.

Theologia Viatorum, April 1976. Sovenga.

3. ONGEPUBLISEERDE BRONNE

Els, P.J.J.S.: Kerkplanting by die Suid-Afrikaanse Sendinggenootskap.
'n Sendingwetenskaplike ondersoek na gemeentevorming in
die Suid-Afrikaanse gestig. Proefskrif ingelewer vir
die graad van Doktor in die Teologie aan die Universiteit
van Stellenbosch, 1971. (Ongepubliseerd).

Pauw, C.M.: Mission and Church Malawi. The history of the Nkoma Synod
of the Church of Central Africa, Presbyterian. Thesis
presented for the degree of Doctor of Theology at the
University of Stellenbosch. September, 1980 (Unpublished).

Schmidt, A.: Die aard van die sinode volgens Gereformeerde kerkreg.
Lisensiaat-skripsie as gedeelte van Tesis ter verkryging
van Magistergraad in Teologie. Stellenbosch, 1981. (Ongepu-
bliseerd).

Smit, J.H.: Die amp van die Sendingleraar in die Jongere Kerk. Proefskrif
ingelewer vir die graad van Doktor in die Teologie.
Stellenbosch, 1974. (Ongepubliseerd).

Van der Merwe, W.J.: Ekumeniese Sendingstudie, Diktaat. (Ongepubliseerd).

Venter, P.P.: Ontwikkeling en standpunte binne die familie van N.G. Kerke rondom die tema van Kerklike eenheid. Voorgelê ter vervulling van 'n deel van die vereistes vir die Graad Baccalaureus Divinitatis en die Nagraadse Diploma in Teologie. Pretoria, 1979 (Ongepubliseerd).

4. AMPTELIKE BRONNE

Die Nederduitse Gereformeerde Kerk

Acta Algemene Sinode van die N.G. Kerk, 1962, 1966, 1970, 1974, 1978.

Agenda Algemene Sinode van die N.G. Kerk, 1966, 1978, 1982.

Agenda (met skema van werksaamhede) Algemene Sinode van die N.G. Kerk, 1970.

Die Nederduitse Gereformeerde Kerk in Afrika

Acta Algemene Sinode van die N.G. Kerk in Afrika, 1963.

Acta (insluitende skema) Algemene Sinode van die N.G. Kerk in Afrika. 1963.

Skema van werksaamhede en Handeling van die Algemene Sinode van die N.G. Kerk in Afrika. 1971.

Agenda en Handeling van die Algemene Sinode van die N.G. Kerk in Afrika. 1975.

Agenda Algemene Sinode van die N.G. Kerk in Afrika. 1979.

Die Nederduitse Gereformeerde Sendingkerk in Suid-Afrika

Acta (insluitende skema) Sinode van die N.G. Sendingkerk, 1970, 1974, 1978.

Skema van Werksaamhede Sinode van die N.G. Sendingkerk, 1954, 1958, 1962, 1966, 1982.

Die Reformed Church in Africa

Agenda of the convention and first meeting of the Synod of the Nederduitse Gereformeerde Indian Church. 1968.

Acts and Agenda of the second meeting of the Synod of the Indian Reformed Church. 1970.

Agenda (including resolutions) Third Synod Indian Reformed Church. 1976.

Die Federale Raad van Nederduits Gereformeerde Kerke

Notule Agste Vergadering van die Federale Raad van N.G. Kerke. 1982.